
SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

ΚΑΙ ΤΑ ΙΕΡΑ ΑΥΤΗΣ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑΤΑ

948

ΥΠΟ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ

διευθυντοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἔδοξέ μοι, εἰ καὶ μὴ δεινὸς ἐγὼ τὰ τοιαῦτα, τὸν ὑπὲρ τούτων ἀνελέσθαι πόνον, συγγραφήν τε ταῦτα ποιήσασθαι, ἀναστῆσαί τε τὰς ἤδη τῇ λήθῃ τεθηκυίας πράξεις, ψυχῶσαί τε τῷ λόγῳ, καὶ ἀπαθανατῆσαι τῇ μνήμῃ.

ΕΥΑΓΡΙΟΥ Ἐκκλ. Ἱστορία

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΠΑΔΕΞΑΝΔΡΗ

ΑΩΠΣΤ'.

ΤΗΙ ΜΑΚΑΡΙΑΙ ΜΝΗΜΗΙ

ΤΩΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΩΝ ΚΤΙΤΟΡΩΝ

ΤΟΥ ΤΕ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

ΚΑΙ ΤΩΝ

ΕΘΝΙΚΩΝ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΙΕΡΟΝ

SISMANOGLIO
MEGARO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετὰ εἰκοσιεπταετῆ ἐν τῇ ἱερᾷ νοσοκομειακῇ μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπηρεσίαν μου, καταρτίσας καθηκόντως καὶ χάριν τῶν φιλομαθῶν ὁμογενῶν τε καὶ μὴ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς καὶ τῶν προσηρτημένων εἰς αὐτὴν ἱερῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἐκδίδω νῦν διὰ τοῦ τύπου. Καθῆκον ὅμως ἀναπόδραστον θεωρῶ, παραδίδων εἰς τὸ σεβ. κοινὸν τὸ πόνημα, νὰ διατρανώσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν ἀξιότιμον πρόεδρον τῆς φιλογενοῦς ἐφορίας τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων κ. Λεωνίδαν Γ. Ζαρίφην καὶ τοὺς ἀξιοτίμους αὐτοῦ συνεφόρους, ὡς καὶ πρὸς τὸν φιλογενῆ φίλον μου κ. Κυριακὸν Χατζόπουλον, διὰ τὴν εἰς ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου χορηγηθεῖσαν ὑλικὴν ὑποστήριξιν. Ὀφειλὴν ἐκτίνων εὐχαριστῶ ἐνταῦθα καὶ τῷ φίλῳ κ. Μ. Ἰ. Γεδεών, διὰ τὴν πρὸς κατάρτισιν τοῦ πονήματος σύμπραξιν αὐτοῦ καὶ τὴν διακρίβωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐν αὐτῷ ἱστορικῶν πληροφοριῶν. Ἐπικαλοῦμαι δ' ἐκ προοιμίου τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ἐπαϊόντων ἐπὶ ταῖς ἐλλείψεσιν, ἃς εὑρίσκει τις εἰς πᾶν ἔργον, προϊὸν ἐξ ἀνθρωπίνης θνητῆς διανοίας.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1886.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ἱερεύς.

ΛΕΩΝ Α' Ο ΜΑΚΕΛΛΗΣ

Πρῶτος κτίτωρ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς.

(ἐκ νομίσματος ἀρχαίου)

ΕΥΓΕΝΙΟΥ Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

ΚΑΙ ΤΑ ΙΕΡΑ ΑΥΤΗΣ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑΤΑ

Ἔτη χίλια τετρακόσια καὶ πλέον ἔτι παρῆλθον, ἀπὸ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν μεγάλου αὐτοκράτορος ἡ εὐσέβεια εἶχεν οἰκοδομήσει ἔξω τῆς ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλως πύλης τῆς Σηλυβρίας ἐκκλησίαν μεγαλοπρεπῆ καὶ πεφημισμένην εἰς ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεομήτορος, εἰς ἀνάμνησιν θαύματος ὑπερφυῶς τελεσθέντος ἐν τῷ τοσοῦτον δοξασθέντι εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους τόπῳ, εἰς ὑπόμνημα προγονικῆς εὐλαβείας, τῆς ὁποίας ὑπομνήματα μεγάλα ἡ τότε γενεὰ καταδηλα κατέλιπεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας καὶ πρὸς μίμησιν ἀφῆκε προκείμενα εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν κτιτόρων. Ἀπὸ τῶν μέσων ἀκόμη τῆς Ε' ἀπὸ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ἑκατονταετηρίδος, τόσαι γενεαὶ ὀρθοδόξων παρελθοῦσαι, καὶ τόσοι αἰῶνες ῥεύσαντες, ὡς τὸ ὕδωρ τῆς ἐκεῖσε ἀναβλυζούσης πηγῆς, εἶδον σκηνὰς πατρῴας εὐκλείας, καὶ εἶδον πανηγύρεις καὶ προελεύσεις λαῶν, ἀρχόντων καὶ στρατῶν, καὶ μάρτυρες ἐγένοντο οἰκοδομῶν ἢ κατερειπώσεων, ἀνεγέρσεων καὶ καταστροφῶν, ἤγουν αὐτῆς τῆς μοίρας, ἡ ὁποία, ἀτυχῶς, κατὰ τὴν ἀπ' αἰώνων στηλογραφηθεῖσαν καθ' ἡμῶν διαθήκην, παρακολουθεῖ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ὑπῆρξαν αὐτοὶ καὶ μάρτυρες ἀπείρου πλήθους θαυμάτων, ἅτινα ἀφειδῶς ἡ Θεοτόκος προέχεεν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ ζωοδόχου αὐτῆς ναοῦ, τοῦ δι' αὐτὰ ταῦτα μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν θαυμαστωθέντος. Πλῆθος ἀσθενῶν τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα πασχόντων

ἀνιάτως εἰς τὴν φερώνυμον Πηγὴν τὴν Ζωοδόχον ἐν πίστει προστρέχοντες, ἀπελάμβανον τὴν ἰατρείαν τῶν παθῶν αὐτῶν, καὶ ἤντλουν παραμυθίαν ἐν ταῖς θλίψεσιν, οἱ μὲν τὴν εὐγνώμονα τῆς καρδίας αὐτῶν διάθεσιν δι' ἱερῶν ἀναθημάτων καὶ δώρων εὐλαβῶν διατρανοῦντες καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους γνωστὴν ποιούμενοι, οἱ δὲ τὰ τελούμενα ὑπερφυσικῶς θαύματα διὰ γραφῆς, διὰ φράσεως ἀπερίττου καὶ σαφοῦς, ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς λόγου στηλογραφοῦντες, εἴτε δι' ὀλίγων ἐκθέτοντες τὰ γεγονότα, εἴτε μακροτέραν πως παρατείνοντες τὴν περὶ τούτων ἀφήγησιν. Τῇ ἀληθείᾳ, ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τῶν γεγονότων τούτων ἦτον ὡς καὶ εἶναι βεβαίως ἀξία μακρᾶς τινος ἢ βραχείας διηγήσεως ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μέχρι τῶν χρόνων τῆς καταπτώσεως· ἔκτοτε, ἕως τῶν ἀρχῶν τῆς παρελθούσης ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, σκότος καλύπτει τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἡ εὐλάβεια τῶν πατέρων ἡμῶν ἀφῆκε τεκμήρια λαμπρὰ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς προηγουμένους χρόνους, ναΐσκον μικρὸν εἰς τὴν τοποθεσίαν ἀκριβῶς ἐκείνην, ὅπου σήμερον ἔχομεν ἀνεγηγερμένους τόν τε περικαλλῆ καὶ μέγαν ναὸν καὶ τὸν ὑπόγειον τῆς Πηγῆς συνδρομῇ μὲν τῶν ὀρθοδόξων, εὐμενείᾳ δὲ τῆς ἄνωθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένης πολιτικῆς τῶν σουλτάνων ἀρχῆς. Ναὸς καὶ Πηγὴ ἱερὰ καὶ προσαρτήματα τούτων ἱερὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἀνεγειρόμενα καὶ ὁσημέραι πλουτιζόμενα, τὰ τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν γηροκομουμένων ἐνδιαιτήματα, τὰ τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν τὰς φρένας πασχόντων ἄσυλα, ἱδρύματα δόξαν εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν περιποιοῦντα, ἱδρύματα, πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ὁποίων συνέδραμον ἀγογγύστως καὶ γενναίως ὁ πένης διὰ τοῦ ὀβολοῦ καὶ ὁ πλούσιος διὰ τῶν ταλάντων αὐτοῦ, εἶναι καὶ ταῦτα τόσα μνημεῖα φιλανθρωπίας συμπασχούσης εἰς τὰς ὀδύνας καὶ τὰς ἀτυχίας τοῦ πλησίον: ἄξια καθηκόντως καὶ ταῦτα ἱστορικῆς κατὰ τὸ ἐνὸν ἀκριβοῦς ἀφηγήσεως, ὑπομιμνησκούσης εἰς εὐγνώμονας υἱοὺς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν τῶν πατέρων αὐτῶν.

Τὴν ἀφήγησιν ταύτην ἔχει σκοπὸν ἡ εἰς χεῖρας τοῦ εὐμενοῦς ἀναγνώστου ὑποκειμένη αὕτη βίβλος, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἡμῖν ἐκθέτουσα ὅσα ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρυσθῶμεν ἐκ πηγῶν ἐντύπων ἢ χειρογράφων, ἀνερευνῶντες καὶ μελετῶντες ταύτας, ἐν τῷ διαστήματι τῆς εἰκοσιεπταετοῦς ἡμῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ προσκυνήματι ὑπηρεσίας. Καὶ περὶ μὲν τῶν χειρογράφων πηγῶν ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν θέλει ἴδει, προϊόντος τοῦ λόγου, πᾶν ὅ,τι πρέπει νὰ μάθῃ· αἱ δὲ ἔντυποι πηγαὶ εἰσὶν ὀλίγαι, καὶ περὶ τούτων νομίζομεν ἀνάγκην νὰ προτάξωμεν ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ἡμῶν μικράν τινα προδιοίκησιν.

Πλὴν τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων, οἵτινες ὀλίγας εἰδήσεις ἀφῆκαν ἐγκατεσπαρμένας ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, περί τε τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν παρ' αὐτῇ βυζαντινῶν παλατίων, ὁ κυριώτερος ἡμῶν ὁδηγὸς εἶναι Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος. Ὁ Ξανθόπουλος, υἱὸς Καλλίστου, ἔζη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, καὶ συνέγραψεν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν προσεφώνησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν γέροντα· πλὴν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐξεδόθη τῷ 1802 μικρὸν τεῦχος ἐξ 140 σελίδων ἐπιγραφόμενον « Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κυρίου Θεοφυλάκτου· νῦν πρῶτον ἐν τύποις ἐκδοθέντα ἐπιστασίᾳ Ἀμβροσίου ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρεως. » (1) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο κυρίως εἶναι μακρὰ ἀπαρίθμησις

(1) Τὸ περὶ τῶν θαυμάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μέρος τοῦ βιβλίου ἐκτείνεται μέχρι τῆς σελίδος 99, ὁπόθεν ἄρχεται «Βίος καὶ πολιτεία, ὁμολογία τε, καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας κυρίου Θεοφυλάκτου τοῦ καὶ μαΐστορος τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει». Ἦτο δὲ ὁ Ἀμβρόσιος Πάμπε-

ἑξηκοντατριῶν θαυμάτων, ὧν τὰ μὲν τεσσαρακονταοκτὼ ἐγένοντο πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, τὰ δὲ δεκαπέντε ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ὅτε, «κατὰ ροῦν ἐκείνῳ τῶν πραγμάτων δὴ φερομένων, καὶ τὰ τῆς Πηγῆς ἀνεσκίρτησεν,» (1) ὀλίγας ὅμως εἰδήσεις παρέχει περὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκευῶν καὶ οἰκοδομῶν ἐν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ὡς καὶ περὶ τῶν παρ' αὐτῇ παλατίων. Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Ξανθοπούλου παρέφρασεν ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος εἰς τὴν τότε ὁμιλουμένην γλῶσσαν ὁ ἐπίσκοπος πρώην Σταγῶν Παΐσιος, λόγιος ἀνὴρ, γενόμενος εἶτα καὶ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, ἔχομεν δ' αὐτὸ ἐκδεδομένον τῷ 1812 ὑπὸ τὸν τίτλον «Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, Σύγγραμμα περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων, μεταφρασθὲν μὲν ὡς ἐν ἐπιτομῇ εἰς τὴν ἁπλῆν διάλεκτον πρὸς κατάληψιν τῶν ἁπλουστέρων· ἐπιθεωρηθὲν δὲ, καὶ ὡς οἷόν τε ἐπὶ τὸ βέλτιον μετενεχθὲν παρά τινος εὐσεβοῦς ἰατροφιλοσόφου· νῦν δὲ τύποις ἐκδοθὲν δι' ἐξόδων καὶ δαπάνης τοῦ ἐντιμωτάτου καὶ φιλελεήμονος κυρίου Ἰωάννου προσκυνητοῦ, ὅπως εἴη ἡ βίβλος αὕτη πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων εὐσεβῶν ψυχικὴν ὠφέλειαν. Ἐν τῷ εἰς τὸ Μαχμοὺτ πασᾶ χάνι ἑλληνικῷ τυπογραφείῳ. Ἐν ἔτει 1812». (σελίδες ἐν ὅλῳ 70) ἐννοεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει).

ρις ἱερομόναχος ἐκ Μοσχοπόλεως τῆς Μακεδονίας· περιηγηθεὶς τὴν Μολδαυίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Βλαχίαν, ἐγένετο καὶ ἐφημέριος τῆς ἐν Λειψίᾳ ὀρθοδόξου γραικικῆς κοινότητος. Πλὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ξανθοπούλου, ἐξέδωκεν ἴδια μὲν συγγράμματα τὰς *Διδαχὰς* αὐτοῦ καὶ τὰ *Καρικινά* του *ποιήματα* ξένα δὲ τοὺς ἐπιστολικοὺς τύπους τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως.

(1) Ἴδε τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ Ξανθοπούλου σελ. 64.

Ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου τούτου μανθάνομεν ὅτι ὁ φιλοτίμως εἰς ἔκδοσιν αὐτοῦ συντελέσας Ἰωάννης προσκυνητὴς ἦν υἱὸς Βασιλείου, υἱοῦ Ἀγαπίου ἱερέως καὶ Μαρίνας θυγατρὸς Ἰωάννου. Ὅτε δὲ Παΐσιος ὁ πρώην Σταγῶν, (1) ὑπὸ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πρὸς τὴν Θεοτόκον εὐλαβείας κινούμενος, ἐπιχείρησε νὰ μεταρράσῃ τὸ πόνημα τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν, ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἰωάννην τοῦτον, εὐλαβῆ ἄνθρωπον, αἰτῶν τὴν συνδρομὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς ἐκτύπωσιν τῆς παραφράσεως. Ὁ Ἰωάννης δὲν ἀπεποιήθη μὲν, ἀλλ' ἀπήτησε πρῶτον ν' ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον, εἶτα δὲ νὰ παράσχῃ μικράν τινα συνδρομήν· ἀλλ' ἅμα ἔλαβε τὸ χειρόγραφον καὶ προσεβλήθη ὑπὸ νόσου δεινῆς, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ ἰατροὶ κατήντησαν ν' ἀπελπισθῶσι περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Εἰς μεταμέλειαν ἐλθὼν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει ὅτι ἠρνήθη τὴν παροχὴν ὁλοκλήρου τῆς αἰτηθείσης συνδρομῆς, ἔταξεν εἰς τὴν Θεοτόκον νὰ ἐκδώσῃ τὴν παράφρασιν τοῦ Παϊσίου, μετακομίσας δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἁγιάσματος καὶ πιὼν ἐγένετο τελείως ὑγιής. Τοῦ εἰς τὴν τότε λαλουμένην κοινὴν γλῶσσαν παραφρασθέντος τούτου βιβλίου προτάτεται καλή τις χαλκογραφία τῆς Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, χαραχθεῖσα τῷ 1812 ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος ζωγράφου Νικολάου Χίου.

Τρίτη ἔντυπος πηγὴ, χρήσιμος ἡμῖν, εἶναι μικρὸν τεῦχος ἐκ 32 σελίδων, ἐπιγραφόμενον μὲν «Συνοπτικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων, ἐρανισθεῖσα καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ Κ. Ρ. τῇ συνδρομῇ τῶν τοῦ Νοσοκομείου ἐφόρων. Ἔκδοσις δευτέρα. (2)

(1) βλ. βιογραφίαν τοῦ Παϊσίου τούτου ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Μανουὴλ Ι. Γεδεὼν «Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας», σελ. 185—187, ἐν αἷς γράφων περὶ Παϊσίου ὅτι «ἀφῆκεν ἱκανὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ μνημεῖα» δὲν μνημονεύει καὶ τῆς παραφράσεως ταύτης.

(2) Ἀγνοῶ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ φυλλαδίου τούτου. Ἐκ τούτου

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Α. Παπαδοπούλου καὶ Ι. Λεωνίδου. 1841», φέρον δὲ προτεταγμένην ξυλογραφίαν κακότεχνον, παριστῶσαν τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς. Ἐν τῷ φυλλαδίῳ τούτῳ ἀπὸ τῆς σελίδος 24—29 περιγράφονται θαύματά τινα γενόμενα κατὰ τὰ ἔτη 1824—1835, ἐν δὲ σελίσι 30—32 κεῖται βραχεῖά τις «περιγραφὴ τοῦ ἐν τῷ παρόντι φυλλαδίῳ ἀναφερομένου νεοδμήτου Νοσοκομείου, χάριν τῶν περιέργων, ἀναγκαιοτάτη μὲν, ἀλλὰ συντομωτάτη διὰ τὰ στενά μας ὅρια». Αὕτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ μόνη καὶ πρώτη ἔντυπος καὶ ὡς τοιαύτη ἀρχαιοτέρα πηγὴ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Νοσοκομείου, περὶ οὗ ἕτεραί τινες πηγαὶ εἶναι διεσπαρμέναι, μόνη δὲ μονογραφία λίαν ἀξιόλογος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ καὶ διαπρεποῦς βυζαντινολόγου κ. Ἀλ. Γ. Πασπάτη ἐκδοθεῖσα τῷ 1862, ἐν Ἀθήναις, τύποις Λαζάρου Δ. Βιλαρᾶ, ὑπὸ τίτλον «Ὑπόμνημα περὶ τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων· συνέγραψεν Α. Γ. Πασπάτης, ἰατρὸς, μέλος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰατρικοῦ Συλλόγου». Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο τοῦ κ. Πασπάτη ἂν καὶ ἀφορᾷ ὡς αὐτὸς ἐν τῇ προτεταγμένῃ ἐπιστολῇ λέγει, «ὄχι μόνον τὸ Νοσοκομεῖον, ἀλλὰ καὶ τὴν δίαιταν καὶ μακροβιότητα τῶν ἐν Κωνστατινουπόλει ἐνοικούντων ὁμοθρήσκων», περιέχει ὅμως καί τινας εἰδήσεις περὶ τῶν ἐσωτερικῶν διατάξεων, αἵτινες ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῷ ἐθνικῷ Νοσοκομείῳ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος, ἐκ τῶν ὁποίων θέλομεν ὠφεληθῆ, τοῦ λόγου προϊόντος.

ἐγένετο καὶ μετάφρασις εἰς τὴν βουλγαρικὴν, τὸ δὲ βουλγαριστὶ γεγραμμένον φυλλάδιον ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1869. Πρὸ μικροῦ ἐκ τῆς βουλγαρικῆς ἐγένετο ἀτυχής τις μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἥτις ἐξεδόθη ἐν Ὀδησσῷ, τύποις Ε. Ι. Φεσένκω, δαπάνῃ δὲ τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου, καλογήρου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει (ρωσσικῆς) Παντοκρατορινῆς Σκήτης τοῦ προφήτου Ἠλιού. Προτάττεται τοῦ ἐκ 19 σελίδων φυλλαδίου τούτου ὡραία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, λιθογεγραμμένη.

Αὗται εἶναι αἱ ἔντυπαι πηγαὶ, τὰς ὁποίας συνεβουλεύθημεν, ὁδηγὸν ἔχοντες πρώτιστον τὸν περικλεᾶ Δουκάγγιον, ὅστις εἰς τὸ σοφώτατον αὐτοῦ σύγγραμμα Κωνσταντινούπολις Χριστιανικὴ=Constantinopolis Christiana, συνήθροισε μετ' ἀξιοθαυμάστου φιλοπονίας ὅσας ἐν τοῖς ἔργοις τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων εἰδήσεις εὗρεν ἀναφερομένας εἴς τε τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, καὶ εἰς τὰ παρακείμενα παλάτια. Τὰ ἔργα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου καὶ τοῦ μακαρίτου Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου ὀλίγον ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ παρὸν ἡμῶν ἔργον. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ πάντων τούτων τῶν ἔργων, ἀλλ ἀ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῇ βάσει κωδήκων χειρογράφων ἐπεχειρήσαμεν τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης πραγματείας, ἐν αὐτῇ δὲ τὸν λόγον ποιούμεθα Α' περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς κατὰ τοὺς πρὶν τῆς ἁλώσεως χρόνους. Β' περὶ τῶν παρὰ τῷ ναῷ ἀνεγειρομένων ἄλλοτε βυζαντινῶν παλατίων καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Γ' περὶ τῶν ἐθνικῶν Νοσοκομείων καὶ τῶν ἐθνικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων. Δ' περὶ τῶν προσαρτημάτων τῆς ἱερᾶς νοσοκομειακῆς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, δηλονοῦν τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Γαλατᾷ καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς Θεομήτορος τῆς ἐν Ἐγρικαπίῳ, ἥτις ἄλλοτε ἐχρησίμευεν, ὡς τόπος περιορισμοῦ τῶν παθόντων τὰς φρένας. Ε' μέρος τοῦ ἡμετέρου τούτου συγγράμματος πληροῦσι τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, πατριαρχικὰ καὶ σουλτανικὰ, ὅσα ἀφορῶσιν, ὡς εἰκὸς, τῆς ἱερὰν Μονὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τὰ Νοσοκομεῖα, καὶ τὸν ἐν Ἐγρίκαπι ναόν. Ἐν τῇ ἐκθέσει πάσης τῆς μακρᾶς ταύτης ἱστορικῆς ἀφηγήσεως, ἐάν που ὁ προσεκτικὸς ἡμῶν ἀναγνώστης ἤθελεν ἀπαντήσῃ σφάλμα τι τὴν ἡμετέραν προσοχὴν διαφυγόν, ἂς ἀποδώσῃ μὲν αὐτὸ εἰς τὴν ἐκ τῆς προϊούσης ἡλικίας ἡμῶν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ ἂς ἦναι πρὸς ἡμᾶς ἐπιεικὴς, ἐφ' ᾧτι πρὸς ἐξεργασίαν καὶ ἔκδοσιν τούτου ἐκίνησεν ἡμᾶς ἡ πρὸς τὸν εὐαγῆ ναὸν καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἀφοσίωσις, ἡ ἐπιβαλοῦσα εἰς ἡμᾶς νὰ, μὴ φεισθῶμεν ἐν τῇ συλλογῇ τῆς παρούσης πραγματείας μήτε κόπων

ἐν μέσῳ τοσούτων ἐπιμόχθων ἐνασχολήσεων, μήτε ἀναλωμάτων, ὅπως στηλογραφήσωμεν πατρῴαν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν καὶ φιλάνθρωπίαν καὶ ζῆλον ὑπὲρ τῶν κοινῶν εὐαγγελικὸν, ὅστις ἐμπνέων ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, λαὸν καὶ κλῆρον, μεγαλουργεῖ πάντοτε τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τοὺς μὲν ἀπεργαζομένους δοξάζουσιν, ἡμᾶς δὲ παραμυθοῦνται ὅτι τοιαύτης γενεᾶς ὑπάρχομεν ἀπόγονοι.

Α

Τὸ σεπτὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς προσκύνημα κεῖται ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως τῆς Σηλυβρίας, τανῦν Σηλύβρι-καπὶ, διὰ ταύτης δὲ φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν ἐξήρχοντο πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Πηγῶν οἱ εὐσεβεῖς προσκυνηταί. Ὅτι ἡ πύλη τῆς Σηλυβρίας ὠνομάζετο καὶ πύλη τῆς Πηγῆς πιστούμεθα ἐκ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ νοτίου παρὰ τὴν πύλην ταύτην πύργου, κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης ἐρυθροχρόου πλακός. Εἶναι δ' αὕτη

ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΘΕΟΣΩΣΤΟΣ
ΠΥΛΗ ΑΥΤΗ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ
ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ
ΒΡΥΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΕΠΙ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ
ΕΝ ΜΗΝΙ ΜΑ·Ι·Ω ϛγΜΑ =1433.

τὴν δὲ λαμπρὰν τοποθεσίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κεῖται τὸ ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, κειμένης ὡς ὁ ἀείμνηστος τῆς «Κωνσταντινουπόλεως» συγγραφεὺς γράφει (1) «ἐν στάδιον περίπου ἔξωθεν τῆς πρὸς τὴν Σηλυμβρίαν πύλης» (220 μέτρα;) ὁ Καισαρεὺς Προκόπιος, ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἀκμάσας ἱστοριογράφος καὶ Νικηφόρος ὁ Ξανθόπουλος ἐπαινοῦσιν ἐν ὀλίγοις, ἀλλ' ἐκφραστικῶς. Ὁ πρῶτος, ὅστις εἶναι καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἱστοριογράφος ὁ μνημονεύων ναοῦ μεγάλου τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, τὸν ὁποῖον ἀνήγειρεν ὁ Μ. Ἰουστινιανὸς, γράφει· «Ἕτερον δὲ ἱερὸν αὐτῇ (δηλαδὴ τῇ Θεο-

(1) Σκαρλάτου Βυζαντίου «Κωνσταντινουπόλεως» τόμος Α', σελ. 335.

τόκῳ) ἐν χώρᾳ καλουμένῃ Πηγῇ ἀνέθηκεν. Ἐνταῦθά ἐστι δάσος κυπαρίσσων ἀμφιλαφὲς, λειμὼν ἐν ἁπαλαῖς ταῖς ἀρούραις τεθηλὼς ἄνθεσι, παράδεισος εὐφορῶν τὰ ὡραῖα, πηγὴ ἀψοφητὶ βλύζουσα γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον, ἱεροπρεπῆ ἐπιεικῶς τὰ πάντα . . . . . ἄγχιστά πη τῶν Χρυσῶν καλουμένων Πυλῶν » (1). Οὐ μακρὰν τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ τοῦ μέρους, ἔνθα αἱ Χρυσαῖ λεγόμεναι Πύλαι, πρὸς δόξαν ἠγείροντο τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων—λέγει ὁ Ξανθόπουλος—ὑπάρχει τόπος τις, ὡσεὶ στάδιον ἓν μακρὰν τῆς πόλεως, μετέχων τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἡ γῆ δύναται νὰ χορηγῇ, ἐξ ἀρχαίων δὲ χρόνων ἀνατεθειμένος εἰς τὴν Θεομήτορα. Μέτοχος εἶναι ὁ τόπος οὗτος εὐκρασίας ἀέρος, κατάφυτος δὲ παντοίοις δένδροις « πλατάνων εὐφυΐᾳ καὶ ἀναδρομῇ κυπαρίττων ὡραϊζόμενος ». Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐκτείνεται εὐθαλὴς καὶ μαλακὴ βλάστησις, ἄνθη μὲν παντοῖα πλουτοῦσα, πρὸς βοσκὴν δὲ ἐπιτήδειος, καὶ πρὸς στρωμνὰς καὶ καθίσματα. Ἀφθόνου δὲ καὶ διειδοῦς ὕδατος πηγὴ ἀναβλύζουσα καθίστα τὸν τόπον τοῦτον εὐάρεστον καὶ καλὸν, ποθούμενον εἰς τοὺς μετ' ἀναπαύσεώς τινος ἐκεῖ θέλοντας νὰ διασκεδάζωσιν. Ἀλλ' ἡ θεία χάρις, ἐπιφοιτήσασα εἰς τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο, ἐνεργὸν ἰαμάτων ἀπεδείκνυε τοῦτο καὶ θεραπείας τινος θείας (2). Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος ἐκθειάζει περιγράφων τὴν τοποθεσίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν ἐπισκεψαμένων καὶ τῶν σήμερον θαμιζόντων δύναται νὰ μὴ ἐπαινέσῃ, εἴτε τοῦ Προκοπίου τοῦ Καισαρέως τὴν αὐστηρὰν φρᾶσιν καὶ λέξιν ἤθελεν ἐπαναλάβει, εἴτε τὴν ἐπιτετηδευμένην ἤθελε ζηλώσει τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ὅς τις ταῦτα γράφων ἀνεφέρετο μὲν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Λέοντος αὐτοκράτορος τοῦ Μακέλλη (τοῦ καὶ Θρακὸς καλουμένου) κατάστασιν τοῦ

(1) Προκοπίου περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ· ἔκδοσις Βόννης· σελ. 185.

(2) Ξανθοπούλου Ἱστορία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔκδοσις τοῦ 1802. σελ. 8.

τόπου τούτου, ἀλλὰ πιστῶς περιέγραφεν αὐτὸν, ὡς ἤθελε περιγράψει τις καὶ σήμερον ἔτι τοιαύτην οὖσαν.

Ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Καλλίστου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι παρὰ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσώζετο παράδοσις ὅτι πρὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Θρακὸς ἡ τοποθεσία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἦτον ἰατρεῖον ἀσθενειῶν καὶ παθῶν ἐκ παλαιοτέρων χρόνων, εἶτα δὲ, εἴτε συγχωσθεῖσα, τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἕνεκεν, εἴτε παρημελημένη μείνασα, μόλις ἀνευρέθη, συνεπείᾳ θαύματος τῆς Θεομήτορος, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν ἁγίων Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας(1), ἤτοι καθ' ὃν

(1) Δὲν θὰ θεωρηθῇ περιττὴ ἡ σημείωσις αὕτη, διότι πιθανὸν νὰ ὑπάρχωσί τινες τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν, πρῶτον ἤδη ἀκούοντες ἁγίους τὸν Μαρκιανὸν καὶ τὴν εὐσεβῆ Πουλχερίαν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες ἀνεδείχθησκν προστάται τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, συνεκάλεσαν δὲ καὶ τὴν ἁγίαν ἐν Χαλκηδόνι Δ' οἰκουμενικὴν σύνοδον· ἀμφότεροι δ' εὐσεβεῖς καὶ φιλάνθρωποι ὄντες κατετάχθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ χορῷ τῶν ἁγίων, ἑορταζόμενοι τῇ 17 Φεβρουαρίου, τῆς Πουλχερίας ἑορταζομένης καὶ κατὰ τὴν 10 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐν τῷ Συναξαριστῇ κεῖται μικρὸν περὶ αὐτῆς ὑπόμνημα. Ἄλλοι δ' αὐτοκράτορες καθηγιάσθησαν ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, μετὰ τὸν ἰσαπόστολον Μ. Κωνσταντῖνον, ὁ Μ. Θεοδόσιος, ὁ συγκαλέσας τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν προστατεύσας, ἑορταζόμενος δὲ τῇ 17 ἰανουαρίου· ὁ Θεοδόσιος Β' ὁ Μικρὸς (29 ἰουλίου) συγκαλέσας τὴν ἐν Ἐφέσῳ Γ' οἰκουμενικὴν, τῶν ὀρθῶν δογμάτων προστάτης, ἀγαθῆς διαθέσεως ἄνθρωπος· ὁ Λέων οὗτος ὁ Θρᾷξ, ὑπερασπίσας μετὰ ζήλου τὸ ἔργον τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' συνόδου, ὁ κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς (20 ἰανουαρίου). Ἰουστῖνος Α' ὁ Θρᾷξ (15 νοεμβρίου) καὶ Ἰουσινιανὸς (αὐγούστου 2). Κατετάχθησαν ὡσαύτως ἐν τοῖς ἁγίοις Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Ἡρακλείου υἱὸς ἑορταζόμενος τῇ 3 σεπτεμβρίου· τῇ δὲ 11 φεβρουαρίου ἑορτάζεται Θεοδώρα ἡ τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀναστηλώσασα τῷ 842, καὶ τῇ 4 νοεμβρίου ὁ τοῦ ἐν Νικαίᾳ κράτους ἄρξας ἐλεήμων Ἰωάννης ὁ Βατάτζης. Περὶ τινων βασιλίδων, ὧν ἡ Ἐκκλησία

χρόνον ἡ εὐσεβὴς αὕτη αὐτοκράτειρα ᾠκοδόμει καὶ τὸν ἐν Βλαχέρναις μεγαλοπρεπῆ ναόν. Τὸ θαῦμα τῆς ἀνευρέσεως ἐγένετο εἰς τὸν Λέοντα καθ' ὃν καιρὸν, πρὶν ἢ καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν, μετήρχετο χειρωνακτικὸν ἐπάγγελμα. Περιφερόμενος ἡμέραν τινα κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, εὗρε τυφλὸν ἄνθρωπον περιπλανώμενον, ὅς τις ἐτήκετο μὲν ὑπὸ δίψης, ἐφλέγετο δ' ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος· ὁ Λέων φύσεως ὢν ἀγαθῆς καὶ συμπαθὴς τοῖς πάσχουσιν, ἔλαβε τὸν τυφλὸν ἐκ τῆς χειρὸς καὶ, δι' εὐθείας τινὸς καὶ ὁμαλῆς ὁδοῦ διερχόμενος, ἵνα μὴ προξενήσῃ κάματον εἰς τὸν ἤδη κεκμηκότα δυστυχῆ ἄνθρωπον, ἔφθασε μετ' αὐτοῦ πλησίον τέλματος, ὅτε ἀποκαμὼν τέλεον ὁ τυφλὸς, ἐπιμόνως παρεκάλει τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ χειραγωγὸν, ὅπως εὕρῃ που σύσκιόν τι μέρος, ἐν τῷ ὁποίῳ ν' ἀναπαυθῇ, καὶ ὕδωρ, δι' οὗ νὰ σβέσῃ τὴν δίψαν αὐτοῦ. Περιάγων ἐκεῖ λοιπὸν ὁ Λέων καὶ πανταχόσε τοῦ τελματώδους ἐκείνου μέρους ἀνερευνῶν πρὸς εὕρεσιν ὕδατος, ἐπὶ παραμυθίᾳ τοῦ τυφλοῦ, ἤκουσεν ἀπροσδοκήτως φωνῆς τινος ἀρρήτου, ἐξ ὕψους φερομένης, ἥτις ἔλεγεν αὐτῷ νὰ μὴ κοπιᾷ μακρὰν περιπλανώμενος, ἀφοῦ τὸ ὕδωρ ἦν ἐγγὺς αὐτοῦ. Ἐκπλαγεὶς ὁ ἰδιώτης Λέων ἐπὶ τῇ ἐξ ὕψους φωνῇ, ἔτι μᾶλλον ἠπόρει, περιφερόμενος μὲν, μὴ εὑρίσκων δὲ τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος, πάσχων ταὐτὰ καὶ οὗτος τῷ τυφλῷ, ὅτε καὶ δεύτερον ἀκούει τῆς αὐτῆς φωνῆς, ἤδη καὶ προφητικῶς αὐτῷ προλεγούσης ὅτι θέλει ἀναδειχθῇ βασιλεὺς ἡμέραν τινά. Ἡ φωνὴ αὕτη διέταττε τὸν Λέοντα νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ κατασκίου καὶ συνηρεφοῦς τόπου, ὅπου τὸ τέλμα ἐξετείνετο, νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ θολεροῦ ὕδατος, καὶ δίδων εἰς τὸν τυφλὸν νὰ πίῃ πρὸς κόρεσιν τῆς δίψης, νὰ χρίσῃ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πάσχοντος ἐκ τῆς ἰλύος τῆς ἐν τῷ τέλματι. *Τίς εἶμαι ἐγὼ, ἥτις ἐκ πολλοῦ τὸν τόπον τοῦτον δι' ἐμαυτὴν ἐξελεξάμην*—προσέθηκεν ἡ φωνὴ—*καὶ σεμνυνομένη ἀναπαύομαι ἐν αὐτῷ ὀλίγος χρόνος θέλει ἀπαιτηθῇ νὰ μά-*

καθηγίασε τὴν μνήμην δὲν θὰ γράψωμεν, ἵνα μὴ παρεκτείνωμεν τὴν ὑποσημείωσιν ταύτην ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς.

θῃς. Θὰ σὲ βοηθήσω νὰ οἰκοδομήσῃς δι' ἐμὲ ναὸν ἐνταῦθα, ἐν ᾧ οἱ μετ' εὐλαβείας καὶ πόθου προσερχόμενοι καὶ μετὰ πίστεως ἐπικαλούμενοί μου τὸ ὄνομα θὰ λαμβάνωσι τὸ ζητούμενον καὶ τὴν θεραπείαν τῶν εἰς τοὺς ἰατροὺς ἀθεραπεύτων φαινομένων παθῶν. Καὶ τὴν διαταγὴν ταύτην ποιήσας ὁ Λέων, εἶδε τὸν τυφλὸν ἀναβλέποντα, καὶ κήρυκες ἀμφότεροι ἐγένοντο τῶν θαυμασίων τούτων, ἅτινα ἔκτοτε προέχεε καὶ ἐξακολουθεῖ προχέουσα ἡ τοῦ Κυρίου μήτηρ εἰς τοὺς μετὰ πίστεως αἰτουμένους ἴασιν τῶν σωματικῶν καὶ θεραπείαν τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν. Τοιαύτη ἡ τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου διήγησις.

Ἀπήλαυσε μετὰ μικρὸν ὁ Λέων τὰ βραβεῖα τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ τῆς φιλανθρώπου μερίμνης, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυε πρὸς τοὺς πάσχοντας. Τῷ 457 θνήσκει ὁ αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς, ὁ δὲ Λέων, ἀρχηγὸς τυγχάνων τότε, τοῦ στρατοῦ τῆς Θράκης ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, τῇ 7 φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους· κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ἦτο «κάτισχνος τὸ σῶμα, ὑπόσπανος τὴν γενειάδα, φρονήσει κεκοσμημένος, παιδείας καὶ μαθημάτων ἐκτός» (1). Ἂν καὶ ἦτο πρόμαχος τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ἀλλ' ὅμως ἠνείχετο τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρειανῶν Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου καὶ Πατρικίου τῶν υἱῶν αὐτοῦ, συντελεσάντων εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος· ἀλλ' ὅτε εἶδεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι καταχρώμενοι τὴν ἀνοχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιείκειαν ἤρξαντο οὐ μόνον νὰ ζητῶσιν ἅπερ οὐκ ἔδει, ἀλλὰ καὶ παγίδας νὰ μηχανορραφῶσι κατ' αὐτοῦ ἐφόνευσεν αὐτοὺς, δι' ἣν αἰτίαν ὠνομάσθη Μακέλλης, ἤτοι σφάκτης. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων εἶναι ὁ πρῶτος ἄναξ, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ βασιλικὸν στέμμα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἦτον

(1) Κεδρηνοῦ Σύνοψις ἱστοριῶν· Βενετίας ἔκδ. σελ. 274. Τὰ περὶ τοῦ Μακέλλη Λέοντος λεγόμενα γράφονται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων Κεδρηνοῦ, Θεοφάνους καὶ Ζωναρᾶ.

ἕως τότε, ὁ τῷ 458 ἀποθανὼν ἱερὸς Ἀνατόλιος. Διάδοχος τοῦ Ἀνατολίου ἦτο ὁ ἱερὸς Γενναδίος, μετὰ τοῦ ὁποίου τόσον εὐσεβῶς ὁ Λέων συνειργάσθη, πειθόμενος εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ, μάλιστα ἐν ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὁποίαν δεινῶς ἐπολέμουν οἱ αἱρετικοὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Μόλις εἶχε γνωσθῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου ὁ τοῦ Μαρκιανοῦ θάνατος, ἠγέρθη μεγάλη ἀποστασία ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ὀπαδῶν τοῦ αἱρεσιάρχου Εὐτυχοῦς, ἀναθεματισθέντος ἐν τῇ Δ΄ συνόδῳ, οἱ ὁποῖοι κατήντησαν μέχρι τοῦ νὰ φονεύσωσιν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Προτέριον, ὀρθόδοξον ἄνδρα, καὶ ν' ἀναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν αἱρετικὸν Τιμόθεον Αἴλουρον, χειροτονηθέντα ὑπὸ δύο καθῃρημένων ἐπισκόπων. Ὅσον εὐσεβὴς ὁ Λέων, τοσούτῳ καὶ γνώστης τῶν ἰδίων καθηκόντων ὑπάρχων καὶ νομοταγὴς ἀνήρ, ἀπέστειλεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐρευνῶν τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Προτερίου καὶ τὴν ἀλήθειαν πληροφορηθείς, τοὺς μὲν φονεῖς ἐκείνου διέταξε καὶ ἐγλωσσοκόπησαν· τὰ δὲ περὶ τῆς ἀντικανονικῆς ἐπιβάσεως καὶ χειροτονίας τοῦ Τιμοθέου Αἰλούρου ἀφῆκε νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, τῶν ὁποίων δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἠρώτησε τὰς γνώμας, καὶ εὑρὼν αὐτούς, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἐπ' ἀρετῇ καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων διακρινομένους ἱεροδιδασκάλους καὶ μοναχοὺς κατακρίνοντας τὴν ἀνόσιον τοῦ Αἰλούρου πρᾶξιν ἐξώρισεν αὐτόν. Οὕτως ἔπραξε καὶ τῷ 464, ὅτε Μαρτύριος μὲν ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἱερὸς πατριάρχης ἀπεσύρθη τοῦ θρόνου ἀηδιάσας τοὺς αὐτόθι θορύβους ἀνυποτάκτου λαοῦ καὶ κλήρου καὶ ρερυπωμένης ἐκκλησίας, Πέτρος δὲ Κναφεὺς ὁ αἱρετικὸς, ὁ προσθέσας εἰς τὸν τρισάγιον ὕμνον τὸ «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς», ἥρπασε τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας· καὶ κατ' αὐτοῦ προσηνέχθη βαρὺς ὁ Λέων, καὶ ταῖς συμβουλαῖς τοῦ Γενναδίου πειθόμενος ἐξέδωκε διαταγὴν ὅπως ὁ Κναφεὺς ἐξορισθῇ, ἂν καὶ μαθὼν τὴν κατ' αὐτοῦ βασιλικὴν ὀργὴν ὁ αἱρετικὸς οὗτος ψευδοπατριάρχης εὗρε σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς.

Κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον προσεφέρετο πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ὁ

Λέων, ἀποδίδων εἰς τὸν Θεὸν εὐχαριστήρια διὰ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν προεῖπεν εἰς αὐτὸν ὄντα χειρόνακτα ἔτι ἡ τοῦ Κυρίου μήτηρ· ὅθεν ἐσκέρθη καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ νὰ διατρανώσῃ· εὐτυχῶς δὲ τῆς πρὸς τὴν Θεομήτορα βαθείας εὐλαβείας ἀφῆκε τεκμήρια καὶ Βηρίνα ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος, οἰκοδομήσασα τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὸν κείμενον πλησίον τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, καὶ τὸν ἕτερον ναὸν, ὅστις ἐλέγετο «ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τοῖς Κουράτορος», κείμενον ἐν τῷ Ταύρῳ (1). Ὁ σύζυγος αὐτῆς ἔκτισε τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν, ἀλλ' ὁ χρόνος τῆς πρώτης αὐτόθι ναοῦ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς εἶναι ἄγνωστος, ὁριζόμενος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 457=474, ἐνόσῳ δηλαδὴ διήρκεσεν ἡ βασιλεία τοῦ Λέοντος. Ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο δῆθεν ὠνόμασεν ὁ Λέων Ζωοδόχον Πηγὴν νομίζομεν ὅτι μόνον ἡ εἰς τὸ χυδαῖον ἰδίωμα παράφρασις τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου γράφει, διότι τὸ πρωτότυπον φέρει «τοιοῦτον τὸ τέμενος ὁ Λέων ἀνιστᾶ τῇ Θεομήτορι, Πηγὴν τὸν χῶρον κατονομάσας» (2), διότι οὕτως εὑρίσκομεν αὐτὸν παρὰ τοῖς κατόπιν ἱστοριογράφοις ὀνομαζόμενον. Ὡς οἱ συγγραφεῖς ἱστορικῶν ἔργων, οὕτω καὶ ὁ λαὸς, φαίνεται, ὠνόμαζε ναὸν καὶ παλάτιον τῆς Πηγῆς ἢ τῶν Πηγῶν, ὡς ἔλεγε ναὸν καὶ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, Θεοτόκον τῶν Χαλκοπρατείων, Θεοτόκον τοῦ Λιβὸς, Θεοτόκον τῶν Ὁδηγῶν, Θεοτόκον ἐν τοῖς Σφωρακίου, Θεοτόκον ἐν τῷ Σίγματι, ἐν τῷ Λιθοστρώτῳ, ἐν τοῖς Οὐρβικίου κλπ. Οὕτως ἡ πρώτη οἰκοδομὴ ναοῦ μεγάλου τῆς Θεομήτορος ἐν [τῇ Πηγῇ πρέπει νὰ ὁρισθῇ πρὸ τοῦ ἔ-

(1) Περὶ τῶν ναῶν τούτων ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προμηθευθῇ το σύγγραμμα τοῦ Δουκαγγίου ἔχει ἐπαρκὲς ἀνάγνωσμα τὸν Α΄ τόμον τῆς τοῦ Σκ. Δ. Βυζαντίου «Κωνσταντινουπόλεως». Τοῦτ' αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τῶν ὀλίγῳ κατωτέρω ἀναφερομένων ναῶν, τοὺς ὁποίους ἔκτισεν ὁ Μ. Ἰουστινιανὸς, ὁ Βασίλειος Μακεδὼν καὶ Λέων ὁ Μακέλλης.

(2) σελ. 14 κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀμβροσίου Παμπέρεως.

τους 474, ἂν δὲ καὶ δὲν ἐσώζετο τοιοῦτος ἐπὶ Καλλίστου Ξανθοπούλου ναὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς οὗτος καταρτίζει τοῦ ναοῦ τούτου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μέχρι τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔγραφεν, ἐσώζοντο ὑπομνήματά τινα, τὰ ὁποῖα συνεβουλεύθη καὶ τὰ ὁποῖα ἐχορήγησαν εἰς αὐτὸν τὴν ὕλην, τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς πλήρη τινὰ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ἐγερθέντος· διότι ἐπὶ Καλλίστου, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, ὄχι μόνον ὁ τοῦ Λέοντος ναὸς, ἀλλὰ μήτε ὁ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ κτισθεὶς ἐσώζετο πλέον.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ζέον ἐπλήρου καὶ κατεῖχε τὸν τόπον πάντων τῶν λοιπῶν αἰσθημάτων, πληροῦν δὲ ἐνέπνεε καὶ ἐζωογόνει τὰ λοιπὰ πάντα, καὶ ἐμεγαλούργει θαυμαστὰς πράξεις, γενναίας καὶ ἡρωϊκὰς, συνετέλει δι' εἰς ἔγερσιν καὶ προικοδότησιν γενναίαν καθιδρυμάτων κοινῆς ὠφελείας καὶ ναῶν μεγαλοπρεπῶν, δὲν ὑπάρχει ποσῶς ἀμφιβολία ὅτι τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς ἤγειρεν εὐρύχωρον καὶ πανόλβιον ὁ Λέων. Ὅτι ἀνήγειρεν αὐτὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεομήτορος οὐδένα λόγον ἔχει τις ν' ἀμφιβάλλῃ· διότι ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐγινώσκετο καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, γνωστὸν δὲ μάλιστα εἰς τοὺς καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἁψαμένους ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς Ε' ἀπὸ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ἑκατονταετηρίδος, θεολογικαὶ ἔριδες, τὴν εἰρήνην τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς ταράξασαι εἶχον ἀντικείμενον τὴν Θεομήτορα. Καὶ ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν καὶ τὴν εὐλαβῆ πρόθεσιν τῆς μακαρίας τοῦ Μαρκιανοῦ συζύγου Πουλχερίας, ἥτις ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τρεῖς ναοὺς τὸν τῶν Χαλκοπρατείων, τὸν ἐν Βλαχέρναις καὶ τὸν τῶν Ὁδηγῶν, (1) καὶ τὴν εὐσεβῆ ἄμιλλαν τῆς αὐτοκρατείρας Βηρίνης τῆς συ-

(1) Θεοδώρου Ἀναγνώστου Ἐκλογαὶ, ἀπὸ φωνῆς Καλλίστου Ξανθοπούλου· Α', 5, «Πουλχερία ἡ εὐσεβὴς ἐτελεύτησε . . . . . πάντα τὰ ἑαυτῆς πτωχοῖς καταλείψασα . . . . ἔκτισε δὲ καὶ εὐκτηρίους οἴκους

ζύγου τοῦ Λέοντος, ἥτις ᾠκοδόμησεν, ὡς εἴπομεν, τὸν παρὰ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ ναὸν τῆς Θεομήτορος, καὶ τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τοῖς Κουράτορος. Ἀλλὰ γινώσκομεν ἔτι ὅτι καὶ ὀλίγῳ πρὸ τοῦ Θρακὸς Λέοντος, ὁ ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει Κῦρος εἶχεν ἀνεγείρει ναὸν εἰς τιμὴν τῆς Θεομήτορος (1), ἵνα παραλίπωμεν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Κουροπαλάτης Κωδινὸς εἰς τιμὴν τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου, παρ' αὐτοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δῆθεν οἰκοδομηθέντας.

Λαμπρὰν ποιεῖται περιγραφὴν ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς τὸν ὁποῖον ᾠκοδόμησεν ὁ Λέων, καὶ τὴν περιγραφὴν ταύτην ἀνάγκη νὰ παραφράσωμεν εἰς τὴν τῶν ἁπλουστέρων κατάληψιν, διότι τὸν Κάλλιστον ἔχομεν ὡς χειραγωγὸν καὶ σύμβουλον διὰ τὰς πρώτας τύχας τοῦ περιλαλήτου τούτου ναοῦ. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς ἰλύος, ἀνέσκαψεν ὁ ἐστεμμένος κτίτωρ εἰς ἱκανὸν βάθος, ὅπως ἀνεύρῃ τὴν φλέβα τοῦ ὕδατος καὶ διαχωρίσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων, περὶ αὐτὴν δ' ἤγειρε τοιχοδομίαν στερεὰν, εἰς μέγαν αὐξανομένην ναὸν, τοῦ ὁποίου ὅσον ἦτο τὸ βάθος ἐντὸς τῆς γῆς, τοσοῦτον ἦτο καὶ ὑπὲρ τὴν γῆν· καὶ τὸ μὲν ἐντὸς τῆς γῆς μέρος τῆς ἱερᾶς οἰκοδομῆς δὲν μετεῖχε ποικιλίας τινὸς, ἀλλὰ ταύτης ἦτο πολὺ μέτοχον τὸ ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὁρώμενον μέρος. Τοῦ ναοῦ τούτου τὸ πλάτος ὑπῆρχε τριτημόριον τοῦ μήκους, ὥστε ἀπετέλει ὁ ναὸς σχῆμα τετραγώνου ἑτερομήκους. Ὁ γράψας τὸ περὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς φυλλάδιον, ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν τότε εἰκοσιπέντε βαθμίδων, διὰ τῶν ὁποίων κατέβαινέ τις εἰς τὸ ἁγίασμα, ἀλλὰ περὶ τῶν ὁποίων εἰρήσθω ὅτι ὁ Κάλλιστος φαίνεται οὐχὶ βέβαιον ἀριθμὸν ἀναγράφων,

Πουλχερία πολλοὺς, τὸν ἐν Βλαχέρναις, τῶν Χαλκοπρατείων, τῶν Ὁδηγῶν».

(1) Σκ. Δ. Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις», τόμ. Α', σελ. 364—366 (τὸ σήμερον Τεκὺρ Σεράγι).

ἄγεται νὰ ὑπολογίσῃ ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς ὀροφῆς ὕψος τῶν τοίχων ἦτο 14—15 πήχεων συνήθων ἀγοραίων, κατ' ἀναλογίαν, ὡς νομίζομεν, τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις τὸν ἕνα πῆχυν εἰς τρεῖς περίπου συνήθεις βαθμίδας κλίμακος κατατέμνει. Τέσσαρες μεγάλαι στοαὶ ἠγείροντο, ἐκ δὲ τούτων ἡ μὲν πρὸς ἀνατολάς, ἡ δὲ πρὸς δυσμάς: πλησίον δὲ τῶν στοῶν τούτων ἦσαν δύο ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι πλὴν ἄλλων μικροτέρων, ὑπεβάσταζον τὸν μέγαν τροῦλλον τοῦ ναοῦ, ἀρκετὰ τοῦτον μετεωρίζουσαι εἰς τοσοῦτον ὕψος, ὥστε νὰ εἰσέρχηται φῶς ἄπειρον ἐν τῷ ναῷ. Ἦτο δὲ ὁ τροῦλλος σφαιροειδὴς, καὶ τοσοῦτον ὑπὸ χρυσοῦ καὶ εἰκόνων, ὡς φαίνεται, κατακεκοσμημένος ὑπῆρχεν, ὥστε παρωμοίαζε πρὸς οὐρανὸν, ἔλαμπε δ' ὡσεὶ πῦρ. Ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κατήρχετό τις εἰς τὸ ἁγίασμα δι' εἰκοσιπέντε βαθμίδων ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ κατεσκευασμένων ἐκ μαρμάρου· ἐκ μαρμάρου ἦσαν ὡσαύτως κατεσκευασμένοι καὶ οἱ τοῖχοι, λάμποντες οὕτω καὶ ἀνταναχλῶντες τὸ φῶς· τῶν δύο τούτων κλιμάκων ἡ μὲν ἦτον εὐθεῖα, ἡ δὲ λοξή. Ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ἡ τοῦ ἁγιάσματος πηγὴ, πλάτος ἔχουσα δύο ὀργυιῶν, καὶ κλίνουσα ὀλίγον πρὸς τὸ ἓν μέρος, προχέουσα δὲ τὸ ρεῖθρον ἀένναον καὶ ψυχρὸν καὶ περιφραττομένη ἐν τετραγώνῳ διὰ μαρμάρων ὡραίων, ἔχουσα δὲ πρὸς εὐκολίαν τοῖς θέλουσι νὰ ὑδρεύωνται στόμιον ἀρκετὸν, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου ἦτο κατεσκευασμένη λεκάνη μαρμαρίνη εἰσδεχομένη τὸ ἁγίασμα καὶ ἀφίνουσα αὐτὸ νὰ ῥέῃ διὰ πολλῶν ὀπῶν· ὑπ' αὐτὴν ὑπῆρχε κοιλότης δεχομένη τὸ περισσεῦον ἁγίασμα καὶ ἀφίνουσα αὐτὸ νὰ ῥέῃ δι' ἰδίου ὀχετοῦ, ὅστις ἦτον ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἐκτισμένος. Ἀπὸ ἰδίας ὀπῆς ἠρύοντο λαμβάνοντες οἱ προσκυνηταὶ τὸν ἱερὸν πηλόν. Ἑκατέρωθεν τῆς τετράγωνον ἐχούσης τὸ σχῆμα μαρμαρίνης πηγῆς, κατεσκεύασεν ὁ ἀρχιτέκτων δύο κλίμακας, δι' ὧν οἱ θέλοντες ἀνήρχοντο εἰς τὰ ἄνω αὐτῆς, τούτων δὲ, ἡ μὲν ἐσχημάτιζεν ἥμισυ κύκλον, ἡ δὲ ἦτον εὐθεῖα. Ὁ ἡμέτερος ὁδηγὸς Κάλλιστος, ἐπαινῶν ἐνταῦθα τὴν θειότητα καὶ τὸ ποιὸν τοῦ ὕδατος, ἀναφέρει ὅτι ἅπα

ὁ ναὸς κατεκοσμεῖτο δι' εἰκ
μήτορος, ἄριστα τεχνουργ
τρούλλου ὁ τεχνίτης ἐζω
λονότι τὴν Θεοτόκον, κρ
βρέφος, «ὡς διειδές τι κα
κόλπων ἀναμορμύρουσαν. Εἰκ
—νεφέλην αὐτὴν κατιδών, ἠρέμα
νωθεν καταῤῥέουσαν, κἀκεῖθεν τῷ ὕδα
καθιστᾶν, ἐπωάζουσαν, ὡς ἄν τις εἴποι, κ
. . . . . Καὶ γὰρ ἀμέλει τοῦ κατέναντι τῆς μορφῆς ὀμφαλοῦ καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ροῆς ἐπιπωματίζοντος διαρθέντος, τῆς σκιᾶς ἀνταναχλωμένης τῷ ὕδατι, ἴδοις ἂν ὡς ἐν κατόπτρῳ, μετὰ τοῦ ζῶντος νάματος αὐτὴν τὴν Θεομήτορα ἐπινηχομένην, καὶ μαρμαρυγὰς ὑπερφυεῖς ἀφιεῖσαν, ὡς συμβαίνειν θαυμάζειν, ποτέρῳ μᾶλλον πιστευτέον εἶναι, ἆρα ἐκ τοῦ ὕδατος τὸν τόπον ἄνωθεν διαγράφεσθαι, τῷ ἡλίῳ κάτωθεν τῷ νοητῷ προσβάλλοντι ἀναπαλλόμενον τὸ παραδοξότατον, κἀν τῇ ὀροφῇ διασώζεσθαι, ὃ καὶ μᾶλλον δίκαιον ἐκλογίζεσθαι, ἢ ἄνωθεν τὸν τύπον προσβάλλειν τῷ ὕδατι, ὡς ἐν κατόπτρῳ ἀνταναχλώμενον»· τοσοῦτον ἐκφραστικὴ, τοσοῦτον ἔξοχος ἦτο κατὰ τὴν τέχνην ἡ εἰκὼν τῆς Θεόπαιδος Μαρίας, τῆς ἐν μέσῳ τῷ τρούλλῳ ἐζωγραφημένης. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὠνόμασε τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὡς εἴπομεν ἄρτι, Πηγήν· ἄλλοι δέ τινες κατόπιν αὐτοῦ προσέθηκαν ἑτέρας οἰκοδομὰς, δι' ὧν ὡραιότερον ἅμα καὶ εὐπρεπέστερον ἀπετέλεσαν τὸν ναὸν καὶ τὸν περὶ τὸν ναὸν περίβολον. Μάλιστα δὲ πάντων ἐπεμελήθη τοῦ ναοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α' ὁ Μέγας, ἰαθεὶς, ὡς ἡ παράδοσις λέγει, διὰ τοῦ ἁγιάσματος ἀπὸ δυσουρίας, ἡ ὁποία βασανίζουσα αὐτὸν ἐκρίνετο ἀθεράπευτος ὑπὸ τῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἰατρῶν.

Τίνες ἦσαν οἱ προσθέσαντες οἰκοδομὰς καὶ παραρτήματα εἰς τὸν

(1) τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1802, σελ. 13.

ένη, δίδει τὴν ἄδειαν εἰς
δὲν ἐγένοντο ὑπὸ αὐ-
στος ἤθελε γράψει τὸ
άντων ἐκεῖ που μονὴν
ύτῳ· «ἐς ὕστερον δὲ καί
ρον ἐσέμνυναν, κάλλος περι-
εραν τῷ τόπῳ ἐπαγαγόντες εὐπρέ-
κομεν παρὰ τῷ Σουΐδᾳ (2) περισώ-
κότος ἱστορικοῦ Μάλχου, ζήσαντος κατὰ
ανότητα ἐπὶ τῶν πρώτων διαδόχων τοῦ Λέοντος, δυνά-
μεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πλησίον τῆς Πηγῆς ἔκειτο γυναικεία
μονή, ἀμέσως μετὰ τὸν Λέοντα συνοικισθεῖσα ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐ-
τοῦ Ζήνωνος. Τοῦ Σουΐδα θέλομεν μνημονεύσει καὶ κατωτέρω· πῶς
ὅμως θὰ ἐξηγήσωμεν ὅσα ὁ παρὰ τῷ Ἀνσέλμῳ Βανδουρίῳ ἐκδεδο-
μένος ἀνώνυμος πατριογράφος τῆς Κωνσταντινουπόλεως γράφει; (3)
Ἰδοὺ τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν γραφόμενα·
«τὴν δὲ Πηγὴν ἔκτισεν Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας· εἰς τὸ κυνηγῆσαι
ἐξερχόμενος εἰς τὴν Θράκην, εἶδε λαοῦ πλῆθος ἐξερχόμενον, ὄντος
εὐκτηρίου μικροῦ, καὶ ἑνὸς καθεζομένου μοναχοῦ, καὶ ἠρώτησεν ὁ
βασιλεὺς τί ἐστίν; ὁ δὲ Στρατήγιος ὁ Μάγιστρος, ὁ φύλαξ τῶν βα-
σιλικῶν χρημάτων εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ἡ Πηγὴ τῶν ἰαμάτων ἐστί.
Τότε θαυμάσας ὁ βασιλεὺς ἔκτισεν αὐτὴν ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας», δηλονότι τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἦτο τότε μι-
κρὸν εὐκτήριον ὥστε νὰ λανθάνῃ τὴν γνῶσιν τοῦ εὐσεβεστάτου βα-
σιλέως Ἰουστινιανοῦ; Δὲν συνέρρεεν ὁ λαὸς ἐκεῖ; Ἀλλ' ἀφοῦ καὶ ἡ
Ζωοδόχος Πηγὴ ἦτο μονὴ, πάντως καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ αὐτοκρά-

(1) σελὶς 14 τῆς ἐκδόσεως τοῦ Παμπέρεως.
(2) Σουΐδας ἐν λξ. Λογγῖνος· βλέπε κατωτέρω τὴν σημείωσιν.
(3) Anselmi Bandurii Imperium Orientale· μέρος Γ', τοῦτο δὲ ἀνάγνωθι καὶ ἐν τῷ Κωδινῷ τῆς ἐκδόσεως Βόννης.

τορος, ἐκεῖ δέ που ὑπῆρχε κ
ἑαυτὰς γυναικῶν, ὑπῆρχε δ
τορος Ζήνωνος, κατὰ τὰ
γινώσκῃ τοῦτο ὁ Ἰουστιν
πλῆθος ἐκεῖθεν ἐξερχόμενο
καὶ νὰ ἐγείρηται μικρὸν εὐκ
ζομένου μοναχοῦ»; Ἡμεῖς ἀδυνατουμ
προβαίνομεν δ' εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς
τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Πηγῆς.

Τὴν μνήμην τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπεθανάτισεν ἡ
οἵα σώζεται σήμερον οἰκοδομὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνέγερσις ἄλλων ναῶν
καὶ οἰκοδομῶν κοινῆς ὠφελείας καὶ χρήσεως, πρὸ δὲ πάντων τὰ
νομοθετικὰ αὐτοῦ ἔργα καὶ οἱ πρὸς τοὺς βαρβάρους Εὐρώπης καὶ
Ἀφρικῆς διηνεκεῖς πόλεμοι, χωρὶς νὰ παραλίπωμεν ὅτι τιμᾷ καὶ
κλείζει αὐτὸν καὶ ἡ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀφοσίωσις, ἕνεκα τῆς
ὁποίας ἐστήριξε τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς κακοδόξους τῶν μέσων
τῆς ἐναντίον τοῦ ὀρθοῦ δόγματος καὶ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας
ἀντιστάσεως αὐτῶν. Ἂν ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀκμὴ διαπρεπῶν ἀνδρῶν ἐπι-
στημόνων καὶ τεχνιτῶν καὶ στρατηγῶν δοξάζῃ τὴν βασιλείαν αὐ-
τοῦ, τιμᾷ καὶ δοξάζει διότι εἶχε τὴν τέχνην καὶ τὴν φρόνησιν νὰ
ἐκλέγῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ
ἢ ἐκείνῳ τῷ ἔργῳ χρήσιμοι, οὕτω δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς ἤθελε μείνει
ὀλίγον γνωστὸς, ὀλίγον ἐπιφανὴς, χωρὶς τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀν-
θεμίου καὶ Ἰσιδώρου, χωρὶς τοῦ διασημοτάτου νομοδιδασκάλου Τρι-
βωνιανοῦ, χωρὶς τῶν ἐνδόξων στρατηγῶν Βελισαρίου καὶ Μούν-
δου καὶ Ναρσῆ. Καὶ τὰς μὲν ἄλλας αὐτοῦ γενναίας καὶ θαυμα-
ζομένας δικαίως πράξεις ἡ πολιτικὴ καθόλου ἱστορία καὶ ἡ ἱ-
στορία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν νόμων ἀφηγεῖται μεθ' ὑπερηφα-
νείας, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀμερολήπτων καὶ τῶν οὐχὶ διγλώσ-
σων ἱστοριογράφων· τὸ δὲ παρὸν βιβλίον ὑπὸ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐγγυ-

SISMANOGLIO

…ὰ τὸν ἄνδρα, καὶ ὅσα οὗ-

…ὸς τὸ πρῶτον ἔτος τῆς
…, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος
…ους οὐδεὶς βασιλεὺς ὑπα-
…αλωσεν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος
…στημάτων εἶναι ἄπειρα, ἄπειρα δ'
… περίφημος Θεοδώρα. Παρὰ τῷ ἱστο-
…ομεν ὅτι ἡ Θεοδώρα ἐξελθοῦσα χάριν ὑ-
… τὰ θερμὰ ὕδατα τῶν Πυθίων (τὰ σήμερον λου-
τρὰ τοῦ Κουρὶ) εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτῆς Μηνᾶν τὸν πατρί-
κιον ἔπαρχον τῆς πόλεως καὶ τὸν πατρίκιον Ἡλίαν, καὶ ἄλλους
πατρικίους καὶ κουβικουλαρίους καὶ σατράπας ὡσεὶ χιλιάδας τέσ-
σαρας· «καὶ πολλὰ ἐχαρίσατο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ πτωχείοις καὶ
μοναστηρίοις». (2) Ἀπὸ τοῦ πρώτου μάλιστα ἔτους τούτου ἔδειξε
μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα περὶ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ Γα-
λατᾶ, θέατρον οἰκοδομήσας καὶ τείχη, καλλύνας αὐτὸ καὶ δι' ἄλ-
λων οἰκοδομῶν καὶ «δεδωκὼς δίκαιον πόλεως», ὥστε δικαίως ἀπ'
αὐτοῦ μετωνομάσθη Ἰουστινιανούπολις. «Ἔκτισε δὲ καὶ τὴν γέφυ-
ραν, δι' ἧς δύναταί τις τὴν πορείαν ποιεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀντιπέραν
εἰς τὴν πανευδαίμονα». (3) Πλὴν δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων οἰκοδο-
μῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀριθμοῦσιν οἱ χρονογράφοι «τὸ δημόσιον
λουτρὸν, ὃ ἦν πρώην κτίζων Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος», καὶ τὸ μεσί-
αυλον τῆς βασιλικῆς Ἴλλου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, «κιν-
στέρναν μεγάλην ἐποίησε», καὶ τὸ Ὡρολόγιον τοῦ Μιλίου, καὶ τὸν
καθαρισμὸν τοῦ λιμένος τοῦ Ἑβδόμου, καθῆκον νομίζομεν νὰ μὴ
ἀποσιωπήσωμεν ὅτι ἂν καὶ μετὰ τραχύτητος ἀλλ' αὐστηρῶς προσ-
ηνέχθη πρὸς τοὺς αἱρετικούς· πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἀμερόληπτος ἐκ-

(1) Χρονικὸν Πασχάλιον· τόμ. Α', σελ. 617, Βόννης.
(2) Θεοφάνης Βόννης· τόμ. Α', σελ. 286.
(3) Χρονικὸν Πασχάλιον· τόμ. Α' σελ. 618.

κλησιαστικὸς ἱστοριογράφος δὲν δύναται νὰ μὴ σημειώσῃ· «διωγμὸν
κατὰ Ἑλλήνων (νοεῖ τοὺς εἰδωλολάτρας ὁ Κεδρηνὸς (1)—καὶ
πάσης αἱρέσεως ἐκίνησεν· εὑρὼν δὲ πολλοὺς τῶν ἐν τέλει νοσοῦντας
τὴν τῶν Ἀρειανιτῶν αἵρεσιν, δημεύσας τε καὶ τιμωρησάμενος, φό-
βον πολὺν εἰργάσατο, θεσπίσας μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι»·
ταῦτα γίνονται κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, κατὰ τὸ
ὁποῖον καὶ Γραῖτις ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑρούλων, ἐλθὼν ἐν Κωνσταντι-
τουπόλει καὶ κατηχηθεὶς ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμὸν, βαπτισθεὶς
μετὰ δώδεκα συγκλητικῶν αὐτοῦ καὶ συγγενῶν κατὰ τὴν ἡμέραν
τῶν Θεοφανείων, ἀναδεχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ὁ τῶν παρὰ
τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ Οὔννων βασιλεὺς Γορδᾶς· καὶ κατ' αὐτὸ τὸ
ἔτος πάλιν ἀφαιρέσας ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν πάντας τοὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν
αὐτῶν ναοὺς ἀπέδωκεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ἐνῷ κατὰ τὸ
δεύτερον ἔτος καταστείλας στάσιν τινα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰου-
δαίων, οἵτινες ἐκλέξαντες Ἰουλιανόν τινα βασιλέα, ἔσφαξαν πολλοὺς
χριστιανοὺς, αὐστηρῶς αὐτοὺς ἐτιμώρησε. Τῷ δ' ἑπομένῳ ἔτει, σφο-
δρότερον κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ κατὰ τῶν αἱρετικῶν προσφε-
ρόμενος ἐθέσπισε νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰ δημόσια ὑπουργή-
ματα οὗτοι πάντες, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τρίμηνον προθεσμίαν(2).

Ὁ ἐνασχολούμενος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς βυ-
ζαντινῆς πρωτευούσης ἔχει πολλὰ νὰ εἴπῃ περὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ
Μεγάλου, ὁ δὲ γράφων τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πη-
γῆς ἔχει καθῆκον ὀλίγας σελίδας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου ν' ἀφιε-
ρώσῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου τούτου αὐτοκράτορος. Παραδό-
ξως πως ἐπ' αὐτοῦ συνέβησαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολλαὶ καταστροφαὶ,
σεισμοὶ ἠφάνισαν πόλεις καὶ κατέθαψαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἄ-
πειρα πλήθη, οἱ δὲ σεισμοὶ οὗτοι ἠφάνισαν καὶ πολλὰ οἰκοδομή-

(1) Κεδρηνός· Βόννης, τόμ. Α', σελ. 642 καὶ 647.
(2) Κεδρηνὸς αὐτόθι. Μαλαλᾶς, κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκδοσιν σελ. 431 καὶ 432.

ματα μεγάλα ἐγειρόμενα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἐνῷ νόσοι ἀλλεπάλληλοι ἀπεδεκάτιζον τὸν πληθυσμὸν τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν πόλεων τοῦ κράτους. Δέν ὑπάρχει σύγχρονος ἢ ὀλίγῳ μεταγενέστερος ἱστοριογράφος, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἀναγινώσκωμεν ὅτι καὶ εἰς ταύτην καὶ εἰς ἐκείνην τὴν παθοῦσαν πόλιν ἄπειρα χρήματα ἔπεμπεν ὁ Ἰουστινιανός. Ἰδίᾳ ὅμως ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ὁποία ἐπ' αὐτοῦ ἔπαθε καὶ ὑπὸ νόσων καὶ ὑπὸ σεισμῶν καὶ ὑπὸ σιτοδειῶν καὶ ὑπὸ λειψυδρίας, ἔπαθεν ἀλλεπαλλήλους καταστροφὰς τῶν λαμπροτέρων αὐτῆς οἰκοδομημάτων ὑπὸ πυρκαϊῶν· αἱ πυρκαϊαὶ αὗται ἦσαν ἴσως αἱ τρομερώτεραι τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γενομένων, ὁ δὲ πανταχοῦ προφθάνων Ἰουστινιανὸς ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀνεγείρῃ τὰ καιόμενα μεγαλοπρεπέστερα παρὰ πρότερον. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην στάσιν τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα «στάσις τοῦ Νίκα,» κατὰ τὴν ὁποίαν τριάκοντα περίπου χιλιάδες ἀνθρώπων ἐφονεύθησαν, ἐπυρπολήθη καὶ τῆς ἁγίας Σοφίας ὁ ναός. Εἰς οἰκοδομὴν αὐτῆς ἔρρευσαν ἄφθονα τὰ χρήματα, πραγματικῶς εἷς ὅλος προϋπολογισμὸς μεγάλης τινος ἐπικρατείας, ἀλλ' ἡ μεγαλοπράγμων εὐλάβεια τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ δὲν ἔπαυεν εὑρίσκουσα πόρους πρὸς οἰκοδομὴν καὶ πολλῶν ἄλλων ναῶν. Πλὴν τοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας μεγίστου ναοῦ πολλοὶ ἀναφέρονται ἐπισκευασθέντες ἢ οἰκοδομηθέντες ὑπ' αὐτοῦ, διότι οὐχὶ σπανίως ἡ ἐπισκευὴ καὶ οἱ ἐπισκευασταὶ ναοῦ τινος συγχέονται πρὸς τοὺς κτίτορας καὶ πρὸς τὰς ἐκ βάθρων οἰκοδομάς. Ὅπως δήποτε ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Πρίσκου καὶ Νικολάου ἐν τῇ καταντικρὺ τῶν Βλαχερνῶν ἀκτῇ τοῦ Κερατίου κόλπου κείμενος, ὁ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου ἀριστερᾷ τοῦ κόλπου ᾠκοδομημένος, ὁ τῆς Μετανοίας οἶκος καὶ ναός, ὁ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐν Γαλατᾷ καὶ ὁ ὕπερθεν αὐτοῦ τῆς ἁγίας Θέκλας, οἱ ἐν τῷ Βοσπόρῳ τέσσαρες ναοὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, ὁ ἐν Μιχαηλίῳ, τῷ νῦν Μεγάλῳ-ρεύματι, ὁ ἐν Σωσθενείῳ, τῇ σήμερον Στένῃ, καὶ δύο πρὸς αὐτοὺς ἀντικρύζοντες ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας, ὁ τῆς Θεομήτορος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Ἱερείας, ὁ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἔξω τῆς Ρηγίας πύλης ἱ-

σως (1), ὁ ναὸς καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μωκίου « ἐπὶ θάτερα τοῦ κόλπου », ἡ μονὴ τῆς χώρας, ὁ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βαπτιστῆρος ἐν τῷ Ὡρολογίῳ τοῦ Μιλίου, ἴσως ὢν ὁ αὐτὸς τῷ αὐτόθι παρ' ἄλλων ἀναφερομένῳ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου πρὸς τοῖς Ὁρμίσδου κείμενος, ὁ τῶν ἁγίων Μηνᾶ καὶ Μηναίου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Μωκίου, ὁ τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, νῦν Κιουτσοὺκ ἁγιὰ Σοφία τζαμισὶ, ὁ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος εἰς τὰ Πελαργοῦ, ὁ τῆς ἁγίας Ἴας, καὶ τῆς ἁγίας Ζωῆς, ᾠκοδομήθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ σύζυγος Θεοδώρα, πρὸς τὸν σύζυγον ἀντιφιλοτιμουμένη, ἔκτιζε τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων·

Γλαυκόφωτον ἂν εἴποι τις ἐν τοῖς ναοῖς σελήνην,
εἰς κάλλος δευτερεύοντα τοῦ λαμπραυγοῦς ἡλίου,

κατὰ τὴν πομπώδη φρᾶσιν τοῦ ἱστοριογράφου Κωνσταντίνου Μανασσῆ (2). Πάντων τούτων τῶν ναῶν, ὁ μόνος ἐκτενέστατα παρὰ πολλῶν ἐγκωμιασθεὶς καὶ τυχὼν πολλῶν περιγραφῶν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον εἶναι μόνος ὁ μέγας τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναός, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ὀλίγαι σώζονται πληροφορίαι ἱστορικαὶ βέβαιαι καὶ σαφεῖς, πλὴν ἐκείνων τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Προκοπίῳ, ὅστις ἐπιτροχάδην γράφει περί τινων ἐξ αὐτῶν, ὀλιγίστων, περιγράφων μᾶλλον τὰς τοποθεσίας παρὰ τὰς οἰκοδομάς. Τοῦτ' αὐτὸ πράττει, δυστυχῶς, καὶ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἐν δὲ τῇ συντόμῳ ταύτῃ ὑπομνήσει ἀκολουθεῖ τούτον καὶ

(1) Κωνσταντινούπολις Α', σελ. 318, ὅπου φαίνεται μεταγράφων τὸν Δουκάγγιον· ὁ Προκόπιος, περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ (βιβλ. Α', 4) «πρὸ τῆς πόλεως ἐν χώρῳ καλουμένῳ Ρησσίῳ», ἀλλὰ πιθανὸν ὅτι παρεφθάρη ἡ ὀνομασία τοῦ τόπου ἀπὸ Ρηγίου εἰς Ρησσίου· πιθανὸν ὅμως ὅτι οὕτως ὠνομάζετο καὶ ἄλλος τις τόπος ἔξω τῆς πόλεως.

(2) Μανασσῆς· Βόννης σελ. 141, στίχος 3288—90.

ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος, ὁ ὁποῖον ἐνῷ τοσοῦτον λεπτομερῶς ἐν μεγαλορημοσύνῃ καὶ πομπώδει λόγῳ περιγράφει τὸν ὑπὸ τοῦ Μακέλλου Λέοντος οἰκοδομηθέντα ναὸν, ἐνταῦθα σιωπῶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ μὴ σιωπήσῃ κρίνει καλὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου Προκοπίου τοῦ Καισαρέως, ὅς τις οὐδὲν λέγει σημασίας τινος μέτοχον εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις «*τὸν ναὸν οὐδὲ ὀνόμασιν ἐπαξίως συλλαβεῖν ῥάδιον, οὐδέ διανοίᾳ σκιαγραφῆσαι, οὐδὲ διαψυθιρίσαι τῷ λόγῳ, τοσοῦτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀποχρήσει, ὡς τῶν ἱερῶν κάλλει τε καὶ μεγέθει ὑπεραίρει τὰ πλεῖστα*» (1) Εἰς ταῦτα καὶ μόνον ἀρκούμενοι λέγομεν ὅτι ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ πλουσίως διεσκευασμένος ὁ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἱερὸς ναός. Τὰ ῥήματα τοῦ Προκοπίου ἐπαναλαμβάνων ὁ Κάλλιστος οὐδὲν ἔκρινε νὰ προσθέσῃ περισσότερον ἢ μόνον νὰ τρέψῃ τὸν λόγον εἰς τὰ θαύματα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τύπων καταστρώννει τόσα, ὅσων ἀνωτέρω παρεθέσαμεν ἀριθμὸν, ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήματος ἡμῶν τούτου περὶ πηγῶν γράφοντες. Ἡμεῖς μὴ ἔχοντες νὰ σημειώσωμέν τι μήτε περὶ τῆς ὑποθέσεως, μήτε περὶ τῆς αἰτίας, μήτε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν θαυμάτων, ζητοῦμεν συγγνώμην ὅπως ἐκείνων μόνον ἐπικαλεσθῶμεν τὴν μαρτυρίαν, ὅσα παρέχουσιν ὕλην τινὰ πρὸς σύνταξιν τῆς ἱστορίας τοῦ περιλαλήτου ναοῦ, ἢ λαλοῦσι περὶ ἀφιερωμάτων καὶ δώρων γενομένων εἰς αὐτόν.

Μεταξὺ τῶν θαυμασίως ἐν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ θεραπευθέντων, ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει Γλυκερίαν τινὰ, τὴν ὁποίαν παριστᾷ συγγενῆ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας τῆς συζύγου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀναφέρει δὲ καὶ τὴν Εὐδοκίαν, ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας οὐδεμίαν ἀδελφὴν τοῦ Μαυρικίου ἀναφέρει ὁ πολὺς Δουκάγγιος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Familiae Augustae Byzantinae, ἀλλὰ τοῦτο ἴ-

(1) Προκοπίου περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων ἔκδ. Βόννης σελ. 185.

σως οὐδένα παρέχει λόγον ἀποχρῶντα καὶ ἀναγκάζοντα ἡμᾶς ν' ἀπορρίψωμεν θαῦμα γενόμενον εἰς μίαν τῶν ἀδελφῶν ἢ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, τὴν Γορδίαν, λόγου χάριν, τὴν Θεοκτίστην ἢ τὴν Δαμιανήν. Ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειώσωμεν καὶ ἡμεῖς θαῦμά τι, γενόμενον εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, ἐκείνην δηλονοῦν, ἥτις συνεκάλεσε τὴν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον, διότι θεραπευθεῖσα αὕτη ἀπό τινος νόσου διὰ τοῦ ἁγιάσματος τῆς Πηγῆς, ἐκάλλυνε τὸν ἱερὸν ναὸν διὰ τῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Σωτῆρος, τὰς ὁποίας οὔσας τὸ πρὶν ἐζωγραφημένας ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης κατέστρεψαν οἱ βασιλεῖς τῆς εἰκονομαχίας. Ἐκτὸς τούτων τῶν εἰκόνων, ἐζωγράφησε καὶ τὴν ἰδίαν προσωπογραφίαν, ὡς καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, διὰ χρυσῶν ψηφίδων παριστώσας αὐτοὺς τοὺς θεραπευθέντας προσφέροντας ὅσια δῶρα τῇ θαυματουργῷ Θεομήτορι. Ἦσαν δὲ τὰ δῶρα ταῦτα πράγματι, προσενεχθέντα τῷ ναῷ, πέπλα χρυσούφαντα, διὰ μαργαριτῶν ἐστολισμένα, πρὸς ἱερὰν χρῆσιν, ὡς καὶ ἱερὰ σκεύη τῆς θείας λειτουργίας, κεκοσμημένα διὰ πολυτελῶν λίθων καὶ μαργαριτῶν διαφανῶν, οἵτινες ὑπερέβαλλον ὡς πρὸς τὴν λάμψιν καὶ αὐτὴν τὴν χιόνα. Εἰς τὰ ὅσια καὶ πολύτιμα ταῦτα δῶρα προσέθεσε καὶ τὸ στέμμα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ἱερὰ σκεύη—κατὰ τὸν Κάλλιστον—«χρυσαῖς σφραγῖσι ταῦτα ἐξασφαλίσασα» ἐδωρήσατο τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς καὶ Θεοδώρα ἡ εὐσεβὴς αὐτοκράτειρα, ἡ τοῦ Θεοφίλου τοῦ εἰκονομάχου σύζυγος, εὐγνωμονοῦσα τῇ Θεοτόκῳ ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τῆς ὡραίας αὐτῆς θυγατρὸς Θέκλης, ὑπὸ διαλειπόντων πασχούσης πυρετῶν, «πυρετῶν ἀτάκτων» ὡς λέγει ὁ Κάλλιστος. Ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θαυμασίων, τῶν ἐν τῇ Πηγῇ τελεσθέντων, δὲν πρέπει νὰ παραδράνωμεν τὸ τοῦ Θετταλοῦ, ὅστις πάσχων ἐζήτησεν ἐκ τῆς πατρίου γῆς νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπως προσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς λάβῃ τὴν ἴασιν· ἀλλ' εἰς τὸν Ἀθύραν (μεγάλον Τσεκμετζὲν) ἀφικόμενος καὶ βλέπων ὅτι ἦτο πλησίον τὸ

έλος τῆς ζωῆς ἐζήτησεν ὡς ὑστάτην θέλησιν νὰ ταφῇ ἐν τῷ περιτωνύμῳ τούτῳ ναῷ, ἀφοῦ πρότερον ἐπὶ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ χύσωσι τρεῖς κάδους ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος. Τοῦτο καὶ ἐγένετο· ὁ δὲ νεκρὸς ἀνέστη, καὶ ἀναστὰς ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι, παραμείνας ὡς μοναχὸς ἐν τῷ ναῷ, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου καὶ ἐτάφη, χαραχθέντος ἐπὶ τῆς ἐπιτυμβίου πλακὸς τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος, ὅπερ ἐχαράχθη καὶ πάλιν ἐκ νέου, κατὰ τὰς πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ γενομένας τῷ 1833 ἀνασκαφάς, ὅτε ἀνευρέθη τὸ μνημεῖον. Οἱ στίχοι, διαιωνίζοντες τὸ θαῦμα εἶναι οὗτοι, καὶ σήμερον ἐν τῷ νάρθηκι ἀναγινωσκόμενοι :

Ἐνταῦθα κεῖται Θετταλὸς πρὸς εἰσόδοις,
ὃς μὴ φθάσας τέθνηκεν· ἠγέρθη ὅμως,
ὡς ἐχύθη οἱ τρὶς ὁ ζωὴν φέρει ὕδωρ,
παρ' ᾧ μοναστὴς ἄχρι τέρματος μένει.

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου περὶ τοῦ θαύματος τούτου μανθάνομεν ὅτι ἡ φήμη περὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς τελουμένων θαυματουργιῶν ἤρξατο νὰ διαδίδηται καὶ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐνῷ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅτι καὶ μέχρι τέλους τῆς Η', ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας ἡ περὶ τῶν θαυμάτων τῶν ἐν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ φήμη ἐπ' ὀλίγον ἦτο διαδεδομένη καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ Κωνσταντινουπόλει. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη παρίσταται τρόπον τινὰ ἀγνοοῦσα τὰ θαύματα καὶ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος· ἐπὶ πολὺ πάσχουσα, μόλις ἔμαθε παρά τινος ὅτι ἐν τῷ ἀπὸ Λέοντος τοῦ Μακέλλη καὶ ἐφεξῆς θαυμαστωθέντι ἐκείνῳ τόπῳ ἔμελλε νὰ τύχῃ τῆς ποθουμένης ἰάσεως. Ἐννοεῖται ὅτι πολλῷ περισσότερον ἡ ἀδελφὴ Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος οὐδεμίαν εἶχε γνῶσιν τῶν ἐν τῇ Πηγῇ θαυμάτων, ἐχρηματίσθη δὲ κατ' ὄναρ ὑπὸ τῆς Θεοτόκου νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς ἵνα θεραπευθῇ. Ἡ πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦτο προσκύνημα γενικὴ τῶν ὀρθοδόξων εὐβλάεια ἐγενικεύθη ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης καὶ ἐντεῦθεν

διότι καὶ ἡ Εἰρήνη ἀνεκαίνισεν αὐτὸν, διακόσια εἴκοσιν ἑπτὰ ἔτη κατόπιν τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομῆς αὐτοῦ, ἤτοι τῷ 787· κατ' ἄλλους τῷ 801 ἢ 802, ὡς γράφει εἰς τὸ σοφὸν αὐτοῦ σύγγραμμα Constantinopolis Christiana ὁ πολὺς Δουκάγγιος, ὑπ' ὄψιν ἔχων πηγάς, τὰς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ προμηθευθῶμεν. Ὁ μακαρίτης Σκαρλάτος Βυζάντιος, ἀντιγράφων τὸν Δουκάγγιον, κατα πᾶσαν πιθανότητα, λέγει τὰ αὐτὰ, προσθέτων μάλιστα ὅτι ἡ Εἰρήνη ἀνῳκοδόμησε τὸν ναὸν καταπεσόντα ὑπὸ σεισμοῦ καὶ φαίνεται ὅτι παρειρμήνευσε τὰ παρὰ τῷ Νικηφόρῳ Καλλίστῳ γραφόμενα, ἐὰν ἀνέγνω τοῦτον, διότι ταῦτα ἀναφέρονται οὐχὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς Εἰρήνης ἱστορίαν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος.

Εἶδε λοιπὸν ὁ εὐμενὴς ἡμῶν ἀναγνώστης ὅτι δύο μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἔσχε κτίτορας ὁ μέγας ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, δύο αὐτοκράτορας περὶ τῶν ὁποίων πληροφορίας τινὰς σχετιζομένας πρὸς τὸ θέμα τοῦ παρόντος πονήματος παρέχομεν ἀνωτέρω, τοῦθ' ὅπερ ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς νὰ πράξωμεν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς· ὁ μὲν πρῶτος αὐτοῦ κτίτωρ ἦτο Λέων ὁ Μακέλλης, περὶ τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖ μόνος ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος, ἂν καὶ τὰ γραφόμενα αὐτοῦ ἐμπεδοῦνται δι' ὅσων ὁ ἀπολεσθεὶς ἱστορικὸς Μάλχος δίδει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐννοήσωμεν· ὁ δεύτερος εἶναι ὁ Μ. Ἰουστινιανὸς, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κάλλιστος καὶ ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Κεδρηνός· ὁ τελευταῖος οὗτος χρονολογεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἤτοι κατὰ τὸ 560· ἰδοὺ αὐτολεξεὶ τὸ σχετικὸν ἐδάφιον· «Τῷ λγ' ἔτει κτίζει τὴν γέφυραν τοῦ Σαγγάρεως ποταμοῦ, τὴν λεγομένην πενταγέφυρον, διὰ καμερῶν πέντε, ξυλίνην πρότερον οὖσαν. *Κτίζει δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ Πηγῇ ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου*» (1). Πλὴν τοῦ Κεδρηνοῦ, μνημονεύει τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς κτίτορος τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς καὶ

(1) Κεδρηνός· τόμ. Α', σελ. 678.

ὁ Ζωναρᾶς (1). Τρίτος κτίτωρ ἀριθμεῖται γυνὴ, αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἐξ Ἀθηνῶν αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, τῆς ὁποίας μνημονεύει ὁ πολὺς Λαμβέκιος ἐν ταῖς εἰς τὸν Κωδινὸν σημειώσεσιν, ὡς καὶ ὁ Μεούρσιος ἐν ταῖς εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον σημειώσεσι, καθὰ παρὰ τῷ σοφῷ Δουκαγγίῳ ἀναγινώσκομεν.

Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, Ἀθηναία τὴν πατρίδα, ἦτο σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Δ' τοῦ ἐκ τῆς Χαζάρας, τοῦ ὁποίου ἀποθανόντος τῷ 780, ἐγένετο κηδεμὼν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου, δεκαετοῦς ὄντος. Ἂν καὶ γυνὴ, μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος καὶ δραστηρίως ἀνεκάλυψεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ αὐτῆς συνωμοσίαν τινὰ κατὰ τῶν καθεστώτων, μαθοῦσα δ' ὅτι οἱ συνωμόται σκοπὸν εἶχον νὰ ἀναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λέοντος Δ' Νικηφόρον, περιέστειλε τὴν συνωμοσίαν ἐντὸς τῶν σπαργάνων αὐτῆς, ἐξώρισε τὸν ὑποψήφιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Χερσῶνα, καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς νὰ καταταχθῶσιν ἑκόντες ἄκοντες εἰς τὸν κλῆρον, οἰκτρῶς αὐτοὺς τιμωρήσασα. Νεαρὰ τὴν ἡλικίαν, ἐκ τῆς δόξης τῆς βασιλείας θαμβουμένη ἐσκέφθη νὰ συνάψῃ κηδεστίαν μετὰ τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ζητήσασα εἰς γάμον διὰ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὴν θυγατέρα ἐκείνου· ἀναμιγνυομένη εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, καὶ ἀφοῦ ἀκόμη ἦλθεν εἰς νόμιμον ἡλικίαν ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος, ἤγειρε κατ' αὐτῆς στρατιωτικὴν στάσιν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς κηδεμονίας ἢ μᾶλλον βασιλείας δέκα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου Λέοντος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ συμβασιλεὺς καὶ διὰ συμβουλῆς κακῶν καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων ὑπέπεσεν εἰς νέα σφάλματα αὐτὴ καὶ ὁ υἱὸς, τὸν ὁποῖον, κατὰ δυστυχίαν, αὐτὴ ἐπιτρέψασα, ἢ τοὐλάχιστον ἀνεχθεῖσα νὰ τυφλώσωσι, διεδέχθη ὁριστικῶς, ὄργανον γενομένη ὁτὲ

(1) Ζωναρᾶς· ἔκδοσις Αειψίας ἐν τῇ Τεβνεριανῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων· τόμ. Γ', ἔνθα περὶ Ἰουστινιανοῦ.

μὲν τούτου ὁτὲ δ' ἐκείνου τοῦ πονηροῦ παραδυνάστου, ἕως ὅτου, ῥαδιουργουμένη παρὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς ἐπιτηδείως, καθηρέθη τῆς βασιλείας τῷ 802 καὶ ἐξωρίσθη εἰς Λέσβον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ἡ πυλυπαθὴς Εἰρήνη κατέλιπεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ὄνομα προστάτου τῆς ὀρθοδοξίας, ὑποστηρίξασα τὴν περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καταδιώξασα τοὺς εἰκονομάχους καὶ κατ' αὐτῶν συγκαλέσασα τῷ 787 μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τὴν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον, τῆς ὁποίας ἡ τελευταία πρᾶξις ἐγένετο ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους μετά τινος ἀγάπης προσηνέχθη, διότι τῷ μὲν 801 ἔτει ἐχαρίσατο πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς πολιτικοὺς φόρους, «καὶ τῆς Ἀβύδου καὶ τοῦ ἱεροῦ τὰ λεγόμενα κομέρκια ἐκούφισεν», ὡς ὁ Θεοφάνης γράφει, (1) καὶ χρημάτων θησαυροὺς ἀμετρήτους ἐκένωσε τῇ πόλει, τὸν χειμῶνα τῶν χρεῶν εἰς εὐδίαν μεταποιήσασα καὶ χρυσοῦν ἔαρ ἐκχέασα τῆς μεγαλοδωρίας (2), δι' ὅλης δὲ τῆς αὐταρχίας αὐτῆς οἰκοδομήσασα πολλὰ μοναστήρια, καὶ ξενοδοχεῖα καὶ γηροκομεῖα, ὡς βλέπει τις ἀναγινώσκων τὸν Κεδρηνόν. Γνωστὸν εἶναι μάλιστα ὅτι ἡ φίλαρχος γυνὴ ἀνήγειρεν ἐν τῇ κατὰ τὴν Προποντίδα νήσῳ Πριγκήπῳ μοναστήριον, ἐν ᾧ ἔθαψε τὸν νεκρὸν αὐτῆς ἐκ Λέσβου μετακομίσας ὁ διάδοχος αὐτοκράτωρ Νικηφόρος. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος ὁ τὰ κατὰ τὴν Εἰρήνην ἀφηγούμενος μετ' ἐπιεικείας τινος πρέπει νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τοῦ Θεοφάνους· «ἤρξαντο δὲ οἱ εὐσεβεῖς παρρησιάζεσθαι, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι, καὶ οἱ θέλοντες σωθῆναι ἀποτάσσεσθαι, καὶ ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ὑψοῦσθαι, καὶ τὰ μοναστήρια ἀναρρύεσθαι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν φανεροῦσθαι»· μετὰ μοναχικῆς ἴσως μεγαληγορίας λέγονται ταῦτα, ὁ δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς ἐκ-

(1) Θεοφάνης· Βόννης σελ. 737 τόμου Α'.
(2) Μανασσῆς· κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκδοσιν σελ. 194.

θέτων τὴν ἱστορίαν ἀναγράφει τρίτην ἐν τῷ τῶν κτιτόρων ἀριθμῷ τὴν Εἰρήνην.

Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν; Τί δ' ἐγένετο ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομηθείς; Ὁ ναὸς οὗτος ἦτο βέβαια λιθόκτιστος, ἀφοῦ πρώτη ὕλη αὐτοῦ ἐγένοντο τὰ περισσεύματα τοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας μεγάλου ναοῦ, κατὰ τὸν ἀνώνυμον τοῦ Βανδουρίου, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πάθῃ ὑπὸ πυρκαϊᾶς, ὥστε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατεστράφη μέχρι θεμελίων. Ἀτυχῶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης ἡ Κωνσταντινούπολις εἶδε πολλὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ πολιορκίας, καὶ κατὰ ταύτας οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν ὅτι οἱ ἔξω τῆς πόλεως ᾠκοδομημένοι ναοὶ καὶ μοναὶ ἔπασχον συχνάκις τρομερὰς καταστροφὰς, πλὴν ὅσων ἐπέφερον οὐχὶ σπανίως οἱ μαστίζοντες τότε τὴν καθέδραν τοῦ κράτους σεισμοὶ, οἱ ὁποῖοι καὶ πολλὰς εὐάνδρους πόλεις καὶ κώμας εἰς ἐρείπεια μετέβαλλον. Τῷ 705 π. χ. δεινὴν λεηλασίαν ὑπέφερον τὰ πέριξ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων «λάθρα ἐπὶ τὸ Στενὸν καταριψάντων καὶ μέχρι τῆς πόλεως ἐκδραμόντων, καὶ πολλοὺς περαματίζοντας, γάμους τε ἐνοσίους καὶ δαψιλεστάτους ἀρίστους καὶ μετὰ ποικίλου ἀργυρίου καὶ λοιπῆς ἀποσκευῆς εὑρηκότων καὶ ἕως τῆς *Χρυσῆς Πόρτης διαδραμόντων καὶ τὴν ἅπασαν Θράκην αἰχμαλωτισάντων*» (1). Ὀλίγα ἔτη κατόπιν ἄλλη νέα πολιορκία εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι δὲν ἐτελείωσε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τῆς πρώτης. Ἐκ δὲ τῶν ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Εἰρήνης γενομένων σεισμῶν μνημονεύομεν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος συνέβη, κατὰ τοὺς ἱστοριογράφους, τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαύρου Λέοντος, τῷ 741 «μηνὶ ὀκτωβρίῳ εἰκοστῇ ἕκτῃ, ἰνδικτιῶνος ἐννάτῃ, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ὥρᾳ ὀγδόῃ, μέγας καὶ φοβερὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπτώθησαν ἐκκλησίαι, καὶ μοναστήρια, καὶ

(1) Θεοφάνης· Α', σελ. 586.

οἶκοι, καὶ λαὸς πολὺς ἀπέθανεν. Ἔπεσε δὲ καὶ ὁ ἀνδριὰς Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ὁ ἐπὶ τῆς Χρυσῆς Πόρτης, καὶ ἡ στήλη Ἀρκαδίου ἐν τῷ Ξηρολόφῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ, καὶ τὰ χερσαῖα τῆς πόλεως τείχη, καὶ πόλεις καὶ χωρία ἐν τῇ Θράκῃ»(1). Ἐν μιᾷ τοιαύτῃ ἐπιδρομῇ καὶ καταστροφῇ ἔπαθε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ὁ ναὸς ὁ μέγας τῆς Πηγῆς, ὥστε ἡ Εἰρήνη, ἄλλως τε καὶ θεραπείας νόσου τινος, ὑφ' ἧς ἔπασχε, τυχοῦσα, ἀνήγειρεν αὐτὸν τῷ 787 ἢ 801, ὡς εἴπομεν. Ὁποῖος ἦτον ὁ τῆς Εἰρήνης ναὸς μένει καὶ τοῦτο εἰς τὸν Κάλλιστον ἄγνωστον, διότι παρ' αὐτῷ βλέπομεν ἀναφερόμενον τέταρτον αὐτοκράτορα κτίτορα τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα.

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἤγειρε τὸν ναὸν παθόντα ὑπὸ σεισμοῦ, πιθανῶς ἐκείνου, ὁ ὁποῖος συμβὰς τῷ 869 κατέστρεψε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σίγματι (2). Ἂν μὴ ἦναι αὐτὸς, τότε ὑποθέτομεν ὅτι ἐν προγενεστέρῳ τινὶ σεισμῷ ἔπαθεν ὁ ναός· τὸν σεισμὸν τοῦτον περιγράφει ὁ Κάλλιστος, αἱ δὲ περὶ σεισμῶν ἰδέαι καὶ αἱ θεωρίαι τοῦ Καλλίστου παρατιθέμεναι ἐνταῦθα ἴσως μὲν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ εἶναι ἄχρηστοι, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς ἐκείνους, ὅσοι ἐνδιατρίβουσιν ἐπιμελῶς περὶ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν ἐν προγενεστέροις χρόνοις. «Σείει πολλάκις ὁ Θεὸς τὴν γῆν δι' ἡμᾶς, πατρικῶς θέλων νὰ μὴ ἐκτρεπώμεθα τοῦ ὀρθοῦ βίου καὶ τοῦ δέοντος, ὅταν καταβαίνωμεν εἰς τὰς κακὰς ἕξεις, ὅταν ἐρχώμεθα εἰς μίαν κατάστασιν ἀφοβίας τοῦ Θεοῦ, παρέχων οὕτως εἰς ἡμᾶς πρὸς διδασκαλίαν αὐτὰ τὰ ἄψυχα, καὶ διὰ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον αἰσθάνονται ταῦτα, ἐπανάγων ἡμᾶς εἰς συναίσθησιν, καὶ παρεκτρεπομένους ἐπαναφέρων εἰς χρηστὸν βίον. Ἐπιβλέπει μὲν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀμέσως αὐτὴ τρέμει, ἐκ τῆς ἐποπτείας τοῦ κτίστου, φεύγουσα καὶ δειλιῶσα αὐτὸν, ἀλλὰ μὴ πάσχουσά τι ἔξω τῶν ὅρων αὐτῆς,

(1) Κεδρηνὸς Α', σελ. 801. Θεοφάνης Α', σελ. 634.

(2) Συμεὼν Μάγιστρος· Βόννης Theophanis Continua ti σελ. 688. ἴδε καὶ σελίδα 640.

οἵτινες ἐπ' οὐδενὸς ἀσφαλοῦς ἑδράζουσιν αὐτήν . . . . . ἀὴρ δὲ ταῦτα καὶ ὕδωρ, καὶ ὅταν αὐτὰ ὑπὸ φόβου ἀναγκάζωνται νὰ ἀποσύρωνται, καὶ ὑπὸ τοῦ νεύματος Αὐτοῦ νὰ ἀλλάσσωσι τὰς ἰδίας διευθύνσεις, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀλλαγῆς καὶ φορᾶς αὐτῶν καὶ ἡ γῆ ταραττομένη, φέρεται εἰς τὰ ἔμπροσθεν καὶ τὰ ὄπισθεν καὶ κατ' ἄλλας διευθύνσεις. Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι ναοὶ πολλάκις κατασκευασθέντες ἀνετράπησαν ἐκ θεμελίων, καὶ κειμήλιά τινα διεφθάρησαν,. Ἄλλοτε πάλιν ἐκ τῶν μυχῶν αὐτῆς ἡ γῆ ἀναβράζει καχλάζουσα, ὅθεν καὶ πηγὰς πολλάκις γεννᾷ, καὶ ἀνοίγματα μεγάλα παρουσιάζει, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπορροφᾷ πᾶν τὸ γειτονεῦον εἰς αὐτὰ, ὅθεν καὶ πολλοὶ αὐτοσχέδιον εὗρον τάφον, ἢ εἰς τὰ ἐρείπια τῶν οἰκοδομῶν, ἢ ἐντὸς τῶν χασμάτων τούτων, πολλαὶ δὲ πόλεις εἰς ἅλμην μετεβλήθησαν· διότι εἰσρέει ἐκ τῶν ἐκτὸς εἰς τὴν γῆν ἀὴρ ἐναντίος, καὶ συνθλίβων τὰ ρεύματα τὸ μὲν πνεῦμα βιάζει νὰ κρύπτηται ὑπὸ τὴν γῆν, αὐτὸς δὲ μετὰ βίας ἐξέρχεται. Ἔμελλε λοιπὸν ὁ Ὕψιστος νὰ σείσῃ τὴν γῆν, καὶ βεβαίως ἤθελε πάθει κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ μέγιστος νκὸς, ἂν μὴ ἡ Θεοτόκος φανεῖσα καθ' ὕπνον εἴς τινα τῶν μοναχῶν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς προέλεγε τὸ μέλλον νὰ συμβῇ κακόν». (1)

(1) ἀνάγνωθι τὰ ἀπὸ σελίδος 27—28 τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀμβροσίου Παμπέρεως, σύγκρινε δὲ ταῦτα πρὸς ὅσα γράφει ὁ τὸ τοῦ Καλλίστου σύγγραμμα παραφράσας. Πεντακόσια ἔτη μετὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Ξανθόπουλος ἐξετίθει τὰς θεωρίας αὐτοῦ περὶ σεισμῶν, ὁ παραφράστης ἐξήνεγκε καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἐξηγῶν ἅμα τε καὶ ἑρμηνεύων τὴν αἰτίαν τῶν σεισμῶν, πλείω τῶν παρὰ Καλλίστῳ γράφων, ἅτινα καλὸν νὰ μένωσιν ἐνταῦθα καὶ ταῦτα εἰς ὑπόμνημα τῆς τῶν ἐπιστημῶν καταστάσεως ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος. «Πολλάκις ὁ Πανάγαθος Θεὸς σείει τὴν γῆν, διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς αἴσθησιν ἀπὸ τὸν φόβον μας, καὶ νὰ μένωμεν στερεοὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς πίστεως, καὶ νὰ εὐλαβώμεθα τὰ θεοπαράδοτα λόγια· μήτε εἰς ἕξεις ψυχοβλαβεῖς νὰ ἐκδοθῶμεν, λαμβάνοντες παράδειγμα καὶ διδασκαλίαν καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄψυχα, τὰ ὁποῖα πείθονται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ,

Οἱ ἐκκλησιαζόμενοι, καθὼς καὶ πάντες οἱ μοναχοὶ, εὗρον ἐν τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Τότε δὲ, φαίνεται, ἀνῳκοδόμησε τὰ καταπεσόντα μέρη τοῦ ναοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος οἰκοδομηθεὶς ναὸς, ἀφοῦ ἔμενεν

κινοῦνται διὰ νὰ μᾶς ἐλέγξουν, καὶ νὰ μᾶς παιδεύσουν. Ἐπιβλέπει ὁ Θεὸς (Ψαλμῳδὸς· ψαλμ. ργ') ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιεῖ αὐτὴν τρέμειν. Ἀλλὰ θέλει εἰπῇ τινὰς ὅτι τρέμει ἡ γῆ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς φύσεώς της. Καὶ βέβαια αὐτοὶ οἱ ὅροι τῆς φύσεώς της, ὁποῦ θεμελιοῦνται εἰς ἓν πνεῦμα. «Τῷ λόγῳ Κυρίου (λέγει ὁ αὐτὸς Ψαλμῳδὸς ψαλμ. λβ) οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα δύναμις αὐτῶν» ἢ, διὰ νὰ εἰπῶ κατὰ τοὺς φιλοσόφους τοῦ νῦν αἰῶνος, εἰς αἰθέρα, ἢ ἁπλῶς εἰς ἐλκυστικὴν δύναμιν· ἀπὸ τὸ ὁποῖον πνεῦμα συνέχεται, ὅ,τε ουρανὸς, καὶ ἡ ὑδρόγειος τῆς γῆς σφαῖρα. Αὐτοὶ, λέγω, οἱ ὅροι τῆς φύσεώς της πειθόμενοι τῇ θείᾳ προνοίᾳ κινοῦνται, κινοῦσι καὶ τὴν γῆν, ἡ ὁποῖα ταραττομένη τεινάσεται εἰς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ κατ' ἄλλας διευθύνσεις. Καὶ ἂν πολλάκις θεῖοι ναοὶ ταραττόμενοι ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ἐκρημνίσθησαν ἐκ θεμελίων, καὶ πολλὰ κειμήλια διεφθάρησαν, τοῦτο γίνεται κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, καὶ καθότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει χρείαν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ναούς. «Οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς, λέγει ὁ Ἀπόστολος, κατοικεῖ ὁ Θεός· ὅστις εἶναι ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ ἀνενδεὴς τῆς ἡμῶν δοξολογίας». Οἱ ναοὶ κτίζονται ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς ὑμνολογίαν Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Γίνεται δὲ σεισμὸς καὶ κατ' ἄλλον τρόπον· εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς ἐξάπτονται καὶ ἄλλαι φλογιστικαὶ ὕλαι, καὶ οὕτως ἡ γῆ ὑποκάτω ἀναβράζει καὶ ξεσχίζεται καὶ ἀναβρύει πολλάκις πηγὰς ὑδάτων, καὶ ἄλλοτε βυθίζει πράγματα μέσα εἰς τὸν βόθρον της, καὶ πολλὰ ὄντα καὶ ἄνθρωποι μέσα εἰς τὰ χάσματά της συγκατεχώθησαν, καὶ πόλεις ὁλόκληροι κατεποντίσθησαν· διότι ὁ ἀὴρ εἴτε εἰσερχόμενος ἔξωθεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἀραιούμενος, εἴτε ἀπὸ τὰς φλογιζομένας ἐκείνας ὕλας ἐκτελούμενος, ζητεῖ διέξοδον, καὶ μὴ ἔχων αὐτὴν, κάμνει εἰς τὴν γῆν τὰς ταραχὰς ἐκείνας καὶ τὰς καταποντίσεις».

ἀδλαβὴς ἐν συνόλῳ μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, δηλονότι μέχρι τῶν μέσων περίπου τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, βεβαίως δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1424, διετηρήθη οἷος ἠγέρθη εἰς διάστημα πεντακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν, ὅσα δὲν διήρκεσεν οὔτε ὁ τοῦ Λέοντος, οὔτε ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὔτε ὁ τῆς Εἰρήνης. Τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον πολλοὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῶν καὶ πολλαὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν ἐπιγράφουσι κτίτορα, ἀλλὰ καὶ ἡ καθόλου ἱστορία μνημονεύει τούτου ὡς ἑνὸς τῶν ἐπιφανῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἡ ἱστορία τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανικοῦ θρησκεύματος. Ὀλίγαι τοῦ παρόντος πονήματος ἡμῶν σελίδες, ἀφιερωμέναι εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ δὲν προτίθενται νὰ δοξάσωσιν αὐτὸν, ὁ ὁποῖος δι' ἔργων καὶ κατορθωμάτων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐδοξάσθη, τὸν ὁποῖον διὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἰδιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς ἠγάπων καὶ ἐτίμων οἱ ὑπήκοοι.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπάτησεν ἐπὶ πτώματος πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀνέλθῃ τὸν θρόνον· ἀλλ' ὁ θρόνος ἀπέβαλλεν ὁσημέραι τὸ γόητρον, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν προκατόχων αὐτοκρατόρων ἰδίᾳ Λέων ὁ Ἀρμένιος καὶ Θεόφιλος ὁ τοῦ Μιχαὴλ εἶχον προσάψει εἰς αὐτόν. Τοῦ φιλοδικαίου Θεοφίλου υἱὸς ἦτον ὁ μέθυσος Μιχαήλ. Ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μητρὸς Θεοδώρας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐν μεγάλῃ συνόδῳ τῷ 842 ἀνεστήλωσαν τὰς ἁγίας εἰκόνας, καὶ ὑπὸ χρηστῶν συμβούλων περιστοιχούμενος, οἷοι ἦσαν ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Θεόκτιστος, ἀλλ' ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διαφθαρείς, πρῶτον μὲν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως τὸν Μανουὴλ, μετ' ὀλίγον δὲ ἐφόνευσε καὶ τὸν Θεόκτιστον. Παραδοθεὶς εἰς τὴν κακοήθη καὶ σπάταλον χειραγωγίαν τοῦ πρὸς μητρὸς θείου αὐτοῦ Βάρδα, τοῦ καὶ τὰς προτέρας κακουργίας συμβουλεύοντος, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων καὶ τὴν Θεοδώραν, ἡ διοίκησις τῆς ὁποίας ἦτο τοσοῦτον λελογισμένη καὶ φρόνιμος, ὅσον ἄλογος καὶ κακοήθης ἡ τοῦ Μιχαὴλ, καὶ ἔκλεισεν αὐτὴν εἰς τὴν μονὴν τῶν

Γαστρίων, τὸ τὴν σήμερον ἐν Ὑψωμαθείοις ἀποσωζόμενον (1) εὐκτήριον τοῦ Σημαιοφόρου (τουρκ. Σαντζακτὰρ Μεσδζιτί). Ἄπειροι θησαυροί, πρὸς συνάθροισιν τῶν ὁποίων ἡ Θεοδώρα κατέβαλε τόσην κηδὼ καὶ οἰκονομίαν, ἔμειναν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Μιχαὴλ, ἀλλ' ἐξωδεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ, δυστυχῶς, εἰς ἀσωτείας, εἰς ἡδονὰς, εἰς μέθας, εἰς ἀνθρώπους ἀσεβεῖς καὶ κακοήθεις καὶ προαγωγοὺς, ἐν συνοδείᾳ τῶν ὁποίων, ἐνδεδυμένος καὶ αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ καὶ δώδεκα ἄλλοι κακοήθεις ἀρχιερατικὰς στολὰς ἐπόμπευε χλευάζων ἐν ταῖς ὁδοῖς δημοσίᾳ τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέλαβε νὰ διοικήσῃ. Κατασπαταλήσας τοὺς θησαυροὺς τοῦ κράτους καὶ πολλὰ πολλῆς ἀξίας ὄργανα καὶ σκεύη χρυσᾶ χωνεύσας ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀθεμίτους αὐτοῦ πράξεις, εἶδε τὸ κράτος ἀδυνατίζον παρ' ἡμέραν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐφόνευσεν ἀκολούθως ῥαδιουργηθέντα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἐναντίων τὸν Βάρδαν, ὕψωσεν εἰς τὴν ἀξίαν ἐκείνου τὸν Μακεδόνα Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὑποπτεύσας ἐσκέπτετο νὰ φονεύσῃ, ὅτε χωρίς τινος ἀναβολῆς ὁ Βασίλειος προλαβὼν ἐφόνευσε τὸν Μιχαὴλ, καὶ ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 867.

Ἐὰν ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ στρατηγὸς ἀνεδείχθη δόκιμος ὁ Βασίλειος, ὡς καὶ πραγματικῶς ἀνεδείχθη, τοῦτο καταλείπομεν εἰς τοὺς ἱστορίαν ἐν γένει γράφοντας νὰ εἴπωσιν· ἐκεῖνοι καθῆκον ἔχουσι νὰ ἐπαινέσωσι κατ' ἀξίαν τὸν Βασίλειον, ὁ ὁποῖος ἐκ ταπεινῆς οἰκογενείας, ὡς λέγουσι, κατάγόμενος, καὶ ταπεινὰς ἰδιωτικὰς, καὶ δημοσίας ὑπηρεσίας ἀναδεχθεὶς ἔδειξεν ἑαυτὸν ἔχοντα τὰς ἀρετὰς ἡγεμόνος, διὰ τῶν ὁποίων ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὸν ροῦν τῆς παραλυσίας καὶ τῆς καταστροφῆς, τῆς ὁποίας ἦτον ὁ μέθυσος αὐτοῦ προκάτοχος αἴτιος Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους εἶχεν ὑπ' αὐτοῦ στο-

(1) Περὶ τοῦ ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ περιφήμου τούτου μοναστηρίου ἀνάγνωθι τοῦ σοφοῦ ἰατροῦ Ἀλ. Πασπάτη Βυζαντινὰς Μελέτας. σελ. 354 καὶ ἑξ.

λισθῇ διὰ πλήθους μεγαλοπρετῶν οἰκοδομῶν, δὲν ἀπάγει δὲ ἡμᾶς μακρὰν τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἡμετέρου θέματος ὁ λόγος ὁ περὶ τούτων καὶ ὁ περὶ τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους ἐπεσκεύασε καὶ ἀνήγειρε, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὁ ναός. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἔχει νὰ διηγῆται τοῦ Βασιλείου τὸν ὑπὲρ τοῦ δόγματος ζῆλον, τοσοῦτον ὑπερβάλλοντα, ὥστε καὶ πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ εἰς αὐτὴν νὰ στηρίξῃ ἔθνη τέως βάρβαρα.

Ὁ ἐρευνῶν τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπὶ βυζαντινῶν πρωτευούσης ταύτης εὑρίσκει τὸν Βασίλειον λίαν ἐπιδοθέντα εἰς κόσμον αὐτῆς καὶ πολυτελῆ πλουτισμόν· ὁ λεγόμενος οἶκος τῶν Μαγγάνων, πλησίον τοῦ ὁποίου Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἀνήγειρε τὴν περιβόητον τῶν Μαγγάνων μονήν, κείμενα πιθανῶς ἀπέναντι τοῦ σήμερον Σελι—παζάρ· ἡ προικοδότησις αὐτῶν διὰ κτημάτων, ὅπως τὰ εἰσοδήματα τούτων χρησιμεύωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς θεραπείας τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ· ὁ καλλωπισμὸς τῶν ἐν Ἱερείᾳ παλατίων· ἡ ἀνακάθαρσις καὶ κατασκευὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου καταχωσθείσης κινστέρνης τοῦ μεγάλου παλατίου τῆς καλουμένης ψυχρᾶς, ὡς καὶ δύο ἄλλων αὐτόθι κινστερνῶν, ταῦτα πάντα τὰ οἰκοδομήματα, κοσμοῦντα τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἤγειρεν, ἐκαλλώπισε καὶ καταπλούτισεν. Ἀλλ' εἰς τὰς καλλυνούσας τὴν πόλιν ταύτην οἰκοδομὰς πῶς νὰ μὴ συναριθμήσωμεν τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐγερθείσας ἐκ βάθρων ἢ ἐπισκευασθείσας ἐκκλησίας; Εἰς τὴν μνήμην μάλιστα τοῦ καλοῦ τούτου αὐτοκράτορος ἔχομεν ἓν καθῆκον, νὰ ἐκταθῶμεν ὀλίγον ἐν τῷ κεφαλαίῳ, τούτῳ διότι παρεξηγήθη ἡ εὐλαβὴς πρόθεσις καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ.

Ὁ βυζαντινὸς ἱστοριογράφος Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς, τοῦ ὁποίου ἀναφέρομεν ἀνωτέρω τὸ ὄνομα, προκειμένου περὶ τοῦ ὑπὸ Μ. Ἰουστινιανοῦ δομηθέντος ναοῦ τῆς Πηγῆς, λέγει ὅτι ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔκτισε πολλὰς ἐκκλησίας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μι-

χαὴλ, θέλων οὕτω νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὸν φόρον τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μιχαὴλ αὐτοκράτορος τοῦ μεθυστοῦ. Ἀφίνομεν ὅ,τι λέγει, λαλῶν περὶ τούτου ἀκριβῶς, ὁ ἡμέτερος ἱστοριογράφος Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, φρονῶν ὅτι μετὰ τὴν χλεύην τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ τελετῶν, μετὰ τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, τὴν ὁποίαν εἰσῆγεν ὁ Μιχαὴλ διὰ τῆς ἐπιμέμπτου διαγωγῆς αὐτοῦ, μετὰ τὴν προφανῆ καταστροφὴν τοῦ Κράτους, ἀρκετὴ ἐξιλέωσις τοῦ Θεοῦ ἦτο νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τὸ τέρας ἐκεῖνο ὁ Βασίλειος· ἡμεῖς ἐρχόμεθα εἰς κριτικήν τινα βάσανον τῶν γραφομένων τοῦ Ζωναρᾶ. Ἐὰν ἦναι γνωστοὶ ὡς ὑπάρχοντες ἐπὶ βυζαντινῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ᾠκοδομημένοι δεκαπέντε ναοί, τὸν μὲν ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἀνήγειρεν ὁ Μακεδὼν εἰς ὄνομα τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ προφήτου Ἠλιού· ᾠκοδόμησε δὲ δύο ἄλλους, τὸν ἐν τοῖς Τζήρου καὶ τὸν ἐν Ἀρκαδιαναῖς· ἐκ τῶν λοιπῶν δώδεκα, ὁ μὲν ἐν Γαλατᾷ ἀγνοεῖται τίνα εἶχε κτίτορα, πλὴν ἴσως εἶχε τὸν Μ. Ἰουστινιανὸν, ὁ ὁποῖος ἀνήγειρεν ἢ ἐπεσκεύασε ναοὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ· τὸν ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ παλατίου ἀνήγειρεν ὁ Θεόφιλος· τὸν εἰς τὸν ἅγιον Ἰουλιανὸν ὄντα ἔκτισεν Ἀναστάσιος αὐτοκράτωρ ὁ Δίκορος· ὁ ἐν τῇ Κογχύλῃ, ὁ ἐν τοῖς Πουσέου καὶ ὁ ἐν τῷ Αἰθρίῳ ὑπῆρχον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μ. ὁ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ ἦτον ἴσως κτίσμα Λέοντος τοῦ Μακέλλη· ὁ τοῦ Ἀδᾶ ἐκτίσθη ὑπὸ Ἰουστίνου Β'. ὁ Μικρὸς Ἀρχιστράτηγος λεγόμενος ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ τῆς Ἀριάδνης· ὁ τοῦ Χρυσοβαλάνδου ὑπὸ Νικολάου πατρικίου· ὁ εἰς τὰ Στείρου ὑπό τινος πατρικίου ζῶντος ἐπὶ τοῦ Μακέλλη Λέοντος· ὁ δὲ ναὸς καὶ μονὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου (Μιχαὴλ ἢ Γαβριὴλ) ἄγνωστον ὑπὸ τίνος ἦσαν ᾠκοδομημένα. Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ Ζωναρᾶς ἀντέγραψεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Γεώργιος Μοναχὸς λέγει ὅτι δύο ναοὺς ἤγειρε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐν Ἀρκαδιαναῖς, φαίνεται Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, διότι δύο πλησίον ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ἐπ' ὀνόματι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου δυσκόλως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι «ἐδείματο ὁ βασιλεὺς Βασίλειος, βουλόμενος ἐκ τούτου ἀνακα-

λέσασθαι τὸν φόνον Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ Θεοδώρας τῆς βασιλίσσης»· κατωτέρω θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ἀπαρίθμησιν ἀκριβῆ τῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου κτισθέντων ἢ ἐπισκευασθέντων ναῶν, καὶ ἡ ἀπαρίθμησις αὕτη εἶναι ἀρκετὴ ἀπάντησις εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ Λέοντα τὸν γραμματικὸν, ὁ ὁποῖος ἄλλην εὐλαβῆ προθυμίαν ἀποδίδει εἰς τὸν Μακεδόνα Βασίλειον, ὡς «μεγάλην πίστιν ἔχοντα εἰς τὸν ἅγιον Ἠλίαν» τὸν προφήτην δηλαδή· τὸ αὐτὸ καὶ Συμεὼν ὁ Λογοθέτης.

Ἀπίστευτος καταντᾷ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας ἀνήγειρεν ἐκ θεμελίων ἢ ἐπεσκεύασεν ὁ Βασίλειος. Ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν ὁ ἐν τῷ Φόρῳ ναὸς τῆς Θεοτόκου «ὡς ἂν ἔχοιεν αὐτὸν οἱ πραγματευόμενοι οἶκον προσευχῆς, ὁπότε ταῖς πραγματείαις ἐμβραδύνωσι» κατὰ τὸν Κεδρηνὸν (1), ὁ ἐν τῷ Σίγματι ναὸς τῆς Θεοτόκου, καταπεσὼν ὑπὸ σεισμοῦ τῷ 869, ὁ ἐν Αὐρηλιαναῖς ναὸς Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος, ὁ ἐν Μακεδονιαναῖς ναὸς τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὁ τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου καὶ ὁ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ κείμενος ναὸς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὁ ναὸς Μωκίου τοῦ μάρτυρος, ὁ πλησίον αὐτοῦ κείμενος Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου νεὼς, ὁ τοῦ ἁγίου Ναζαρίου, ὁ τοῦ ἁγίου Πλάτωνος καὶ ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ, ὡς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ τῷ παλατίῳ περικαλλὴς ναὸς τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου. «Καὶ τί δεῖ διεξιόντα ἐπὶ πλέον μηκύνειν; (γράφει ὁ Κεδρηνός·) . . . . καὶ ἄλλους πολλοὺς θείους ναοὺς ἐντὸς τοῦ παλατίου ἐδομήσατο, εἰς ὄνομα Ἠλιοὺ τοῦ προφήτου, καὶ τοῦ μάρτυρος Κλήμεντος, καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου· καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου· ὧν

(1) Ἴδε τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ὑπὸ Βασιλείου Μακεδόνος κτισθέντων ναῶν εἰς τὸν Κεδρηνόν· Βόννης τόμ. Β' σελ. 237 καὶ ἑξ. καὶ εἰς τὴν «Χρονογραφίαν ἐκ προστάγματος Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου». Theophanis Continuati σελ. 321—325.

τὴν ὡραιότητα παραστήσασθαι ποιητικὴ ἂν ἠτόνησε μεγαληγορία». Ἐπεσκευάσθησαν ὡσαύτως ὑπ' αὐτοῦ ὅ ἐν τῇ Στροβήλῳ ναὸς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὁ τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, ὁ τῆς ἁγίας Ἄννης ἐν τῷ Δευτέρῳ, ὅ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὁ τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ ἐν τῇ Ῥάβδῳ, ὁ τῆς Χριστοῦ Ἀναστάσεως καὶ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας ἐν τοῖς Δομνίνου Ἐμβόλοις, ὁ τῶν ἁγίων Ἑσπέρου καὶ Ζωῆς, ὁ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου ἐν τῷ Ἑπτασκάλῳ καὶ ὁ τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἐν τῷ Πετρίῳ. «Καὶ τῶν θείων ναῶν πολλοὺς ὑπὸ τῶν προηγησομένων κλόνων διαρραγέντας (δηλ. σεισμῶν) καὶ κατασεισθέντας, τινὰς δὲ καὶ τελείως καταβληθέντας ἐπιμελείας ἠξίωσε, τοὺς μὲν ἐκ καινῆς ἀναστήσας, τοῖς δὲ τὴν ἀσθένειαν ἐπιρρώσας, τοῖς δὲ κάλλος καὶ ὡραιότητα χαρισάμενος. Πρῶτον μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Σοφίας τὴν πρὸς δύσιν ἀψῖδα τὴν μεγάλην τε καὶ μετάρσιον εἰς πολλὰ διαρραγεῖσαν, καὶ πεσεῖν κινδυνεύουσαν, ἐμπειρίᾳ τεχνιτῶν περισφίγξας, ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον ἀπειργάσατο· ἐν ᾗ καὶ τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα, βρέφος ἠγκαλισμένην ἀνιστόρησε, καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων παρ' ἑκάτερα ἀνεστήλωσε· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ῥήγματα καὶ τὰ σαθρώματα τῶν τοίχων ἐπηνορθώσατο. Παρεμυθήσατο δὲ καὶ τὰς προσόδους ἐλαττωθείσας, ἐνδείᾳ ἐλαίου τῶν ἱερῶν λύχνων ἀποσβεσθῆναι κινδυνευόντων (τῆς ἁγίας Σοφίας δηλονότι) δωρεᾷ μεγίστου κτήματος, ὃ προσαγορεύεται Μαντία, τοῖς τε λύχνοις τὸ φῶς ἄσβεστον ἐχορήγησε, καὶ τοῖς ὑμνοπόλοις τοῦ θείου ναοῦ δαψιλέστερον χορηγεῖσθαι ἐποίησε τὰ ὀψώνια ἐκ τῆς προσόδου ταῦ κτήματος. Καὶ τὸν θεῖον δὲ τῶν Ἀποστόλων ναὸν, τῆς προτέρας εὐπρεπείας διαπεσόντα, ἐρείσμασι καὶ ταῖς τῶν πεπονηκότων βοηθείαις κατοχυρώσας, θῆκε νεὼν ἠβῶντα κατὰ τὴν ποίησιν». Ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ναῶν τούτων περιλαμβάνεται καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς. Οἱ τὸν Θεοφάνη συνεχίσαντες ἀναφέρουσι περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου οἰκοδομηθέντων ἢ ἐπισκευασθέντων ναῶν· «καὶ τὸν ἐν τῇ Πηγῇ δὲ τῆς Θεομήτορος θεῖον ναὸν διαπτωθέντα καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀποβα-

λόντα κάλλος ἀνενεώσατό τε καὶ ὑπερλάμποντα μᾶλλον ἥπερ τὸ πρότερον ἔδειξε» (1)· τὰ αὐτὰ γράφει καὶ Κεδρηνός. Ὁ Κάλλιστος ἐν τῇ διηγήσει τοῦ ΙΑ' θαύματος ἐκτενέστερον γράφει ὅτι Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, σκοπὸν ἔχων νὰ ἀνεγείρῃ τὸν ναὸν ἐκ βάθρων καὶ νὰ μετασκευάσῃ αὐτὸν πρὸς τὸ μεῖζον καὶ ἀσφαλέστατον, ἀνεχαιτίσθη ὑπό τινων, καὶ διὰ τοῦτο μόνον τὰ καταπεπτωκότα ἀνήγειρε καὶ τὸν προῦλλον ἀσφαλέστατον κατεσκεύασε καὶ μετὰ φιλοκαλίας· τὸ σχέδιον τοῦτο διετήρησεν ὁ ναὸς, σώζων τὸν προῦλλον, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ἴσως δὲ καὶ πολὺ κατόπιν. Ἐζωγραφήθη δὲ τότε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ διὰ λεπτῶν ψηφίδων, χρυσοῦ ἀπείρου κατακεχυμένου, ὥστε ἔλαμπε τὸ ἱερὸν τέμενος, « ὕλῃ παντοίᾳ καὶ τέχνῃ ὡραϊζόμενον», καθὼς ὁ αὐτὸς ἱερὸς ἱστοριοφράφος διηγεῖται. Κατά τινα βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὁ ναὸς ἔπαθε μεγάλην βλάβην—εἰ καὶ ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει καταστροφὴν ἐκ θεμελίων τοῦ ναοῦ — (2) ἰδίως δὲ ἐν τῷ νάρθηκι καὶ ἐν ταῖς τοιχογραφίαις, τὰς ὁποίας διὰ ψηφίδων ἀνενεώσατο Λέων ὁ Σοφὸς, ἀνοικοδομήσας καὶ τὸν νάρθηκα, τὰ πάντα δὲ « πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον μετεσκεύασεν, ἀρρήτου καλλονῆς ἐμπλήσας τὸν χῶρον». Τότε δὲ οὐ μόνον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ τὴν μακαρίαν Θεοφανὼ πολλὰ θαύματα συνέβησαν, ἀμφοτέρων ἰαθέντων ἀπὸ πυρετοῦ καὶ δυσουρίας διὰ τοῦ ὕδατος τῆς Πηγῆς, ἀλλὰ καὶ εἴς τινα ζωγράφον Ἰωάννην, ζωγραφίζοντα πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰκόνος τοῦ μάρτυρος Ἀγαθονίκου, ἥτις ἄγνωστον πρὸς τί μέρος τοῦ ναοῦ ἔκειτο. Πλὴν τούτων, ἰάθη διὰ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος ἀπὸ νόσου δεινῆς καὶ Στέφανος ὁ πατριάρχης, ὁ τοῦ Λέοντος Σοφοῦ ἀδελφὸς, ὅστις, ἀποδιδοὺς τὸ εὐεργέτημα τῷ τῶν ὅλων

(1) Theophanis Continuati, Βόννης σελ. 323.

(2) «καὶ τῷ τοῦ μεγάλου νεὼ νάρθηκι.... κάλλος ἐξαίσιον περιτίθησιν, ἀμαυρωθέντι παρὰ Σκυθῶν, ὅτε τὴν Θρακῶν ἐκεῖνοι καταδραμόντες, ἄρδην σύμπαντα κατηδάφησαν». Ἴδε θαῦμα ΙΖ'.

Θεῷ, μετεσκεύασε τὰ διὰ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν κεκοσμημένα ἱερὰ αὐτοῦ ἄμφια εἰς ἐνδυτὴν τῆς ἁγίας Τραπέζης, διατάξας ὅπως καλύπτωσιν αὐτὴν διὰ τῆς πολυτελοῦς ταύτης ἐνδυτῆς τὴν ἡμέραν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τῆς διατάξεως ταύτης τηρηθείσης ἐπὶ μακροὺς χρόνους, ἐννοεῖται ἐφ' ὅσον ἐσώζετο τὸ ἱερὸν ἀνάθημα τοῦ μακαρίου Στεφάνου (1). Θαύματά τινα ἀναφέρει ὁ Κάλλιστος συμβάντα ἐπί τε τοῦ Σοφοῦ Λέοντος καὶ ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, τοῦ ὁποίου εἷς ἐκ τῶν κοιτωνιτῶν, Γαβριὴλ ὀνομαζόμενος, προσήνεγκεν εἰς τὸν ναὸν ἱερὸν εὐαγγέλιον κομψῶς ἐσκευασμένον, ἐπικαλούμενος τὴν ταχεῖαν ἀντίληψιν τῆς Θεοτόκου, πρὸς λύτρωσιν τοῦ ἰδίου ἀνεψιοῦ, αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων· περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Γαβριὴλ ἀπήλαυσε τοῦ ποθουμένου.

Ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς ἔπαθεν ἄλλην καταστροφὴν ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ὅτε Συμεὼν ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, στρατεύσας ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν « ἀποστείλας τὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν ἐνέπρησε τὸν ἐν τῇ Πηγῇ, ὃν Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐδομήσατο, καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα » (2). Προσθετέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Κεδρηνὸς δὲν ἀναφέρει πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς ὑπὸ τοῦ Συμεὼν, ἀλλὰ μόνων τῶν παλατίων τῶν παρὰ τὴν Πηγήν· ἐν αὐτοῖς δὲ, κατ' ἀντίπτωσιν τῶν χρόνων καὶ τῶν περιστάσεων, οὐ πολὺν χρόνον μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦτον, ἐτελέσθησαν

(1) Ἰδοὺ αὐτολεξεὶ τὶ γράφει ὁ Κάλλιστος, ἐν θαύματι ΚΑ'· «εἰς ἐνδυτὴν μετασκευασάμενος ..... ἀφιεροῖ, ἐντειλάμενος τοῖς ἐκεῖ τῷ θυσιαστηρίῳ ἐφαπλοῦν ἐτησίως, καθ' ἣν τὸ σεβάσμιον τοῦ Σταυροῦ ἑορτάζεται ξύλον, ὃ δῆτα καὶ διεπέπρακτο». Ταῦτα μετέφρασεν ὁ ἐκχυδαΐσας τὸν Κάλλιστον «*κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὅτε ἐγένετο εἰς αὐτὸν τὸ θαυμάσιον*». (!!)

(2) Theophanis Continuati, σελ. 402, Λέων Γραμματικός. Ἰδοὺ τὰ τοῦ Κεδρηνοῦ «οἱ δὲ Βούλγαροι, κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, τά τε τῶν Πηγῶν ἐνέπρησαν παλάτια, καὶ ἅπαν τὸ Στενὸν ἐπυρπόλησαν».

μετὰ λαμπρᾶς παρατάξεως, ὡς ὤφειλεν, οἱ γάμοι τοῦ Πέτρου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Συμεὼν μετὰ Μαρίας ἐγγονῆς τοῦ Λακαπηνοῦ Ρωμανοῦ. Τοὺς γάμους τούτους Λέων ὁ τὸν Θεοφάνη συνεχίσας ὁ Γραμματικὸς ἱστορεῖ οὕτως· «Ὀγδόῃ δὲ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης Στέφανος ἅμα Θεοφάνει πρωτοβεστιαρίῳ καὶ Μαρίᾳ τῇ τοῦ βασιλέως Χριστοφόρου θυγατρὶ καὶ πάσῃ τῇ συγκλήτῳ εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, καὶ εὐλόγησε Πέτρον τε καὶ Μαρίαν, καὶ τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ταῖς αὐτῶν ἐπέθηκε κεφαλαῖς, παρανυμφευόντων Θεοφάνους πρωτοβεστιαρίου καὶ Γεωργίου· λαμπρᾶς δὲ καὶ πολυτελοῦς τραπέζης γεγονυίας, καὶ πάντων τῶν εἰθισμένων τοῖς γάμοις λαμπρῶς ἐπιτελεσθέντων, εἰσῆλθε Θεοφάνης πρωτοβεστιάριος ἅμα Μαρίᾳ τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πόλει· τῇ τρίτῃ δὲ τοῦ γάμου ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς εὐωχίαν λαμπρὰν ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ. Τῶν δὲ Βουλγάρων ἔνστασιν οὐ μικρὰν ποιησαμένων, πρότερον εὐφημηθῆναι Χριστοφόρον, εἶθ' οὕτω τὸν Κωνσταντῖνον, ὑπεῖξε τῇ ἀντιστάσει τούτων Ρωμανὸς ὁ βασιλεύς, καὶ γέγονεν ὅπερ ᾐτήσαντο. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἐν γάμοις συνετελέσθησαν, ἔμελλε δὲ ἡ Μαρία πρὸς τὴν Βουλγαρίαν σὺν τῷ ἀνδρὶ Πέτρῳ ὁδεύειν, οἱ ταύτης γονεῖς μέχρι τοῦ Ἑβδόμου συνεξῆλθον αὐτῇ, ἅμα Θεοφάνει πρωτοβεστιαρίῳ» (1).

Ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου ὡς ἐν εἴδει προλόγου εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ γενόμενα θαύματα τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν, συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ θαυμαστὸς ναὸς τῶν Πηγῶν ἐβεβηλώθη μεταβληθεὶς εἰς ἐκκλησίαν τοῦ δυτικοῦ δόγματος· καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἔκειτο διεσκευασμένη ἡ ἁγία Τράπεζα κατὰ τὸ δυτικὸν δόγμα· καθ' ὅλην δὲ τὴν φραγκικὴν ἐπικράτησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαύσατο προχέουσα τὸ πλῆθος τῶν ἰαμάτων ἡ Θεομήτωρ. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ συγγράμματος τοῦ

(1) Theophanis Continuati, σελ. 414. Τὰ αὐτὰ καὶ Κεδρηνός.

ἱεροῦ ἱστοριογράφου παραθέτομεν ὧδε, διότι τοσοῦτον ἐπιτυχῶς μιμεῖται τὸν ἱστορικὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην, μετὰ περιπαθοῦς ὕφους καὶ φράσεως ἐζητημένης περιγράψαντα τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. «Ἐντεῦθεν πῦρ ἐπαφίεται, καὶ δαπανᾶται μὲν τὸ πλεῖστον αὐτῷ τῆς βασιλευούσης, τὸ δὲ λεῖπον ὅσον ἐν ἱεροῖς κόσμοις, καὶ ἀναθήμασι, καὶ ἄλλως εἰς πλοῦτον καὶ περιφάνειαν ἐκφορεῖται· καὶ τίς ἂν εἶδε θεῖον ἔκπωμα τοῦ φρικώδους αἵματος ἐκκενούμενον, εἶτα καὶ συντριβόμενον; πέπλον τε διαρρηγνύμενον ἱερὸν, καὶ μερὶς τοῖς διαρπάζουσι ταῦτα γινόμενα; εἰκών τε ἡ τοῦ Σωτῆρος κατὰ γῆς ἐρριμμένη, καὶ ποσὶ, φεῦ! τούτων ἀντωθουμένη, καὶ τὸν κόσμον ὅσος χρυσοῦ καὶ ἀργύρου περιδεομένη! καὶ γυνή τις οἴστρῳ βεβακχευμένη, ὦ γῆ καὶ ἥλιε! κατὰ τῆς θείας ἐπωρχεῖτο Τραπέζης ἀσέμνοις περικλωμένη λιγύσμασι, καὶ τῷ συνθρόνῳ ἐνίδρυτο, δεῆσαν διαναπαύεσθαι· τούτων δ' ἐπόπτης τῶν φρικωδῶν τὸ τῆς Σοφίας μέγιστον τέμενος. Τὸ δ' εὐγενὲς τῆς πόλεως ἅπαν, καὶ ἡλικίας διάφορον ἦν ὁρᾶν ἀτίμως περιαγόμενον· καὶ παρθένων αἰδὼς καθυβρίζετο, καὶ τὸ γῆρας εἵλκετο, ὅσον τε ἁγνὸν, καὶ ἀφιερωμένον Θεῷ ἠχρειοῦτο, καὶ τ' ἄλλα οἷα εἰκὸς πόλιν οὕτω μεγάλην τε, καὶ περιφανῆ πάσχειν, ἀσελγῶν ἀνθρώπων ταύτῃ ἐπεισφρησάντων, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διατρίβω λέγων. Καὶ δραπέτης μὲν ὁ κρατῶν, ἑνὸς τοῦ σώζεσθαι μόνου τὰ πάντα προέμενος. Ὁ δὲ τῶν ἱερῶν ἐξηγούμενος, καὶ τῷ μεγίστῳ θρόνῳ ἐνδιαπρέπων, ὀναρίῳ δυστήνῳ ἔποχος, ἀντίτυπος τῷ Χριστῷ γίνεται, ὡς τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ ἐξιών· οὐ μᾶλλον ὑμνούμενος ἢ θρηνούμενος. Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν ἀσελγείας καὶ παρανομίας διεξεληλυθότες ὁδὸν μετὰ τὴν κατάσχεσιν τὸ τελευταῖον, καὶ τὴν ἡμῶν εὐσέβειαν ὡς τυραννήσοντες ἤκασιν ὕστερον, τί δὴ πράσσεται; Κλείεται μὲν τοῖς εὐσεβεῖν ἠρημένοις τεμένη τὰ ἱερά· ἡ δὲ χάρις ἐκείνων τούτοις ἐμφιλοχωροῦσιν ἀφίπταται· οὐ γὰρ δυσσεβεῖν ἀνδράσιν ἠρημένοις ἐπιμίγνυσθαι εἴωθε. Καὶ τοῦτο μὲν ἁπανταχοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς βασιλευούσης ἐγγίνεται· αἵ τε γὰρ ζωηφόροι τράπεζαι μεταπλάττονται, καὶ ἡ τῆς

θυσίας ἐξαλλαγὴ διαπράττεται· τὸ δὲ δὴ μεῖζον· ἡ καινοτομία τοῦ δόγματος, καὶ ἡ ἀφαιροῦσα προσθήκη τὸ μέγιστον, ὅση δὴ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀζύμου ζημία. Ἔνθεν οἱ μὲν τῶν εὐσεβεῖν ἠρημένων ἐγκλείονται, καὶ καπνῷ λουτροῦ τὸ πνεῦμα προΐενται, ἑτέροις δεσμὰ περιτίθενται, οἱ δ' ἀπελαύνονται, καὶ ἱεροῖς εἴργεται τὰ ἐφειμένα τελεῖν, καὶ μονάζειν ἐθέλουσι. Τὰ τῆς μυσταγωγίας ἀτέλεστα. Θυσία δὲ ἡμῶν οὐδαμοῦ, καὶ νεκροὶ τῶν συνήθων ἐκτὸς κατὰ γῆς ἐρριμμένοι· τούτοις γὰρ οἱ κακοὶ καὶ κακῶν κάκιστα ᾠοντο τὰ ἡμέτερα τυραννήσειν, καὶ ὑπ' αὐτοῖς ἀγαγεῖν. Ταῦτα δὴ οὖν πάντα κἀν τῷ τεμένει τῷ τῆς Θεομήτορος τῆς Πηγῆς διαπεπραγμένοι, τὴν τῶν θαυμάτων χύσιν ἀναχαιτίζουσι, δείκνυσι δέ καὶ ἡ μυστικὴ Τράπεζα ἄχρι καὶ εἰς δεῦρο, λατινικῶς διεσκευασμένη. Ἀτεκνοῖ μὲν οὖν καὶ τὸ ρεῖθρον κατὰ τὰ ἱεριχούντια ὕδατα, καὶ ἦν ἐξ ἐκείνου μηδὲν καινὸν ἡ Πηγὴ διαπραττομένη, εἰς ἔλεγχον ὥσπερ καθισταμένη, ὡς ἀργεῖ παρ' αὐτοῖς τὰ τῆς χάριτος, καὶ ὁ τῶν θαυμάτων ἄφθονος ἐπέχεται ῥοῦς. Ὕδωρ δὲ ἦν ἄλλως, εἰς πόσιν δὴ καὶ μόνον ἀνειμένον τοῖς χρήζουσιν» (1). Ἀπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου ἡ φήμη τῶν θαυμάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἤρξατο διαδιδομένη πανταχοῦ, καὶ πλῆθος θαυμάτων ἐγίνοντο, ἅτινα ἀπαριθμεῖ ὁ Κάλλιστος καὶ τῶν ὁποίων δύο ἦσαν ἐζωφραφημένα ἐν τῷ ναῷ. Ἔνθεν καὶ πλῆθος ἄπειρον συνέρρεε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς Πηγῆς καὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ ναὸς παρωμοίαζε κυψέλῃ μελισσῶν. Τελευταῖον δὲ θαῦμα ἱστορεῖ γενόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ εἰς Μακάριον μοναχὸν ἐκ Σερρῶν καταγόμενον, ὅστις ἔτη δέκα καὶ ἓξ ὑπὸ νόσου ἀθεραπεύτου ταλαιπωρούμενος ἔτυχε τῆς θεραπείας ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν, παρηγορούμενος ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ ταλαιπωρίᾳ ὑπό τινος Ἰωσὴφ, ἱεροῦ ἀνδρὸς, τὸν ὁτοῖον ὁ Κάλλιστος καλεῖ Ἀφροδίτην καὶ λύραν φιλοσοφίας ἁπάσης, μουσεῖον περιπατοῦν, βιβλιοθήκην ἔμψυχον, ἀληθῆ φιλόσοφον, ἅμα τε γινώσκοντα καὶ κα-

(1) Ταῦτα κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀμβροσίου Παμπέρεως.

ταλλήλως νὰ ἐξηγήσῃ δυνάμενον τὴν φύσιν καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων, ἐνάρετον καὶ πεπαιδευμένον. Ἐὰν ὑπάρχῃ λόγος τις δικαιῶν ἡμᾶς νὰ ἀναγράψωμεν τὸ εἰς τὸν Μακάριον γενόμενον θαῦμα, οὗτος εἶναι ὅτι, προτροπῇ τοῦ Μακαρίου τούτου, τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς τεκμηριοῦντος, συνέταξεν ὁ Κάλλιστος τὴν ἱστορίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θαυμάτων. Ἀτυχῶς, ἔνθα λήγει τοῦ Καλλίστου ἡ ἱστορία οὐδεὶς ἐπιλαμβάνεται νὰ γράψῃ συνέχειαν, οὕτω δὲ δὲν ἔχομέν τι σπουδαῖον νὰ γράψωμεν ἀφορῶν τὴν κατόπιν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ.

Μία μικρὰ διασάφησις ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ 1424, ἢ μᾶλλον πανήγυρίν τινα γενομένην δῆθεν ἐν αὐτῷ. Ὁ ἀείμνηστος πατριάρχης Κωνστάντιος ἔγραψε, καὶ τὰ γραφόμενα αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἀποδείξῃ τὰς πηγὰς τῶν λεγομένων καὶ χωρὶς νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τοὺς ἱστορικούς, ἀντέγραψεν ὁ ἐλλόγιμος κ. Μ. Δ. Χαμουδόπουλος, ὅτι τῷ 1347 ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς ἐτέλεσε τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἑλένης μετὰ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Δυστυχῶς ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῆς «Κωνσταντινιάδος» ὑπέπεσεν εἰς σφάλμα γράψας τὰ περὶ τοῦ γάμου τούτου (1). Ἰδοὺ τί γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Κατακουζηνός, τὰ δὲ γραφόμενα αὐτοῦ εἶναι, καθὰ φρονοῦμεν, οὐχὶ σκοτεινά. Ἔπειτα ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ (δηλονότι τῆς Ἀδριανουπόλεως) βασιλίδα τὴν γαμετὴν μετὰ τῶν θυγατέρων μετεκαλεῖτο πέμψας· ἐπεὶ δὲ παρῆσαν ἐν τῷ πρὸ τῆς πόλεως τῆς Θεομήτορος τεμένει, ὃ πηγή τέ ἐστιν ἀφθόνων ἰαμάτων καὶ καλεῖται, βασιλίδος Ἄννης ἐξελθούσης καὶ τῶν βασιλέων συμπαρόντων καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων καὶ ἐπιφανῶν, προστεταχότος τοῦ πατρὸς καὶ Ἄννης τῆς βασιλίδος, ἐπισήμοις ἐκοσμεῖτο βασιλικοῖς καὶ Ρωμαίων βασιλὶς προσηγορεύετο· *Ἔπειτα εἰς τὰ βασίλεια πάντων ἅμα βασιλέων γενομένων, οἱ γάμοι τοῦ νέου βασιλέως παρεσκευάζοντο καὶ*

(1) ἀνάγνωθι τὰ περὶ τοῦ γάμου τούτου καὶ ἐν γένει περὶ τῆς Ζωο-

πάντες ἐν ἐλπίσι χρηστοτέραις ἦσαν, ἀναπνεύσαντες ἀπὸ τῶν τοῦ πολέμου δυσχερῶν». Διὰ τῶν λόγων τούτων, τοὺς ὁποίους ἀνέγνωσε βεβαίως ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος, δὲν δύνατάί τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ νομίζων τοιοῦτό τι ἀποβάλλει τὴν ἰδέαν ταύτην ἐὰν ἀναγνώσῃ κατωτέρω (1) ὅσα λέγει ὁ αὐτὸς ἱστοριογράφος, ἀφηγούμενος τὴν συμβᾶσαν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας βλάβην τῷ 1345, ὅτε ἡ ἀνατολικὴ τοῦ μεγάλου τούτου ναοῦ ἁψὶς, πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀρξαμένη νὰ καταστρέφηται, κατέπεσεν ὅλως διόλου, παρέσυρε δὲ τὸ ἓν τρίτον τοῦ ἐπ' αὐτῆς στηριζομένου ἡμισφαιρίου, ὅτε σπουδαίως ἔπαθε τὸ ἅγιον βῆμα καὶ τὸ τέμπλον (2). «Τότε δὲ (ἰδοὺ οἱ λόγοι τοῦ Κατακουζηνοῦ) ἐπεὶ τὸ μέγα τῆς Οἰκουμένης θαῦμα, ὁ περιβόητος οὑτοσὶ ναὸς πτῶμα δακρύων φιλοκάλοις ἄξιον ἦν ψυχαῖς, ἐν τῷ τῶν *Βλαχερνῶν τῆς Θεομήτορος ναῷ ὑπὸ Ἰσιδώρου πατριάρχου Ἑλένῃ τῇ βασιλέως θυγατρὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης συνεζεύγνυτο.* Ἔστεφε δὲ κατὰ τὸ ἔθος τὴν γυναῖκα καὶ αὐτὸς, πρότερον ἐστεμμένος ὑπὸ πατριάρχου ὢν τοῦ Ἰωάννου, καὶ εὐωχίαι ἦσαν καὶ κρότοι, καὶ δημόσιοι ἤγοντο ἑορταὶ, ἅ προσῆκε τοῖς βασιλέων γάμοις.» Οὐδὲν ἕτερον ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, διότι παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἱστοριογράφοις λόγος περὶ τοῦ ναοῦ παύει πλέον νὰ γίνηται. Ἀρκεῖ μόνον νὰ γινώσκωμεν ὅτι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Β', τῷ 1424, πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ πάθῃ καὶ ὁ σεπτὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀφοῦ μάλιστα καὶ σήμερον ἔτι, ἐν πολεμικαῖς περιστάσεσι καὶ συμφοραῖς, σπανίως δύνανται νὰ διεκφύγωσι τὴν κακὴν μοῖραν τῆς καταστροφῆς παρόμοια οἰκοδομήματα. Καὶ λοι-

δόχου Πηγῆς ἐν τῇ Β' ἐκδόσει τῆς «Κωνσταντινιάδος», σελίσιν 153 καὶ 158.

(1) Κατακουζηνὸς, τόμ. Γ', σελ. 30, καὶ ἀνωτ. σελ. 11 Βόννης.

(2) Βυζαντίου «Κωνστ|πολις» Α', σελ. 511.

πὸν ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς δὲν ὑπῆρχε πλέον. Δὲν ὑπῆρχον οὔτε λειτουργίαι καὶ τελεταὶ αὐτοκρατορικαὶ καὶ πατριαρχικαὶ, οὔτε μοναχοὶ καὶ ἡγούμενοι, οὔτε λαοῦ συναθροίσεις ὡσεὶ κυψέλαι μελισσῶν. Ἡ μνήμη μόνον τῶν ἐν τῇ Πηγῇ θαυμάτων μένει παρὰ Καλλίστῳ σωζομένη καὶ ὑπόμνησίς τις τῶν ἁγίων εἰκόνων, τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου ἐζωγραφημένων. Ἐκ τούτων εἶναι γνωσταὶ αἱ εἰκόνες, τὰς ὁποίας ἐζωγράφησεν ἱερομόναχός τις Γαβριὴλ (1) ἐν ἀρχαῖς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἢ ἐν τέλει ἴσως τῆς ΙΓ', ὡς καὶ ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων ὧδε κἀκεῖσε μνημονεύει ὁ Κάλλιστος, δηλονοῦν ἡ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου, αἱ τῶν δύο θαυμάτων, περὶ ὧν ἄνω τὸν λόγον ἐποιησάμεθα, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς, ἣν ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει, ἡ Σταύρωσις, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ Ὑπαπαντὴ καὶ ἡ συνάντησις τῶν Μυροφόρων, ἐν δὲ τῷ τρούλλῳ ἡ Ἀνάληψις. Εἰς τὰς πέντε ταύτας εἰκόνας Ἰγνάτιος ὁ Μαγίστωρ τῶν Γραμματικῶν συνέθηκεν ἰσάριθμα ἐπιγράμματα, σωζόμενα ἐν τῇ «Ἀνθολογίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπιγραμμάτων». Εἶναι δὲ ταῦτα· πρὸ τῶν ὁποίων ἐκδίδεται καὶ ἕκτον ἐπίγραμμα, δίστιχον, ὡσαύτως Ἰγνατίου τούτου τοῦ Μαγίστορος, εἰς τὴν ὑπὸ Βασιλείου καὶ Λέοντος ἀνοικοδομὴν τοῦ ναοῦ (2).

(1) Τὴν εἴδησιν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν φίλον Μ. Γεδεών, ἀνακοινώσαντά μοι ὅτι ἰαμβικά τινα ἐπιγράμματα συνέθεσεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Γαβριὴλ τούτου ὁ βυζαντινὸς ποιητὴς Μανουὴλ Φιλῆς.

(2) Anthologia graeca· κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1829, βιβλίου Α', ἀριθμ. 109 — 114, ἅτινα ἀντέγραψε καὶ ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, μὴ ὁρίσας τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς ἤντλησε· βλ. «Κωνστ|πολιν» τόμ. Α', σελ. 336—337, ὅπου κατεχώρισε καὶ δίστιχον ἐπίγραμμα «εἰς τὸν τυφλόν», ὅπερ ἀγνοοῦμεν ἂν ἀναφέρηται εἰς εἰκόνα ἀνακειμένην ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς, διότι τοιοῦτός τις προσδιορισμὸς δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, περὶ τούτου ἰδία τοῦ ἐπιγράμματος, ἐνῷ διὰ τὰ λοιπὰ ἐπιγράμματα προτάττονται πάντοτε αἱ λέξεις «ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ». Αὐ-

Α΄. εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Πηγήν.

Πτωθέντα κοσμεῖ τὸν ναὸν τῆς Παρθένου
Βασίλειός τε σὺν Κωνσταντίνῳ Λέων.

—

Β΄, εἰς τὸν αὐτὸν, εἰς τὸν τροῦλλον, ἐν τῇ Ἀναλήψει.

Ἐκ γῆς ἀνελθὼν πατρικόν σου πρὸς θρόνον,
τὸν μητρικόν σου, Σῶτερ, οἶκον δεικνύεις
πηγὴν νοητὴν κρειττόνων χαρισμάτων.

—

Γ΄. Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, εἰς τὴν Σταύρωσιν.

Ὁ νεκρὸς Ἅδης ἐξεμεῖ τεθνηκότας,
κάθαρσιν εὑρὼν σάρκα τὴν τοῦ Δεσπότου.

—

Δ΄. Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν, εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν.

Λάμψας ὁ Χριστὸς ἐν Θαβὼρ φωτὸς πλέον,
σκιὰν πέπαυκε τοῦ παλαιτάτου νόμου.

—

Ε΄. Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, εἰς τὴν Ὑπαντήν.

Ὁρώμενος νῦν χερσὶ πρεσβύτου βρέφος
παλαιός ἐστι δημιουργὸς τῶν χρόνων.

—

τόθι γράφεται: «Ὁ τόπος τοῦ ἁγιάσματος ἐλέγετο, καθὼς καὶ ὁ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν, *Λουτὴρ* (διατὶ ὄχι καὶ ἱερὸς κόλυμβος; ἀφοῦ ἀμφότερα τὰ ἁγιάσματα τοῦ αὐτοῦ ἀπήλαυον σεβασμοῦ, ἐν ἀμφοτέροις δὲ βεβαίως τὸ αὐτὸ τυπικὸν ἦτο ἐν χρήσει) καὶ ἔκειτο, φαίνεται, (δὲν ἀνέγνω ἆρά γε ὁ μακαρίτης Σκ. Βυζάντιος τὰ τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου ἢ ἄλλα λέγει ὁ Κάλλιστος καὶ ἄλλα ὁ Πορφυρογέννητος;) πρὸ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος· διότι ὁ αὐτοκράτωρ «εἰσελθὼν διὰ τῆς μέσης πύλης τοῦ Λουτῆρος εἰσήρχετο ἐν τῷ νάρθηκι». Ἴσως ὅμως ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς μετὰ τὴν ἐπὶ Ῥωμανοῦ ἐπισκευὴν εἶχε τὸ σχέδιον, περὶ οὗ λαλεῖ ὁ Κάλλιστος, πρότερον ἔχων σχέδιον διάφορον.

ΣΤ΄. Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, εἰς Χαιρετισμόν

Προοιμιάζει κοσμικὴν σωτηρίαν,
εἰπὼν τὸ Χαῖρε ταῖς γυναιξὶ Δεσπότης.

Ἐν ἀνεκδότῳ κώδηκι εὑρίσκομεν ὅτι ὁ ἱερομόναχος καὶ ἁγιογράφος Γαβριὴλ κατ' ἀρχὰς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ἐζωγράφησεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τὰς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου καὶ Συμεὼν τοῦ Στυλίτου. Ἰδοὺ τὰ ὑπ' αὐτὰς ἐπιγράμματα τοῦ Φιλῆ τέως ἀνέκδοτα ὄντα·

Ἱερομονάχου Γαβριὴλ εἰς τὴν Πηγήν.

Α΄.

Ζωῆς ὕδωρ βλύζουσα Πηγὴ τῇ κτίσει,
καὶ ποικίλων ἔχουσα θαυμάτων χύσιν,
τῷ Γαβριὴλ πήγαζε τὴν εὐσπλαγχνίαν,
ὃν καὶ θύτην ἔδειξεν ἡ σὴ χρηστότης.

—

Τοῦ αὐτοῦ.

Β΄.

Εὐαγγελιστὰ Γαβριὴλ τῆς Παρθένου,
καὶ Γαβριὴλ νόμιζε τὴν σωτηρίαν,
πρὸς γὰρ τὸ καινὸν τῆς γονῆς μὴ διστάσας,
ἑαυτὸν εἰσήνεγκεν ἑδραῖον θύτην.

—

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα.

Γ΄.

Τὸν ἐσκοτισμένον με ταῖς ἁμαρτίαις,
φώτιζε, φῶς ἄδυτον, εὐσπλάγχνως, Λόγε·
τὸ γὰρ ἀναλλοίωτον ἐντέτηκέ μοι,
βιοῦντι κακῶς· Γαβριὴλ θύτης τάδε.

—

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας.

Δ'.

Ὡς Ἱεράρχαις τοῖς τρισὶ διδασκάλοις
παθῶν γέμων πρόσειμι Γαβριὴλ θύτης,
ὡς ἂν ὑπ' αὐτῶν ἡ τριὰς με λαμβάνει,
τὰ δεινὰ κουφίζουτα τῶν ἔργων βάρη.

—

Εἰς τὸν ἅγιον Ὀνούφριον τοῦ αὐτοῦ.

Ε'.

Παθῶν με γυμνὸν καὶ περιττῶν φροντίδων,
εὔκοσμε γυμνὲ τῷ Θεῷ δείξον μάκαρ.
ὡς ἂν παλαιστὴς εὑρεθῶ τῷ δεσπότῃ,
ἑλὼν τὸν ἐχθρόν· Γαβριὴλ θύτης τάδε.

—

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν Στυλίτην.

ς'.

Ὁ Συμεὼν γνώρισμα τὸν στύλον φέρων.
τὴν ὑψοποιὸν ἀρετήν σοι δεικνύει·
σὺ δὲ ψυχὴ τάλαινα πῶς ἔτι βλέπεις;
πῶς τὸν χαμερπῆ τῶν παθῶν τοῦτον βίον.

Καὶ ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου καὶ ἐκ δύο τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ ποιημάτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ μνήμη τῶν μεγάλων θαυμάτων τῶν ἐν τῇ Πηγῇ τελεσθέντων ἐζωγραφίζετο πρὸς διαιώνισιν εἰς εἰκόνας, ἀνακειμένας ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ. Δύο ποιήματα τοιαῦτα παρατίθενται ἐνταῦθα, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ὡς καὶ τρίτον τι, ἐν εἴδει ἐπιγράμματος, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι καθ' οὓς ὁ Φιλῆς ἔζη χρόνους, δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, μοναχός τις Ἰωάννης Κανάβης ἀνέθηκεν, ἐξ ἰδίων κατασκευάσας, τῇ Θεοτόκῳ τῆς Πηγῆς, δεξαμενὴν ὕδατος. Τὰ τρία ποιήματα ἔχουσιν οὕτω (1)

Εἰς εἰκόνα τοῦ Καλλιέργη, ὃς ὢν λελωβημένος ὑγιάσθη παρὰ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς.

Τρανῶς ἐνιδὼν τοῖς ἐσόπτροις τῶν τύπων
Τεραστίου θαύμασον εἰκόνα, ξένε.
Ὁ κείμενος γὰρ καὶ παρεστὼς ἐνθάδε
Βοᾷ σιωπῶν τῆς πανάγνου τὴν χάριν.
Ὃς ἦν μὲν ἡδὺς ὑπὸ τῆς ἡλικίας,
Καὶ πρὸς μάχας γίγαντος ἐσφρίγα τρόπον.
Ἁλοὺς δὲ πικρῷ δυσχεροῦς λώβης πάθει,
Καθάπερ ἐχθροῦ δυσμενοῦς τινος βέλει,
Καὶ γνοὺς ἑαυτὸν ἀδρανῆ πρὸς τὴν μάχην,
Ἐπείπερ οὐκ ἦν ἐμφανὴς ὁ τοξότης,
Ὁρᾷ πρὸς αὐτὴν μυστικῶς τὴν Παρθένον,
Καὶ τοὺς ἰατροὺς δυσφοροῦντας φαυλίσας·
Οὐκ ἦν γὰρ οὐδὲν συντελοῦν πρὸς τοὺς πόνους
Πορθοῦντας αὐτῷ τῶν μελῶν τὰς ἀκρίδας·
Ὁπλίζεται μὲν ταῖς ῥοαῖς ταῖς ἐνθάδε.
Χαλκεύεται γὰρ εἰς τὸ πῦρ τῆς καρδίας
Καὶ ῥεῦμα χυτὸν εἰ Θεὸς μόνον θέλει·
Ἀνθίσταται δὲ τῇ προκύψει τῆς νόσου
Νικῶν τῶν ἐχθρὸν τῇ βολῇ τῆς ἐλπίδος.
Καὶ νῦν παραστὰς εὐπρεπὴς τῷ Δεσπότῃ
Καὶ τῇ στρατηγῷ τῶν ψυχῶν ὑπερμάχῳ
Τὰς ἐμφάσεις δείκνυσι τοῦ τεραστίου.
Ὁ γὰρ τοσοῦτος ὄγκος οὐ δεῖται λόγου.

(1) Μανουὴλ Φιλῆ ποιήματα, ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Μίλλερ, ἐν Παρισίοις, τόμ. Α', 1855, σελ. 67–68 τόμ. Β', 1857 σελ. 25 καὶ 390—393.

Δεῖ γοῦν ἐπαινεῖν τῆς γραφῆς τὸν τεχνίτην,
Ὅς πρὸς τὸν Υἱὸν ἀκροώμενον τάχα
Λαλοῦσαν αὐτὴν ζωγραφεῖ τὴν Παρθένο ν.
Ἐγὼ μέν, ὦ παῖ, τῷ παρεστῶτι ξένῳ
Τοῦ κινδύνου λέλυκα τὴν ὑποψίαν.
Σὺ δὲ ψυχικὴν ἀντιδοὺς εὐεξίαν
Τὴν μητρικὴν στήριξον εἰς τοῦτον χάριν.

Β΄ Εἰς τὸν καταπαθῆ μοναχὸν λωβὸν τὸν κείμενον ἐν τῇ Πηγῇ.

Τὸ σῶμα τοῦτο κλῆμα τοῦ θνητοῦ γένους,
Ὅ βλαστὸν ἐξήνεγκεν εὐχαριστίας,
Ριζῶν ἀγαθῶν εὐτυχῆσαν ἰκμάδας.
Ἐκτέμνεται γὰρ τῶν μελῶν τὰς ἀκρίδας
Ἀκμαῖς ὀδυνῶν τμητικῆς λώβης, ξένε,
Καὶ ταῖς ὀργαῖς ἐνσκαφὲν τῶν τραυμάτων,
Καὶ κατασαπὲν τῆς νομῆς τῇ κοπρίᾳ,
Καὶ ζῶν ἀμυδρῶς καὶ ψυχῆς ἴσχον ζέσιν,
Καθ' ἧς ὁ χειμὼν οὐκ ἐπῆλθε τῆς νόσου,
Εἰς τὴν ἀληθῆ κατέμεινεν ἄμπελον·
Τῇ γῇ δὲ χωσθὲν ὑπεράνθήσει πάλιν,
Ὡς ἂν ὁ καρπὸς ἐκφυῇ τῆς ἐλπίδος.
Ἦ φυτὸν ἦν ἔνικμον εἰς ὥρας ἔαρ
Καὶ φυλλομανοῦν τῇ χλιδῇ τῶν πραγμάτων,
Οὗ τοὺς περιττοὺς ἐξεκάθηρε κλάδους
Τὴν ῥίζαν ἀφεὶς τῆς ψυχῆς ὁ δεσπότης.
Καὶ νῦν μαλακὴν ἀμφιέννυται σκέπην
Μεταφυτευθὲν οὗπερ ἀνθοῦν οὐ φθίνει.
Ὦ πύργος ἑστὼς πρὸς τὰ ῥεῖθρα τῆς νόσου
Καὶ μὴ κλονισθεὶς ταῖς πνοαῖς τοῦ κινδύνου!
Ὦ πέτρα μὴ θριβεῖσα τὴν ἔνδον βάσιν,
Καθάπερ ἀδροῖς ἐγκοπεῦσι τοῖς πόνοις!
Ὦ νοῦς πλατυνθεὶς ἐν στενῷ τοῦ σαρκίου,

Καὶ μὴ χαλασθεὶς, μηδ' ἀμείψας τὸν πόνον!
Οἷος μαχητὴς ὑπὸ τὸν χοῦν ἐκρύβη
Κτείνας τὸν ἐχθρὸν τῆς νόσου τῇ μάστιγι!
Νῦν οὗτος ἀνήρ· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον
Ἄσημον ἦν δήποθεν ἐμπνέον τέρας.
Πῶς! Ἵνα φανῇ πνευματικὸς ὀκτάπους
Ἐν τοῖς Θεοῦ κρίμασι τὴν νῆξιν φέρων,
Προὔθηκε πᾶν ἕτοιμον εἰς λώβην μέλος,
Μὴ παρασυρῇ τῶν παθῶν τῇ προσχύσει.
Πῶς ἐν περιτμήμασιν ἀκρωτηρίων
Ἀνεῖλε βαλὼν τὸν Σατὰν τὸν αὐθάδη!
Μᾶλλον δὲ πῶς ἔθυσε τὴν ζῶσαν πλᾶσιν
Τῷ δημιουργῷ τὸν ὁριμὺν σπείσας πόνον,
Μὴ χοῖρος ἐλθὼν συμπατήσῃ μαργάρους·
Ἔμπνους ἐκεῖνος, οὗτος ἀρετῆς τύπος
Καὶ μαρτυρικὸς ἀνδριὰς ὁ γεννάδας
Ἄχειρ παλαιστὴς καὶ στεφανίτης ἄπνους·
Ὀφθαλμὸς ὀξύτατος ὀμμάτων δίχα,
Νεκρός τε καὶ ζῶν καὶ ῥινότμητος γίγας,
Καὶ νυμφίος κάλλιστος, οὐκ ἐκ παστάδος
Ἀλλὰ χθαμηλῆς καὶ στενῆς τινος κλίνης,
Ἰχῶρσι καὶ μώλωψι καὶ σήψει βρύων.
Ἵνα δὲ σαφῶς ὀργανώσω τὸν μέγαν,
Λείψανον ἦν σώματος ἢ κεράδιον,
Ὃ δὴ καταλέλοιπεν ἡ νόσος μόλις,
Κόρον τρυφῆς λαβοῦσα, μὴ κάμῃ πλέον,
Ἢ σπόγγος ἀργὸς ταῖς ὀπαῖς παραπνέων.
Ἀλλ' εἶχε λαλοῦν τὴν Θεοῦ δόξαν μέλος,
Σοφῶς ἐπαινῶν τοῖς παροῦσι τοὺς πόνους.
Ὡς ἂν μάθῃς, ἄνθρωπε, τὰς λύπας φέρειν,
Καὶ μὴ ραθυμῇς ἀγνοῶν τὸ συμφέρον,
Κἂν μακρὸς ἐκτρίβῃ σε τοῖς πόνοις χρόνος.
Νυνὶ γὰρ αὐτὸς ἐκδραμὼν τοῦ λειψάνου,

Μετὰ χρόνον δή τινα συχνὸν τῆς νόσου
Τῆς ἀγγέλοις σύνεστι, φῶς ἄλλο βλέπων,
Εἰς γῆν ἁπαλὴν καὶ διάβροχον πόαν,
Ἔνθα τρυγᾷ τὰ δένδρα τῆς ἀφθαρσίας.
Ἴσως τι καινὸν καὶ γραφῆς πέρι λέγεις·
Ἀλλ' ἰσχνοφωνεῖς ὑπὸ τῆς λώβης πάλιν,
Πλὴν εὐχαριστεῖς· εἰ δὲ σιγᾷς οὐ ξένον.
Τοὺς γὰρ πόνους ἔμαθες ε ψύχως φέρειν.

Γ΄ Εἰς δεξαμενὴν ὕδατος ἀνατεθεῖσαν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ παρὰ Ἱλαρίωνος μοναχοῦ.

Τῷ τῶν παθῶν καύσωνι τακεὶς ἐκτόπως,
Ὦ ζῶσα πηγὴ τῶν Θεοῦ τεραστίων,
Δεξαμενὴν ὕδατος ὠργάνωσά σοι,
Ὡς ἂν ἐπ' αὐτῇ δεικνυούσῃ τὸν πόθον
Τὸ ζῶν ὕδωρ πίνοιμι τῆς σωτηρίας,
Φυγὼν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς τιμωρίας.
Ὁ πλούσιος γὰρ ἐκφοβεῖ με, Παρθένε,
Ὃς μάλα διψῶν ἀποτηγανίζεται.
Ἱλαρίων σὸς ταῦτά φησι Κανάβης
Οἰκτρὸς μοναχὸς εὐτελὴς, εὔνους δ' ὅμως.

Ἡ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀνοικοδομῆς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἱστορία, ἐπίσης εἶναι καὶ αὐτὴ διδακτικὴ ἀλλὰ μακροτέρα πως, ἐνομίσαμεν δὲ καλὸν νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τοῦ κατόπιν ἑπομένου Β΄ κεφαλαίου. Ἐν τῷ τέλει ἤδη τοῦ παρόντος τούτου Α΄ βιβλίου, δὲν θὰ θεωρηθῇ ἀπὸ σκοποῦ σύντομός τις ἐξέτασις καὶ τῶν συνηθειῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αὐτόθι ἐν χρήσει ὡς καὶ τῶν ἱερῶν προσαρτημάτων τοῦ περιλαλήτου καὶ σεβασμίου τούτου προσκυνήματος τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ εὐμενὴς ἀ-

ναγνώστης ἐννοεῖ ὅτι τοῦτο λέγεται διὰ τοὺς πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους.

Μετὰ τὴν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ ἢ ἴσως μετὰ τὴν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀνέγερσιν τοῦ Μεγάλου ναοῦ, ᾠκοδομήθησαν παρεκκλήσιά τινα, τῶν ὁποίων ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει τρία. Τὸ ἓν τούτων ἐσεμνύνετο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοπρομήτορος ἁγίας Ἄννης, ἔκτισε δ' αὐτὸ Λέων ὁ Σοφὸς, χάριν Ματθαίου μοναχοῦ, οἰκονόμου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὅστις φθονηθεὶς ὑπό τινων ἐσυκοφαντήθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐξωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Χρυσούπολιν (Σκούταρι), περιορισθεὶς ἐν τῇ αὐτόθι Μονῇ τοῦ Φιλιππικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖσε μεγάλας ἀρετὰς ἐπεδείξατο, ἀπήλαυσε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν τοῦ τῆς Μονῆς ἡγουμένου, ὅστις ἐχρηματίσθη κατ' ὄναρ περὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Θεοτόκος εἰς τὸν Ματθαῖον τοῦτον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶδε παρόμοιόν τι ὄνειρον, ἐβεβαιώθη περὶ τῆς ἀγάπης ταύτης, καὶ ἀνακαλέσας τὸν ἐνάρετον μοναχὸν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, οὐ μόνον ἀποκατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα εὐλαβείας, τόν τε νάρθηκα τοῦ μεγάλου ναοῦ διακόσμησε μεγαλοπρεπέστατα καὶ τὸ παρεκκλήσιον ἀνήγειρε τῆς ἁγίας Ἄννης (1).

Δεύτερον παρεκκλήσιον ἀναφέρεται παρὰ τῷ Καλλίστῳ (2) ἅπαξ, ἄνευ ὀνόματος τοῦ ἁγίου, εἰς ὃν ἐπεφημίζετο, φαίνεται δὲ μᾶλλον ἀνεγερθὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ὑπό τινος εὐσεβοῦς γυναικὸς Ἑλένης, συζύγου τοῦ μαγίστου Ἀρταβάσδου, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, συνεπείᾳ θαύματός τινος. Ἡ Ἑλένη αὕτη εἶχε παραλάβει καὶ διεφύλαττεν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον τιμῶσα καὶ εὐλαβουμένη πολὺ δύο εἰκόνας, τὴν μὲν τῆς Θεομήτορος, τὴν δὲ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, ἀμφοτέρας ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ λεπτῶν ψηφίδων ἐζωγραφημένας, ἀλλὰ διασωθείσας ἀκεραίας ἐν τῷ ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Μα-

(1) Ἴδε τὸ ΙΕ΄. θαῦμα παρὰ Καλλίστῳ.
(2) θαῦμα ΙΒ΄, παρὰ Καλλίστῳ.

κεδόνος συμβάντι μεγάλῳ σεισμῷ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Θεοτόκος πολλάκις εἶχεν ἐμφανισθῇ, καθ' ὕπνον, εἰς τὴν Ἑλένην καὶ διέταττεν αὐτὴν νὰ ἀνακομίσῃ τὰς δύο εἰκόνας εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούετο, ἡ δὲ εὐλαβὴς γυνὴ ἐπλήθυνεν ὁσημέραι τὰς φωταγωγίας καὶ τὰ θυμιάματα, μὴ θέλουσα νὰ χωρισθῇ τῶν ἱερῶν θυσαυρισμάτων τούτων, ἐξερράγη πυρκαϊὰ ἐκ τοῦ οἰκίσκου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπέκειντο αἱ ἅγιαι εἰκόνες καὶ ἠπείλει νὰ κατακαύσῃ τὸν οἶκον ὅλον. Ἡ Ἑλένη μετὰ δακρύων ἐννοήσασα τὸ σφάλμα αὐτῆς παρεκάλεσε τὴν Θεομήτορα νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς, καὶ ἔτυχεν εὐθὺς τοῦ ποθουμένου, διότι ἀμέσως ἡ πυρκαϊὰ ἐσβέσθη. Τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας ἡ σύζυγος τοῦ μαγίστρου Ἀρταβάσδου ἀνεκόμισε τὰς εἰκόνας, μηδεποσῶς βλαβείσας ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκτισε παρεκκλήσιον. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ ἀπετέθησαν καὶ διεφυλάττοντο αἱ δύο αὗται εἰκόνες, ἴσως δ' ἐπεφήμισεν αὐτὸ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου ἢ τὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, ἢ καὶ ἀμφοτέρων.

Τρίτον παρεκκλήσιον (1) ἠγείρετο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου, ἄγνωστον τίνα σχὸν κτίτορα.

Ἐν τοῖς παρεκκλησίοις τούτοις ἐτηροῦντο συνήθειαί τινες, ὧν τὴν μνήμην ὀφείλομεν εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἱστοριογράφον Κάλλιστον. Αὐτὸς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς ἁγίας Ἄννης οἱ μοναχοὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀποτερματίζοντες τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὄρθρου, καθ' ἑκάστην μετέβαινον αὐτόθι καὶ ἐν αὐτῷ ἀφοῦ

(1) Θαῦμα ΚΔ'· «πρὸς τὸ τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου μέρος .... Εὐκτήριον δὲ τουτὶ πάντῃ βραχύτατον ἐς ἀριστερὰ τῆς φιάλης, ἀνειμένον τῇ πενταδικῇ τῶν μαρτύρων χορείᾳ» δηλαδὴ τοῖς ἁγίοις Εὐστρατίῳ, Μαρδαρίῳ, Εὐγενίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς. Ἐν τῷ ΞΓ' θαύματι ἀναφέρεται «καὶ τὸ περὶ τὸν θεῖον Εὐστράτιον κελλίον», ὅπερ ὁ Μακάριος, περὶ οὗ λόγος ἐγένετο ἄνω, σελ. 52 «διακοσμήσας, τῆς τε ὕλης ἀνακαθάρας καὶ πρὸς τὸ εὐπρεπὲς διασκευασάμενος, τὸ τεσσαρακονθήμερον διετέλεσε».

ἐδέοντο ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου «εἰς τὴν καταφυγὴν τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος γίνεσθαι». Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τῆς μαγιστρίσης Ἑλένης κτισθέντι παρεκκλησίῳ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν νηστειῶν, δηλαδὴ τῇ καθαρᾷ λεγομένη δευτέρα, πάνδημος ὑμνωδία καὶ πανήγυρις ἱερὰ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος τῆς σβεσθείσης πυρκαϊᾶς, πλήθους ἀπείρου ἐξερχομένου ἐκ τῆς πόλεως καὶ παραγινομένου εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν. «Πρὸς ἑσπέραν γὰρ τῆς προκαθαρσίμου κυριακῆς τὰ τοῦ θαύματος ἐπεγένετο» (1). Ἐὰν ἐπετρέπετο μίαν εἰκασίαν ὡς ἔχουσαν ἐνταῦθα τὸν λόγον αὐτῆς νὰ γράψωμεν, ἠθέλομεν εἴπει ὅτι ἡ μνήμη τῶν πρώτων τοῦ ναοῦ κτιτόρων, ἀφοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐγεραίρετο, θὰ ἐγίνετο πομπικῶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς ἐπίσης θὰ ἑωρτάζετο καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν κατὰ καιροὺς ἐγκαινίων· ἄλλως, ἕκαστος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλων ναῶν ἐπανηγύριζε καὶ τὰ ἐγκαίνια καὶ τὰ «θυρανοίξια» αὐτοῦ, ὡς ἐπανηγύριζε καὶ τὰς μεταφορὰς εἰκόνων καὶ σεπτῶν λειψάνων καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν καλυμμάτων. Ἑτέρα πανήγυρις συνεκάλει τοὺς φιλεόρτους εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς τῇ 16 αὐγούστου, ὅτε ἑωρτάζετο θαῦμά τι γενόμενον ἐπὶ τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου «ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς τοῦ ἁγιάσματος ἐξάντλησις, καὶ αὖθις ἀνάδοσις». Ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ θαύματος τούτου εὕρηται ἐν τῷ Συναξαριστῇ τὸ δίστιχον ἐπίγραμμα·

Πηγὴ κενοῦται θαυματουργῶν ὑδάτων,
Κενουμένη δὲ θαυματουργεῖ καὶ πάλιν.

Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίου πατριάρχου τοῦ βασιλόπαιδος Στεφάνου καθιερωθείσης συνηθείας, νὰ ἐνδύωσι τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ μεγάλου ναοῦ διὰ τῆς πολυτελεστάτης ἐνδυτῆς, ἣν αὐτὸς ἀφιέρωσε, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 14 Σεπτεμβρίου, ἂν καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη ἀναμιμνήσκῃ εἰς ἡμᾶς τὴν καὶ σήμερον ἔτι

(1) βλ. τὸ παρὰ Καλλίστῳ Θαῦμα ΙΣΤ' καὶ τὸ ΙΒ'.

γινομένην ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῷ αὐτόθι καθὼς καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἐγρὶ —καπού συρροὴν τῶν ὀρθοδόξων.—Πότε δὲ ἤρξατο ἡ ἑορτὴ νὰ τελῆται τῇ παρασκευῇ τῆς Διακαινισίμου ἄγνωστον, διότι ἡ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ψαλλομένη ἀκολουθία ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ὡς ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τοῦ κανόνος τοῦ ὄρθρου φαίνεται. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τῇ πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως ἐγίνετο μεγάλη πανήγυρις ἐν τῷ ναῷ, καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην προήρχετο καὶ ὁ βασιλεύς· τὸ 18 κεφάλαιον τοῦ Α' βιβλίου τῆς «Ἐκθέσεως τῆς βασιλείου τάξεως», τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος πραγματεύεται «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναλήψεως», περίληψιν δ' αὐτοῦ δίδομεν ἐνταῦθα (1) πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ λάβωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν μικρὰν ἰδέαν τῆς πανηγύρεως, ἂν οὐχὶ καὶ τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ, διότι οὐδεμίαν ἰδέαν, οὐδὲ κἂν ἀμυδροτάτην, ἐκ τῶν γραφομένων τούτων εἶναι δυνατὸν τῆς διαιρέσεως τοῦ ναοῦ νὰ σχηματίσωμεν. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ τῆς ἑορτῆς. «Ἀπὸ τῆς νυκτὸς προσήρχοντο πάντες οἱ ἐν τέλει εἰς τὸ μέγα παλάτιον, καὶ ἂν ἤθελεν ὁ βασιλεὺς νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πηγὴν διὰ θαλάσσης, εἰσήρχετο εἰς τὴν λέμβον αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν παρελάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ οἱουσδήποτε τῶν ἀρχόντων ἤθελε, καὶ φθάνων «μέχρι τοῦ βραχιολίου τῆς Χρυσῆς Πόρτης» ἀπέβαινεν εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ὑπεδέχοντο αὐτὸν ἐν κυκλικῇ στάσει καὶ τὴν μεγάλην αὐτῶν στολὴν φοροῦντες, ὡς λέγομεν σήμερον, οἱ ἄρχοντες τοῦ Κουβουκλείου, δηλαδὴ τοῦ Χρυσοτρικλίνου (2). Περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου ἤτοι τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου (3) τὸ στέμ-

(1) Πορφυρογέννητος, ἔκδοσις Βόννης· τόμ. Α', σελ. 108—114.

(2) Οὕτως ἑρμηνεύει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης· Βυζαντινὰ ἀνάκτορα σελ. 262 σημείωσις 4.

(3) Αἱ ἐξηγήσεις αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς ὀφφίκια σημερινὰ γίνονται κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Βυζαντίου. ἐν Γ' τόμῳ «Κωνσ]πόλεως».

μα ἐν μέσῳ τῶν ἀρχόντων τούτων ἵππευεν ἀμέσως καὶ «διὰ τοῦ ἐκεῖσε ὄντος λειμῶνος καὶ τοῦ παρατειχίου διέρχεται καὶ ἀπέρχεται μέχρι τῆς ἐξαγούσης πόρτης τῆς Πηγῆς», φαίνεται τῆς πύλης Ῥηγίου, (ἡ ὁποία σήμερον ἠνοίχθη, ἐπιστατοῦντος τοῦ ἐκδότου, κειμένη ἀπέναντι τῶν Νοσοκομείων κ' ἰ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς) (νῦν Σηλύβρι καπί). Ἐν τῇ πύλῃ ταύτῃ ὑπεδέχετο τὸν βασιλέα ὁ δομέστικος τῶν Νουμέρων, δηλονοῦν ὁ ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, κρατῶν θυμιατόν. Ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἔφθανεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, πρὶν δὲ εἰσέλθῃ τὴν ἔξω πύλην, ἐξεπέζευον οἱ πατρίκιοι καὶ πάντες οἱ συγκλητικοὶ καὶ ἐν συνοδίᾳ αὐτῶν μόνος αὐτὸς ἔφιππος εἰσήρχετο «μέχρι τοῦ λουτῆρος», ἐκεῖ δὲ ἀφιππεύων εἰσέβαινε «διὰ τῆς εἰσαγούσης πύλης δεξιᾶς τοῦ λουτῆρος», ἐνῷ οἱ πατρίκιοι ἔμενον ἔξω τῆς πύλης τοῦ Κοχλιοῦ. Διὰ τοῦ κοχλιοῦ τούτου ὁ βασιλεὺς ἀνέβαινε, προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, καὶ διελθὼν διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐποίει τὸ πρόγευμα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἰσήρχετο διὰ τοῦ μητατωρικίου (1) εἰς τὸν κοιτῶνα. Τοῦ πραιποσίτου λαμβάνοντος ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως κεφαλῆς τὸ στέμμα, ἐνεδύετο ὁ βασιλεύς, μεθ' ὃ διέταττε καὶ ἀνέβαινον εἰς τὸν στενὸν τρίκλινον οἱ πατρίκιοι διὰ τοῦ

(1) Ἴδε Α. Γ. Πασπάτη Τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα σελ. 88, ὅπου λέγει ὅτι ἐν τοῖς κάτω δεξιοῖς κατηχουμενείοις τῆς ἁγίας Σοφίας ὁ Μ. Ἰουστινιανὸς ἔκτισε δωμάτιον, καλούμενον μητατώριον «ἵνα ἐκεῖσε παραμένῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἐσθίῃ» κατὰ τὸν Κεδρηνόν· Βόννης σελ. 135. Τὸ μιτατώριον ἔκειτο πρὸς τὴν νοτιοανατολικὴν τοῦ ναοῦ κόγχην, ἐν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ ψάλται πολλάκις ἀπεγεύοντο κεκοπιακότες ἐκ τῆς ἀγρυπνίας. Ἐνταῦθα πρὶν ἔμβῃ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἐκαθέζετο ὁ πατριάρχης, ἐρχόμενοι δ' οἱ μέλλοντες νὰ λειτουργήσωσιν ἱερεῖς καὶ διάκονοι, «ἔπερνον καιρὸν», κατὰ τὴν σημερινὴν γλῶσσαν· Σκ. Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις» τόμ. Α', σελ. 493—494, ἐν σημ.

ἰδίου κοχλιοῦ. Μετ' αὐτῶν, χλαμῦδα φορῶν, ἀπήρχετο μέχρι τῆς πύλης τοῦ στενοῦ τρικλίνου, ἐκεῖ δὲ πολυχρονιζόμενος κατέβαινε διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ, ὑπεδέχοντο δ' αὐτὸν οἱ πατρίκιοι, στρατηγοὶ καὶ συγκλητικοί, οἱ γερουσιασταὶ ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὑπὸ τούτων δὲ πάλιν πολυχρονιζόμενος ἐξήρχετο διὰ τῆς πύλης τοῦ λουτῆρος, ὁ δὲ δομέστικος τῶν Σχολῶν ἤτοι ὁ ἀρχισωματοφύλαξ ἐπέδιδε τῷ βασιλεῖ ροδοπλόκους σταυρούς, κατόπιν τοῦ ὁποίου ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων (γαλαζίων δηλ. φατρίας τοῦ Ἱπποδρόμου) ἄνθη καὶ σταυρούς, ὁπότε ἐποίει τὴν ἀρχὴν τῶν ἰάμβων τῆς ἑορτῆς ὁ δομέστικος τοῦ μέρους τῶν Βενέτων. Εἰς τὴν ἔξω πύλην ὁ δομέστικος τῶν Ἐξκουβίτων, ἀρχηγὸς τῶν φρουρῶν τῆς ἐσωτέρας αὐλῆς τοῦ Παλατίου, ὑποδεχόμενος τὸν βασιλέα ἐπέδιδεν ἄνθη καὶ σταυρούς, τοιαῦτα δ' ἔδιδε κατόπιν καὶ ὁ δήμαρχος τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων. Τότε πλέον ὁ βασιλεὺς εἰσήρχετο εἰς τὸν ναόν, ἤναπτε κηρία, ηὔχετο εἰς τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὰ ὁποῖα προσκυνήσας, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, πατρικίων, στρατηγῶν καὶ συγκλητικῶν, διήρχετο ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς, εἰσήρχετο διὰ τῆς μέσης πύλης τοῦ λουτῆρος εἰς τὸν νάρθηκα, ἐνῷ δὲ τότε κατὰ τὴν λιτὴν εἰσέβαινε καὶ ὁ πατριάρχης, ἀμφότεροι προσεκύνουν ἀλλήλους καὶ ἀσπασθέντες ἤρχοντο καὶ ἵσταντο πρὸ τοῦ κατωφλοίου τῶν βασιλικῶν πυλῶν· ἔδιδε πάλιν ὁ πραιπόσιτος κηρία εἰς τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ηὔχετο, συγχρόνως ὅμως καὶ ὁ πατριάρχης ἐποίει τὴν εὐχὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔδιδε μὲν τὰ κηρία πάλιν εἰς τὸν πραιπόσιτον, καὶ ἅμα τῇ εὐχῇ τοῦ πατριάρχου, προσεκύνει τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν, κρατῶν δὲ ἀπὸ τῆς χειρὸς τὸν πατριάρχην, προπορευομένων πάντων τῶν πατρικίων, στρατηγῶν καὶ συγκλητικῶν ἀρχόντων, εἰσήρχοντο ἀμφότεροι, μέσον τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης τοῦ ἄμβωνος, ἐν τῇ σωλέᾳ, ἔχοντες ὁμοῦ μόνον τοὺς ἄρχοντας τοῦ Κουβουκλείου, διότι οἱ λοιποὶ ἔμενον ἐκτὸς τῆς σωλέας, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἱστάμενοι. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐρ-

χόμενοι μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν εἰσήρχετο ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐστέκετο ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων πυλῶν, ἀνάψας δὲ πάλιν κηρία ἔδιδε τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκυνήσας τὰς ἁγίας θύρας τοῦ θυσιαστηρίου εἰσήρχετο ἐντὸς αὐτοῦ, προσεκύνει τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἀποθέτων δ' ἐπ' αὐτῆς τὰ αὐτοκρατορικὰ αὐτοῦ δῶρα, ἐξήρχετο ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος· προέπεμπον τότε οἱ ἐπὶ τούτῳ διωρισμένοι ἄρχοντες· διήρχετο διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνέβαινε διὰ τοῦ προμνημονευθέντος κοχλιοῦ εἰς τὰ κατηχουμενεῖα τοῦ ναοῦ, καὶ ἤκουε τέλος πάντων τὴν λειτουργίαν, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται ὅτι ἐτελεῖτο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας μεταλήψεως ὁ πατριάρχης ἀνέβαινε διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ καὶ διὰ τῶν κατηχουμενείων «ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, ἔνθα καὶ τὸ ἀντιμίνσιον, καὶ κοινωνεῖ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν». Μετὰ τοῦτο ἀφοῦ προεγευμάτιζεν ὁ βασιλεύς, ἐν τῷ στενῷ τρικλίνῳ πιθανῶς, ὁ πατριάρχης ἀπήρχετο νὰ τελέσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν, τελεσθείσης δὲ ταύτης, προσκαλούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀνέβαινε κρατούμενος ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων, δηλαδὴ τῶν ἐπὶ ἐχεμυθίᾳ δεδοκιμασμένων θεραπόντων τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ τοῦ κοχλιοῦ πάλιν ἀνήρχετο εἰς τὰ κατηχουμενεῖα, καὶ μικρὸν ἀναπαυόμενος ἔφθανε παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐν συνοδείᾳ ὧν τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, συνέπινον ἀμφότεροι ὅ τε θρησκευτικὸς καὶ ὁ πολιτικὸς ἄρχων, ἴσως καὶ συνεγευμάτιζον, μεθ' ὃ τέλος πάντων ὁ πατριάρχης φορῶν τὸ ὠμοφόριον προσεκύνουν ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ἀπερχόμενοι «ὁ μὲν βασιλεὺς ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης ὅπου βούλεται».

Ταῦτα γίνονται ἰδίᾳ κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα καὶ πρὸ ταύτης. Ἴσως πολὺ συνεχῶς οἱ βυζάντιοι ἔβλεπον ἄλλου εἴδους πομπὰς καὶ πανηγύρεις. Ὁσάκις ἡ μελλόνυμφος αὐτοκράτειρα ἤρχετο ἔξωθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἤρχετο διὰ ξηρᾶς, ἐπέζευεν ἀναπαυομένη ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Πηγῶν, ἁρυομένη δύναμιν ἄνωθεν διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος. Ὁ ταῦτα γράφων

(1) ἀγνοοῦμεν πόθεν εὗρε τὰς πρὸς τοῦτο μαρτυρίας, ἐκτὸς ἂν προάγηται εἰς τοῦτο ἐκ τῶν ἄνω παρατεθέντων λόγων τοῦ Κατακουζηνοῦ. Ὅπως δήποτε ὅμως, διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ἀρκετὴν ἐδώκαμεν γνῶσιν τῶν ἐν τῷ ναῷ, καὶ τῶν συνηθειῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν παρεκκλησίων, καὶ τῆς διακοσμήσεως, ἐξαντλήσαντες τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν ἦτο δυνατὸν εἰς ἡμᾶς νὰ προμηθευθῶμεν.

Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βυζαντινῶν μονή, ἔχουσα ἡγούμενον καὶ μοναχούς, ὡς δ' ἡγούμενος αὐτῆς ἀναφέρεται κατὰ τὴν ἐπὶ Μηνᾶ πατριάρχου, πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, σύνοδον ὑπογραφόμενος « Ζήνων ἡγούμενος Μονῆς τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ ». Καθὸ δὲ μοναστήριον εἶχε βεβαίως ἐν Κωνσταντινουπόλει μετόχιον, κατὰ τὰς τότε συνηθείας, ἴσως δὲ καὶ ἀποκρισιάριον. Τὸ μετόχιον τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ζητήσας ἔλαβεν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἡσαΐας ὁ ἁγιορείτης, ἐπινεύσαντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, τῷ **1329**. Λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι ἄλλως ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ὠνομάζετο τότε ἡ τῷ πατριάρχῃ Ἡσαΐᾳ παραχωρηθεῖσα μονὴ «Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου». Ἡ μονὴ παρεχωρήθη τῷ πατριάρχῃ, αἰτήσαντι ὅπως ἐν ὅσῳ μὲν αὐτὸς ζῇ διοικῆται ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ δὲ θάνατον νὰ ἦναι κτῆμα τῆς ἐν ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, ἀναποσπάστως αὐτῇ συνημμένη διατελοῦσα, μεθ' ὧν ἐκέκτητο τότε κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων. Τὸ χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἀποτεθησαυρισμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ἱερᾶς Μονῆς Λαύρας, παρ' ἧς ἐν ἀντιγράφῳ εὐμενῶς ἐχορηγήθη τῇ ἐφορίᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, ἐνεργείᾳ τοῦ ἐκδότου, ἔχει οὕτω: δημοσιεύοντες δ' αὐτὸ μυ-

(1) Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις»· τόμ. Γ', σελ. 162.

ρίας ἐποφειλομένας εὐχαριστίας ἀπονέμομεν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει πανοσιολογιωτάτῳ ἐπιτρόπῳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους προηγουμένῳ κυρίῳ Χρυσάνθῳ Βατοπεδινῷ.

«Ἴσον τοῦ πρωτοτύπου Χρυσοβούλλου τοῦ ἁγίου βασιλέως Μεγάλου Ἀνδρονίκου.

† Ἐπεὶ ὁ παναγιώτατός μου δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀνήνεγκε τῇ βασιλείᾳ μου προβῆναι χρυσόβουλλον αὐτῆς, ὡς ἂν εἴπερ προκριθῇ καὶ θελήσῃ δι' ἀσθένειαν, ἢ ἀκηδίαν, ἰδιάσαι καὶ ἡσυχάσαι, ὅπερ οὐδὲν ἐλπίζει, οὐδὲ προσδοκᾷ ἡ βασιλεία μου, ἀκουμβίσῃ εἰς τὴν ἐν τῇ θεοδοξάστῳ, θεομεγαλύντῳ καὶ θεοφυλάκτῳ Κωνσταντινουπόλει σεβασμίαν Μονὴν τὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου, καὶ κατέχῃ ταύτην ἐφ' ὅρῳ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, ἐν δὲ τῷ αὐτὸν τελευτᾷν, παραπέμψῃ ταύτην πρὸς τὴν κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθω διακειμένην σεβασμίαν Μονὴν τῆς βασιλείας μου, τὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένην Λαύραν, εὐδοκοῦσα τοῦτο ἡ βασιλεία Μου, ἀπολύει τὸν παρόντα χρυσόβουλλον **Λόγον** αὐτῆς· καὶ διὰ τούτου θεσπίζει καὶ ἔχει θέλημα γενέσθαι ἀκωλύτως ὅσον ὁ παναγιώτατός μου δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀνήνεγκε περὶ τῆς διαληφθείσης σεβασμίας Μονῆς, καὶ κατέχειν ταύτην αὐτὸν, καὶ τὰ προσόντα αὐτῆς ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν παραπεμφθεῖσαν παρ' αὐτοῦ κατέχεσθαι ταύτην παρὰ τῆς δηλωθείσης σεβασμίας Λαύρας, μετὰ πάντων ὧν κέκτηται δικαίων εὑρισκομένων ἐν αὐτῇ τῇ Μονῇ καὶ ἑτέρων μοναχῶν, οὓς ἂν διακρίνει καὶ τάξει ὁ παναγιώτατός μου δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἐχόντων ἐξ αὐτῆς τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν· κατέχουσα δὲ τὴν σεβασμίαν ταύτην τῆς Ζωοδόχου Μονὴν ἡ δηλωθεῖσα σεβασμία Λαύρα κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, παρ' οὐδενὸς τῶν ἁπάντων ὀφείλει εὑρεῖν εἴς τι τῶν δικαίων αὐτῆς ἐπήρειαν, ἢ διενόχλησιν, ἢ ἐμποδισμὸν

τὸν τυχόντα. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου βεβαίαν πάντῃ καὶ ἀπερικλόνητον καὶ ἀμετακίνητον ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ὁ παρὼν **Χρυσόβουλλος Λόγος** τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα **Ἰανουάριον** τῆς νῦν τρεχούσης **δωδεκάτης** Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ **ἑβδόμου** ἔτους. Ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο **Κράτος**.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΤΩι ΘΕΩι ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ »

Σιγίλλιόν τι τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου ἐκδεδομένον τῷ 1367 ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ μετόχιον τοῦτο τῆς «Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου» ἦτον οὐχὶ παράλιον, διότι ὁ Φιλόθεος εἶδε τὴν ἀνάγκην ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς Λαύρας, ὁπόταν ἤθελον ἐπιδημήσει τῇ Κωνσταντινουπόλει δι' ἀνάγκας τῆς Μονῆς αὐτῶν, ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἴδιον παράλιον μετόχιον, ἀντικρὺ τοῦ Γαλατᾶ κείμενον· ὅθεν διασκεψάμενος εὗρε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐλαφροῦ ἐκείνου ἀνεγερθὲν, ὡς ἔοικε περὶ τὴν τοποθεσίαν τὴν σήμερον Βαξὲ καπουσοὺ καλουμένην, μονύδριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, ὅπερ ὁ κτίτωρ οἰκοδομήσας ἐχαρίσατο τῷ μητροπολίτῃ Λήμνου, ὅστις μετεβίβασε τοῦτο τῷ μοναχῷ Λουκᾷ, τούτου δὲ θανόντος, ἔλαβε κατοχὴν τοῦ μονυδρίου τούτου τοῦ Ἐλαφροῦ ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἐκδίδομεν ἐνταῦθα καὶ τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέκδοτον μεῖναν (1), τοῦτο δὲ πράττομεν χάριν τῶν περὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς πρωτευούσης ἀσχολουμένων. Εἶναι δὲ τοῦτο.

(1) Τὰ ὑπὸ Φιλοθέου τοῦ πατριάρχου ἀπολυθέντα ἔγγραφα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν Miklosich καὶ Müller εἰς τὰ Acta Patriarchatus Constantinopolitanus τόμ. Α', σελ. 448—550.

«Φιλόθεος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Καὶ τοῖς ἄλλοις μὲν πᾶσιν ἁγίοις τοῖς τὴν φύσιν ἀρνησαμένοις καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἀγωνισαμένοις καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀξιωθεῖσιν, ὅσοι τε διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος τὸν δρόμον τετελέκασι, καὶ τὴν πίστιν τετηρήκασι, καὶ ὅσοι δι' ἰδρώτων καὶ σκαμμάτων τῶν τῆς ἀσκήσεως τὸν ἀντίπαλον κατεστρέψαντο, τὴν ὀφειλομένην καὶ προσήκουσαν ἀπονέμειν τιμὴν, ὡς υἱοῖς Θεοῦ κατὰ χάριν, καὶ διὰ πολλοῦ τοῦ σεβάσματος ἄγειν καὶ κατασπάζεσθαι ὅσιόν τε ὁμοῦ καὶ φίλον Θεῷ, ἀλλὰ καὶ λίαν ὠφελιμώτατον· οὗτοι γὰρ ἀπαύστως ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν πρεσβεύουσι καὶ δυσωποῦσι Θεὸν, καὶ τῶν ἐπερχομένων δεινῶν καὶ κινδύνων καὶ περιστάσεων ἡμᾶς ἀπαλλάττουσι· καὶ δή μοι προσφόρως κἀν τῷ παρόντι εἰπεῖν ἔξεστιν ἐκεῖνο, τὸ «ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου ὁ Θεὸς, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν». Τὸν δὲ θαυμαστὸν καὶ περιώνυμον ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιον, τὸ μέγα κλέος τοῦ ὑπ' οὐρανὸν ἁγιωνυμουμένου καὶ περιφανοῦς ὄρους τοῦ Ἄθω, τοῦ μίμημα σῴζοντος τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀγγελικῆς ὑμνῳδίας καὶ πολιτείας, τὸν οἰκιστὴν τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς Λαύρας, πῶς ἂν εἴποιμι; διαφερόντως τιμῶ καί τινα ἰδιαιτάτην καὶ ἐξαίρετον αὐτῷ δίκαιος ἂν εἴην ἐκτίνειν τὴν χάριν. Ἐντέτηκε γάρ μοι πολὺς ἄνωθεν ἐκ μακροῦ χρόνος τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ τοῦδε πατρὸς, καὶ θερμὸν ἔγκειται παρ' ἐμοὶ τὸ φίλτρον ἐξ ἐκείνου καὶ ἐς δεῦρο τοῦ χρόνου, ὡς ἐπὶ πολὺ διατρίψαντι ἐν τῇ εἰρημένῃ Μονῇ καὶ ὁδηγὸν εὑρόντι καὶ συλλήπτορα ἐν ἅπασι τοῦτον καὶ ῥύστην πολλάκις ἐξ ἀφανῶν τε καὶ φανερῶν τῶν ἐπιβουλῶν, καὶ εἴπερ ὁ καιρός τε ἐδίδου καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς νυνὶ πράγματα ἐν στενότητι κομιδῇ καὶ παντελεῖ ἀπορίᾳ καταστάντα ἦν ἂν, καὶ τὸ ἀφ' ἡμῶν πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθεῖσαν ἱερὰν ταύτην Λαύραν, ἀποχρῶν μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι τῇ τε προαιρέσει καὶ τῷ πόθῳ τῷ ἡμετέρῳ, ἀκτέον δ' οὖν ὅμως τῷ ἁγίῳ, κἂν μικρὸν κἂν μέγα τὸ προσαγόμενον ᾖ. Καὶ τοίνυν ἐπείπερ ἡ σεβασμία καὶ ἱερὰ αὕτη Λαύρα, οἷα περιφανὴς τῶν ὑφ' ἥλιον οὖσα Μο-

νῶν, ἔχει μὲν καὶ κατὰ τὴν κρατίστην τῶν ὑφ' ἥλιον ἁπασῶν πόλεων καὶ βασιλίδα τὴν Κωνσταντίνου Μετόχιον, οὗ ἐπώνυμον «Ἡ Θεοτόκος ἡ Ζωοδόχος», ἕνι δὲ ἀνάγκη διὰ τὰς τῶν ἐπιδημούντων ἐκεῖθεν ἐνταῦθα μοναχῶν τῆς ἱερᾶς Λαύρας ἀναγκαίας χρείας καὶ ἐπωφελεῖς τῇ κατ' αὐτοὺς Μονῇ ἔχειν καὶ περὶ τὸν λιμένα τῆς Μεγαλοπόλεως τὸν ἀπαντικρὺ τοῦ Γαλατᾶ Μετόχιον ἕτερον συντελοῦν αὐτοῖς καὶ κατὰ πολὺ χρήσιμον εἰς τὰς ἀναγκαίας καὶ χρειώδεις ὑπηρεσίας αὐτῶν, ζητησάντων καὶ αὐτῶν καὶ διὰ πολλῆς τῆς φροντίδος ποιουμένων τοιοῦτον εὑρεῖν ἁρμόδιον, ὡς εἴρηται, καὶ λυσιτελὲς καὶ χρήσιμον, διὰ τὸ τῆς θέσεως εὔκαιρον καὶ εὐπρόσιτον καὶ ἐπιτήδειον ἐν ταῖς αὐτῶν χρείαις, προῃρεῖτο δὲ καὶ ἐβούλετο τοῦτο πάλαι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ εὕρηται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐλαφροῦ ἐκείνου ἀνεγερθὲν ἐξ αὐτῶν βάθρων καὶ θεμελίων, παραδίδωσι τοῦτο αὖτη καὶ προσκυροῖ τῇ εἰρημένῃ ἱερᾷ Λαύρᾳ διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλιώδους γράμματος τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ γὰρ τοῦτο περὶ τὴν πλατεῖαν τῆς μεγάλης πύλης ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μυροβλύτου καὶ θαυματουργοῦ Δημητρίου ἐπαφῆκεν ὁ Ἐλαφρὸς ἐκεῖνος, ψυχικοῦ μνημοσύνου αὐτοῦ ἕνεκεν, εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λήμνου, μήπω προβιβασθέντα εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, ὁ δὲ ἀπὸ ἐνδόσεως καὶ παρακελεύσεως ταύτης παρέπεμψε τοῦτο τῷ μοναχῷ ἐκείνῳ κυρίῳ Λουκᾷ, οὐκ' ἐκείνῳ μᾶλλον δεδωκὼς τὴν χάριν, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τῇ ἡμῶν μετριότητι τὸ πᾶν ἀποχαρισάμενος. Ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, ἐντεῦθεν ἐξ ἀνάγκης τὸ κατ' αὐτὸν πᾶν ἦλθεν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ σκεψαμένη αὕτη ὅπως ἂν τὸ τοιοῦτον ἔχῃ συνίστασθαι διαπαντὸς βελτιούμενον καὶ προαγόμενον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τοῦτο μὲν εἰς μνημόσυνον τοῦ κατὰ καιρὸν πατριάρχου, ναὶ μὴν καὶ εἰς μνημόσυνον τοῦ δειμαμένου ἐκείνου τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦ Ἐλαφροῦ, καὶ οὐδὲν διαφθαρῇ ἢ τελέως ἢ ἐν μέρει, καθὼς πολλὰ ὁρῶμεν ἐξ ἡμισείας διαφθειρόμενα ἢ καὶ τελέως ἀφανιζόμενα ὑπὸ τῆς ἀνεπιτηδειότητος καὶ ἀνεπιστημοσύνης τῶν κατεχόντων αὐτά, ναὶ μὴν καὶ τῶν παραδιδόντων εἰς πρόσωπα μονομερῶς, ἅτινα

εἰ καὶ βούλοιντο κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν θεάρεστον βούλησιν καὶ τὸ ψυχικὸν μνημόσυνον τοῦ ἀνεγείραντος ἐκείνου τοῦ εἰρημένου Ἐλαφροῦ ἀποπληροῦντες καὶ τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας καὶ χρείας τῶν ἀφικνουμένων ἐνταῦθα εἰς τὴν μεγαλόπολιν μοναχῶν, πολλὰ φροντίσασα περὶ τούτου καὶ διασκεψαμένη οὐδὲν εὗρεν ἕτερον τρόπον σὺν Θεῷ εἰμὴ τὸν εἰρημένον, ὅπως ἂν παραδοθῇ πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ σεβασμίαν Λαύραν, κἀντεῦθεν συνιστάμενον διατελῇ τοῦτο δὴ τὸ Μετόχιον καὶ κάθισμα μέχρις ἂν, δυνάμει καὶ βοηθείᾳ Θεοῦ τοῦ συνέχοντος καὶ ἐποπτεύοντος τόδε τὸ πᾶν, συνισταμένη διατελῇ ἥ τε μεγαλόπολις αὕτη ἡ Κωνσταντίνου καὶ τὸ μέγα θαῦμα τῶν ἀσκητῶν τὸ Ἅγιον καὶ περιώνυμον Ὄρος· αἱ γὰρ πρὸς πρόσωπα ἄλλοτε ἄλλαι γινόμεναι παραδόσεις τοιῶνδέ τινων καὶ ἀλληλουχίαι οὐ μικράν τινα τὴν βλάβην ἀπεργάζονται τῶν παραδιδομένων. Τῆς γοῦν διηνεκοῦς συστάσεως φροντίσασα, ἔτι τε καὶ τῶν εἰρημένων μνημοσύνων καὶ τῆς ἀναγκαίας καὶ ἐπωφελοῦς χρείας τῶν μοναχῶν, ὡς εἴρηται, καὶ τρόπον κρείττονα μὴ εὑροῦσα τοῦ εἰρημένου—παραδίδωσιν ἤδη καὶ προσκυροῖ διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλιώδους γράμματος Αὐτῆς τὸ τοιοῦτον κάθισμα τῇ εἰρημένῃ σεβασμίᾳ καὶ ἱερᾷ Λαύρᾳ. Καὶ δὴ ὀφείλουσιν οἱ ἐνασκούμενοι αὐτῇ μοναχοὶ κατέχειν αὐτὸ εἰς Μετόχιον αὐτῶν καὶ συνιστᾶν καὶ βελτιοῦν αὐτὸ καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τῶν κατὰ καιροὺς διαφόρους εὑρισκομένων ἐν αὐτῷ μοναχῶν καὶ τῶν προσόντων αὐτῷ κατὰ τελείαν δεσποτείαν καὶ ἀναφαίρετον κυριότητα, καὶ ἀποπληροῦν τὰς οἰκείας ὑπηρεσίας καὶ χρείας εἰς τὸ μόνιμον καὶ διηνεκές. Ἔνθεν τοι καὶ οὐκ ὀφείλει τις τῶν ἁπάντων καὶ ἐν ὁποιῳδήποτε σχήματι καὶ τάξει κατειλεγμένος, ἢ ζητῆσαι καὶ ἀποσπᾶσαι τοῦτο ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἱερᾶς Λαύρας, ἢ εἰς βασιλέα ἀναδραμεῖν καὶ διενοχλῆσαι τὰς Αὐτοῦ ἀκοὰς ἢ εἰς πατριάρχην, ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ μεταχειρίσασθαι ὥστε ἰδιοποιήσασθαι τοῦτο καὶ ἀποσπᾶσαι ἐξ αὐτῆς· ἀλλ' ἵνα διὰ παντὸς εὑρίσκηται προσκεκυρωμένον καὶ ἀναπόσπαστον ἐξ αὐτῆς· ὁ γὰρ ἐπιχειρήσας ὅλως πρὸς ἀνατροπὴν χωρῆσαι τοῦ παρόντος σιγιλλιώδους

γράμματος καὶ ἀποσπάσαι τοῦτο ἐξ αὐτῆς, κἂν ὁποῖος ἄρα καὶ εἴη, ἔχει αὐτὸν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ τῆς δοθείσης αὐτῇ ἐξουσίας καὶ χάριτος τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος ὑποβεβλημένον δεσμῷ καὶ βάρει φρικώδους ἀφορισμοῦ, καὶ κριθήσεται ὡς ἱερόσυλος ἄντικρυς καὶ τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένα ἀποτολμῶ ἀνερυθριάστως καὶ ἀνευλαβῶς καταλύειν καὶ ἀποσπᾶν. Ὁ δὴ γεγονὸς τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα ἐπεδόθη τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ καὶ ἱερᾷ Λαύρᾳ καὶ τοῖς ἐνασκουμένοις αὐτῇ μοναχοῖς κατὰ διαφόρους ἄλλοτε ἄλλους τοὺς ἑξῆς χρόνους, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτοῖς εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν· κατὰ μῆνα φεβρουάριον τῆς νῦν τρεχούσης πέμπτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους.

† ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ».

Ἡ παρὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἁπανταχόθεν ἀπονεμομένη τῷ προσκυνήματι τῆς Θεοτόκου τῶν γῶν εὐλάβεια ἐπέβαλλεν αὐτοῖς νὰ ὀνομάζωσι καὶ πολλὰς ὧδε κἀκεῖσε συνιστωμένας Μονὰς τῷ ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Οὕτως ἔχομεν Μονὴν Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἄνδρῳ, περὶ τῆς ὁποίας σώζεται σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Τιμοθέου τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν, ἀπὸ μαΐου 1616, ταύτην δὲ ὁ πατριάρχης Παρθένιος Α' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, τῷ ἀπριλίῳ μηνὶ τοῦ 1640, ἀνεκήρυξε σταυροπηγιακήν: (1) Μονὴν Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Σάμῳ, τὴν ἀρχαιοτέραν, λεγομένην καὶ *Ἁγιοηλιώτισσαν*, ἀπὸ τοῦ πρὸς βορρᾶν αὐ-

(1) Ἴδε παρὰ Κωνσταντίνῳ Σάθᾳ «περίληψιν τῶν ἐν τῇ Νομικῇ Συναγωγῇ πατριαρχικῶν ἐγγράφων». Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης τόμ. Γ', σελ. 560 καὶ 575.

τῆς νειμένου ναϊδρίου τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, οἰκοδομηθεῖσαν τῷ 1756 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Δωροθέου, καὶ ἑτέραν λεγομένην «Νέαν Ζωοδόχον Πηγήν», ἧς ἡ οἰκοδομὴ ἤρξατο τῷ 1824, ἐπιμελείᾳ Νεοφύτου μοναχοῦ Σομίου. Ταύτας ἀνεκήρυξαν σταυροπήγια τοῦ πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, τὴν μὲν παλαιοτέραν πιθανῶς ὁ πατριάρχης Γαβριὴλ Δ' ὁ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν, τὴν δὲ νεωτέραν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ΣΤ', τῷ 1836 (1). Πλὴν τούτων εἶναι γνωστὴ ἐκκλησία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἀθήναις, ἐκκλησία Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἀδριανουπόλει, μοναστήριον (ἐνοριακὸν) τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ (Κουσ-ἀδασὶ) κλπ. Εὑρίσκομεν ἐκτὸς τούτων ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ὕδρᾳ (2), ναοὺς ἐν χωρίοις τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, μονὰς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω τὸ ὄνομα τοῦ ἡγουμένου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Ζήνωνος· ἐκτὸς αὐτοῦ γινώσκομεν ἕνα ἔτι κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους ἡγούμενον, τὸν Ματθαῖον, ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ. Γινώσκεται δὲ καὶ εἷς τῶν ἐφημερίων τοῦ ναοῦ, κατὰ τὸ 1341, ὁ πρεσβύτερος Γεώργιος Τζαχείλης (3).

(1) Περίβασις εἰς τὰς Μονὰς καὶ τὰ Μετόχια τῆς Σάμου· ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Κρητικίδου· ἔκδοσις Β', σελ. 80 καὶ 87.

(2) Ἀντ. Μηλιαράκη χάρτης τῆς Ὕδρας· παράρτημα «Ἑστίας» τοῦ 1886.

(3) Miklosich καὶ Müller τόμ. Α', σελ. 223.

Β

α

Ἐν τῷ Β' τούτῳ βιβλίῳ ὁ λόγος θέλει ἐκταθῆ ἐπ' ὀλίγον οὐχὶ περὶ τῶν βυζαντινῶν παλατίων τῶν ἐν τῇ Πηγῇ, ἀλλὰ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὁ ἀναγινώσκων τοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς πατριογράφους δὲν βλέπει νὰ γίνηται μακρὸς καὶ σπουδαῖος λόγος περὶ τῶν παλατίων τούτων, ὡς γίνεται περὶ ἄλλων, ἐντεῦθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι ὀλίγα ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῶν.

Τὰ ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως κείμενα παλάτια ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀριθμοῦνται ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου δέκα καὶ ὀκτὼ, ἐξ ἡμισείας ἔν τε τῇ ἀσιατικῇ καὶ τῇ θρακικῇ χώρᾳ μεριζόμενα (1). Βεβαίως ἡ ποιητικὴ τοποθεσία τῶν ἔξω τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐκτεινομένων καὶ ὑψουμένων λοφίσκων καὶ πεδιάδων, ἡ εὐκρασία τοῦ κατ' αὐτὰς κλίματος, ὡς καὶ ἡ εὐκολία, τὴν ὁποίαν εἰς διαφόρους ἀνάγκας καὶ περιστάσεις ἦτο δυνατὸν νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίους ἀνθρώπους τῶν τότε χρόνων αἱ τοιαῦται οἰκοδομαὶ, δικαιολογεῖ τὴν ἀνέγερσιν πάντων τῶν

(1) Δεκαοκτὼ μὲν ἀριθμεῖ ὁ πολὺς Δουκάγγιος, ἀλλὰ παραλείπει τὰ ἐν τῇ Πριγκήπῳ νήσῳ κτισθέντα ὑπὸ Ἰουστίνου τοῦ Κουροπαλάτου. Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον δεχόμενοι καὶ ἡμεῖς τολμῶμεν ἐν τῇ ὀλιγομαθείᾳ ἡμῶν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι συγκαταλέγει ἐν τοῖς πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παλατίοις, οὐχὶ καλῶς ποιῶν, τὰ τῆς Νικομηδείας καὶ τὸ ἐν Πυθίοις.

παλατίων τούτων. Τούτων ἔνθερμος ἐγκωμιαστὴς γενόμενος ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς πλέκει λαμπρὸν διθύραμβον διὰ τὰς φυσικὰς καὶ τὰς ἀπὸ τῆς τέχνης καλλονὰς, αἱ ὁποῖαι καθίστανον τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τούτοις διαμονὴν εὐάρεστον διὰ λόγους ὑγείας, λόγους ἀλλαγῆς ἀέρος, «μεταβολῆς ἕνεκα», ὡς γράφει ὁ ἐκ διαταγῆς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου τὰ κατὰ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον ἀφηγηθεὶς χρονογράφος. Ἰδοὺ τὶ λέγει ὁ Χρυσολωρᾶς· «Τί δὲ περὶ τῶν προαστείων, τῷ μὲν μεγέθει ἡμερῶν ὁδὸν οὐκ ὀλίγων διατεινόντων, τῷ δὲ κάλλει καὶ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ κατασκευῇ ἐπὶ τῆς Πόλεως κατὰ πᾶν εἶδος ἀμιλλωμένων; Ἀπὸ γὰρ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ καὶ Ἑλλησπόντου μέχρι Θρᾳκίου Βοσπόρου, καὶ Ἱερῶν, καὶ Κυανέων, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσίας, εἴτε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης κύκλῳ τὴν Προποντίδα, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ Κυκλάδας τῇ πόλει νήσους, καὶ τὸ κέρας τοῦ λιμένος, καὶ ὅσον ἄνωθεν μέχρι Φάρου περιιοῦσι, συνεχῆ προάστεια ἦν τῇ πόλει· ὧν εἴτις τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκοδομὰς βούλοιτο καταλέγειν, ἱστορίαν ἂν καὶ ταύτην οὐ σμικρὰν ἀναγκάζοιτο συγγράφειν». (1). Εἰς τὰ παλάτια ταῦτα κατὰ τὸ θέρος διαμένοντες οἱ βασιλεῖς πρὸ πάντων τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν «τὰς εὐωρίας μεταδιώκοντες, ὡς οἱ πάλαι κρατοῦντες Περσῶν τὰ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα» (2), κακίζονται ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς ἱστοριογράφου Νικήτα τοῦ Χωνιάτου ὡς ἐνδιατρίβοντες εἰς τὰ κατὰ τὴν Προποντίδα ἐπιτερπῆ σκηνώματα, περὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τὰ ἱππάσια τὰ ἐν αὐταῖς ἀσχολούμενοι, «ἔνθα πραεῖά τις αὖρα βόρειος καὶ ζωογόνος προσβάλλει διὰ παντὸς, καὶ ἰχθύες νεαλεῖς περισκαίρουσι καὶ δελφῖνες ἡδιον ἀναθρώσκουσι, λουτρῶν τε χάριτες διαγελῶσιν ἁπανταχῆ, καὶ ἀργύρεα πλανώμενα ὕδατα τὸν θεατὴν διαχέουσι, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν δεῦρο

(1) Ἴδε τὸ τεμάχιον τῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ συγκρίσεως παλαιᾶς καὶ νέας Ρώμης ἐν τῇ Constantinopolis Christiana, βιβλίον Δ', ἀριθ XI, Suburbana Constantinopolis.

(2) Νικήτα Χωνιάτου, βιβλ. Ζ', γ'.

κἀκεῖσε περιφοιτώντων ἑστιῶσι κατακηλοῦσαι χελιδόνες καὶ μελέζουσαι ἀηδόνες, καὶ πᾶν ἕτερον ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ τρύζον ἐν ταῖς λόχμαις καὶ τιτυρίζον μουσικὸν πτερόν».

Τούτων τῶν ἀνακτόρων τὰ μᾶλλον ὑμνούμενα καί τινα συχνότερον ἀναφερόμενα (1) ἦσαν τὰ παλάτια τῶν Σοφιανῶν ἢ τῶν Σοφιῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Κουροπαλάτου ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας οἰκοδομηθέντα (κατὰ τὸ σήμερον καλούμενον Κάτεργα-λιμὰν), τὰ τοῦ ἁγίου Μάμαντος (περίπου τὸ Εἰβὰν-Σεράϊ), τὰ τῆς Ἱερείας ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ἐγερθέντα (περίπου τὸ σήμερον Φενὲρ-παγτζεσὶ), καὶ τὰ τοῦ Βρύαντος ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου κτισθέντα (κατὰ τὸ νῦν Μάλ-τεπε τῆς ἀσιατικῆς παραλίας). Πᾶσαι αὗται αἱ τοποθεσίαι γραφίδα τεχνίτου θέλουσι πρὸς περιγραφὴν τῶν φυσικῶν αὐτῶν καλλονῶν, τὰς ὁποίας πάντες οἱ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπισκεφθέντες καὶ οἱ ἐγκάτοικοι αὐτ ὁμολογοῦσιν, ἐξ αὐτοψίας βεβαιοῦντες ὅσα ὁ Χρυσολωρᾶς καὶ ὁ Χωνιάτης καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος ἔγραψαν. Ἐν δὲ τῇ τοποθεσίᾳ ταύτῃ, τὴν ὁποίαν ἐξάκουστον καὶ τόσον συχναζομένην κατέστησεν ἡ εὐλάβεια τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ δεκατέσσαρας αἰῶνας· ἐν τῇ τοποθεσίᾳ ταύτῃ,ὅπου καὶ νῦν σεμνὰς συγκροτοῦσι πανηγύρεις καὶ εὐωχίας καὶ διασκεδάσεις οἱ κατοικοῦντες τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, πολλοὺς χρόνους πρὶν οἰκοδομηθῶσι τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν, πολλοὺς αἰῶνας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πρὸ τοῦ Μακεδόνος Βασιλείου ἐξήρχοντο πρὸς διασκέδασιν ἄνθρωποι πλοῦτον μὲν ἔχοντες ὑλικόν, ἀλλ' ἄσεμνον καὶ ἐκδεδιητημένον ζῶντες βίον, οἱ ὁποῖοι ὅμως, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχον ᾠκοδομημένα μικρὰ ἢ μεγάλα οἰκήματα, ὅπου διέμενον διημερεύοντες ἢ διανυκτε-

(1) Ὁ θέλων κατ' ἔκτασιν νὰ μάθῃ περὶ τῶν ἀνακτόρων τούτων, ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ προμηθευθῇ τὸ σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ Δουκαγγίου, προχείρως δύναται ν' ἀναγνώσῃ τὸν Α΄ καὶ Β΄ τόμον τοῦ συγγράμματος τοῦ μακαρίτου Σχ. Δ. Βυζαντίου.

ρεύοντες, ἀσέμνως κορυβαντιῶντες καὶ τὴν διαφθορὰν εἰς τὸν ὑπ' αὐτῶν διοικούμενον λαὸν εἰσάγοντες. Ὁ λεξικογράφος Σουΐδας διέσωσεν ἓν μικρὸν τεμάχιον ἐκ τῶν ἱστοριῶν Μάλχου, τοῦ ὁποίου καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, καὶ ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ τῶν κακοήθων ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος. Ἡ ἐποχή, τῆς ὁποίας μίαν μόνην ἐπικαλούμεθα σκιαγραφίαν, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ λύπης διὰ τὴν ἑκάστοτε παρατηρουμένην ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, τὴν καταστρέφουσαν κράτη καὶ λαούς, κεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 474—490, δηλαδὴ μόλις εἴκοσιν ἢ τὸ πολὺ τριάκοντα ἔτη κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Μακέλλη Λέοντος οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς. Ἐπὶ τῆς διηγήσεως βασιζόμενοι τοῦ Μάλχου, ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν κατὰ συμπερασμὸν ὅτι παρὰ τὸν ναὸν ἢ ὀλίγῳ μακρὰν αὐτοῦ ἦτον ἱδρυμένη γυναικεία μονή· ἀλλ' αὐτὸς οὗτος εἶναι μάρτυς ἀξιόπιστος ὅτι (1) τὸ μέρος, ἐν τῷ ὁποίῳ κεῖται τὸ ἁγίασμα καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν ἦτο τόπος συνεντεύξεως τῶν θελόντων νὰ εὐθυμήσωσιν ἀκόσμως ἢ κοσμίως μακρὰν τῆς πόλεως. Ὁ ἱστορικὸς Μάλχος, τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἤδη μνεία, ὀνομάζει τὸν τόπον «κληϊζομένας Πηγάς»· ἐπειδὴ δὲ γράφει ὀλίγα πιθανῶς ἔτη μετὰ τὸν Λέοντα Μακέλλην, συμπεραίνομεν ὅτι τότε καὶ ἱδρύματά τινα πρὸς διαμονὴν

(1) Μάλχου ἀποσπάσματα· ἐκ τῶν Σουΐδα ἐν λξ. Λογγῖνος. Ἴδε Ἐλασσόνων Ἑλλήνων Ἱστορικῶν τὰ ἀποσπάσματα· ἐκδοσιν Δινδορφίου Λουδοβίκου· Λειψία 1870 τόμ. Α΄, σελ. 422-423. Ἰδοὺ πῶς κρίνει τὸν ἀπολεσθέντα Μάλχον ὁ κριτικώτατος Φώτιος. «Ἔστι δὲ ὁ συγγραφεὺς φιλαδελφεύς, εἴ τις ἄλλος κατὰ συγγραφὴν ἱστορίας ἄριστος, καθαρός, ἀπέριττος, εὐκρινής, λέξεων ταῖς ἀνθηροτάταις καὶ εὐσήμοις καὶ εἰς ὄγκον τινὰ ἀνηγμέναις χρώμενος· καὶ οὐδὲ αἱ καινοπρεπεῖς αὐτῷ, ὅσαι τὸ ἐμφαντικόν, καὶ εὔηχον καὶ μεγαλεῖον ἔχουσι παραβλέπονται· καὶ ὅλως κανών ἐστιν ἱστορικοῦ λόγου. Σοφιστὴς δ' ἦν τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ ῥητορικῆς εἰς ἄκρον ἐλληλακὼς, καὶ τὴν θρησκείαν οὐκ ἔξω τοῦ χριστιανικοῦ θιάσου». Φωτίου Μυριόβιβλος· ἀνάγν. ΟΗ΄.

τῶν εὐθυμούντων εἶχον ἀνεγερθῇ, ἂν ὄχι μεγάλα ἀνάκτορα, ὁποῖα τὰ μετὰ ταῦτα.

Ἀλλὰ πρῶτος κτίτωρ τῶν ἐν τῇ Πηγῇ παλατίων ἱστορεῖται Βασίλειος ὁ Μακεδών. Οἱ τὸν Θεοφάνη συνεχίσαντες γράφουσι (1)· «καὶ τὰ ἐν ταῖς καλουμέναις δὲ Πηγαῖς βασιλικὰ μεταβολῆς ἕνεκα καταγώγια καὶ ἐνδιαιτήματα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐκ βάθρων ἀνέστησεν, ἃ καὶ ναῶν καλλοναῖς κατεκόσμησεν, ἐν οἷς ὅ τε τοῦ ἁγίου προφήτου Ἠλιοὺ τυγχάνει σεπτὸς οἶκος καὶ ὁ Ἐλισσαίου, ἐκείνου διαδόχου καὶ φοιτητοῦ, ἔτι δὲ καὶ ὁ τοῦ πρώτως ἡμῶν εὐσεβῶς βασιλεύσαντος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ ὁ τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν δύο καὶ τεσσαράκοντα, καὶ πρὸς τούτοις ἕτεροι δύο οἶκοι εὐκτήριοι εἰς ὄνομα καὶ δόξαν εὐσεβῶς δομηθέντες τῆς Θεομήτορος». Καὶ λέγεται μὲν ὅτι «μεταβολῆς ἕνεκεν» ᾠκοδόμησεν ὁ Βασίλειος τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν, ἀλλ' ἀμέσως εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις ὅτι κακὴ τούτων ἐγένετο χρῆσις, ἄνθρωποι δὲ ἐν ὑποψίᾳ παρὰ τῷ βασιλεῖ ὄντες ἐφυλακίζοντο ἐντὸς αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ οἱ συνεχίσαντες τὸν Θεοφάνη γράφουσιν (2)· «ἀποστείλας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς Εὐχαΐτα Θεόδωρον τὸν Σανδαβαρηνὸν ἐν τῇ πόλει εἰσήγαγεν. Ἀνδρέας δὲ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ Στέφανος ὁ μάγιστρος τῆς Καλομαρίας, οἱ πολλὰ πρὸς Βασίλειον διαβληθέντες ὑπὸ τοῦ Σανδαβαρηνοῦ, ὑπέθεντο τῷ βασιλεῖ ὡς βουληθεὶς Φώτιός τε καὶ Θεόδωρος ὁ Σανδαβαρηνὸς βασιλέα ἐκ συγγενῶν Φωτίου ποιήσασθαι· προσέταξε δὲ ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄμφω ἐν τοῖς παλατίοις τῶν Πηγῶν ἤγαγον, καὶ ἰδίᾳ φρουρεῖσθαι διεκελεύσατο». Ἐντὸς αὐτῶν τῶν παλατίων ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς καταφυγὼν ἐλύτρωσεν ἑαυτὸν ἀπὸ συνωμοσίας, τὴν ὁποίαν ἐχάλκευον οἱ ἀδελφοὶ τῆς περιωνύμου παλλακίδος αὐτοῦ Ζωῆς (3)· «ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὰ Δαμιανοῦ ἐξελθὼν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν Ζωὴν τὴν τοῦ Ζαούτσα θυγατέρα καὶ αὐτὸν τὸν Ζαούτσαν. Θεοφανὼ δὲ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ οὐ παρῆν ἐκεῖσε, ἀλλ' ἐν τῇ ἁγίᾳ σορῷ τῇ ἐν Βλαχέρναις προσεκαρτέρει εὐχομένη· δόξαν δὲ τῷ βασιλεῖ μεῖναι ἐν τοῖς Δαμιανοῦ, συμβούλιον οἱ τοῦ Ζαούτσα ποιησάμενοι ὅ τε υἱὸς αὐτοῦ ὁ Ταύτζης καὶ οἱ λοιποὶ, τῇ νυκτὶ τὸν βασιλέα διαχειρήσασθαι ἐβουλεύσαντο. Ἡ δὲ Ζωὴ τῷ βασιλεῖ συγκαθεύδουσα καὶ τὸν θροῦν ἐνωτισθεῖσα, διὰ τῆς θυρίδος προκύψασα κατεσίγασεν· ὡς δὲ τοῦ δεινοῦ τῆς ἐπιβουλῆς ἤσθετο ἀκριβῶς, τὸν βασιλέα διϋπνίσασα τὸ πραττόμενον κατεσήμανεν· ὃς ἐν πλοίῳ εὐθὺς εἰς Πηγὰς διελθὼν διεπέρασε πάντας ἐκεῖσε καὶ αὐτὸν τὸν Ζαούτζαν καταλιπών». Τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν ἐπυρπόλησεν ὁ βούλγαρος Συμεὼν (1), ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι Ρωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ἀνῳκοδόμησεν, ἴσως πενιχρότερα.

Ἐσώζετο παλάτιον ἐν ταῖς Πηγαῖς καὶ πολὺ κατόπιν. Ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ ἱστορικῷ Φραντζῇ, ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα «καὶ ἐξαίφνης ἔξω τῆς Πόλεως νυκτὸς φθάσαντες εὗρον ἐν τοῖς παλατίοις τῆς Πηγῆς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφοῦ· καὶ πιάσας ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐν οἴκῳ τινὶ φυλάττεσθαι . . . . . καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος» κτλ. (2). Πιθανῶς δὲ καὶ τὰ παλάτια ταῦτα κατεστράφησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, ἂν οὐχὶ πρότερον.

Τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν εἶχον ἓξ ναούς· δύο μὲν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου Μαρίας, δύο δ' ὡς φαίνεται εἰς τοὺς προφήτας Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον καθιερωμένους, ἕνα εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου καὶ ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου καὶ ἕνα τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα δύο μαρτύρων. Καὶ τοὺς ἓξ ἢ πέντε τούτους—ἐὰν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἦναι τῶν

(1) Theophanis Continuati, Βόννης σελ, 337
(2) αὐτόθι, σελ, 354-355.
(3) αὐτόθι, σελ. 360-361.

(1) Γεωργίου Μοναχοῦ, βίοι νέων βασιλέων· ἐν Theophanis Continuati, σελ. 894.
(2) Γεωργίου Φραντζῆ χρονικὸν, Βόννης σελ 55.

SISMANOGLIO

ἁγίων προφητῶν Ἠλιοὺ καὶ Ἐλισσαίου — ᾠκοδόμησε Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἱστοριογράφοις ἀναφέρεται πολλάκις καὶ ἡ Ἀποβάθρα τῶν Πηγῶν. Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ μακαρίτου Βυζαντίου, ἡ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρα ἔκειτο πλησίον τοῦ σήμερον Ἐγιοὺπ, αὐτόθι δ' ἐπεβιβάζοντο ἢ ἀπεβιβάζοντο ἐκ τῶν πλοίων οἱ εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν μεταβαίνοντες ἢ ἐξ αὐτῆς προερχόμενοι προσκυνηταί. Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ὠχύρωσε κοσμήσας καὶ περιφράξας διὰ περιτειχισμάτων τὴν ἀποβάθραν ταύτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέβαινον καὶ οἱ βασιλεῖς μεταβαίνοντες εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν (1), διότι μετέβαινον οἱ βασιλεῖς εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν, ὡς εἴδομεν, τῇ πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως, περιηγητὴς δέ τις εὐρωπαῖος ἀναφέρει μίαν «προέλευσιν» —πρόκεσσον, κατὰ τὴν ἐν χρήσει τότε λατινικὴν λέξιν—τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἀλλὰ δὲν γράφει λεπτομερῶς τὰ κατ' αὐτήν (2). Παρὰ τῇ Κομνηνῇ Ἄννῃ, τέλος, φέρεται ὅτι ὁ ἐπὶ αἱρετικοῖς φρονήμασι κατηγορηθεὶς Ἰταλὸς, μεταμελείᾳ χρησάμενος ἔλαβεν εἰς κατοικίαν τὴν Μονὴν «τὴν οὕτω καλουμένην Πηγήν (3). Καὶ δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι παλάτια καὶ μονὴ τῶν Πηγῶν ἐχρησίμευον καὶ ὡς τόποι περιορισμοῦ τῶν εἴτε κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἴτε κατὰ τῶν πολιτικῶν καθεστώτων ἐκτραχηλιζομένων.

Ταῦτα εἰς ὀλίγας σελίδας ἔχομεν νὰ γράψωμεν περὶ τῶν παλατίων, τὰ ὁποῖα ἀνηγέρθησαν πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς. Καλὸν ἦθελεν εἶσθαι βέβαια, ἂν ἱστοριογράφος τις ἔλεγε περὶ

(1) Σκ. Βυζαντίου «Κωνστ[πολις», τόμ. Α', σελ 601.

(2) ἀνάγνωθι κατ' ἔκτασιν περὶ τῆς πρεσβείας ταύτης τοῦ φράγκου Λουιτπράνδου ἐν ταῖς «Βυζαντιναῖς Μελέταις» τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου. σελ. 508-574 καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἀνασκευὴν, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ σοφὸς ἐκδότης τῶν «Δημοτικῶν Ἀσμάτων».

(3) Ἄννης Ἀλεξιάς· βιβλ. Ε', σελ. 95 τῆς πρώτης ἐκδόσεως.

τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς οἰκοδομίας, ἂν ἐκ τῶν γραφομένων ἄλλου τινὸς ἐγνωρίζομεν ὁποίου εἴδους σκηναὶ ἐτελέσθησαν ἐκεῖ, ἂν τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν εἶχον τοὺς τρικλίνους καὶ τὰ ἀκούβιτα τοῦ μεγάλου παλατίου τοῦ παρὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ἂν εἶχον τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον διέχυσεν εἰς τὰ παλάτια τῆς Ἱερείας (Φενὲρ μπαγτζὲ) ὁ Θεόφιλος, ἢ ἄλλος τις· φαίνεται ὅτι ὁ πάντοτε κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν κατοίκων τοῦ Βυζαντίου ὡς σπάθη Δαμοκλέους ἐπικρεμάμενος φόβος βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν τὴν ἐπὶ πολὺ διαμονὴν ἐν τοῖς παλατίοις τούτοις· καὶ ὅταν πρόκηται νὰ διαμείνῃ τις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔν τινι μέρει, συνεπῶς οὔτε περὶ πλουσίας οὔτε περὶ πενιχρᾶς οἰκοδομίας αὐτοῦ καὶ διακοσμήσεως θέλει σκεφθῇ. Ἄλλως, ἐὰν ὁ λόγος ἦτο μόνον ὁ «μεταβολῆς καὶ μεταστάσεως ἕνεκεν», ἄλλα παλάτια ὑπῆρχον πολυάριθμα, καὶ τὰ παλάτια ταῦτα ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰ ἀνάκτορα τῶν Πηγῶν, τὰ ὁποῖα διὰ παντὸς ἀποχαιρετῶμεν, χαίροντες ὅμως ὅτι πλησίον ἐκεῖ ἀνεγείρονται σήμερον ἀληθῆ παλάτια, ἐφελκύοντα τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, διὰ τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν, τὸν ὁποῖον προτίθενται.

6'

Ἦλθον γενεαὶ λαοῦ ὀρθοδόξου καὶ παρῆλθον, αἱ δὲ γενεαὶ αὗται δὲν ἔβλεπον πλέον «πρόκενσα» καὶ παλάτια καὶ πανηγύρεις. Ἀπὸ τοῦ 1453 ἔπαυσαν πάντα ταῦτα, «ἀλλὰ τὸ ζωήρρυτον νάμα τῆς Πηγῆς—ὅπως μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ εὐσεβοῦς συγγραφέως τῆς «Κωνσταντινουπόλεως, καί περ γράφοντος περὶ νεωτέρας ἐποχῆς—ἐξηκολούθει *ῥέον ἀψοφητὶ*, καὶ ἡ ἐπισκιάζουσα ἀοράτως τὸ ἱερὸν τοῦτο καταγώγιον χάρις οὐδέποτε τὸ εἶχεν ἐγκαταλείψει». Ναὸς μέγας δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὴ μόνα τὰ θεμέλια αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα παρετήρησεν ὁ τῷ 1585 ἐπισκεψάμενος τὴν καθέδραν τῶν σουλτάνων Λεουγκλάβιος. Αὐτὸς ἱστορεῖ ὅτι τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν

ἐξηκολούθουν νὰ συρρέωσιν, ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ δὲν διέκοψε τὰς θαυματουργίας αὐτῆς, εἰς τοὺς μετὰ πίστεως προσερχομένους ἀφθόνως προχέουσα, διότι ἡ ἐφ' ἡμᾶς ἄνωθεν τεταγμένη ἀρχὴ οὐδέποτε ἐμπόδισεν ὅλως διόλου τοὺς ὀρθοδόξους αὐτῆς ὑπηκόους νὰ συρρέωσιν ὅπου οἱ εὐσεβεῖς αὐτῶν πρόγονοι καὶ πατέρες εὕρισκον τῶν σωματικῶν παθῶν τὴν θεραπείαν καὶ τῶν ψυχικῶν ἀλγηδόνων τὴν ἐπούλωσιν. Ἡ τὸ ἱερὸν τῆς Θεομήτορος Παρθένου καταγώγιον ἐπισκιάζουσα χάρις δὲν ἔπαυσε θαυματουργοῦσα, καὶ ἐθαυμαστώθη πάλιν ἡ Θεοτόκος, τριακόσια ἔτη κατόπιν τῆς ἐπὶ Μουρὰτ Β' πολιορκίας. Ἐπὶ τριακόσια ἔτη μικρὸν ὑπόγειον ἐστενοχώρει τοὺς πιστούς, οἵτινες προσήρχοντο σεβαζόμενοι τὸ *ἁγιοφητὶ ῥέον ἀένναον ὕδωρ*, ἀλλ' οὔτε λειτουργία, οὔτε ὄρθροι, οὔτε ἑσπερινοὶ πλέον ἠκούοντο ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ. Ταῦτα πάντα ἐπανήρξαντο τελούμενα, καὶ τὴν δόξαν τὴν ἐπὶ τούτῳ, διότι δόξης ἀληθοῦς στέφανος εἶναι διὰ τὴν ἱερὰν κορυφὴν τοῦ ἐπιτελέσαντος ταῦτα, τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν, διότι δόξα εἶναι, σχετικῶς πρὸς τὰς τότε περιστάσεις ἓν τοιοῦτον ἔργον, ἔχει νώνυμος ἴσως ἕως δεῦρο διατελῶν ἱεράρχης, ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης τῶν Δέρκων Νικόδημος.

Ὁ θρόνος τῆς μητροπόλεως τῶν Δέρκων δὲν εἶχε τότε τὴν ζηλευτὴν εὐτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει νῦν, ἀφοῦ καὶ πᾶσα ἡ ἀριστοκρατία τῶν τότε χρόνων ἐξηκολούθει διαμένουσα ἐν τῷ Φαναρίῳ τῆς βασιλευούσης πόλεως, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὸν Νικόδημον ἤρξατο συνοικιζομένη ἐν Κουρούτσεσμε τοῦ Βοσπόρου, καὶ μετά τινα ἔτη εἰσέτι συνοικίζουσα τὰς τερπνὰς παραλίας τῶν Θεραπείων. Οἱ τότε μητροπολῖται ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο ὡς σκιαί, ἴσως δ' ὀλιγίστους γινώσκομεν ἀπὸ μεγάλων γνωρισθέντας ἔργων, καὶ κάλλιστα μανθάνομεν μόνον τοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μητροπολίτου Δέρκων Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ, χρηματίσαντος εἶτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀτυχῶς, τὰ κατὰ τὸν Νικόδημον εἶναι εἰς ἡμᾶς ἄγνωστα, ἐνῷ ἔπρεπε περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου νὰ γινώσκωμέν τι. Αὐτὸς πρῶτος κατὰ τὸ 1727 ἤγειρε μικρὸν ναΐσκον τῆς

Ζωοδόχου Πηγῆς, ἥτις ὑπέκειτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν τῶν Δέρκων. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐφείσθη καὶ διέσωσεν ἄχρις ἡμῶν ἔγγραφον συνοδικὸν τοῦ πατριάρχου Παϊσίου Β' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας, ἀπολυθὲν τῷ 1727, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ὑστέροις τούτοις χρόνοις ἐπίσημον ἡμέτερον ἔγγραφον, τὰ κατὰ τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς αὐθεντικῶς ἱστοροῦν. Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Δέρκων Νικόδημος ἀνεκαίνισεν, ὀσημέραι κατερειπουμένας τὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ παλαιὰς καὶ σεβασμίας ἐκκλησίας, τὴν τῆς Θεοτόκου κειμένην ἐν τῷ χωρίῳ Φλώρια, ἑορτάζουσαν δὲ τῇ 23 αὐγούστου, καὶ τὴν τῶν Ταξιαρχῶν, ἐν τῷ χωρίῳ Γαλατάρια, ἐκ βάθρων, ὡς εἰπεῖν, ἐγείρας, διὰ τὰς ὁποίας ἐξώδευσεν ἑπτακόσια γρόσια, διὰ δανείων εὑρεθέντα. Ἐπιχειρήσας τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Νικόδημος ἐπελάβετο τῆς ἐκ βάθρων ἀνεγέρσεως καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς καὶ τῆς ἐπισκευῆς καὶ οἰκοδομίας πάντων τῶν παλαιωθέντων τοίχων, ἤγειρε ναὸν μικρὸν μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ Τραπέζης, καὶ ἀνεκαίνισεν αὐτὸν πρῶτος, μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν ὅλων τριακοσίων· ἔκτοτε δ' ἤρξαντο τελούμεναι καὶ λειτουργίαι, καὶ ὄρθροι, καὶ ἑσπερινοί, καὶ ἡ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκλείψασα πανήγυρις τῆς παρασκευῆς, ἡ κατὰ τὴν ἑβδομάδα τὴν Διακαινίσιμον, ἥτις ἐτελεῖτο πρὸ πολλοῦ καὶ πρὸ τῶν χρόνων βεβαίως τοῦ Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, οὗ τὸ ὄνομα φέρει ἐν τῇ ἀκροστιχίδι ὁ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ψαλλόμενος ἐν τῷ ὄρθρῳ Κανών. Κατὰ τὴν ὑπὸ Νικοδήμου Δέρκων ἀνακαίνισιν καὶ οἰκοδομὴν εὑρέθη καὶ παλαιά τις εἰκὼν σεβασμία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐντετειχισμένη ἐν τῷ ἱερῷ βήματι, ταύτην δὲ ὁ μακαρίτης κτίτωρ οὗτος θαυματουργοῦσαν βλέπων, ὡς λέγει τὸ συνοδικὸν ἔγγραφον, περιεκόσμησεν ἀργυρίῳ. Διὰ πάσας ταύτας τὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς ἐπισκευὰς καὶ διακοσμήσεις ἐξώδευσεν ὀκτακόσια γρόσια, ὥστε, ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὸ τότε γρόσιον ἰσοδυναμοῦν πρὸς τέσσαρα φράγκα τῆς σήμερον, εὑρίσκομεν ὅτι ἐξωδεύθησαν περὶ τὰς ἑκατὸν πεν-

τήκοντα λίρας. Ἀλλ' ἦν ἀνάγκη τότε νὰ οἰκοδομηθῶσι καὶ τέσσαρα κελλεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ διαμένωσιν οἱ ἐν τῷ ναῷ ἱερουργοῦντες ἱερεῖς. Ὥστε, κατὰ τὴν ἐνταῦθα περὶ τούτου περικοπὴν τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου, πληροφορούμεθα ὅτι οὐχὶ εἷς ἀλλὰ δύο, καὶ ἴσως καὶ τρεῖς διέμενον ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ ἱερεῖς, διότι τὸ τῆς Πηγῆς ζωήρρυτον νᾶμα ἐξηκολούθει *ρέον ἀψοφητὶ*, καὶ ἡ ἐπισκιάζουσα ἀοράτως τὸ ἱερὸν τοῦτο καταγώγιον χάρις οὐδέποτε ἐγκατέλειψεν αὐτό. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν οἰκοδομῶν, πρὸς ἀπότισιν τῶν χρεῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβλήθη ὁ Δέρκων Νικόδημος ἐπὶ τῇ ἐπισκευῇ καὶ ἀνοικοδομήσει τῶν τριῶν τούτων ἐκκλησιῶν, ἐπεκαλέσθη τὴν θερμὴν ἀντίληψιν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παϊσίου Β' καὶ τῆς συνόδου, ἐνεκρίθη δ' ὅπως ἀποσταλῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικοδήμου Δέρκων ἱερομόναχος Καλλίνικος, πρὸς συνάθροισιν τῶν ἐλεημοσυνῶν τῶν ὀρθοδόξων, συνεπιφέρων ἅμα καὶ τὴν τότε ἀνακαλυφθεῖσαν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς. Τοῦτον ὁ Πατριάρχης συνέστησεν εἰς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, οὓς ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ ὁ Καλλίνικος, καὶ ταῦτα μόνα ἀφηγεῖται τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον, ὅπερ ὁ ἀναγνώστης βλέπει κατωτέρω (1).

Καὶ συνεπληρώθησαν, ὡς φαίνεται, αἱ ἀπαιτούμεναι ἐπισκευαί, καὶ δωρεαὶ ἀμφίων καὶ σκευῶν ἐγίνοντο, καὶ τὰ σμήνη προσήρχοντο τῶν εὐσεβῶν, καὶ προσόδους τινας ἤρξαντο νὰ ἀπολαμβάνῃ ἡ τῶν Δέρκων ἱερὰ μητρόπολις, ὅτε καταιγὶς ἐξερράγη καὶ κατὰ τοῦ

(1) Τὸ παλαιότατον τοῦτο ἱστορικὸν μνημεῖον περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐχορήγησέ μοι ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ συλλογῆς ἐγγράφων ὁ φίλος κ. Μανουὴλ Ι. Γεδεών. Εὕρηται δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μικρῷ κώδηκι, ὅστις ὢν ἄλλοτε κτῆμα τοῦ μακαρίτου ποστελνίκου Ἀλεξάνδρου Φωτιάδου ἐδωρήθη εἶτα παρ' αὐτοῦ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ· βλέπε τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον ἐν τῷ Παραρτήματι, ὑπὸ στοιχεῖον Α. Σημειοῦμεν ὅτι ὁ Νικόδημος Δέρκων ἀπεβίωσε κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1731.

ἱεροῦ προσκυνήματος τῶν ὀρθοδόξων, παρὰ λαοῦ συνοίκου, τοῦ ὁποίου τοιαύτην τινὰ τάσιν μόναι δικαιολογοῦσιν αἱ τότε σκοτειναὶ καὶ μισαλλόδοξοι ἡμέραι. Διηγεῖται ὁ χρονογράφος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ὅτι κατὰ τὸ 1732, ὁ ἀρμένιος ἀρχιτέκτων (Σιρὶν κάλφας), ὅστις κατεσκεύαζε τὸ κατὰ τὸ Ἑξακιόνιον τζαμίον τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀλῆ πασᾶ «ἐκινήθη διὰ νὰ πάρῃ τὸ Ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ νὰ τὸ δώσῃ τοῖς Ἀρμενίοις, μὲ τὸ νὰ ἔχουν καὶτοὶ ἐκεῖσε μνημεῖά τινα. Ἔγεινε πολλὴ ταραχὴ διὰ τὴν τοῦ ἐπιτρόπου (τοῦ βεζύρου) πρὸς τὸν ἀρμένιον ὑπεράσπισιν, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶχε δυσκολίας μεγάλας. Ὁ Δέρκων Σαμουὴλ ὡς μέρος τῆς ἐπαρχίας του τὸ Παλουκλὶ, βοηθούμενος καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου κὺρ Παϊσίου, πάντα λίθον κινήσαντες καὶ τοὺς Χριστιανοὺς διεγείραντες, δοθέντων καὶ τῷ ἄνακτι ἅπαξ καὶ δὶς περὶ τούτου λιβέλλων, κόπῳ οὐκ ὀλίγῳ ἐκώλυσαν τὸ κακόν» (1). Σώζει ἡ παράδοσις ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀειμνήστου σουλτάνου Μαχμοὺτ Α', κατεδικάσθησαν οἱ πρωτουργοὶ τῆς ἱεροσυλίας ταύτης μόνοι νὰ μετακομίζωσι τὸ χῶμα καὶ τοὺς λίθους, δι' ὧν κατεχώσθη τὸ φρέαρ, τὸ παρὰ τῶν ἁρπάγων ἀνοιχθὲν πρὸς ὑπεξαίρεσιν τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐκ τριῶν ὑψηλῶν αὐτοκρατορικῶν ἀποφάσεων τῶν σουλτάνων Ἀχμὲτ Γ' καὶ Μαχμοὺτ Α' (2) πληροφορούμεθα ὅτι καὶ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, ἴσως κατὰ τὸ 1703 ἢ 1704, ἐκινήθησάν τινες ἐκ τῶν Ἀρμενίων νὰ ἐξουσιάσωσι τὸ ἁγίασμα. Ἐμποδίσθη καὶ τότε ἡ ὁρμὴ αὐτῶν, αὐτοκρατορικὸν δὲ φιρμάνιον ἀπεφαίνετο ὅτι τὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς προσκύνημα εἶναι κτῆμα τῶν Γραικῶν ἀναφαίρετον, ὁριζόμενον μάλιστα καὶ βακούφιον ἢ ἱερὸν προσάρτημα τοῦ τεμένους Σουλτὰν Βαϊαζίδ. Δευτέρα ἀπόπειρα πρὸς ἁρπαγὴν ἐμηδενίσθη, καὶ τότε, κατόπιν ὡς φαίνεται καὶ δευτέρας ἀπαγορεύσεως, ὁ Σιρὶν κάλ-

(1) Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν. σελ. 335.
(2) ἀνάγνωθι τὰ τρία ἐπίσημα ἔγγραφα ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Β, Γ, Δ

φας ἐμηχανεύθη νὰ σκάψῃ φρέαρ, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ὑποκλέψῃ τὸ ἁγίασμα. Καὶ ἡ τρίτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, καὶ τὸ κακὸν ἀπεσοβήθη, ὁ δὲ μετὰ ταῦτα βίος τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔρρεεν ἀψοφητὶ, ὡς ἀψοφητὶ διέρρεε τὸ θαυματουργὸν νᾶμα. Γράμμα συνοδικὸν τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου ΣΤ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Σωφρονίου Β'· τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, δηλαδὴ κατὰ τὰ ἔτη 1774—1780, καθ' ὃν χρόνον ἐκόσμει τὸν θρόνον τῆς μητροπόλεως Δέρκων ὁ ἀπὸ Ἀγχιάλου Ἀνανίας, συνοδικῶς ἐπεκυρώθη κανονισμός τις, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ διευθύνηται τὸ προσκύνημα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὸ ἐπιτρόπων «ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου τῶν Δέρκων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διοίκησις μᾶλλον δὲ ἡ ἀκαταλληλος ἐκλογὴ τῶν ἐπιτρόπων ἐβύθισε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς χρέος, καὶ τὸ χρέος τοῦτο μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ἀνέλαβεν ὁ ἀείμνηστος Ἀνανίας νὰ ἐξοφλήσῃ. Λαβὼν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν αὐτοῦ τὸ ἱερὸν προσκύνημα, στερούμενον καὶ κωδήκων καὶ σημειώσεως ἁπλῆς τῶν ἐσόδων, εἰσήγαγεν εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἱερᾶς συνόδου τῷ 1783 τὰ κατὰ τὸ ἁγίασμα, ἐπεκύρωσε βεβαίως νέον κανονισμὸν τοῦ καταστήματος, καὶ ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἐτῶν, μετὰ φόβου Θεοῦ, μόνος τὰ κατ' αὐτὸ διαχειρισθεὶς, οὐ μόνον ἀπήλλαξε τῶν προγενομένων χρεῶν, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ περίσσευμα ἐκ γροσίων 16423, τὰ ὁποῖα ἐδάνεισεν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου δι' αὐλικῶν ὁμολόγων. Ἀτυχῶς, οὔτε τὸ ἐπὶ Σωφρονίου, οὔτε τὸ τοῦ 1783 συνοδικὸν γράμμα σώζεται.

Κατὰ τὸ 1790, ἀφοῦ πλέον ἐξωφλήθη τελείως καὶ τὸ χρέος, εἶχε δὲ καὶ κεφάλαιον ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀρκετὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, συναινέσει τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Δέρκων, ὅστις ἦτον ὁ Ἀνανίας, διωρίσθησαν συνοδικῶς, τῇ γνώμῃ καὶ τῶν λαϊκῶν «ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ», ἐπίτροποι τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος ἄνδρες τίμιοι καὶ θεοσεβεῖς, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅπως κατ' ἔτος τὸν ἀπρίλιον μῆνα, ὅτε ἐπληρώνετο εἰς τὸν μητροπολίτην τὸ νενομισμένον ἐμβατοίκιον (χίλια πεντακόσια γρόσια τοῦ τότε καιροῦ, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς διπλάσια σημερινὰ φράγκα) οἱ ἐπίτροποι οὗτοι ὑποβάλλωσι τῷ κανονικῷ κυριάρχῃ τοῦ προσκυνήματος ἀκριβῆ λογαριασμὸν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν ἐσόδων, τῶν ἀφιερωμάτων καὶ τῶν δωρεῶν, δεικνύοντες καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων περίσσευμα, ὅπερ ἤθελε τοκίζεσθαι εἰς ἀσφαλῆ πρόσωπα, τῶν ἐπὶ τούτῳ ὁμολογιῶν φυλαττομένων ἐν τῷ ἐθνικῷ ταμείῳ τῶν Πατριαρχείων. Τοὺς ἐπιτρόπους τούτους ἐξέλεγον ὡρισμένοι τινὲς συντεχνίαι κατὰ ἀπρίλιον. Αἱ συμφωνίαι αὗται ἐπεκυρώθησαν διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος ἐπὶ Νεοφύτου ΣΤ', τῷ 1790, τὸ δὲ γράμμα τοῦτο βλέπει κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης (1).

Πρὶν ἢ ἐπιληρθῶμεν τῆς ἀφηγήσεως νέου τινὸς βίου καὶ νέας περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1794, καθῆκον ἔχομεν, ὡς ἀκρίβειαν, νὰ προσθέσωμεν ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι, ἴσως καὶ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἀφορῶντες, φύλακες τοῦ ἁγιάσματος ὀθωμανοὶ, οἵτινες εἰσέπραττον τέλος τι παρὰ τῶν προσερχομένων χριστιανῶν. Τὸ ἐντεῦθεν προερχόμενον εἰσόδημα ἐδίδετο πρὸς ἀγαθοεργὸν σκοπὸν, ὡς γράφει φυλλάδιόν τι, (2) ἀνακριβῶς ὅμως, διότι φιρμάνιον αὐτοκρατορικὸν ἐκδεδομένον περὶ τὸ 1720 ἐμποδίζει τὴν τοιαύτην τῶν φυλάκων κατάχρησιν· καὶ φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ τοιαύτη παράξενος δασμολογία καθιερώθη ὑπὸ τῶν φυλάκων, τοὺς ὁποίους συνείθισαν οἱ χριστιανοὶ εἰς φιλοδωρήματά τινα, τὰ ὁποῖα τοῦ χρόνου προϊόντος, ἀπέβησαν οὐχὶ μόνον ἀναπόφευκτα, ἀλλὰ καὶ φορολόγημα τακτικόν. Τὸ φορολόγη-

(1) βλέπε τὸ συνοδικὸν γράμμα ἐν Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Ε.

(2) «Ὁ δὲ φύλαξ ἔμεινε λαμβάνων ἔκτιμον ἀπὸ τοὺς εἰσερχομένους χριστιανοὺς εἰς τὸ ἱερὸν ἁγίασμα, χαρισθὲν τὸ εἰσόδημα τοῦτο ἐν τῇ φυλακῇ τῶν ἐμήριδων μὲ θέσπισμα». Συνοπτικὴ περιγραφὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὸ Κ.Ρ. ἐν Κων]πόλει 1841. σελ. 14. Θέσπισμα τοιοῦτο δὲν εὗρον.

μα τοῦτο κατήργησεν ὁ ἀλήστου μνήμης σουλτάνος Ἀχμὲτ Γ' (1).

Τὴν νέαν ἐποχὴν καὶ τὴν εὐοίωνον περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐγκαινίζει ἡ πατριαρχεία Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνανίου μετατεθεὶς ἀπὸ τῆς Νικομηδείας εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Δέρκων, ἐξησφάλισε μὲν τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος, ἐπεμελήθη δὲ τῆς βελτιώσεως καὶ προαγωγῆς τῶν κατ' αὐτό. Ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου τῶν 16423 γροσίων εὑρέθησαν ἀσφαλῶς δεδανεισμένα εἰς τὰς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπὰς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, Μεσημβρίας, Εὐρίπου, Στρωμνίτζης, Σισανίου, Καισαρείας, Αὐλοποτάμου, καὶ Νεοκαισαρείας ἀνὰ γρόσια 1000· Ταλαντίου 1500, Δέρκων 2000· Ἀθηνῶν Παλαιῶν Πατρῶν καὶ Κερνίτζης ἀνὰ 500· εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Ὑψωμαθείων 2038, εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Ἓξ Μαρμάρων 1250 καὶ εἰς τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Ὑψωμαθείων;) 500· ὡς καὶ εἰς τὸν πρῴην ἐπίτροπον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Γεωργάκην ἄλλα 500, ἐκτὸς τῶν «τῆς κάσσας Ἀσημίου» γροσίων 135 (=ἐν ὅλῳ 16423). Κληθεὶς εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἀείμνηστος Γεράσιμος τῇ 3 μαρτίου 1794 ἐμερίμνησε δεόντως περὶ τῆς διευθετήσεως τῶν πραγμάτων τοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν προσόδων αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν, ἀνάγκη δὲ τοιαύτη πρωτίστη πασῶν ἐφαίνετο τῷ τότε χρόνῳ ἡ διατήρησις τῶν ἐν τῇ Πόλει καὶ τῷ Γαλατᾷ ἡμετέρων Νοσοκομείων. Εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τοῦτον εὗρε πρόθυμον ἀντιλήπτορα τὸν Δέρκων Μακάριον Μπαλασάκην, εὐσεβῆ γόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἄρτης εἰς τὴν τῶν Δέρκων προβιβασθέντα μετὰ τὴν ἀνάῤῥησιν ὡς πατριάρχου τοῦ Γερασίμου· ὁ Μακάριος παρεχώρησεν εἰς τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τὸν εὐαγῆ ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τῆς

(1) Ἀνάγνωθι τὸ φιρμάνιον τοῦ σουλτάνου Ἀχμὲτ Γ', ἐν Παραρτήματι, ὑπὸ στοιχεῖον Ζ.

παραχωρήσεως ταύτης μνημονεύει μόνος ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριογράφων ὁ Σέργιος Μακραῖος ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφεῖσιν «Ὑπομνήμασιν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας» (1). Σύνοδος ἱερὰ καὶ πρόκριτοι τοῦ γένους συνελθόντες ὥρισαν ὅπως ὁ ναὸς ὁ τῆς Πηγῆς ἀνακηρυχθῇ πατριαρχικὸν σταυροπήγιον, αἱ δὲ πρόσοδοι τοῦ τε ἁγιάσματος καὶ τῆς ἱερᾶς εἰκόνος, τῆς ὑπὸ Νικοδήμου ἀνευρεθείσης, ἀφιερωθῶσιν ἀποκλειστικῶς εἰς συντήρησιν τῶν Νοσοκομείων· ἀνταποδίδουσα δ' ἡ Μ. Ἐκκλησία τῷ μητροπολίτῃ Δέρκων τὴν χάριν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν τῆς μητροπόλεως ταύτης, ἐξ ὧν 23300 γρόσια ἀνέλαβεν εἰς βάρος αὐτοῦ τὸ ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ὡρίσθησαν ἐπίτροποι αὐτοῦ καὶ προστάται οἱ προέχοντες ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συντεχνιῶν τῶν γουναράδων, Χίων τζοχατζίδων, ἀμπατζίδων, τζεβαερτζίδων καὶ χεταϊτζίδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔδει νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος, τὸν ἀπρίλιον μῆνα οἱ τοῦ ἁγιάσματος νέοι ἐπίτροποι, τῶν τέως ἐπιτρόπων ὑποβαλλόντων τῷ πατριάρχῃ συνοδικῶς τὸν ἀπολογισμὸν τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν «ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ». Ἡ ἱερὰ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ὡρίσθη νὰ μένῃ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, ἣν ἤθελε περιφέρει ἱερομόναχός τις εἰς τὰς ζητούσας ταύτην οἰκογενείας τῶν ὀρθοδόξων, ἀνήκων εἰς τὸν πρεσβυτέριον τοῦ πατριαρχείου. Οὕτως ὁ μητροπολίτης Δέρκων ἐστερήθη κυριωτάτου εἰσοδήματος, διότι ἀπὸ τῶν χρόνων, ὡς φαίνεται, τοῦ Νικοδήμου Δέρκων, τῷ μητροπολίτῃ ἀνῆκον αἱ ἀπὸ τῶν ἁγιασμῶν καὶ τῆς περιοδείας τῆς σεβασμίας εἰκόνος πρόσοδοι.

Τὴν εἰκόνα ταύτην πατριαρχικὸν ἔγγραφον Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων λέγει μίαν τῶν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἱστορηθεισῶν εἰκόνων τῆς Θεομήτορος. Διὰ τὴν κοινὴν ταύτην πίστιν, ἥτις διεδίδετο μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὀρθοδόξων, τὰ εἰσοδήματα μόνης

(1) Κ. Ν. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθήκη· τόμ. Γ', σελ. 387. Βλ. τὸ ἔγγραφον Η.

τῆς ἁγίας εἰκόνος ἦσαν, ἀναλόγως τῶν τότε καιρῶν, οὐχ εὑκαταφρόνητα. Δυνάμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, κατὰ τὰ εἰς χεῖρας ἡμῶν ἐπίσημα κατάστιχα τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἁγιάσματος ἀπὸ τοῦ 1795, ὅτι ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν ἡ ἱερὰ εἰκὼν αὕτη τῆς Θεοτόκου εἰσέπραξεν ἐν ὅλῳ γρόσια 3126=σχεδὸν ἰσάριθμα φράγκα, ἤτοι 793 γρόσια διὰ τὸ 1795—1796—805 διὰ τὸ κατόπιν ἔτος, 1071 (μετά τινων ἄλλων προσφορῶν εὐλαβῶν) διὰ τὸ 1797—1798 καὶ 457 διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἀπὸ τοῦ 1800—1821 ἡ ἱερὰ εἰκὼν συνήθροισε, τὸ πλεῖστον διὰ χειρὸς παπᾶ Ἰωσήφ τινος, 47,944 γρόσια ἤτοι ἰσάριθμα καὶ πλέον σημερινὰ φράγκα. Τούτων πλείονα ποσότητα σημειοῦσι τὰ κατάστιχα τοῦ ἔτους 1820—1821 ἤτοι γρόσια 4647, ἐλάσσονα δὲ (535 γρόσια) τὰ τοῦ ἔτους 1802—1803. Ἄνω τῶν τετρακισχιλίων γροσίων εἰσέπραξαν τὰ ἔτη 1818—1820, ἄνω δὲ τῶν τρισχιλίων τὰ ἔτη 1813—1814, 1815—1816 καὶ 1817—1818. Δὲν ἔχομεν οὔτε τὴν πρόθεσιν, οὔτε τὴν ἀνάγκην ἐνταῦθα νὰ καταστρώσωμεν ἐσόδων καὶ ἐξόδων κατάστιχα, ἀφ' οὗ ὁ περὶ τούτων λόγος εἶναι τοῦ παρόντος τούτου Β' βιβλίου ἀντικείμενον, ἴδιον κατέχων κεφάλαιον. Ἐσημειώσαμεν μόνον τὰ ὀλίγα ταῦτα καὶ ἡ μικρὰ τῶν ἀριθμῶν ὑπόμνησις ἐγένετο ὅπως δικαιώσωμεν τὴν ἱερὰν σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸν πατριάρχην Γεράσιμον τὸν ἀπὸ Δέρκων, δι' ἣν ἐπεδείξαντο φροντίδα πρὸς ἐλάφρυνσιν τῶν χρεῶν τῆς μητροπόλεως ταύτης. Τὸ παράδειγμα τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ σήμερον ἔτι δύναται ν' ἀναδιδάξῃ τοὺς τὰ καθ' ἡμᾶς διέποντας ὅτι ὅταν νέον τι κοινωφελὲς ἔργον γίνηται, πρέπει νὰ γίνηται ὄχι πρὸς ζημίαν ἢ πρὸς ἐπηρεασμὸν τοῦ κειμένου καλοῦ.

Ἤδη προβαίνοντες εἰς ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν τυχῶν καὶ τοῦ βίου τοῦ σεπτοῦ προσκυνήματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔχομεν πρώτην εἴδησιν ν' ἀναγράψωμεν τὴν περὶ νέας οἰκοδομῆς ἢ μᾶλλον ἐπισκευῆς, ἥτις συνέβη κατὰ τὸ 1793. Ὁποίου εἴδους ἦτον αὕτη, ἤθελεν εἶσθαι εἰς ἡμᾶς ἄλλως ἄγνωστον, ἂν μὴ ἐσώζετο σεπτὸν αὐτοκρατορικὸν τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ' φιρμάνιον (1), διότι τὰ κατάστιχα τοῦ τότε χρόνου σημειοῦσιν ἁπλῶς ὅτι «ἡ ἐκκλησιαστικὴ τοῦ Μπαλουκλίου οἰκοδομὴ» ἤρξατο 15 ἰουνίου 1793, ἐτελείωσε δὲ τῇ 19 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, «ἐγκαινιασθεῖσα» τῇ 23 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἰουνίου. Ἡ λέξις «ἐγκαινιασθεῖσα» δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τὸν ἱερὸν ναὸν, τοῦ ὁποίου πιθανῶς ἐπισκευασθέντος ὑψώθησαν οἱ τοῖχοι, βλαφθέντες καὶ οὗτοι μετὰ τῆς ξυλίνης στέγης κατά τινα ταραχὴν ὑπὸ στίφους ἀτάκτου καὶ σύρφακος ὄχλου πρὸ τοῦ 1793 γενομένην. Ἀλλὰ καὶ περὶ μόνης ἐπισκευῆς ναΐσκου μικροτάτου ἐὰν ἦναι ὁ λόγος, ἐξωδεύθησαν 5750 γρόσια «εἰς διάφορον ὕλην καὶ πληρωμὰς μαγιστόρων, διὰ χειρὸς τοῦ Κομνηνοῦ καλφα»· τὸ ὅλον τῶν ἐξωδευθέντων ἀνέβη εἰς γρόσια 16771 καὶ 32 ἄσπρα· ὁ δὲ τὰς περιπετείας καὶ τὸν βίον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἀφηγούμενος ἔχει καθῆκον εὐγνωμόνως καὶ μετ' εὐφημιῶν νὰ μνημονεύσῃ τοῦ τε μεταρρυθμιστοῦ αὐτοκράτορος σουλτάνου Σελὶμ Γ' καὶ τοῦ σοφοῦ τότε σεϊχ-ουλ-ἰσλὰμ Δουρῃζαδὲ ἐλ Σεϊδ Μεχμὲτ Ἀρὶφ, διὰ ῥήτρας ἱερᾶς ἀποφανθέντος ὅτι κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον, ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς χριστιανοὺς ν' ἀνακαινίσωσι βλαφθέντα ναὸν καθ' ὃ σχέδιον εἶχεν ὁ ναὸς οὗτος πρὸ τῆς βλάβης. Προσθέτομεν ὅτι, συγχρόνως τῇ «ἐκκλησιαστικῇ τοῦ Μπαλουκλίου οἰκοδομῇ», ἠγοράσθη καὶ ἐπεσκευάσθη, ἐπιγραφεῖσα κτῆμα ἱερὸν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ, ἐπ' ὀνόματι Μιχαλάκη Χρήστου, οἰκία τις ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ ἁγίου Κωσταντίνου τῶν Ὑψωμαθείων εὑρισκομένη, σημειοῦται δ' ὅτι διά τε τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ λοιπὰ κατ' αὐτὴν ἀπαιτούμενα ἔξοδα καὶ τὴν ἐπισκευὴν ἐδαπανήθησαν 1976 γρόσια καὶ 34 ἄσπρα. Ὥστε κατὰ τὸ 1794, ὅτε μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σιγιλλίου τοῦ Γερασίμου παρέλαβον οἱ νέοι ἐπίτροποι τὴν διοίκησιν τοῦ ἁγιάσματος, ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ, μετὰ τὰ τοσαῦτα ἔξοδα, καὶ ἀφοῦ μάλιστα εἶχεν ἀναλάβει καὶ ἐκ τοῦ χρέους τῆς μητροπό-

(1) Ἀνάγνωθι ἐν τῷ Παραρτήματι τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Θ ἔγγραφον.

λεως Δέρκων 23300 γρόσια, δὲν εἶχε χρέος εἰμὴ 15500 γρόσια, οὔτινος ἀνάλυσίς τις γίνεται κατωτέρω.

Οἱ μέχρι τοῦ 1794 ἐπίτροποι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, διοικοῦντες κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Δέρκων Ἀνανίου καὶ διὰ πατριαρχικῶν σιγιλλίων ὀχυρωθέντας ὅρους, ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Χρήστου καὶ ὁ Ἰορδάνης Καπλάνογλους, εἰς τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εὐλαβῆ καὶ μετ' ἀφοσιώσεως ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἐν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ. Πόσον σημαντικὰς ὑπηρεσίας, ἐν σχέσει πρὸς τὴν δυσχέρειαν τῶν καιρῶν, προσήνεγκον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο προσκύνημα, θέλει δειχθῇ κατωτέρῳ, ἐν ἰδίῳ μικρῷ κεφαλαίῳ. Ὁ δὲ ἐν τοῖς καταστίχοις ἀναφερόμενος ἀρχιτέκτων Κομνηνὸς κάλφας εἶναι βεβαίως αὐτὸς οὗτος ὁ εὐσεβὴς τῆς Μιτυλήνης γόνος, ὅστις ἐπεστάτησεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις πανιέρου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὅστις ἀναφέρεται καὶ ἀλλαχοῦ ὡς ἀρχιτέκτων τῶν ἀνακτόρων, ὡς τοιοῦτος ἐπιγράψας τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ Κουβουκλίῳ τοῦ Παναγίου Τάφου· «Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ δούλου σου, τοῦ βασιλικοῦ κάλφα Χατζῆ Κομνηνοῦ. 1810». Ὁ κάλφας οὗτος ἐπεστάτησε καὶ εἰς οἰκοδομὴν ἄλλην παρὰ τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς γενομένην τῷ 1807, πόσα δ' ἀνήγειρεν οἰκοδομήματα, τεμένη ἢ σχολεῖα καὶ οἴκους, θέλει διηγηθῇ ἡμέραν τινὰ ὁ φιλόπονος ἐκεῖνος ὁμογενὴς, ὅστις τὰς προφορικὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποθησαυρίζων παραδόσεις συντάξει ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς τέχνης (1).

Εἰς τὰ Νοσοκομεῖα κατὰ πρῶτον ἤρξατο νὰ παρέχῃ τινα χορηγίαν ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ ἀπὸ τοῦ 1795—1796, ὅτε σημειοῦται ἐν τοῖς καταστίχοις δώσασα 9233 γρόσια καὶ 20 ἄσπρα. Ἡ διαχείρισις ἐγίνετο μετὰ φόβου Θεοῦ, μετ' εὐλαβείας· ἦσαν δὲ ἐπίτροποι,

(1) Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιὰς, σελ. χδ' καὶ χκε'. Μνείαν δὲ τινος οἰκογενειακοῦ συμβάντος τοῦ Κομνηνοῦ κάλφα ποιεῖται ὁ μακαρίτης τῆς «Κωνσταντινουπόλεως» συγγραφεὺς Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ, σελ. 224.

ἢ τοὐλάχιστον φαίνονται τοιοῦτοι, ἀπὸ τοῦ 1702 οἵ τε προειρημένοι Μιχαὴλ Χρήστου καὶ Ἰορδάνης Καπλάνογλου καὶ τρίτος προστεθεὶς ὁ Χατζῆ Σάβας Παπάζογλου. Ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1807 ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος, ὁ μητροπολίτης Ἀγκύρας Ἰωαννίκιος καὶ τρεῖς λαϊκοὶ, ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν ὁ Ἰορδάνης Καπλάνογλους, νέοι δὲ ὁ Γρηγόριος Σκαρλάτου καὶ ὁ Θεοδόσιος Τζικαλιώτης. Ἀπὸ τοῦ 1802 προσετέθη καὶ ὁ Κυζίκου Μακάριος.

Εἴκοσιν ἑπτὰ ἔτη κατόπιν τῆς ὑπὸ Γερασίμου πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Δέρκων τακτοποιήσεως καὶ βελτιώσεως τῶν κατὰ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ὁ μικρὸς αὐτῆς ναΐσκος ἔπαθε βλάβην τινὰ, ἵνα μὴ εἴπωμεν κατεστράφη, τὸ δὲ ἱερὸν ἁγίασμα κατεχώσθη ὑπὸ ὄχλου ἀτάκτου (1) ἂν μὴ ἀπατώμεθα τῇ 24 μαρτίου μηνὸς 1821. Μετὰ δώδεκα ἔτη, ἐζητήθη ἡ αὐτοκρατορικὴ ἄδεια πρὸς ἀνοικοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαστάσεων τοῦ ναοῦ τοῦ ὑπὸ Νικοδήμου Δέρκων ἐγερθέντος τῷ 1727. Ἐκόσμει τότε τὸν οἰκουμενικὸν ἀποστολικὸν θρόνον ὁ ἀείμνηστος σοφὸς πατριάρχης Κωνστάντιος Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου· τὴν ἐπιστασίαν τῆς οἰκοδομῆς ἀνέλαβον οἱ μακαρίται καὶ ἐπί τε εὐσεβείᾳ καὶ φιλογενείᾳ διακρινόμενοι τῷ τότε χρόνῳ μεταξὺ τῶν προκρίτων τοῦ γένους ἡμῶν Χατζῆ Μανωλάκης Καμάρας, ἐκ τῆς ἐπωνύμου οἰκογενείας τῆς ἄχρι σήμερον ἐπὶ φιλογενείᾳ καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν κοινῶν διαπρεψάσης, Κωνσταντῖνος Ἰωάννου Ἰπλικτζὴς, ὁ εἷς τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐνταῦθα ἰδίως ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου γνωστῶν ἀδελφῶν Ἰωνιδῶν καὶ Γεώργιος ὁ Φωτιάδης· ἀρχιτέκτονες δὲ διωρίσθησαν ὁ γνωστὸς Γιαγτζόγλους, τοῦ ὁποίου υἱὸς ἦτον ὁ πρό τινων ἐτῶν ἀποβιώσας διδάσκαλος τῶν φυσικομαθηματικῶν Λουκᾶς Γιαγτζόγλους, ὁ Μαρκῆ κάλφας καὶ ὁ βασιλικὸς ἀρχιτέκτων, ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ Β', Χατζῆ Νικολῆς, ὁ καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Λέρου. Ἡ τῆς ἀνοικοδομῆς ἐργα-

(1) Σκ. Δ Βυζαντίου «Κωνσταντινουπόλεως» τόμ. Α', σελ. 337. Συνοπτικὴ περιγραφὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὸ Κ.Ρ. 1841. σελ. 16.

σία εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, ὅτε τὸ σχέδιον τοῦ νέου ναοῦ ὑπέστη, βοηθείᾳ τῆς Θεομήτορος, μεταβολήν τινα, περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν μαρτυρίαν ὄχι μόνον ἔντυπον ἐν μικρῷ φυλλαδίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀνέκδοτον ἑτέραν, ἔτι μᾶλλον αὐθεντικὴν καὶ κύρους ἀναντιρρήτου, καθότι παρέχει ταύτην αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β', χορηγηθὲν ἡμῖν κατὰ τὸ ἔτος 1833. «Καθαριζομένου τοῦ περὶ ταύτης τόπου (λέγει ὁ ἀοίδιμος ἐν πατριάρχαις κ. Κωνστάντιος Α') (1) ἀνεφάνησαν ὅ τε πρόναος ἐκ πλίνθων τοῦ πάλαι ἐπάνω κειμένου μεγίστου ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἡ κατὰ τὸ μέσον τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου ἐκ μαρμάρου λευκοτάτου καλλίστη πύλη, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ναοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐκτίζετο τὸ τοῦ Παγιαζίτ τέμενος, καὶ μετακομίσεως τῆς τῶν Πηγῶν ὕλης, μὴ δυνηθέντες νὰ ἐκβάλωσιν ὁλομελῆ, παρέλιπον τεθραυσμένην, καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ μόνα τα θεμέλια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ζήλῳ ὑπερβάλλοντι, φιλοτιμίᾳ πολλῇ, καὶ δαπάνῃ ἀδρᾷ τοῦ Γένους, πηδαλιουχοῦντος τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀπὸ Σιναίου κυροῦ Κωνσταντίου τοῦ Α', ἀνηγέρθη ὁ νῦν ὁρώμενος μεγαλοπρεπέστατος ναός· ἐπεσκευάσθη δὲ καὶ ὁ κάτω μικρὸς εὐκτήριος, καὶ αὐτὴ ἡ Πηγὴ τῶν ναμάτων, καὶ ἐκαλλωπίσθη εὐπρεπέστατα, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἁρυσόμενοι τοῦ θείου ὕδατος διὰ λιθίνων δύο ἤδη γενομένων βαθμίδων κατέρχονται». Τὸ σεπτὸν αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον ὥρισεν ἵνα κατὰ τὸ παλαιὸν σχέδιον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων θεμελίων, οἰκοδομηθῇ ὁ ναὸς εἰς ἐμβαδὸν 704 πήχεων, 32 μὲν μήκους, 22 δὲ πλάτους. Ὁ τότε σοφὸς σεϊχουλ-ισλὰμ Μεκι-ζαδὲ Μουσταφᾶ Ἀσὴμ ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ πρακτέου, συνῳδὰ τῷ ἱερῷ νόμῳ ἐξέδωκε ῥῆτραν ἀποφαινομένην ὅτι οἱ χριστιανοὶ δύνανται ἄνευ οἱασδήτινος προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως, μηκύνσεως ὁηλονοῦν ἢ πλατύνσεως, νὰ ἐγει-

(1) Κωνσταντινιάς· ἔκδοσις Β, σελ. 158. Ἀνάγνωθι δὲ καὶ ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ παρόντος συγγράμματος τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Ι σεπτὸν σουλτανικὸν φιρμάνιον.

ρωσιν ἐκ νέου ναὸν αὐτῶν ἐρημωθέντα· τὸ φερμάνιον ἀπηγόρευε συγχρόνως, ἐπὶ ποινῇ τιμωρίας, νὰ μὴ ζητήσῃ τις ὑπάλληλος καὶ λάβῃ μικρὰν ἢ μεγάλην ἀμοιβήν, ἐπιτείνων οὕτως ἅμα τὴν ὑπέρβασιν τῶν ὁρισθεισῶν τοῦ ναοῦ διαστάσεων.

Ἀνάγκη πρὸς συμπλήρωσιν, ἵνα μὴ μείνῃ μηδεμία εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν ἀπορία, νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833, καίτοι τὸ μικρὸν εὐκτήριον ἦτο κατακεχωσμένον, ἡ προσέλευσις τῶν πιστῶν ἐξηκολούθει νὰ γίνηται μετ' εὐλαβείας, αἱ δὲ συνάξεις τῆς ἁγίας εἰκόνος καὶ αἱ πρόσοδοι τοῦ ἁγιάσματος ἐξηκολούθουν. Τὰ κατάστιχα σημειοῦσι μάλιστα καὶ δωρεὰς ἀναθημάτων ἱερῶν, γενομένας εἰς τὴν ἁγίαν εἰκόνα, καὶ ἱερεῖς πληρώνοντας ἐμβατοίκιον, καὶ ἱεροψάλτην ὑπάρχοντα, καὶ «ἁγιάσματζην», καὶ ἐπιστάτην τοῦ προσκυνήματος. Ἠλαττώθη κάπως ἡ πρόσοδος, ἀλλ' ἠλαττωμένα φαίνονται καὶ τὰ ἔξοδα, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε παρουσιάζουσι τὰ κατάστιχα ταῦτα καί τι περίσσευμα, καί ποτε καὶ μικρὰν χρηματικὴν βοήθειαν, δοθεῖσαν εἰς πτωχούς. Ἀλλ' οἱ περὶ ταῦτα ἀριθμοὶ θέλουσιν ἀπασχολήσει τὸν ἀναγνώστην ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ.

Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ νέου ναοῦ λεπτομερεῖς ἀπολογισμοὺς ἐσόδων καὶ ἐξόδων δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνακαλύψωμεν. Γινώσκομεν μόνον ὅτι ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ μεγάλου ναοῦ κατετέθη τῇ 14 σεπτεμβρίου 1833. Συνδρομῶν ἠνοίχθησαν εὐθὺς προκαιρετικῶν καταλογοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι δὲν ἠρνήθησαν τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, ἐγκύκλιοι πατριαρχικαὶ καὶ συνοδικαὶ πανταχοῦ διεβιβάσθησαν ἐπικαλούμεναι χρηματικὴν ἀρωγὴν (1) καὶ τὸ ἔργον προέβαινε, διότι καθὼς

(1) Ἰδοὺ μία τῶν ἐγκυκλίων τούτων, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τοῖς ναοῖς Ὑψωμαθείων, τουρκιστὶ γεγραμμένη, δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων·

«*Εὐλογημένοι χριστιαν.λάρ.*

« Μποὺ ὀκουνὰν πατρὶκ ἀπόδειξισινιν μεφχουμοὺ μπούδουρ κι. σεβκετλοὺ, ἰναγετλοὺ, μερχαμετλοὺ παδισάχι ἀλὲμ πενὰ χαζρετλερὴ

ὁ σοφὸς Κωνστάντιος Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου γράφει, «ἡ εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, κατὰ θείαν χάριν τῆς Θεομήτορος, ἐπιρρέουσα εἰς τὸ ὕδωρ δύναμις δὲν ἔπαυσε». Λαὸς ὀρθόδοξος εὐλαβὴς, εὐγνώμων εἰς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων αὐτοῦ, κατὰ πρῶτον λόγον, τὸν ποιοῦντα μεγαλεῖα καὶ δύναμιν, καὶ εἰς τὸν φιλόλαον αὐτοῦ σουλτάνον, κατὰ δεύτερον λόγον, ἔβλεπε νέον θαῦμα τῆς Θεομήτορος ἐν τῇ οἰκοδομῇ καὶ ἐν τῇ ἀνευρέσει τῶν θεμελίων τοῦ παλαιοῦ θαυμαστοῦ ναοῦ, καθὼς καὶ τοῦ μνήματος τοῦ θανόντος καὶ μετὰ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Θετταλοῦ, τοῦ κειμένου πρὸς εἰσόδοις τοῦ ναοῦ. Πατριάρχης σοφὸς, ἱστορήσας καὶ τοπογραφήσας τὴν ἐπιφανῆ βασιλίδα τῶν πόλεων, ἧς ἦτον ἐπιφανὴς βλαστὸς, «πατριάρχης ἀρχαιολογικώτατος μετὰ προθυμίας σπεύδων ἀπήρχετο συνεχῶς ἐκεῖ, καὶ δακρυρροῶν ἠσπάζετο τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀνακαλυπτόμενα

Σουλτὰν Μαχμοὺδ ἐφέντημιζ μπιζὲ ἰττιγὶ τουρλοὺ βὲ τουρλοὺ ἰναγετλερινδὲν μααδὰ, μπού ἰναγετὶ δαχὶ ἰχτὰν εἰλεδὶ, βὲ πάλουκλὶ ἁγιάσμανιν ἐκκλήσεσι γιαπιλμαγιὰ ναύτκου χουμαγιοὺν εἰλεδί. Ἀνήνιτζουν τζούμλενιζιν μαλουμοὺ ὁλοὺπ, πἀριτεάλια χαζρετλερινὲ νιγιαζλὲρ βὲ δοαλὰρ Ἰδέσιζ ἀλλὰχ μπὶρ γκιουνουνοὺ μπὶν εἴλεγὲ, κἰλιτζινὶ κεσκὶν εἴλεγέ. δουσμανλαρινὶ κάχρ εἴλεγὲ ἀμήν. καλδὶ κἰμάδεμ μπού πάλουκλὶ κελισασὶ κὲφσ ὁλουνδού, βὲ μπὶρ κὰτζ γκιουνδὲν σονγρὰ πἀσλανατζὰκ βὲ χάρτζι μεσρουφοὺ κιουλλὶ ὁλατζὰκ, τζούμλενις ἰμδατλερινιζὶ γετιστιρέτις, βὲ μουρβετινιζδὲν νέκι βερεδζὲκ ὁλούρσανις, φενὲρ σεμτινδὲ νὰσπ ολουνὰν σπητάλια μουτεβελλιλερινδὲν μουτεπὲρ Χατζὴ Ἀνέστη, βὲ Χ". Χάννα Φάχρη κίμσελερε γκετιριπ ἀνλερὲ τεσλίμ εἴλεγέσιζ, βὲ πἀλικλιδὰ γκιοτουρμεγὲ ἰστεγὲν κίμσελερ ὅλ ταραφτὰ νὰσπ ὁλουνὰν ἰκὶ μουτεπὲρ κίμσελερε Χ". Μανολάκηγε, βέ Ἰπλικτζὴ Κωνσταντίνοζα τεσλίμ εἰλεγέσιζ. μπογλὲ μαλιμινὶζ ολοὺπ, Ἰζ μπού γιαζδιγιμὶζ μιμβὰλ ουζερὲ ἰδέσιζ βὲ πατρὶκ ἐφέντημιζιν δοαλαρὴ οὐζερινιζδὲ ὁλσούν».

Μετάφρασιν τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου ἐγγράφου ἀνάγνωθι εἰς τὸ τέλος τοῦ Παραρτήματος.

ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου μεγαλοπρεποῦς ναοῦ» (1). Λαὸς ὀρθοδόξων ἄπειρος ἐκ τῶν περιχώρων καὶ ἐκ τῆς πρωτευούσης ταύτης τοῦ κράτους ἐπέρρεεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἐβοήθει τοὺς ἐργαζομένους τεχνίτας. Μακάριοι οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἕνεκα θερμῆς πίστεως καὶ θερμοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ τὰς ἐπαχθεστέρας ἀκόμη ἐργασίας, καὶ αὐτὰ τὰ μεγαλείτερα βάρη καὶ τὰ ἀτυχήματα, ἐὰν εἰς τὸ κοινὸν καλὸν ἀπέβλεπον, ἐὰν ὑπὲρ κοινοῦ καλοῦ ἐγίνοντο, ὑπέφερον ἀγογγύστως οἱ ἀείμνηστοι πατέρες ἡμῶν, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Θεομήτορος. Ἡ θερμὴ πίστις αὕτη ἐπέβαλλεν αὐτοῖς καὶ ὑλικὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ὑφίσταντο πρὸς δόξαν ἀφορῶντες Θεοῦ καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἠθικὴν ἢ σωματικὴν τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. Ναοὶ, Νοσοκομεῖα, Γηροτροφεῖα, Ὀρφανοτροφεῖα καὶ φρενοβλαβῶν ἄσυλα ἐπήγαζον ἐκ τῆς θερμῆς ταύτης πίστεως, καὶ ἡ μεγάλη τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἀπροσποίητος φιλογένεια ἐξ ἐκείνης ἐτρέφετο γαλουχουμένη, διὰ τῆς πίστεως ταύτης ἐζωογονεῖτο καὶ ἐν αὐτῇ ἔζη, πάντοτε δὲ ἐξεδηλοῦτο διὰ κοινωφελῶν ἔργων, προικιζομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ διὰ πόρων διαρκῶν. Οὕτω δὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ παραταθεῖσα ἐπὶ μῆνας δεκατέσσαρας ἔλαβε τέλος τῇ 30 δεκεμβρίου 1834· ἐνῷ αἱ πρῶται καὶ προκαταρκτικῶς ἀπαιτούμεναι ἐργασίαι ἤρξαντο τῇ 26 ἰουλίου 1833. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, 2 φεβρουαρίου 1835 ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος Β' ὁ ἀπὸ πρώην Τορνόβου μετὰ δώδεκα ἐκ τῶν προκρίτων μητροπολιτῶν ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τῶν δύο ναῶν, ἀπείρου πλήθους παρόντος καὶ δοξολογοῦντος τὸν Ὕψιστον, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τετρακοσίων ἀνέστη ὁ παλαιὸς ναὸς, ἠγέρθη δὲ καὶ ναΐσκος μικρὸς, ὁ τοῦ ἁγιάσματος. Τὰς ἐντυπώσεις ἐκείνων, ὅσοι καὶ τὸν πρὸ τοῦ 1821 ναΐσκον ἐγίνωσκον ἐξ ἀκοῆς καθὼς καὶ ἐκ παραδόσεως καὶ ἐξ αὐτοψίας, καὶ τὰ μετὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐρείπια, καὶ τὸν ἐπὶ Κωνσταντίου Α', συνδρομῇ τῶν ὀρ-

(1) Θεοδώρου Ἀριστοκλέους βίος Κωνσταντίου Α' σελ. 16 Ἐλασσόνων Συγγραφῶν τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου.

θοδόξων, ἐγερθέντα ναὸν, καὶ τὴν εὐλαβῆ συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζον, εὐλαβῶς ἐξέθηκεν ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς τῆς «Κωνσταντινουπόλεως». «Ὅταν μετὰ τέσσαρα ἔτη, γράφει, ἐπιστρέψας (τῷ 1825) ἀπῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ τόπου, δὲν εὗρον, εἰμὴ σωρὸν ἐρειπίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἱστάμενον ἐν ὑπαίθρῳ τὸν ἱερέα καὶ ἀναγινώσκοντα τὴν παράκλησιν ὑπὲρ τῶν παρισταμένων πιστῶν. Δάκρυα ἔῤῥευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ συσταλεὶς εἰς γωνίαν τινὰ, ἀνεπόλουν κατ' ἐμαυτὸν ἀναμνήσεις τινάς. Ἀλλὰ τὸ ζωήῤῥητον τῆς Πηγῆς νᾶμα ἐξακολούθει *ῥέον ἀψοφητὶ*, καὶ ἡ ἐπισκιάζουσα ἀοράτως τὸ ἱερὸν τοῦτο καταγώγιον χάρις οὐδέποτε τὸ εἶχεν ἐγκαταλείψῃ. Παρῆλθον ἔκτοτε εἰκοσιτέσσαρα ἔτη, καὶ ἐπανελθὼν πάλιν, (τῷ 1849) λευκοπώγων ἤδη, εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος, εὗρον τὸ αὐτὸ σκιερὸν καὶ βαθύκομον δάσος, καὶ τὴν πηγὴν προϊοῦσαν ἀθόρυβον καὶ πραεῖαν· ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἐρειπίων, εἶδον ναὸν μεγαλοπρεπῆ, μκρμάρων καὶ κιόνων καὶ κοσμημάτων λαμπρότητα, εὐκοσμίαν ἐν πᾶσι καὶ περὶ πάντα, . . . καὶ δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατήσω τὰ δάκρυά μου. Ἀλλὰ τὰ δάκρυα ταῦτα ἦσαν δάκρυα χαρᾶς, κατανύξεως, ἐθνικῆς συμπαθείας. Καὶ λαβὼν τὸ χαρτοφυλάκιόν μου, ἐσημείωσα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τούτου «αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου».

Ἀλλ' ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, ἐκείνη, ἡ ὁποία τὰς τύχας τοῦ γένους ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν σοφῶς διευθύνει καὶ ὁδηγεῖ ἐποίει πάλιν μεγαλεῖα καὶ δύναμιν. Τὸ ὑπὸ σωροὺς χωμάτων καὶ πετρῶν ἀναβλύζον ἁγίασμα ἐθαυματούργει, ἱερεὺς δ' ἢ λαϊκός τις ἐπίτροπος εὐσεβὴς, εἰς διαιώνισιν τοῦ θαύματος, ἀνέγραφεν ἐπὶ μικροῦ ξυλίνου πίνακος τὰ θαύματα τῆς Θεοτόκου, ἰδίως τὰ κατὰ τὰ 1824—1826 γενόμενα, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν μετά τινων νεωτέρων θαυμάτων, γενομένων καθ' ὃν χρόνον ᾠκοδομεῖτο ὁ σήμερον ὑψούμενος μεγαλοπρεπὴς ναός. Τῶν νεωτέρων τούτων θαυμάτων εἰσάγουσι καὶ μάρτυρας αὐτόπτας ἀξιοπίστους ἄνδρας, ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἁγιάσματος (1). Τὰς οἰκοδομὰς διαιωνίζουσι καὶ ἐπιγράμματα, ἅτινα

(1) Τὰ θαύματα ταῦτα ἀναφέρονται ἐν τῇ Συνοπτικῇ περιγραφῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὸ Κ. Ρ σελ. 24—29. Ἴσως εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ Κ. Ρ. καὶ τῶν παρὰ Καλλίττῳ Ξανθοπούλῳ θαυμάτων εἶναι καλὸν ν' ἀντιγραφῇ ἐνταῦθα καὶ τὸ εἰς τὸν Νεόφυτον Μαυρομμάτην γενόμενον μετὰ τὸ ἔτος 1671, τὸ ὁποῖον αὐτὸς οὗτος ἀφηγεῖται· «Ἐννεακαίδεκα ἐτῶν ὄντι μοι ἐνεφύη τὸ πάθος τῆς σιριγγος, τὸ κοινῶς λεγόμενον φύττουλα, καὶ σχεδὸν ἔμενον κατὰ καιροὺς ἀκίνητός τε, καὶ ἀνενέργητος· πολλὰ δὲ καμὼν, καὶ οὐκ ὀλίγα προσδαπανήσας τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν ἰατρῶν, τομάς τε, καὶ ἀκρωτηριασμοὺς ὑπομείνας θεραπείας ἕνεκα, οὐδὲν ἤνυσα· ἀπελπισθεὶς δὲ δι' ὅλου παρ' αὐτῶν, ἔμενον κλαίων, καὶ ὀδυρόμενος, ἐκ νέου τοῖς ἀνιαροῖς πάθεσιν ὁμιλῶν, καὶ ὀδύναις ὁριμείαις βαλλόμενος· τοῦτο οὖν προσταλαιπωροῦντί μοι ἐπὶ συχναῖς ἤδη ἔτεσι, μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἱερεύς τις ὀνόματι Νικολῆς ἐκ τῆς νήσου Χίου, ἐφημέριος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ἔφη προσελθὼν αὐτοῖς ῥήμασι, φίλτατέ μοι διάκονε (ἐτύγχανον γὰρ καὐτὸς τῷ τότε καιρῷ διάκονος τοῦ γέροντός μου κὺρ Διονυσίου τοὺς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας τότε ἰθύνοντος) βούλει σὺν ἐμοὶ ἀπελθεῖν ἐν τῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆ, ἐπικαλέσασθαί τε καὶ νίψασθαι ἐκ τοῦ ἁγιάσματος; κἀγὼ ἔφην ὑπολαβών, ὅτι ἐκ τοῦ πάθους χωλαίνω, καὶ οὐ δύναμαι βαδίζειν· τοῦ δὲ, κατὰ μικρὸν βαδιούμεθα, καὶ δυνήσῃ εἰπόντος, ἠράμεθα τῆς ὁδοῦ, κατ' ὀλίγον ὀλίγον βαδίζοντες, ἕως ὅτου μετὰ πολλοῦ τοῦ καμάτου ἐγενόμεθα τῇ Πηγῇ· ποιήσαντος δὲ ἐκείνου εὐλογητὸν, ἐψάλλαμεν ὁμοῦ τὴν παράκλησιν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἁγιασμόν· εἶτα λαβὼν ἀναχεῖρας τὴν ἐκεῖσε κοτύλην πλήρη ἁγιάσματος, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἱερέως παραμέρος συρέντος, ἔχεον ἐν τῇ σαρκί μου πολλάκις, νίψας καὶ τὴν πληγήν· ἐτύγχανον γὰρ τότε νεωστὶ τὰς τομὰς ἔχων τῶν ἰατρῶν, καὶ ὦ τῶν θαυμασίων σου Δέσποινα! εὑρέθην ἐν ἀκαρεῖ ὑγιὴς, τῶν ὠτειλῶν μόνων καταλειφθεισῶν, εἰς ἔνδειξιν ὡς οἶμαι τοῦ πάθους ὁμοῦ, καὶ τοῦ θαύματος. Οὕτω δὲ παρ' ἐλπίδα ἰαθεὶς πρὸς τῆς Θεομήτορος, ἐπανέκαμψα ὑγιὴς μετὰ τοῦ ἱερέως ἐν τῷ πατριαρχείῳ κηρύττων τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου». Ἔγραψε

σήμερον εἶναι κεχαραγμένα, τὸ μὲν ὑπὸ στοιχεῖον Α ἐπὶ τῆς μεσαίας πύλης τοῦ μεγάλου ναοῦ, τὸ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Β ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πύλης τοῦ αὐτοῦ ναοῦ, τὸ δὲ Γ καὶ Δ ἐν τῷ ὑπογείῳ ναΐσκῳ, τὸ μὲν Γ τῷ κατερχομένῳ διὰ τῆς δεξιᾶς κλίμακος ἀναγινωσκόμενον, τὸ δὲ Δ τῷ κατερχομένῳ διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Δημοσιεύομεν ταῦτα·

Α'.

» Ὁ ναὸς οὗτος, πηγὴ ὠνομασμένος,
πάλαι μὲν ἦν γε φαιδρὸς ἀλλὰ καὶ μέγας.
Νῦν δὲ κελεύσει τοῦ ἀνωτάτου Κράτους,
καὶ πατριάρχου, τοῦ σοφοῦ Κωνσταντίου,
ἀνασκεπασθεὶς, καὶ παλαιῶν τῶν βάθρων,
ἐκ γῆς θορόντων ἦχθη εἰς εἶδος τόδε,
τῶν τε προέδρων, καὶ ἐποπτῶν ἐνθέων,
καὶ τοῦ γένους ἅπαντος ἐν συνεργίᾳ·
ὧν δὴ ἑκάστου τοὔνομ' ἐν βίβλῳ πόλου,
γέγραπται οὕτω, τῆς καλῆς προθυμίας.
Σὺ δ' ὦ ἄνασσα ὑδροθαυματουργέ μοι,
σώζοις ἅπαντας ποικίλων ἐκ κινδύνων·
σώζοις δὲ καὶ σὸν τὸν περίκλυτον δόμον,
καὶ τὸν δ' ἰαμβίσαντα ταῦτα Λογάδην
ᾳωλδ'. κατὰ μῆνα Ἰούνιον».

Β'.

«Ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς ἴδρυται ἐπὶ τῶν ἀνορυχθέντων ἐρειπίων τοῦ παλαιοῦ περικλεοῦς ναοῦ κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1833, ἐγκαινισθεὶς τῇ 2 Φεβρουαρίου τοῦ 1835. Προτροπῇ τῶν ἐντιμοτά-

δὲ ταῦτα ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης «Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νεφύτου, καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ· κ.λ.π. Ἐν Βουκουρεστίῳ ᾳψκγ'.»

των τοῦ Νοσοκομείου ἐφόρων, τῶν τε Χ''. Ἀνέστη, Ἰωάννου Φάχρη, Χ''. Μανολάκη Καμάρα, Κωνσταντίνου Ἰωάννου Ἰπλικτζῆ καὶ Δημητρίου Ζαφειροπούλου, ἐπιστασίᾳ δὲ Χ''. Μανολάκη Καμάρα, Κωνστ. Ἰωάννου Ἰπλικτζῆ καὶ Γεωργίου Φωτιάδου, τῶν τε ἀρχιτεκτόνων Νικολάου Γιαγτζόγλου καὶ Μαρκῆ Κάλφα.

Ἀλλὰ πηγὴ χαρίτων ἀκένωτε Δέσποινα· περιφρούρει καὶ σκέπε καὶ περίσωζε τοὺς συνδρομητὰς τοῦ ἱεροῦ σου τούτου τεμένους δροσίζουσα αὐτοὺς ἐκ τῶν τῆς ἀκενώτου σου πηγῆς ναμάτων».

Γ'.

«Διψῇς; κατελθὼν ξεῖν', ἄδιψος ἔλθ' ἄνω
θείου δροσισμοῦ, ἔμπλεως θεορρύτου.
Ἀλλ' αὖ ἀπελθεῖν ἀγλαᾶς Πηγῆς θέλων,
εὔξαι ὑπὲρ νῦν καὶ παλαιῶν κτιτόρων.
1834 μηνὶ Μαΐῳ. »

Δ'.

«Ἄντλει ὕδωρ ἔπεστι καὶ γὰρ ἡ χάρις
ἡ θαυματουργὸς τῆς Πανάγνου Παρθένου
μάρτυς, πάθη, αἴσθημα, ἄπλετος χρόνος
Κωνστάντιος δήλωσε τῆς Κωνσταντίνου.
ᾳωλδ'. μηνὶ Ἀπριλίῳ.»

Τίνες ἐπετρόπευον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833, τὰ τῆς Πηγῆς ἀκριβῶς ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμεν. Ἄλλα τινα ὀνόματα γινώσκομεν ἀπὸ τῶν καταστίχων, ἀλλὰ πληροφορίαν οὐδεμίαν οὔτε περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τῶν πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑποχρεώσεων ἔχομεν ὡρισμένην καὶ γνωστὴν, οὔτε περὶ τῶν ὅρων, καθ' οὓς εἰργάζοντο. Ἀπὸ τῆς 1 ἀπριλίου 1794 ἀναφέρονται ἀορίστως «ἱερεῖς», ἀναφέρεται καὶ «ἐμ-

βατοίκιον ἱερέων», ἀλλὰ πόσοι καὶ τίνες ἦσαν ἀγνοοῦμεν. Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ 1790 ἀναφερόμενος παπᾶ Ἰωσὴφ, διὰ τοῦ ὁποίου σημειοῦνται δὶς ὡς γενόμεναι αἱ ἀπὸ τῆς ἁγίας εἰκόνος εἰσπράξεις, ἦτο βεβαίως ἱερομόναχός τις ἐκ τῶν ἐφημερίων τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ, περιφέρων τὴν εἰκόνα ταύτην, συμφώνως πρὸς τὸ περὶ τούτου σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Γερασίμου. Ὁ παπᾶ Ἰωσὴφ ἀναφέρεται καὶ τῷ 1800. Πρὸ τοῦ 1806 προεστὼς τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς ἦν ἱερεύς τις Ἰωάννης· ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ 1807 μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ 1814 σημειοῦται ἱερεύς τις Γεράσιμος, ἀποθανὼν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1813. Ὁ ἱερεὺς οὗτος ἐμισθοδοτεῖτο διὰ γροσίων εἴκοσι κατὰ μῆνα· διότι μέχρι τοῦ 1807 τὰ κατάστιχα σημειοῦσιν ἐμβατοίκιον καταβαλλόμενον παρὰ τῶν ἱερέων τοῦ ναοῦ. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἀναφαίνεται ἀρχιερεὺς δίδων ἐμβατοίκιον, καὶ ἱερεὺς πληρονόμενος ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ ἁγιάσματος· ὥστε δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ καθίδρυσις ἀρχιερέως, ἴσως ἐπισκόπου τινὸς ἐπὶ φιλῷ ὀνόματι, ὡς προϊστάμενου τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐγένετο χάριν τῶν τελουμένων ἱεροπραξιῶν καὶ τῶν μνημοσύνων, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπὶ ἰδίῳ λογαριασμῷ διετήρει καὶ τὸν ἱερέα, ἀπολαμβάνων καὶ τὰ τυχηρὰ ἐκείνου εἰσοδήματα· διότι τὸ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τούτου καταβαλλόμενον ἐτησίως ἐμβατοίκιον ἦτο περίπου διπλάσιον ἢ ὅσον ἐπλήρωνον προηγουμένως οἱ προϊστάμενοι τοῦ ναοῦ ἱερεῖς. Ἀπὸ τοῦ 1808, δηλονοῦν ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου δὲν φαίνεται μὲν ἀρχιερεύς, ὡς μὴ δυναμένου τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος νὰ διατηρῇ τοιοῦτον, ἀλλ' εἷς ἱερεὺς προεστὼς χορηγῶν τὸ νενομισμένον ἐμβατοίκιον· ἦτο δὲ καὶ εἷς ἐφημέριος ὑπὸ τοῦ ταμείου τοῦ ναοῦ μισθοδοτούμενος. Εἴδομεν ἀνωτέρω τοιοῦτον ἐφημέριον τὸν παπᾶ Γεράσιμον· τούτου θανόντος, εἰσήχθη τῷ 1814 Φιλόθεός τις· ἱερέως ἄλλου τινὸς ὄνομα δὲν φαίνεται πλέον εἰς τὰ μέχρι τοῦ 1835 κατάστιχα. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1806 μέχρι τοῦ 1822 τὰ κατάστιχα δεικνύουσι καί τινα λαϊκὸν ἐπιστάτην, ὀνόματι Χατζῆ Γιάννην (μισθοδοτούμενον ἀντὶ τριάκοντα κατὰ μῆνα γροσίων), διὰ χειρὸς τοῦ ὁποίου πεπραγμένον ὅτι ἐγίνοντο

αἱ εἰς διαφόρους πληρωμὰς καὶ τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα. Ἡ λοιπὴ ὑπηρεσία δὲν ἐνδιαφέρει ποσῶς ἡμᾶς.

Οἰκοδομηθέντος τοῦ νέου ναοῦ προεστὼς διωρίσθη ὁ ἐκ Σίλλης κωμοπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου καταγόμενος λόγιος ἱερεὺς Σωφρόνιος Χατζῆ Ἀσλάνογλους, μετρίας παιδεύσεως μέτοχος, πρώην ἐφημέριος τοῦ πατριαρχικοῦ θείου ναοῦ, γνωστὸς δὲ καὶ διὰ τὴν ἔκδοσιν ἐκκλησιαστικοῦ τινὸς βιβλίου (1). Ὁ ἱερεὺς Σωφρόνιος Ἀσλάνογλους ἀπεσύρθη τῷ 1840, μακαρίζομεν δὲ ἡμεῖς αὐτὸν ὅτι ἠξιώθη ὄχι μόνον νὰ ἦναι μάρτυς τοῦ ζήλου, ὅστις ἐθέρμαινε τὰς καρδίας τότε πρὸς ἀνέγερσιν θαυμασίου ἱεροῦ κτιρίου, ἀλλὰ διότι πρῶτος

(1) «Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ πάλαι μὲν ἑλληνιστὶ συγγραφεὶς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, μεταφρασθεὶς δὲ ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, καὶ μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας ἀνακαθαρθείς, διορθωθείς, πλατυνθείς, ἀναπληρωθείς, σαφηνισθείς, ὑποσημειώσεσι διαφόροις καταγλαϊσθείς, ὑπὸ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἁγιορείτου· δι' ἀδρᾶς δὲ δαπάνης, καὶ συντόνου σπουδῆς τε καὶ προθυμίας, τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Θεσσαλονίκης κυρίου Ἰωσὴφ, καὶ τῶν εἴκοσι ἱερῶν Μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Σκήτεών τε καὶ Κελλίων καὶ τῶν φιλοχρίστων συνδρομητῶν τύποις λαμπροῖς ἐκδοθεὶς εἰς κοινὴν ἁπάντων τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν, συνεργείᾳ καὶ σπουδῇ τῶν ἱερομονάχων Στεφάνου καὶ Νεοφύτου τῶν Ἁγιορειτῶν. Ἤδη δὲ αὖθις ἐκδίδεται, ἀδείᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, δαπάνῃ δὲ καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐν ἱερεῦσιν ἐλαχίστου ἱερέως Σωφρονίου Χ. Ἀσλάνογλου τοῦ ἐκ τῆς κατὰ τὸ Ἰκόνιον κωμοπόλεως Σιλλία, καὶ τῶν φιλοχρίστων συνδρομητῶν. Διηρέθη δὲ τὸ βιβλίον εἰς 13 τομίδια διὰ τὸ εὐώνητον καὶ εὔχρηστον· ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὰ προλεγόμενα καὶ τὸν πίνακα τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ περιεχομένων ἀξιομνημονεύτων, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἁγίων κατ' ἀλφάβητον. Τὰ δὲ ἄλλα κατὰ συνέχειαν ἀνὰ ἕνα μῆνα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐκ τῆς τυπογραφίας «Ἡ Ἀγαθὴ Ἐλπίς». 1842» εἰς 8ον σύνηθες.

αὐτὸς καὶ ἴσως ἔσχατος τῶν προεστώτων τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι σήμερον ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ ὑποδεχθῇ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπισκεπτόμενον ἅμα οἰκοδομηθέντα τὸν μέγαν ναὸν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν μετὰ περιεργείας καὶ λεπτομερῶς ἐξετάζοντα, ἐνῷ ὁ Σωφρόνιος, ὡς γινώσκων ἄριστα τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν εὐλήπτως εἰς αὐτὸν ἐξήγει καὶ γλαφυρῶς τὰ ἀπορούμενα. Ἦτο δὲ ὁ ἀναμορφωτὴς σουλτάνος Μαχμοὺτ ὁ Β', ὁ πάππος τοῦ νῦν εὐκλεῶς ἀνάσσοντος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀφοῦ πολλὰ ἠρώτησεν, ἐπὶ τέλους ἐξετάζων τὰς μὴ ἀποτελειωθείσας τότε εἰκόνας, μετ' ἐκπλήξεως ἠρώτησε διατί δὲν ὑπῆρχον ἐζωγραφημέναι αἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων προφητῶν Μωϋσέως καὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου· καὶ αὗται μὲν ἐζωγραφήθησαν ἐς ὕστερον· ὁ δὲ ἀείμνηστος Μαχμοὺτ εὐαρεστηθεὶς ἐκ τῶν σοφῶν ἐξηγήσεων τοῦ προεστῶτος Σωφρονίου, ἀνεχώρησε δοὺς καὶ χρηματικήν τινα τῷ ναῷ συνδρομήν.

Διάδοχος τοῦ Σωφρονίου, διευθύνας ἀπὸ τοῦ 1840—1858 ἦτον ὁ ἱερεὺς Χατζῆ Ἀθανάσιος, ὑπὸ τὸ δημῶδες ὄνομα Χατζῆ-παπᾶς γνωριζόμενος, μεθ' ὃν ὁ Καισαρεὺς πρεσβύτερος Εὐγένιος, γεννηθεὶς ἐν τῷ Ἰντζέ-σου τῆς Καππαδοκίας, τῇ 29 αὐγούστου 1826 ἐκ πατρὸς Ἀναστασίου καὶ μητρὸς Ἐλισάβετ θυγατρὸς Καραϊωάννου, χειροτονηθεὶς διάκονος μὲν τῇ 6 δεκεμβρίου 1845, ἱερεὺς δὲ τῇ 10 τοῦ αὐτοῦ τοῦ 1845 καὶ ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι τοῦ 1886 διευθύνων τὸ ἱερὸν προσκύνημα, συντελέσας ὅση δύναμις εἰς καλλωπισμὸν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὡς καὶ τῶν πέριξ, πολλοὺς εὐλαβεῖς προτρέψας εἰς ἀφιερώσεις οἴκων καὶ κτημάτων, τακτοποιήσας τὰ ἀρχεῖα τῆς ἱερᾶς ταύτης Μονῆς ὡς καὶ τὸ Κτηματολόγιον αὐτῆς τε καὶ τῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, μὴ ὂν ἐν τάξει πρότερον, ἐξ εὐλαβείας δὲ πρὸς τὴν Θεομήτορα τῶν Πηγῶν καταρτίσας καὶ ἐκδοὺς τὴν Ἱστορίαν ταύτην.

γ'

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ ἱεροῦ προσκυνήματος, οὗτινος ἐξεθέμεθα κατὰ τὰς σωζομένας ἐντύπους καὶ χειρογράφους πηγὰς τὴν ἱστορίαν τὴν μέχρι τῆς σήμερον, ἀνάγκη πρὸς συμπλήρωσιν καὶ αὕτη νὰ ἐκτεθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν, ἰδίᾳ δὲ εἰς προγενεστέρους χρόνους. Ὁποίας δήποτε χώρας, ὁποίου δήποτε κοινοῦ καταστήματος, ἐκπαιδευτικοῦ ἢ φιλανθρωπικοῦ, ἱερᾶς ἢ κοσμικῆς χρήσεως, ἐκθέτῃ τις τὴν ἱστορίαν, τὴν ὑλικωτέραν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τὴν ἀφορῶσαν τὰς τύχας τοῦ κατ' αὐτὰ λειτουργήσαντος θεσμοῦ, ἡ ἐξέτασις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἶναι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς ἐντελῆ κατὰ τὸ δυνατὸν κατανόησιν τῶν ἐκτιθεμένων. Ἐφ' ὅσον οἱ διαχειρισθέντες τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιστασίαν εἶναι ἄνθρωποι ζῶντες ἐν τῇ πνιγηρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, μεθ' ὧν ὁ ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς ἡμῶν βίος εἶναι συνδεδεμένος τόσον ἀναποσπάστως, ἡ ἐξέτασις τούτου πρέπει νὰ συνάπτηται μετὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ σωματικοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως μάλιστα ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα ἐν παντὶ κεφαλαίῳ τῆς πατρώας ἡμῶν ἱστορίας ἤθελε δείξει μέχρι τινὸς ἐὰν ἦσαν ὄλβια ἢ γλίσχρα τὰ ὑλικὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκον οἱ πρὸ ἡμῶν τὴν ἐκπλήρωσιν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν ἐθνικῶν καὶ γενικωτέρων ἀναγκῶν, ἐὰν τὴν γλισχρότητα τούτων ἐπήρχετο θεραπεύων ὁ πλοῦτος τῶν αἰσθημάτων τοῦ ζήλου, τῆς ἀφοσιώσεως, τῆς εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα, ἢ ἐὰν ἡ γλισχρότης ἔβαινε παράλληλος ὑπὸ τὰς ἀμφοτέρας ἐπόψεις ταύτας. Οἱ ἀναλαμβάνοντες σήμερον μετὰ τοσαύτης φιλογενείας ἀλλὰ συγχρόνως καὶ φιλοπονίας ἀδαμαντίνης νὰ κατασκευάσωσιν ἐκ θεμελίων ἕως τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδόμημα παρεῖδον, κατὰ δυστυχίαν, τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας, οὐδεὶς δὲ ἠθέλησεν ἐπιστημονικῶς νὰ μελετήσῃ ταύτην, ν' ἀνερευνήσῃ κώδηκας καὶ κατάστιχα καὶ σημειώσεις, ν' ἀρυσθῇ ὅ,τι ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ παραδώσῃ τοῖς μεταγενεστέροις ὕλην

SISMANOGLIO ARCHIVE

εἰς μελέτην. Ἡ μελέτη αὕτη καὶ ἡ συναγωγὴ τῆς ὕλης θέλει εἶσθαι ποθητὴ λίαν εἰς πάντας τοὺς εἰς τοιαῦτα θέματα οἰκονομολογικὰ ἐνασχολουμένους, θέματα, τῶν ὁποίων ἡ φύσις εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ προσελκύῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν σπουδὴν πάντων, ἄνευ διακρίσεως ἐθνικότητος. Εἰς τὸν μέγαν τοῦτον σωρὸν, ἐξ οὗ ἡμέραν μίαν ὁ ἐπιστήμων θὰ ἀπανθίσῃ τὸ χρήσιμον αὐτῷ θέλουσι προστεθῇ καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται σημειώσεις, ἐκ τοῦ παλαιοτέρου λαμβανόμεναι κώδηκος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Αἱ εἰσπράξεις τοῦ ἁγιάσματος εἰς διάστημα τριῶν καὶ ἡμίσεως ἐτῶν, ἀπὸ τῆς 17 ὀκτωβρίου 1790 μέχρι τῆς 1 ἀπριλίου 1794 δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦσαν ἄγαν πενιχραί. Εἰς ἔτη τρία καὶ ἥμισυ τὸ ὅλον τῆς εἰσπράξεως ἀνῆλθεν εἰς 26858 γρόσια καὶ 34 ἄσπρα, ἤτοι διπλάσια φράγκα, καθότι γινώσκομεν (1) ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἡμετέρου ΙΘ' αἰῶνος τὸ παρ' ὀθωμανοῖς ἐν χρήσει γρόσιον ἰσοδυνάμει πρὸς δύο σχεδὸν φράγκα, ἡ δὲ τοιαύτη μικρὰ εἴσπραξις μακρὰν τοῦ νὰ ἐκπλήξῃ ἡμᾶς διὰ τὸ ὀλίγον, ἐκπλήττει μᾶλλον ὅταν παρατηρῶμεν ὅτι, μετὰ μεγίστην περὶ τὰ ἔξοδα φειδὼ, ὁ ἰσολογισμὸς τριῶν καὶ ἡμίσεως ἐτῶν παρουσιάζει περίσσευμα γροσίων 14100 καὶ 34 ἄσπρων. Ἐνταῦθα θαυμάζομεν ὄχι τοῦ λαοῦ τὴν εὐλάβειαν, διότι κατοίκους ὀρθοδόξους ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς ὑποθέτομεν, εἶχε τῷ τότε καιρῷ περισσοτέρους ἢ σήμερον, κοινῶς δὲ λέγεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται ὅτι τότε ὑπὲρ τῶν κοινωφελῶν τοῦ γένους καταστημάτων ἐχορήγουν οἱ πλούσιοι καὶ πένητες, ἄρχοντες καὶ λαὸς πλείονα παρὰ τὴν σήμερον· θαυμάζομεν τὴν μετὰ φειδοῦς συνετὴν καὶ περιεσκεμμένην διαχείρισιν τῆς ἱερᾶς περιουσίας. Προσθε-

(1) Ὑπόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι κτλ. ὑπὸ Α. Κοραῆ (συνετάχθη γαλλιστὶ τῷ 1803, μετεφράσθη ἑλληνηστὶ τῷ 1853) ὑπὸ Ἀναστασίου Κωνσταντινίδου· Ἀθήνησι 1853, σελ. 19. Τῷ 1803 ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ὑπελόγιζε τὰς 50000 γρόσια εἰς 85000 φράγκα.

τέον ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αἱ ἀπὸ τῶν ἱεροπραξιῶν εἰσπράξεις εἰσήρχοντο εἰς τὸ ταμεῖον καὶ τὰ θυλάκια τῶν ἐν τῷ ἁγιάσματι ὑπηρετούντων ἱερέων, οἵτινες ταρέχοντες μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ 1794 τῷ μητροπολίτῃ Δέρκων ἐμβατοίκιον ἐνιαύσιον ἐκ γροσίων χιλίων πεντακοσίων, τρισχιλίων δηλονότι φράγκων σημερινῶν, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι ἐλάμβανον εἰς τὸ μέρος αὐτῶν τοὐλάχιστον ἴσον πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου, ἂν ὄχι ἴσον πρὸς τὸ ὅλον. Ὥστε κυριωτέρα εἴσπραξις ἦτον ἡ «ἀπὸ συνάξεως ἐλαίου, καὶ βοηθείας, καὶ πωλήσεως κηρίων. καὶ ἁγιάσματος», ἀριθμουμένη εἰς 18873 γρόσια κατὰ τὰ τρία καὶ ἥμισυ ἔτη ἀπὸ ὀκτωβρίου 1790 —ἀπριλίου 1794. Μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ εἴσπραξις «ἀπὸ πωλήσεως φυτιλλίων» ἀνελθοῦσα κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα μέχρι γροσίων 4902. Οἱ τόκοι τῶν εἰς ἀρχιερεῖς δεδανεισμένων χρημάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς διὰ μὲν τὸ 1790—1792 ἀνέβησαν μόλις εἰς 300 γρόσια, διὰ δὲ τὸ 1792—1793 ἀριθμοῦνται ἐν τῷ κώδηκι τῶν ἐσόδων εἰς 1106, ἀνελθούσης τῆς ποσότητος ταύτης εἰς 1223 γρόσια διὰ τὸ ἔτος 1793—1794. Ἀλλ' ὅτε ἐγένετο ἀνάγκη τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ τῷ 1793, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, μετὰ τὰ τοσαῦτα ἔξοδα, καὶ μετὰ τὸ χρέος τῆς μητροπόλεως Δέρκων, ὅπερ ἀνέλαβεν ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ, ἤτοι τὰς 23300 γρόσια, συνωμολόγησε τὸ ταμεῖον αὐτῆς δάνειον ἔντοκον πρὸς 8 τοῖς ἑκατὸν ἐτησίως μετά τινων προσώπων, ἀλλ' ἐντὸς τριῶν ἐτῶν, τοῦ ἐκ 15500 γροσίων χρέους τούτου ἐξωφλήθησαν αἱ 6500, μέχρι δέτοῦ μηνὸς ἀπριλίου 1797, ἐκ τοῦ δανείου τούτου ἔμενον βαρύνουσαι τὸ ταμεῖον τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος γρόσια 3500. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ναΐσκου, πάντες οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ὀφείλοντες εἰς τὸ ταμεῖον ἀπέτισαν τὴν ὀφειλὴν, τὰ δὲ τότε λιτὰ καὶ μὴ περίπλοκα κατάστιχα τοῦ ἁγιάσματος σημειοῦσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μεταξὺ τῶν εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς ὀφειλομένων τὰ χρέη τῶν ναῶν ἁγίου Νικολάου Ὑψωμαθείων, ἁγίου Γεωργίου ἐξ Μαρμάρων, τοῦ ποτὲ ἐπιτρόπου Γεωργάκη, καὶ «τῆς κάσσας Ἀσημίου»=τὸ

ὅλον γρόσια 4423. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ τότε λογιστὴς βαρυνθεὶς κατὰ κεφάλαια νὰ καταγράφῃ ταῦτα, ὡς μέχρι τοῦ 1799 ἔπραττεν, ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τῆς 1 ἀπριλίου 1805 ἐξηκολούθει νὰ γράφῃ «καὶ οἱ ὄπισθεν μπακιέδες (καθυστερούμενα δηλ.) στέκονται ὅλοι ἀσύναχτοι», ἕως ὅτου πλέον οὐδεμία γίνεται μνεία ἐν τοῖς καταστίχοις περὶ τῶν καθυστερουμένων τούτων. Ἐντεῦθεν, ἐὰν ὁ τοὺς κώδικας τῆς ληψοδοσίας ἀναδιφῶν θὰ ἴδῃ που δανείζουσαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, οἱ δανειζόμενοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὑποκειμένων, τὸ Μετόχιον ἐνταῦθα τοῦ Παναγίου Τάφου. καί τινες τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερῶν ναῶν, ὧν τὰ ταμεῖα ἐνέπνεον, ὡς φαίνεται, πολλὴν ἢ τοὐλάχιστον πλείονα τὴν ἐμπιστοσύνην παρὰ τὰ ταμεῖα τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Ὑψωμαθείων καὶ τῆς Παναγίας τῶν Ἐξ Μαρμάρων.

Ἀποτίσασα πάντα τὰ ἴδια ἑαυτῆς χρέη καὶ τὰ τῆς μητροπόλεως τῶν Δέρκων ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ καὶ παρέχουσα κατ' ἔτος καὶ εἰς τὰ Νοσοκομεῖα τοῦ γένους ποσόν τι, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω θ' ἀναφέρωμεν, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1798 δανείζουσα τὰ μικρὰ περισσεύματα τῆς φειδωλῆς τῶν ἐπιτρόπων διαχειρίσεως εἰς διαφόρους· ἐχρεώστουν δὲ τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ ἀπὸ μὲν τοῦ 1798 ὁ «μισὲρ Ἰωάννης καὶ συντροφία» γρόσια 2000 καὶ ἡ ἱερὰ μητρόπολις Ἀγχιάλου 1500, ὧν ἀμφοτέρων τὸν τόκον 350 κατ' ἔτος βλέπομεν σημειούμενον μόνον εἰς τὰ κατάστιχα τοῦ κατόπιν ἔτους. Ἀπὸ τοῦ 1801 ὀφειλέται τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς φαίνονται οἱ ναοὶ τῆς ἁγίας Κυριακῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ: 2500 γροσίων, ἁγίου Δημητρίου Ξυλοπόρτης 1500 καὶ Παναγίας ἐν Χάλκῃ 1000 γροσίων· ὧν οἱ δύο πρῶτοι ἀπέτινον ἐτήσιον τόκον 8 τοῖς ἑκατὸν. ὁ δὲ τελευταῖος 10. Τὰ χρήματα ταῦτα κατετίθεντο ἔντοκα ἐπ' ὀνόματι τῶν Νοσοκομείων, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὰ ἔτη 1801 καὶ 1802 εἰς δάνειον δοθέντα: 500 μὲν εἰς τὸν μητροπολίτην Σοφίας, 500 εἰς τὸν Βιδύνης καὶ 3000 «εἰς ἀγορὰν μεριδίου ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων». εἰς πρόσθες καὶ 2500 γρόσια λόγῳ δανείου δοθέντα εἰς τὸ τῶν Πα-

τριαρχείων ἐθνικὸν Ταμεῖον· ἴσως δὲ εἰς ὄνομα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐδανείσθησαν τῷ 1807 αἱ ἱεραὶ μητροπόλεις Παλαιῶν Πατρῶν 1000 καὶ Σμύρνης 1500. Καὶ περιττὸν εἶναι νὰ κλείσωμεν τὴν παράγραφον ταύτην προσθέτοντες ὅτι πλὴν τῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα κατ' ἔτος διδομένων, ἦτον ἐπὶ τόκῳ κατατεθειμένον πρὸς συντήρησιν αὐτῶν κεφάλαιον ἐκ γροσίων 11,500· οὕτω δὲ ὁ κοινὸς πόθος ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τοῦ γένους ἤρξατο πληρούμενος καὶ τῶν Νοσοκομείων ἡ συντήρησις δὲν ἐκινδυνεύετο πλέον «ἐν τυχηραῖς προσόδοις».

Εἰς τὰ κοινωφελῆ ταῦτα καθιδρύματα, τὰ ὁποῖα ἐτίμησαν ἀείποτε καὶ τιμῶσι τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος ἐδόθησαν τῷ 1796 γρόσια 9233, τῷ δ' ἑπομένῳ ἔτει 953, τῷ μετὰ ταῦτα 1630, τῷ κατόπιν 9009 καὶ μόνον τῷ 1800 τὸ δοθὲν ποσὸν ἔφθασεν εἰς 13678 γρόσια. Μόλις τὸ τρίτον τοῦ ποσοῦ τούτου ἠδυνήθησαν οἱ ἐπίτροποι νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα τῷ ἑπομένῳ ἔτει, δὲν εἶναι δ' ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν τὰ κατόπιν δοθέντα. Τῷ 1805 πάλιν ἡ δοθεῖσα ποσότης ἦτο σημαντικὴ κάπως, ἀναβαίνουσα εἰς 14038, ἀλλὰ τὰ κατόπιν ἔτη παριστῶσιν ἐλάσσονα χορηγηθεῖσαν ποσότητα, ἥτις ἔφθασε τὸν ἀριθμὸν τοῦτον κ τὰ τὸ 1810 καὶ τὸ 1811. Τῷ ἑπομένῳ δ' ἔτει τὰ κατάστιχα σημειοῦσι 19251 δοθέντα «τῷ καπζιμάλῃ Ὀσπηταλίων». Κατὰ τὰ ἔτη 1814—1818 δὲν ἀναφέρεται ποσὸν δοθὲν τοῖς Νοσοκομείοις, ἢ μόνον τῷ 1818 τὸ περίσσευμα ἐν τῷ ἰσολογισμῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς γρόσια 29324 «ἀπερνοῦν εἰς λογαρισμὸν Ὀσπηταλίου».

Πλὴν τούτων, τὸ ταμεῖον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐχορήγει καὶ δι' ἄλλους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς ἐκ τῶν μικρῶν αὐτοῦ προσόδων. Εἰς τὰ κατάστιχα τοῦ 1793—1794 ἀναφέρονται δοθέντα «450 γρόσια εἰς ἀγορὰν ἑνὸς σκλάβου Γκιουρτζῆ», δηλονοῦν Ἴβηρος. Τὰ κατάστιχα τοῦ 1805 σημειοῦσι γρόσια 468 «εἰς ἐλέη φυλακωμένων διὰ χειρὸς διαφόρων». Τὰ τοῦ 1811 κατάστιχα ἀριθμοῦσιν 165 «ἐλέη εἰς διαφόρους διὰ χειρὸς τῶν ἐπιστατούντων, καὶ εἰς τὴν θυγατέρα

τοῦ ἁγιάσματζη διὰ ὑπανδρείαν της 60». Τὰ τοῦ κατόπιν ἔτους ἰσάριθμα ἐλέη καὶ ὀλιγώτερα ἄλλοτε. Τῷ 1798 ἀναφέρεται ὅτι ἐδόθησαν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Γενι-μαχαλὲ τῆς ἐπαρχίας Δέρκων γρόσια 120, τῶν ὁποίων ἀκολούθως ἡ χορηγία διεκόπη, ἐπαναληφθεῖσα τῷ 1805 καὶ παραταθεῖσα μέχρι τοῦ 1821, πλὴν μικρᾶς τινος διακοπῆς εἰς τρία ἢ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὴν δεκαεξαετῆ ταύτην περίοδον παρατηρουμένης. Εἰς ἐλάφρυνσιν δὲ τῶν ἐξόδων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἴσως δὲ καὶ μετὰ προηγουμένην συνθήκην μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῆς καὶ τοῦ μητροπολίτου Δέρκων γενομένην, καθιερώθη ἡ περιαγωγὴ κουτίου τινὸς ἐν τῷ ναῷ καὶ τοῖς πέριξ, οὗ τὸ εἰσόδημα προωρίζετο διὰ τὴν τοῦ Γενι-μαχαλὲ σχολήν· ἡ περιαγωγὴ ὅμως αὐτοῦ, ἀρξαμένη κατὰ τὸ ἔτος 1795 καὶ κατ' αὐτὸ συναθροίσασα γρόσια 102, ἔπαυσεν ἴσως μετὰ ἓν ἔτος, φαίνεται δὲ μόνον τῷ 1799 εἴσπραξις 92 γροσίων, μεθ' ὃ τῷ 1800 συνήχθησαν μόνον 21 γρόσια. Ἔκτοτε εἰς τὰ κατάστιχα οὐδεμίαν εἴσπραξιν ἀπαντῶμεν.

Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν ἐξόδων, ἅτινα τακτικῶς ὁ ναὸς διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν ἀπήτει, εἴπομεν μὲν ἄνω βραχέα τινα, δὲν ἀπασχολοῦμεν δὲ καὶ πάλιν τὸν εὐμενῆ ἡμῶν ἀναγνώστην. Ἐν τοῖς ἰσολογισμοῖς, ἀπὸ τοῦ 1805 ἀναφέρεται καὶ ψάλτης, ὅστις φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος ἔτους λαμβάνων ἐτήσιον μισθὸν 120 ἢ 130 γροσίων· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1810 ὁ μηνιαῖος αὐτοῦ μισθὸς ὁρίζεται εἰς γρόσια 15, πλὴν 40 γροσίων, ἅτινα κατ' ἔτος παρεῖχον αὐτῷ δῶρον, κατὰ πᾶν πάσχα, ἀνὰ 20. Κατὰ τὸ 1812 ὁ μηνιαῖος μισθὸς αὐτοῦ κατεβιβάσθη εἰς 12 γρόσια, μετὰ δὲ διετίαν ηὐξήθη εἰς 20. Οἱ μισθοὶ οἱ παρεχόμενοι τοῖς ὑπηρέταις τοῖς ἐν τῷ ναῷ δουλεύουσιν ἦσαν οὐχὶ ἐπαρκεῖς, γινώσκομεν δ' ἄλλοθεν ὅτι παρόμοιοί τινες ἐδίδοντο παρ' ἄλλων ἐφοριῶν κοινωφελῶν καταστημάτων, καὶ παρὰ πτωχῶν ἱερῶν ναῶν ἐπαρκέστεροι. Ὁ ψάλτης π. χ. τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὸν Κουρούτσεσμεν ἐμισθοδοτεῖτο 15

γρόσια κατὰ μῆνα καὶ τοῦτο περὶ τὰ 1791—1795 (1). Ἀφίνομεν τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ὄντας, ἐν σχέσει πρὸς ἄλλους, ὑπερόγκους· οὕτω κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ μὲν ἀρχιδιδάσκαλοι ἐλάμβανον δισχίλια κατ' ἔτος γρόσια, οἱ δὲ δεύτεροι καὶ τρίτοι ἀπὸ 1000—1500· ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ τοὺς ὑποτρόφους αὐτῆς ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ ἐν ἀρχαῖς τοῦ αἰῶνος ἡμῶν τούτου ἐπλήρωνε τινὰς μὲν 100, τινὰς δὲ 200 γρόσια κατ' ἔτος (2), ἐκ καθήκοντος θαυμάζομεν πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπηρετοῦντας, ἀπὸ τοῦ λαϊκοῦ ἐπιστάτου μέχρι τοῦ ψάλτου ὀλίγον μισθὸν ἀπολαμβάνοντας, ἀλλ' ἐργαζομένους μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου, ὃν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ διοικῶν κοινὰ καταστήματα.

Βραχὺς θέλει εἶσθαι ὁ περὶ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ναοῦ λόγος. Κυριώτερον, καθ' ἡμᾶς, εἰσόδημα ἦτο τὸ ἐμβατοίκιον τοῦ προεστῶτος καὶ τῶν ἱερέων, τὸ ὁποῖον ὡρίζετο εἰς 1600 γρόσια διὰ τὸ ἔτος 1794—1795, ἀμέσως ὅμως ἀνεβιβάσθη εἰς 2000 καὶ τοσοῦτον διετηρήθη μέχρι τῆς 1 ἀπριλίου 1805. Ἔκτοτε μέχρι τῆς 1 ἰανουαρίου 1806 σημειοῦται ἐν τοῖς καταστίχοις γρόσια 2500. Ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ 1808 μέχρι τῆς 1 ἰανουαρίου 1810 ὁρίζεται 3000 γρόσια, ἰσάριθμα δηλαδὴ φράγκα, ἀκριβῶς ὅσα ἐπλήρωνεν ὁ προϊστάμενος εἰς τὸν μητροπολίτην Δέρκων πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὡς σταυροπηγιακοῦ ναοῦ. Καθ' ὅλον τὸ 1810 καὶ τὰ κατόπιν ἔτη μέχρι τῆς ά τοῦ 1814 οἱ ἱερεῖς ἐχορήγουν ἐμβατοίκιον 3500 γρόσια, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου προσετέθησαν εἰς τὴν ἱερατικὴν ταύτην φορολογίαν καὶ 250 γρόσια κατ' ἔτος μέχρι τῆς ά ἰανουαρίου 1819. Τότε ὑφίσταται μεγάλην αὔξησιν τὸ ποσὸν τοῦτο, ἀνελθὸν εἰς

(1) Β. Α. Μυστακίδου περὶ Κουρούτσεσμε. Ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1885. σελ. 21.

(2) Μανουὴλ Ι. Γεδεὼν Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας· σελ. 235—236.

πεντακισχίλια γρόσια ἢ τοσαῦτα φράγκα, κατὰ συγχρόνους μαρτυρίας περὶ τῆς ἀξίας τοῦ γροσίου (1). Δὲν ὑπῆρχε, πιστεύομεν, ἱερὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ναός, οὗ οἱ προεστῶτες ἀπέτινον τοσοῦτον βαρὺ ἐμβατοίκιον· κατὰ τὸ προτελευταῖον ἔτος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κουρούτσεσμε κατέβαλλεν ἐμβατοίκιον γρόσια χίλια (2). Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα τὸ δυσβάστακτον τοῦτο ποσὸν ἐλαττοῦται τοσοῦτον, ὥστε τῷ 1825 διὰ μῆνας δεκαὲξ ἐλήφθησαν γρόσια 4600, μεθ' ὃ αὐξάνεται πάλιν μέχρι πεντακισχιλίων καὶ πεντακοσίων ἐτησίως. Τὰ εἰσοδήματα τῆς ἁγίας εἰκόνος ἦσαν καὶ ταῦτα οὐκ εὐκαταφρόνητα· τοὐλάχιστον ἂν ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1833 δηλ. εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν ἦναι γρόσια 15,907, ἀπὸ τοῦ 1833 ἐπὶ μίαν νέαν τριετίαν ἀνῆλθον εἰς 40,156. Κατὰ τὴν τριετίαν ταύτην τὰ τῶν ἱερέων ἐμβατοίκια ἔφθασαν τὸν τεράστιον ἀριθμὸν 64,847 γροσίων. Ἀλλὰ τὴν αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων δικαιολογεῖ ἡ τοῦ νέου καὶ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ οἰκοδομή, ἡ χορηγηθεῖσα ἡμῖν εὔνοια τῶν κρατούντων, καὶ ἡ μετὰ πομπῆς καὶ πανηγυρικῶς ἐν αὐτῷ γενομένη τῶν ἱερουργιῶν ἐπιτέλεσις. Ἔκτοτε ἡ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν θαυμάτων τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἑορτή, ἡ κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Διακαινισίμου τελουμένη, ἐγίνετο πομπωδῶς, αὐτοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου λειτουργούντων, ἀπείρου δὲ λαοῦ συρρέοντος, ὡσεὶ μέλισσαι καὶ πάλιν, καθὰ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν βυζαντινῶν, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν φρᾶσιν τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου. Συμπληροῦμεν καὶ τοῦτο τοῦ βιβλίου τὸ μέρος, προσθέτοντες ὅτι ἀπὸ τοῦ 1864 ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πατριαρχικὴ λειτουργία ὡρίσθη

(1) Τῷ 1819 προεκηρύττετο ὅτι τῆς «Κιβωτοῦ» ἕκαστος τόμος ἐτιμᾶτο γρόσια τεσσαράκοντα, ἤτοι τόσα φράγκα.

(2) Περὶ Κουρούτσεσμε, σελ. 23.

νὰ τελῆται τῇ πρώτῃ κυριακῇ μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου (1)· τῇ δὲ παρασκευῇ τῆς ά ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα τὴν θείαν ἱερουργίαν ἐπιτελοῦσι τρεῖς ἢ πλείονες τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερέων.

Ἵνα καταστῇ πλήρης ὁ λόγος ὁ περὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ ἁγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πόρος ἕτερος ἐλάχιστα ἀποφέρων ἑκάστοτε, ἦτο, καθὼς καὶ εἶναι, ὁ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐπὶ τῆς ἁγίας εἰκόνος τῆς Θεομήτορος ἀναρτωμένων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἀφιερωμάτων. Ἡ πρώτη τῶν ἀναθημάτων τούτων ἐκποίησις ἀναφέρεται γενομένη κατὰ τὸ 1799—1800, ὅτε συνήχθη ἐκ ταύτης ποσὸν 1233 γροσίων, ἐνῷ ἐπὶ μίαν τριετίαν, ἀπὸ τοῦ 1830—1833 συνήχθησαν ἀπὸ τῆς ἐκποιήσεως ταύτης 3076, τὴν δὲ μετὰ ταῦτα τριετίαν 5261. Καὶ σήμερον ἔτι τὸ εἰσόδημα τοῦτο εἶναι σχετικῶς πενιχρόν. Ἡ πώλησις τάφων ἐν τῷ νάρθηκι ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον εἰς τὰ κατάστιχα τῷ 1835, τὸ ἐκ τούτου δὲ τότε συναθροισθὲν ποσὸν ἦτο 3300 γρόσια. Ἕτερον εἰσόδημα, τὸ ἀπὸ τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ καφενείου τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ναοῦ κειμένου, σημειοῦται πρώτην φορὰν ἐν τοῖς ἰσολογισμοῖς τῶν ἐτῶν 1834 καὶ 1835, ἔφερε δὲ τότε κατὰ διετίαν 10642 γρόσια. Ἀπὸ τοῦ ἔτους ὅμως 1828—τοῦ ὁποίου, εἰρήσθω πρὸς λεπτομερῆ τῶν καθ' ἕκαστα γνῶσιν, ἰσολογισμοὶ δὲν φαίνονται—ἡ ἄγρυπνος περὶ τὰ Νοσοκομεῖα καὶ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ἐπιμέλεια καὶ στοργὴ τῶν ἰθυνόντων τὰ πράγματα τοῦ γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὗρε καί τινα νέον πόρον, ὅστις εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν διετηρεῖτο μέχρι τῆς σήμερον. Τῷ 1827 πατριαρχοῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Ἀγαθαγγέλου τοῦ Ἀδριανουπολίτου, σκέψις ἐγένετο, ὡς ἄλλοτε περὶ καταργήσεως, οὕτω νῦν περὶ βελτιώσεως τῶν κατὰ τὰς προικοδοσίας εἰθισμένων, ἐξηνέχθησαν δὲ

(1) Κανονισμὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐθνικοῦ Νοσοκομείου τῶν Ὀρθοδόξων. 1884, σελ. 11. ἄρθρον 8 τοῦ Γ' κεφαλαίου τοῦ Κανονισμοῦ.

συνοδικαὶ ἀποφάσεις «κατὰ τῶν ἐπὶ χρήμασι γυναῖκας λαμβανόντων καὶ ἐμπορίαν ἄντικρυς καὶ χρηματισμὸν τοὺς ἱεροὺς γάμους ποιουμένων, ἐξ οὗ συνέβαινε μυρία τὰ ἄτοπα, ὅσα καὶ γραφῇ παραδοῦναι ἀμήχανον» (1). Πατριάρχης καὶ σύνοδος ἱερὰ καὶ πρόκριτοι τοῦ γένους, περιορίσαντες τὴν μεγάλην ποσότητα τῶν διδομένων προικῶν, ὥρισαν νὰ λαμβάνωνται ἐπὶ τῶν προικῶν «ἐπ' ὀνόματι τῶν Νοσοκομείων ἓν ἄσπρον λιανὸν εἰς τὸ γρόσι». Ἀληθὲς μὲν ὅτι τὰ εἰσοδήματα ἦτον εἰσόδημα τῶν Νοσοκομείων, ἀλλὰ σημειοῦται εἰς τὰ Κατάστιχα τῶν εἰσοδημάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Συνήχθη δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1829 καὶ 1830 ποσὸν ἐκ γροσίων 9579, ἀπὸ τοῦ 1833—1836 μόνον 12882. δεικνύον ὅτι κατὰ τὴν τριετίαν ταύτην αἱ χορηγηθεῖσαι προῖκες εἰς νεονύμφους μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλουν ποσὸν 1,536,001 σχεδὸν γροσίων. Ἡ καλλίστη αὕτη συνήθεια διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τοῦ 1851, ἀλλ' οὐχὶ αὐστηρῶς τηρουμένη.

Οἱ ἰσολογισμοὶ τοῦ ταμείου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκλείοντο κατὰ τὴν πρώτην ἀπριλίου ἑκάστου ἔτους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1806 βλέπομεν αὐτοὺς ἀρχομένους τῇ 1 ἰανουαρίου καὶ λήγοντας τῇ 31 δεκεμβρίου.

δ'

Καθὼς ἔχομεν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, οὕτως ἔχομεν καὶ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, εὑρεθεῖσαν τῷ 1727· ἔχομεν δὲ ἐκτὸς ταύτης καὶ ἄλλην εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, εἰς ταύτην δὲ ἡ Θεοτόκος ζωγραφίζεται ἐπικαθημένη ὑπεράνωθεν μαρμαρίνης λεκάνης, ἥτις προχέει τὸ ἱερὸν ἁγίασμα ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τῆς Θεομήτορος, ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς ὁποίας ἐξέρχονται οἱ λόγοι οἱ λεχθέντες πρὸς τὸν Μα-

(1) Διαταγαὶ γάμων καὶ προικοδοσιῶν Ὅροι καὶ Κανόνες. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου· Ἐν Κων]πόλει 1827, σελ. 20, ἄρθρ. Α'.

κέλλην Λέοντα «Λέων βασιλεῦ, εἴσελθε εἰς τὸ ἐνδότερον» κτλ. πέριξ δὲ τῆς Θεοτόκου ζωγραφίζονται συνήθως οἱ ἐν τῷ ἁγιάσματι θεραπευθέντες ἀπὸ νόσων. Τοιαύτην εἰκόνα παλαιοτέραν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρίσκομεν, κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατάστιχα, τὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων ἐν Γαλατᾷ· ἡ εἰκὼν αὕτη ἐζωγραφήθη καὶ ἐστάλη τῷ 1792 ἐκ Ρωσσίας, διὰ δὲ τὴν ζωγραφίαν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταφορὰν αὐτῆς ἐδαπάνησε τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα ὁ Γεώργιος Σκοῦρσος. Εἰκόνος τοιαύτης τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔχομεν σωζομένας καὶ χαλκογραφίας. Ἡ παλαιοτέρα τῶν χαλκογραφιῶν τούτων ἐχαλκοχαράχθη τῷ 1812 ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος ζωγράφου Νικολάου Χίου, καὶ προετάχθη τῆς εἰς τὸ χυδαῖον ἰδίωμα παραφράσεως τῆς συγγραφῆς τοῦ Καλλίστου Ξανθοπούλου, φέρουσα κάτωθι τὸ ἑξῆς ἰαμβικὸν δίστιχον·

Ζωήρυτον Δέσποινα χάριν σὴν δίδου,
Πιστοῖς ἐμοί τε καὶ ψυχῆς σωτηρίαν.

Τῷ 1836, συνδρομῇ τῶν ἐφόρων τοῦ Νοσοκομείου, ἐξεδόθη ἄλλη χαλκογραφία, ἰδιαιτέρως εἰς μέγα σχῆμα, «ἐκ τοῦ ἐν Θεραπείοις ἑλληνικοῦ τυπογραφείου ἡ Ἀμαλθεία», κακοτέχνως σχεδιασθεῖσα, ἄγνωστον ὑπὸ τίνος, φέρουσα δὲ κάτωθι τὸ ἑξῆς ἑξάστιχον ἐπίγραμμα, ποίημα τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Νικολάου Λογάδου :

Πηγῆς Ζωοδόχοιο, ὁρῶν τύπον, ὦ ξένε, τόν δε,
Ψυχῇ προσπιτνῶν δόξασον Ἀγνοτόκον·
Σεῦ γὰρ γέγραπται χάριν ὄφρα ἑὼν περ ἄπο
Ὄψιν ἔχων αὐτῆς τῆς χάριτος μετέχῃς·
Καὶ Πατριάρχῃ εὔχεο δὴ Κωνσταντίῳ, ὅς τ' ὢν
Ἠΰς τ' ἠδὲ σοφὸς τεύξατο τόν δε τύπον.

ε'

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορία, τοιαῦται αἱ τύχαι καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ

περιλαλήτου ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν, ἐπὶ τῇ βάσει συναρμολογούμεναι τῶν εἰδήσεων, ὅσας χορηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι καὶ οἱ χειρόγραφοι κώδικες, τοὺς ὁποίους συνεβουλεύθημεν, ἐκθέσαντες τὴν βραχεῖαν ἱστορίαν ταύτην. Κατὰ δυστυχίαν, οὐδεμίαν εἴδησιν ἔχομεν ἀκριβῆ καὶ βεβαίαν, ἢ καὶ πιθανὴν ἔστω, περὶ τοῦ Νεκροταφείου τοῦ κειμένου παρὰ τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς. Ὅτι Νεκροταφεῖον ἔκειτο ἐκεῖ που, ὅτι ὀρθόδοξοι ἐθάπτοντο ἔξω περιωνύμων τινῶν ναῶν, κατὰ πόθον ρητῶς ὑπ' αὐτῶν διατυπούμενον, ὅτι τοῦτο ἐγίνετο καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν χωρίοις, καὶ εἰς χρόνους πολλῷ μακρὰν ἡμῶν κειμένους καὶ μέχρι σήμερον εἰσέτι, τοῦτο δὲν ἐπιδέχεταί τινα ἀμφιβολίαν. Ἀλλ' ἐπιγραφὴ ἀρχαία, βεβαίαν φέρουσα χρονολογίαν, εἰσέτι δὲν ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐγένοντο τοσαῦται ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαθάρσεις τῶν πέριξ τοῦ ναοῦ τόπων· ἡ παλαιοτέρα ἐπιγραφή, εὑρεθεῖσα παρὰ τὰ ἀρμενικὰ μνήματα, ἐντετειχισμένη δὲ σήμερον ἐπὶ τῆς δεξαμενῆς, τῆς εὑρισκομένης ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νοσοκομείου ἡμῶν, πρὸ τοῦ ναοῦ, εἶναι αὕτη :

« Ἐνθάδε κατάκιτε ἡ τῆς μακαρίας μνήμης Μαρία πιστὴ θυγά-
« τηρ Στεφάνου γαμετὴ δὲ γεναμένη Στεφάνου τοῦ καὶ Κομηταλιθο-
« πράτου θεραπεύσουσα πρῶτον τὸν Θεὸν καὶ δεύτερον τοὺς γονεῖς καὶ
« τὸν ἄνδρα, ἐτελειώθη μηνὶ Ἀπριλίῳ 15 ἡμέρα ϛ' ἰνδ. Θ μετὰ τὴν
« ὑπατίαν »

Δυστυχῶς εἶναι ἠκρωτηριασμένη, ἀλλὰ βυζαντινὴ πάντως ἴσως τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὅτε πλέον ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ ἐτῶν, κατὰ τὰς ἐν τῷ Χρονικῷ Πασχαλίῳ ἀναγραφάς, ὄνομα ὑπάτων δὲν φαίνεται.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, πότε ἤρξαντο ἀκριβῶς οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας νὰ θάπτωσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μένει τέως εἰς ἡμᾶς ἄγνωστον· ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ παρὰ τὴν Πηγὴν ἀρμενικῷ Νεκροταφείῳ εὑρέθησαν ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ χρονολογούμεναι πρὸ τριακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν, καὶ ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἀρμένιοι καὶ τὰς ἐκκλησίας

αὐτῶν ἔκτιζον πλησίον τῶν ἡμετερων, ὅπου καὶ συνωκίζοντο καὶ τοὺς νεκροὺς ἔθαπτον παρὰ τὰ ἡμέτερα μνήματα, καθὼς εἶχον καὶ τὰ αὐτὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐχορήγησαν εἰς ἡμᾶς οἱ κατὰ καιρὸν σουλτάνοι, συμπεραίνομεν ὅτι οὐ μόνον συγχρόνως πρὸς τὴν εὑρεθεῖσαν ἀρμενικὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν ἀλλὰ καὶ ἀρχαιότερον αὐτῆς ὑπῆρχεν αὐτόθι νεκροταφεῖον τῶν ὀρθοδόξων Γραικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου ὅμως αἱ ἐπιτάφιοι πλάκες μετεκομίσθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ἀλλαχοῦ· τῷ 1830, ἀνακαινιζομένης τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ Τὸπ-καπὶ ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν ὀρθοδόξων, ἀπειράριθμοι τοιαῦται πλάκες μετεκομίσθησαν εἰς αὐτὴν, καὶ οὐ μόνον ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοίχων καὶ δωματίων, ἀλλ' ἐστρώθησαν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ νάρθηκι ἀκαταλλήλως καὶ ὡς ἔτυχε, σῴζουσαι καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφάς. τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιοτέρα χρονολογεῖται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Ἐν τῷ Νεκροταφείῳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀρχαιοτέρα ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἡ ἑξῆς, τὴν ὁποίαν ἀντιγράφομεν ἀπαρελλάκτως·

1649 Ιουλι Γ
εκειμαι θε ει δου
λι του Θεου Αλε-
ξαντρα του Μιχα

Ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Πηγῆς κεῖνται σήμερον οἱ τάφοι τῶν ἀειμνήστων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθίμου Ε' τοῦ ἀπὸ Κυζίκου, Μελετίου Γ' τοῦ ἀπὸ Κυζίκου, Γερμανοῦ Δ' τοῦ ἀπὸ Δέρκων, Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου καὶ Ἰωακεὶμ Β' τοῦ ἀπὸ Κυζίκου. Ἐπὶ τῶν τάφων ἀναγινώσκονται ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον ἐπίγραμμα, ταῦτα δὲ πάντα ἐκρίναμεν καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα, χάριν τῆς ἀϊδίου μνήμης αὐτῶν, καὶ πρὸς χορήγησιν βιογραφικῶν εἰδήσεων εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον συντάξει βιογραφίαν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων γινώσκομεν ὅτι τὸ μὲν εἰς τὸν Ἄνθιμον Ε' ἐποιήθη ὑπὸ Σαμουὴλ Κυπρίου μητροπολίτου πρώ-

ην Μεσημβρίας, τὸ δὲ εἰς τὸν Κωνστάντιον ὑπὸ Ἡλιοὺ Ταντηλίδου. Εἶναι δὲ ταῦτα :

Α.

Ἄνθιμος ὧδε ἔτεθη, Χρυσάφου πάϊς, ἠδὲ Συλτάνης (ἠδὲ [Ἀνάσσης).
Πάτρα τοῦ Νεοχώριον ἐν πεδινοῖς Γανοχώροις.
Φῦ δ' ἐν ποιμέσι Χριστοῦ ὥσπερ χρύσεον ἄνθος·
Τοὔνεκα πόλλ' ἔτε' ἀρχιβύτην Ἀγαθούπολις ἔσχεν,
Ἀγχίαλος τ' ἰδὲ Κύζικος, ἄνδρα ἀγαυὸν ἀγαυή·
Πύματον, ἀλλ' ἔδει ὑψίστην λαβέειν περιωπήν,
Τὴν Πατριάρχου καὶ τὴν κοινῶν ἔμμε ἀμοιβήν
Τοιγὰρ ἐκεῖθεν ἔλαμψεν ὅτι πλειστ' ἔργμασι λαμπροῖς
Ἤψατο γὰρ πολέων ὅσσ' ἀτρακέως καλὰ κοινῇ
Πρός τ' αὖ δυσχερέα 'στῇ πάσῃσιν δυνάμεσσιν·
Ἀλλ' οἴ! ἔτος ἐν τῇδε βιώσας γ' ὤχετο πάντα·
Μέντοι γ' ἀρχιμέδων πόρε τῷ κῦδος μέγα ὅσσον
Ὅτι τε παῦροι θῶκον ἐπὶ τὸν κάλλιπον αὐδήν,
Πᾶς τε λεὼς Βύζαντος ἔρευσεν ἐπ' ἔξοδον αὐτοῦ.
ᾳωμϐ' Ἰουνίου ιγ.

Β.

Ἀείμνηστε, Μελέτιε ὧδε μέν σου σῶμα, ψυχὴ δ' ἐν οὐρανῷ, τὸ δ' ὄνομα ἐφ' ἅπαν τὸ εὐσεβὲς, μᾶλλον δ' ἔν τε Ἀμασείᾳ, Θεσσαλονίκῃ τε καὶ Κυζίκῳ, ἃς πατρικῶς ποιμάνας προήχθης ἐπαξίως ἐπὶ τὸν καθ' ἡμᾶς Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὃν περ ἐλάμπρυνας τιμαῖς τε βασιλικαῖς, μᾶλλον δὲ ταῖς κατακοσμούσαις σε ἀρεταῖς ἐλεημοσύνῃ, ἀνεξικακίᾳ τε καὶ ἀκτημοσύνῃ.

Ἔσχε δ' ὁ μακάριος γενέτειραν μὲν τὴν Κωνσταντίνου καὶ τροφὸν, Κέαν δὲ πατρίδα ἐκ τοῦ τὰ πρῶτα φέροντος ἐκεῖ τῶν Παγκάλων οἴκου· μετέβη δὲ τῶν τῇδε τῷ 1845, νοεμβρίου 28, ἔτη 3 πρὸς τοῖς 70 βιώσας, μῆνας δ' ἑπτὰ τὰ Πατριαρχεῖα κοσμήσας.

Γ.

Γερμανὸς ὑψίθρονον Πατριαρχικὸν οἶακα νωμῶν
Δεύτερα, κάλλιπε γῆν φύματι ἀργαλέῳ·
Πολλὰ μογήσας εὖτε μάλ' ἄφθιτα δ' ἔργματα ῥέξας,
Εὐσεβίης ἔρκος ἔρμα τε Πιερίδων·
Ἠδὲ Μονὴ Τριάδος χριστώνυμοι ἔνθ' ἀγνοὶ ἄρνες,
Ὀρφανίης τε δόμος καὶ τεμένη Σοφίης
Οἷς ἔπι (ἄλλα σάφ' οἶδε Θεὸς) κῦδος μέγα, κεδνὸν,
Βύζαντος δήμῳ ἤραο πρέσβυ μάκαρ
Αἴ αἴ ῥ', ὡς γέο ἰμέρθεν Μοῦσαι στοναχεῦσαι
Χῆραι δ' ὀρφανικοὶ θ' ὡς μεγάλ' ἴαχον, αἴ.
Δεξιτερὴν δὲ πενητοκόμον τίνα κύσσομεν αὖτις ;
Δύσποτμα τέτλαμεν. Ἀλλ' ἴλαθι οὐρανόθεν·
Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ᾳωνγ. μηνὸς Σεπτεμβρίου μεσοῦντος.

Δ.

Τοῦ Πατριάρχου εὐκλεοῦς Κωνσταντίου
Σκῆνος μὲν ἐν γῇ, τῇ δὲ νῦν ἀμπαύεται·
Πηγῆς δὲ Ναὸς, οὗ δομήτωρ ἦν ὅδε,
Τυμβῆρες οἱ ἔστηκε σῆμα κειμένῳ·
Τοῦ δὲ κλέους ἔπαυλις ἔσται πᾶς τόπος
Σινᾶ μεσηγὺς ἠδὲ ρωσσίδος χθονός.
Καὶ κλαύσεται μὲν πᾶς πένης τὸν προστάτην,
Μοῦσαί τε πενθήσουσι τὸν μουσηγέτην,
Φρούραρχον αὖ τε πίστεως Ἐκκλησία,
Αὐτὸς δ' ἐν οὐρανοῖσι κρεισσόνων μέτα,
Πόνων ἀμοιβὰς πρὸς Θεοῦ κομίζεται.
ᾳωνθ' Ἰανουαρίου ζ'.

Ε.

Κλεινῆς Χίου βλάστημα καὶ κῦδος μέγα,
Κόσμον δὲ καὶ σέμνωμα κλήρου εὐσεβοῦς.

Ἐκκλησίας ἔμπειρον οἰακοστρόφον,
Ὀξὺν νοῆσαι καὶ τὸ πρᾶξαι δεξιόν,
Δὶς ποιμεναρχήσαντα ἐν Βυζαντίῳ,
Ἰωακεὶμ ἐνταῦθα γῆ τὸν δεύτερον
Κεύθει μακρᾷ δαμέντα καὶ λυγρᾷ νόσῳ
Μνήμην λιπόντ' ἄληστον ἐσθλῶν ἐργμάτων.

Ἐγεννήθη ἐν Καλλιμασίᾳ τῆς Χίου τὸ ᾳωϐ', ἐτελεύτησε τῇ Δ Αὐγούστου τῷ ᾳωοη', τὸ ε' ἔτος τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ.

Τοιοῦτον ὄντα τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς ἐγκωμίασαν διὰ δύο ὀλιγοστίχων ποιημάτων ἐν μὲν τῷ ΙΒ' αἰῶνι ὁ ἱερὸς μητροπολίτης Εὐχαΐτων Ἰωάννης, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τοῦ γένους Νικόλαος Λογάδης· καὶ τὸ μὲν τοῦ πρώτου εἶναι ἑξάστιχον ἰαμβικὸν ἔχον οὕτως·

Ἔβλυζε καὶ πρὶν νᾶμα τῷ λαῷ πέτρα,
Χριστὸν δὲ ταύτην μυστικοί φασι λόγοι,
Ὃς καὶ ποτίζει νέκταρ πρὸς ἀφθαρσίαν·
Μήτηρ δὲ Χριστοῦ δευτέρα πάλιν πέτρα,
Ζηλοῖ τὸν Υἱόν, καὶ ῥέει ζωῆς ὕδωρ.
Πάντες δέχεσθε συντρέχοντες τὴν χάριν.

Τὸ δὲ τοῦ Λογάδου, ἐκδοθὲν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀνατολικῷ Ἀστέρι» (ἔτος 1880 δεκεμβρίου 10) εἶναι τοῦτο, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπισφραγίζομεν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἡμετέρου πονήματος.

Λουτήριον πέφυκε ῥεῖθρον δακρύων
τῶν δυσκαθάρτων τοῦ νοὸς μιασμάτων.
Λυτήριον δὲ τυγχάνει ὕδωρ τόδε
Πηγῆς ἀθλίων σώματος παθημάτων
τὸ μητροπρεπὲς τοῦ Θεοῦ Λόγου ὕδωρ,
ὕδωρ τὸ ῥυσίζωον, εὐειδὲς, ξένον,
ἁγνὸν τὸ πανάκεια παντοίων νόσων,
ᾧ ηὐδόκησε χρῆσθαι ἡ Θεοτόκος.

Τούτῳ προσελθὼν νίψαι ὄψιν καὶ κάραν,
χωλὸν τὸ σῶμα πίστει ἀτρεκεστάτῃ.
Καὶ νή γε ὄψει σαὐτὸν εὐπετῇ πάνυ,
κοῦφόν τε ὄχλου παντὸς δυσοίστου πάθους,
πρὸς αἶνον ἁγνῆς μητροπαρθένου κόρης.
Βυζαντὶς, ἠγάσθην σὲ τῆς εὐποτμίας.

Ἐν δὲ τῷ παρελθόντι ΙΖ' αἰῶνι ὁ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Ἰωάννης Λέσβιος ὁ καὶ Τζανῆς ἐποίησεν εὐχαριστηρίους στίχους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἐπὶ τῇ διὰ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος γενομένῃ θεραπείᾳ αὐτοῦ. Οἱ στίχοι οὗτοι σώζονται σήμερον ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Δαπόντε «Ἱστορικῷ Καταλόγῳ τῶν ἐπισήμων Ρωμαίων», ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένῳ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Κωνσταντινουπόλεως ἑλληνικῇ σχολῇ τῶν Εἰσοδίων.

Γ

Ἐπιλαμβανόμεθα ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου Νοσοκομείου καὶ τῶν προσηρτημένων αὐτῷ λοιπῶν κοινωφελῶν καθιδρυμάτων, τὰ ὁποῖα φέρουσι σήμερον καὶ ἀπὸ εἴκοσι τριῶν ἐτῶν τὸ ὄνομα «Ἐθνικὰ Φιλανθρωπικὰ Καταστήματα». Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ πάντων μάλιστα ὁ περὶ Νοσοκομείων λόγος ἔχει μεγάλην σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χριχριστιανικοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας, ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας αἰώνων, καὶ εἶναι τόσον λυπηρὸν ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ παρόντος βιβλίου καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἐπιτρέπουσιν ἔκτασιν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τοσοῦτον ὄντος ἐπαγωγοῦ καὶ χρησίμου εἰς πάντα χριστιανόν.

Ἡ περίθαλψις τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Α΄ αἰῶνος, ἦσαν δὲ πρὸς τὸ τοιοῦτο χριστιανικὸν ἀγαθὸν ἔργον ὡρισμένοι, καθὼς βλέπομεν ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς (Γ, 19) διὰ μὲν τὴν περιποίησιν τῶν ἀνδρῶν τῶν πασχόντων οἱ διάκονοι, διὰ δὲ τὴν τῶν πασχουσῶν γυναικῶν αἱ διακόνισσαι· ἡ ὑπηρεσία τῶν διακονισσῶν ἦτον ἀξιομίμητος καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς εἰδωλολάτρας, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἀπήτησε τὴν ὑποστήριξιν τῆς συνηθείας ταύτης (1). Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τοὺς αἰῶνας, καθ' οὓς ἡ Ἐκκλησία καταδιώκετο, ἡ τῶν πτωχῶν περίθαλψις καὶ ἡ τῶν ἀσθενούντων καὶ τῶν ἀναπήρων ἐγίνετο μὲν διὰ φροντίδος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατ' οἴκους, καὶ ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν διωγμῶν, τότε κατὰ πρῶτον ᾠκοδομήθη Νοσοκομεῖον, οἴκημα μέγα δηλονότι, περιλαμβάνον περισσοτέρους ὅσον

(1) Διονυσίου Λάτα Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία· τόμος Α΄, σελ. 167.

τὸ δυνατὸν ἀσθενεῖς ἢ γηροκομουμένους καὶ τοὺς τοιούτους· ἐνίοτε ἦσαν τόσον μεγάλα τὰ οἰκοδομήματα, ὥστε πόλεις ἠδύναντο νὰ λογισθῶσι καὶ νὰ λέγωνται. Τοιοῦτο θαυμάσιον νοσοκομεῖον ἔκτισεν ἐν Καισαρείᾳ ὁ μέγας τῆς πόλεως ταύτης ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Βασίλειος, καὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱεροῦ Θεολόγου Γρηγορίου, μικρὸν ἔξω τῆς πόλεως ἔκειτο, νέα καὶ τοῦτο πόλις ὄν, θησαυρὸν ἐγκλείουσα μὴ ἀφανιζόμενον, «ἐν ᾗ νόσος φιλοσοφεῖται καὶ συμφορὰ μακαρίζεται καὶ τὸ συμπαθὲς δοκιμάζεται». Σεμνυνόμενος, οὕτως εἰπεῖν, ὁ Γρηγόριος ἐπὶ τῷ φιλανθρώπῳ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καθιδρύματι, ἔνθους ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ· «οὐκ ἔτι πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα δεινὸν καὶ ἐλεεινόν· ἄνθρωποι νεκροὶ πρὸ θανάτου καὶ τετελευτηκότες τοῖς πλείστοις τοῦ σώματος μέλεσιν, ἀπελαυνόμενοι πόλεων, οἰκιῶν, ἀγορῶν, ὑδάτων, αὐτῶν τῶν φιλτάτων, ὀνόμασι μᾶλλον ἢ σώμασι γνωριζόμενοι . . . . Τί ἂν ἅπαντα ἐκτραγωδείην τὰ ἡμέτερα, οὐκ ἀρκοῦντος τοῦ λόγου τῷ πάθει; ἀλλ' ἐκεῖνος (Μ. δηλ. Βασίλειος) μαλιστα πάντων ἔπεισεν ἀνθρώπους ὄντας ἀνθρώπων μὴ καταφρονεῖν, μηδ' ἀτιμάζειν Χριστὸν τὴν μίαν πάντων κεφαλὴν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους ἀπανθρωπίας». Τὸ φιλανθρωικὸν τοῦτο καθίδρυμα, τὸ ὁποῖον ἐπεκαλεῖτο Βασιλειὰς ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ, περιεῖχε πλῆθος οἰκημάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διέμενον οἱ τοὺς ἀσθενεῖς περιποιούμενοι νοσοκόμοι, οἱ ἰατροί, οἱ τεχνίται τέλος, ὅσων τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας ἐλογίζοντο χρήσιμα εἰς τοὺς ἐν τῇ Βασιλειάδι καταμένοντας. Προσθέτομεν ὅτι καὶ ναὸς ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπὴς ἐντὸς τοῦ νοσοκομείου ὑπὸ τοῦ οὐρανοφάντορος τῆς Ἐκκλησίας πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐρχόμενος παρεμυθεῖτο τοὺς πάσχοντας, καὶ ὅτι ἡ Βασιλειὰς διετηρήθη καὶ διέλαμψε μεγαλώνυμος καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, συντηρουμένη διὰ τῶν προσόδων τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας (1). Τοιαύτην ὑπόληψιν εἶχε κατὰ τοὺς

(1) Ἀναστασίου Μ. Λεβίδου Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας· τόμος Α΄· ἐκ-

χρόνους ἐκείνους τὸ Νοσοκομεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, γινώσκομεν δὲ καὶ μέγα τι Νοσοκομεῖον ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ἀνακτισθὲν καὶ ἐπαυξηθὲν (1), ἀλλὰ τοιαῦτα μνημεῖα μέγιστα τῆς ἐν Χριστῷ φιλανθρωπίας καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν πασχόντων συμπαθοῦς μερίμνης ἐκόσμουν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τὴν Κωνσταντινούπολιν, περὶ δὲ τούτων θὰ γίνῃ μακρότερος ὁ λόγος, διότι ταῦτα ἦσαν οἱ πρόδρομοι τρόπον τινὰ τῶν ἔξω τοῦ Ἐπταπυργίου ἡμετέρων Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων.

Τῶν τοιούτων καταστημάτων τὸ ἀρχαιότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχε τὸ κατ' ἐξοχὴν Ὀρφανοτροφεῖον λεγόμενον, κείμενον δὲ οὐ μακρὰν τοῦ σήμερον Γιαλὶ-κιοσκί, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Σκ. Βυζάντιος θεωρεῖ κτίσμα Λέοντος τοῦ Μακέλλη, διότι πρῶτος αὐτοῦ ἐπιστάτης ἐχρημάτισεν ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀκμάσας ὅσιος Ζωτικὸς ὁ Ὀρφανοτρόφος. (2). Τὸ μέγα τοῦτο κατάστημα, πολλάκις ὑπὸ τοῦ χρόνου παθόν, διεσκευάσθη μεγαλοπρεπέστερον καὶ φιλανθρωπότερον ὑπὸ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, οὗτινος ἡ θυγάτηρ Ἄννα Κομνηνὴ περιγράφει μεγαλοπρεπῶς τὸ καταγώγιον τοῦτο τῶν γερόντων, τῶν ἀναπήρων καὶ τῶν ὀρφανῶν. Ὁ ναὸς αὐτοῦ τιμώμενος εἰς ὄνομα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἔκειτο ὑψηλότερον, καὶ ἦτον ὁρατὸς ἀπὸ παντὸς μέρους τῆς πόλεως· ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἀνηγείροντο τὰ τῶν ὀρφανῶν ἐνδιαιτήματα, οἰκήματα ἀπέραντα κατά τε τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος ὡς ἄλλη τις πόλις· πέριξ αὐτοῦ ἦσαν ᾠκοδομημένα τὰ καταλύματα τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πασχόντων ἐκ λώβης, τῶν τυφλῶν καὶ τῶν χωλῶν· ἦτο δὲ, φαίνεται, τὸ οἰκοδόμημα δίπατον ἔχον καὶ

κλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἐν Ἀθήναις· 1885· σελ. 107—108.

(1) βλέπε προχείρως τὴν λέξιν Νοσοκομεῖον ἐν οἱῳδήποτε Λεξικῷ ἐγκυκλοπαιδείας ἢ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας. Παράβαλε τὸ σύγγραμμα τοῦ ἀββᾶ Φλευρῆ «Ἤθη χριστιανῶν», μεταφρασθὲν παρὰ τοῦ ἰατροῦ Εὐαγγέλου Μεξικοῦ· ἐν Βενετίᾳ 1814, σελ. 171—173.

(2) Σκ. Δ. Βυζαντίου Κωνσταντινούπολις· τόμ. Α', σελ. 149—150.

φροντιστὴν, καὶ γραφεῖα, καὶ κλῆρον πολὺν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας, ταῦτα δὲ πάντα ἔκειντο πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ εἰσερχομένου, πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ ἔκειτο ἐκπαιδευτήριον τῶν γραμματικῶν, προωρισμένον ὅπως διδάσκωνται παῖδες ὀρφανοί (1).

Ἐπίσης μέγα φιλανθρωπικὸν κατάστημα ἦτον ὁ Ξενὼν τοῦ Σαμψὼν, κείμενος μεταξὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης (2) κτισθεὶς ὑπό τινος ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς ἐκ Ρώμης Σαμψὼν καλουμένου καὶ ἰατροῦ τὸ ἐπάγγελμα, τὸν ὁποῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθόντα Μηνᾶς ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἐχειροτόνησεν ἱερέα· ὁ Σαμψὼν θεραπεύσας ἀπὸ νόσου τινὸς ἀνιάτου τὸν Μ. Ἰουστινιανὸν ἔκτισε δι' ἐξόδων αὐτοκρατορικῶν τὸ μεγαλοπρεπέστατον τοῦτο τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βυζαντινὸν νοσοκομεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἰουστινιανὸς προσήλωσε πολλὰ κτήματα πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο, πυρποληθὲν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, τῷ 532, ὅτε «καὶ ἀπώλοντο οἱ ἐν αὐτῷ ἀνακείμενοι ἄῤῥωστοι» (3), ἀνῳκοδόμησε μέγα μετὰ πολυτελείας ὁ Μ. Ἰουστινιανὸς, ἀλλὰ κατὰ δεκέμβριον τοῦ ἔτους 564, κατὰ τὸν ἱστοριογράφον Θεοφάνη, «γέγονεν ἐμπυρισμὸς μέγας καὶ ἐκαύθη τελείως ὁ Ξενὼν τοῦ Σαμψών». Φαίνεται δ' ὅτι μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν κάθοδον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὁ Ξενὼν τοῦ Σαμψὼν δὲν ὑπῆρχεν (4). Ἀλλ' ἐκτὸς ἄλλων νοσοκομείων καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὁποῖα ἦσαν τὸ ἐν τῷ Δευτέρῳ, τὸ Εὐβούλου, τὸ

(1) Ἀνάγνωθι τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀρφανοτροφείου τούτου ἐν Ἄννης Κομνηνῆς Ἀλεξιάδι.

(2) Πασπάτη τὰ Βυζαντινὰ Ἀνάκτορα καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν ἱδρύματα· σελ. 65—67. Σκ. Δ. Βυζαντίου Κων|πολις, Α', σελ. 519—520.

(3) Χρονικὸν Πασχάλιον, Ὀλυμπιὰς ΤΚΗ'. βλ. καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς βυζαντινοῖς ἱστοριογράφοις τὰ περὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα.

(4) Τοῦτο γράφομεν ἀκολουθοῦντες τὴν κρίσιν τοῦ σοφοῦ ἰατροῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ συγγράμματι.

τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, τὸ τοῦ Κράλη, τὸ τοῦ Λιβὸς, τὸ τοῦ Μυρελαίου, τὸ τοῦ Ναρσῆ, τὸ εἰς τὰ Μαυριανοῦ, τὸ τοῦ Ἰσιδώρου καὶ Ἀρκαδίου, ἀμφότερα πλησίον τοῦ Ξενῶνος τοῦ Σαμψών, τὸ εἰς τὸ παλαιὸν Πετρὶν, κτίσμα τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης, τὸ πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν τεσσαράκοντα Μαρτύρων, κτίσμα Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, καὶ τὰ ὁποῖα ἔκειντο πάντα ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέγιστον ἐνδιαίτημα τῶν ἀσθενῶν ἀνήγειρεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος, καλούμενον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὅπερ εἷς τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ὀνομάζει «κάλλει τε κάλλιστον καὶ μέγιστον». Καὶ βρεφοτροφεῖον ἴδιον εἶχεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ γηροκομεῖα πλεῖστα ὅσα, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι τὸ τοῦ Ἁρματίου (ἐν τῷ σήμερον Σαρμασίκι), κτίσμα τοῦ ὁσίου Στεφάνου (27 φεβρουαρίου), τὸ τῶν Ὑψωμαθείων, κτίσμα τῆς ἁγίας Ἑλένης, τὸ τοῦ Ναρσοῦ, τὸ τῆς Γηραγάθης, τὰ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Τιβερίου τοῦ Θρᾳκὸς καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου κτισθέντα, τὸ τοῦ Δεξιοκράτους καὶ ἄλλα. Τῶν νοσοκομείων δὲ τούτων, ἐὰν οὐχὶ καὶ τῶν γηροκομείων, διευθυνταὶ ἦσαν ἱερωμένοι, ὡς ὁ Μηνᾶς λ. χ. ὁ κατόπιν πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος προΐστατο τοῦ Ξενῶνος τοῦ Σαμψὼν (1), ὡς ὁ Παῦλος ὁ τῷ 518 χειροτονηθεὶς πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὅστις ὑπῆρχε διευθυντὴς, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Ξενῶνος τοῦ Εὐβούλου.

(1) Τὰ πράγματα φαίνονται ὡς ἀσυμβίβαστα, προκειμένου περὶ τοῦ ὁσίου Σαμψὼν, τὸν ὁποῖον ὁ συναξαριστὴς Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς παριστᾷ χειροτονηθέντα ἱερέα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ ἅμα τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλεύσει Προϋπῆρχεν ἄρά γε ὁ Ξενὼν οὗτος, ὁ δὲ Σαμψὼν ἀνῳκοδόμησεν ὕστερον καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο κατάστημα, ἢ τὸ ἀληθέστερον ὁ Σαμψὼν ᾠκοδόμησε τὸν Ξενῶνα, καὶ ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῷ ἐπιστάτην τὸν ἐν ἁγίοις Μηνᾶν, ὅστις ὕστερον πατριάρχης γενόμενος ἐχειροτόνησεν ἱερέα; Ἡμεῖς φρονοῦμεν τὸ δεύτερον.

α΄

Ἐν τῇ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ δὲν εἶναι γνωστὸν ἀκριβῶς πότε ἤρξαντο νὰ ἱδρύωνται ἐν Κωνσταντινουπόλει νοσοκομεῖα καὶ τοιαύτης φύσεως καταστήματα, δυνάμεθα δὲ μόνον ἐξ εἰκασίας νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγῳ πρὸ τῶν μέσων τῆς ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδος οἱ Γραικοὶ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης εἶχον εἶδός τι φρενοκομείου διὰ τοὺς ἀτυχεῖς τῆς ἐθνικότητος αὐτῶν, κείμενον ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ ἐν Ἐγρὶ-καπὶ ναοῦ τῆς Παναγίας, καθὼς θέλομεν εἴπει προσωτέρω. Κατὰ τὰς ἐντύπους πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔχομεν (1), ἀρχαιότερον νοσοκομεῖον ἐν τῇ κοινωνικῇ ἱστορίᾳ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν γραικῶν, ὑπάρχει τὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξου κοινότητος. συστηθὲν τῷ 1665 διὰ τῶν χρημάτων αὐτῆς, καὶ μετὰ διάταξιν, ἣν ἐκληροδότησεν ὁ τῷ 1648 ἀποθανὼν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Κερκυραῖος Θωμᾶς Φλαγγίνης. Ἐντὸς τοῦ νοσοκομείου τούτου δέκα ἀσθενεῖς ἕλληνες ὄχι μόνον ἀπελάμβανον πάσης ἰατρικῆς νοσηλείας καὶ περιποιήσεως, ἀλλὰ καὶ χρηματικῆς ἔτι συνδρομῆς καθ' ὃν καιρὸν ἐξήρχοντο ἀπὸ τοῦ νοσοκομείου θεραπείας τυχόντες. Κατόπιν τοῦ νοσοκομείου τούτου, χρονολογικὴν ἂν ἀκολουθήσωμεν τάξιν, τάττομεν τὸ τῶν Ἱεροσολύμων, περὶ τοῦ ὁποίου σώζεται ἐπίσημον ἔγγραχον συνταχθὲν ὑπὸ Χρυσάνθου Νοταρᾶ τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου τῆς Ἁγίας Πόλεως. Ἐπειδὴ ὁ Χρύσανθος ἐξελέγη πατριάρχης τῷ 1707, ἐννοεῖται ὅτι τὴν σύστασιν τοῦ νοσοκομείου τούτου πρέπει νὰ ὁρίσωμεν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1707—1730, ὅτε ὁ Χρύσανθος ἀπεβίωσεν. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ, φαίνεται, ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ἀθανασιάδης ὁ Ἁγιοταφίτης, (2) μανθάνομεν ὅτι ὁ ἐν Βενετίᾳ διατρίβων εὐ-

(1) Ἰω. Βελούδου Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων Ἀποικία ἐν Βενετίᾳ· 1872, σελ. 117—118.

(2) Ἀνάγνωθι τὴν ὑπὸ Κυρίλλου Ἀθανασιάδου βιογραφίαν τοῦ Χρυ-

πατρίδης Νικόλαος Καραγιάννης προσήνεγκε διὰ τοῦτο τὸ νοσοκομεῖον, τὸ ἐντὸς τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ πεντακισχίλια γρόσια, ἐπὶ τόκῳ ὀκτὼ τοῖς ἑκατὸν ἐτησίως, πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου ὡσαύτως τούτου μανθάνομεν ὅτι ὁ Νικόλαος ἦτον υἱὸς Λεονταρῆ καὶ Μπενέτας, ἱκαναὶ δ' εἰς ἡμᾶς παρέχονται πληροφορίαι περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν χρημάτων καὶ τῆς διαταξέως τῶν τοῦ νοσοκομείου, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς πότε συνέστη καὶ πόσον χρόνον διετηρήθη εἶναι ἄγνωστον, ἀφοῦ δὲν ἔγραψε περὶ αὐτοῦ οὐδεὶς ἐκ τῶν βιογράφων τοῦ Χρυσάνθου. Καθῆκον ὅμως ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ Νικόλαος Καραγιάννης ἐτίμησεν ἐν τῇ πόλει τῆς Βενετίας τὸ γραικικὸν ὄνομα μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, εἰς δὲ τὸν ἐμπορικὸν αὐτοῦ οἶκον καὶ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν ὀφείλει τὸν πλοῦτον καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ ὁ περίφημος Ἰωαννίτης Πάνος Μαρούτζης· ἰδοὺ τί λέγει ἐπὶ παραδείγματι Καισάριος ὁ Δαπόντες· «πρὸ αὐτοῦ οἱ Καραγιάννιδες ἦσαν ὀνομαστοὶ πραγματευταὶ εἰς Βενετίαν καὶ αὐτοί, αὐτὸς δὲ πολλῷ τῷ μέτρῳ τοὺς ὑπερέβηκε, καὶ τὸ ὄνομα ἐκεινῶν τώρα μόλις ἀκούεται· καὶ τὸ παράδοξον ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἀπ' ἐκείνους τὴν ἔλαβε» (1). Κατὰ τὸ 1724 καὶ τὸ 1733 ὁ Νικόλαος Καραγιάννης, ὡς ὁ Μιχαὴλ Καραγιάννης μετὰ τρία ἔτη, ἐχρημάτισεν ἐπιστάτης τῆς ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῆς ἀδελφότητος, ἕνεκα δὲ τῆς εἰς τὸν Ζωοδόχον Τάφον ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ διαπύρου αὐτοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν θείων σκηνωμάτων ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ ἀοίδιμος Χρύσανθος ἐπίτροπον τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Βενετίᾳ, ὅπου μεγίστης ἀπήλαυε τιμῆς παρά τε τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἑτεροδόξων.

Ἐὰν ἦναι τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν ἄξιος ὁ Καραγιάννης, ἐρελ-

σάνθου ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας».

(1) Δαπόντε Κατάλογος Ἱστορικὸς ἀξιόλογος τῶν ἐπισήμων ρωμαίων, ἐν τῷ Γ τόμῳ τῆς «Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ κ. Κ. Σάθα, σελ. 189.

κύει τὸν σεβασμὸν ἡμῶν καὶ ἡ ἀγήρως καὶ ἱερὰ μνήμη τοῦ Χρυσάνθου, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει πρώτιστον πάντων τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, κατά τινα βιογράφον (1), καὶ τῶν χρεῶν πρὸς τὸν ἅγιον Τάφον, «ὑπὲρ οὗ οὐδὲ κόπων, οὐδὲ ἀγώνων, οὐδὲ χρημάτων ὅλως ἐφείδετο, τὴν τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτοῦ θρόνου συντήρησίν τε καὶ βελτίωσιν καὶ εὐημερίαν καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν, καὶ τοῦτο ἀείποτε καὶ πανταχοῦ ἐβουλεύετο, καὶ περὶ τούτου τὰ πάντα ἔλεγε καὶ ἔπραττε». Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον περὶ τοῦ νοσοκομείου τῆς Ἁγίας Πόλεως, κολοβὸν ἐν τέλει, εἶναι τοῦτο·

«*Νοσοκομεῖον ἐν τῷ ἁγίῳ Τάφῳ γεγονὸς ὑπὸ τοῦ Νικολάου Καραϊάνη εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου.*

Ἐν τάξει ἔτι πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς ἁγιωτάτης πόλεως Ἱερουσαλὴμ καθεστηκότες, χάριν περιηγήσεως, ἱστορίας καὶ μεθέξεως ὁπωσοῦν τελειοτέρας σπουδῆς, καὶ εἰδήσεως Λατινικῆς γλώττης δεῖν ἔγνωμεν ἀπελθεῖν εἰς τὰ μέρη καὶ τὰς βασιλείας τῆς Εὐρώπης, καὶ δὴ ἀπελθόντες καὶ εἰς τὰς κλεινὰς Ἐνετίας ἐξενίσθημεν ἐκεῖσε φιλοφρόνως, παρὰ τῷ εὐγενεστάτῳ, λογιωτάτῳ καὶ τιμιωτάτῳ ἄρχοντι, κυρίῳ Νικολάῳ Καραϊάνῃ, ἔχοντες συστατικὰ πρὸς αὐτὸν γράμματα, παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει θεοσεβεστάτου Οὐγγροβλαχίας κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα βοεβόδα, καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου, πανευγενεστάτου, καὶ σοφωτάτου ἄρχοντος, μεγάλου στολνίκου τῆς ῥηθείσης αὐθεντίας Οὐγγροβλαχίας κυρίου Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ, ὡς ὄντων ἀμφοτέρων φίλων ἄκρων τῆς αὐτοῦ εὐγενείας· διατριψάντων δὲ ἡμῶν ἐκεῖσε, καὶ ἐν Παταβίῳ ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη, διὰ τῆς συνεχοῦς συνδιατριβῆς τοῦ τοσούτου καιροῦ, ἡ μετὰ τοῦ ῥηθέντος εὐγενεστάτου ἄρχοντος φιλία εἰς ἄκρον βαθμὸν ἀποκατέστη, διά τε τὴν χρηστότητα τῶν αὐτοῦ ἠθῶν, τὴν

(1) Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιάς, σελ. φξϐ'.

εὐγένειαν, καὶ τὸ δὴ μάλιστα τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν, καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν δογμάτων τήρησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπαναστρεψάντων ἡμῶν αὖθις ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ Θείῳ προβιβασθέντων ἐλέει εἰς τὸν πατριαρχικὸν βαθμὸν, ἔμεινε μετὰ προσθήκης ὁ αὐτὸς δεσμὸς τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, ὄντινα καὶ καταστησάσης τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπίτροπον ἐκεῖσε τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοδόχου Τάφου, διά τε τὸν ἔνθεον διάπυρον αὐτοῦ ζῆλον, καὶ τὴν πρὸς τὸν Πανάγιον Τάφον ἄκραν εὐλάβειαν καὶ ἀγάπην, λυσιτελείας οὐ τῆς τυχούσης πρόξενος ἐγένετο, καὶ ὁσημέραι τρόποις διαφόροις ἐν πολλοῖς διατελεῖ τῷ τε Παναγίῳ Τάφῳ, καὶ ἡμῖν, τήν τε δυνατὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν δεικνὺς πρὸς τὰ ἅπερ παρ' ἡμῶν τόποις ἐκεῖσε ἐξέδοντο βιβλία· ἐξ ἰδίας ἔμπης καὶ ἐμφύτου καλοκἀγαθίας κινούμενος, ὑπό τε τῆς ἄκρας αὐτοῦ πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀληθοῦς ἀγάπης, καὶ βουλόμενος γενέσθαι τῆς οὐρανίου ἀτελευτήτου Ἱερουσαλὴμ, κ[αὶ] ἀπολαβεῖν ἐν ἐκείνῃ τῶν ἀνεκφράστων αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἀ[μ]αράντων τῆς ἀφθαρσίας στεφάνων, παρὰ τοῦ ἀπροσωπολήπτου μ[ι]σθαποδότου δικαίου κριτοῦ, οὐκ ἠρκέσθη τούτοις καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἀλλ' ἔγραψεν ἡμῖν οἰκοιοθελῶς, ὡς ἐπιποθεῖ καὶ βοήθειάν τινα ἰδ[ί]αν ἐπενεγκεῖν τῇ ἁγίᾳ Ἱερουσαλὴμ, ἐξ ὧν ὁ Κύριος αὐτῷ ἐχαρίσατ[ο] ἀγαθῶν, ὑπὲρ διηνεκοῦς καὶ αἰωνίου μνημοσύνου αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ γεννητόρων, περὶ ἧς καὶ ἐζήτησε παρ' ἡμῶν βουλὴν τοῦ πρακτέου. Ἡμεῖς δὲ, καίτοι πιεζόμενοι ἐσμὲν ὑπὸ βαρυτάτων χρεῶν τοῦ Παναγίου Τάφου, προεκρίναμεν ἔμπης μὴ δοθῆναι τούτοις τὴν παρ' ἐκείνου βοήθειαν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἀποκαταστῆσαι νοσοκομεῖον ἐντὸς τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ, θεραπείας χάριν καὶ περιθάλψεως τῶν τε ἀσθενῶν καὶ ἀδυνάτων πατέρων, καὶ τυχὸν τῶν ἀσθενούντων ἐκ τῶν ἐκεῖσε ἀπερχομένων κατ' ἔτος θεοφιλῶν προσκυνητῶν τοῦ Παναγίου Τάφου, μέχρι τῆς ἐπαναλήψεως τῆς αὐτῶν ὑγιείας. Καὶ δὴ γράψαντες τῇ αὐτοῦ εὐγενείᾳ περὶ τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου, προσείπομεν αὐτῷ καὶ τὴν ἀρκοῦσαν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ συστάσεως πο-

σότητα, γροσίων δηλονότι χιλιάδων πέντε, ὅστις οὐ μόνον ἐδέξατο μετ' εὐμενείας τὴν βουλὴν ἡμῶν ταύτην, ἀλλ' ἐξαπέστειλεν εὐθὺς μετὰ προθυμίας καὶ τὴν κριθεῖσαν παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου ποσότητα τῶν πέντε χιλιάδων γροσίων, ὅπερ διώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι ἐν τῷ εὑρισκομένῳ ἱερῷ μοναστηρίῳ, ἐντὸς τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ, τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τιμωμένῳ τάξει τοιαύτῃ· τὰς πέντε χιλιάδας τῶν γροσίων δοθῆναι τῷ κοινῷ ταμείῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου πατριαρχικοῦ θρόνου, ἤτοι τῷ κοινῶς λεγομένῳ σεντουκίῳ τῆς ἱερᾶς συνάξεως, τὰ ἑκατὸν πρὸς ὀκτὼ τὸν χρόνον, ἅτινα οὕτωσὶ τοκιζόμενα παρέχουσιν ἐτήσιον γρόσια τετρακόσια· τὴν δὲ κατάστασιν τοῦ νοσοκομείου γενέσθαι, καὶ φυλάττεσθαι κατὰ τὴν παροῦσαν ὑποτύπωσιν τῶν ἑπομένων κεφαλαίων.

Α. Νὰ εὑρίσκηται πάντοτε ἡγούμενος ἐν αὐτῷ τῷ νοσοκομείῳ μὲ ἕνα ἱερομόναχον, ἕνα κανδηλάπτην, καὶ ἕνα πορτάρην· καὶ ὁ μὲν ἡγούμενος νὰ λαμβάνῃ τὸ κατ' ἔτος διὰ τὴν ἐνδυμασίαν του γρόσια εἴκοσιν, ὁ δὲ ἱερομόναχος δεκαπέντε, ὁ δὲ κανδηλάπτης καὶ πορτάρης ἑκάτερος αὐτῶν ἀνὰ δέκα.

Β. Νὰ ἦναι δύο μοναχαὶ γερόντισαι διὰ νὰ κοιτάζουν καὶ νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς ἀῤῥώστους, ἡ ὁποίαις νὰ ἔχουν διὰ τὴν ἐνδυμασίαν, ἡ κάθε μία ἀπὸ γρόσια δέκα.

Γ. Διὰ τὴν φωτοχυσίαν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι διὰ τὸ κηρὶ καὶ τὸ λάδι νὰ πέρνῃ ὁ ἡγούμενος τὸ κατ' ἔτος γρόσια ἑκατὸν τριάκοντα πέντε, δηλονότι διὰ μὲν τὸ λάδι γρόσια ἑβδομήκοντα, διὰ δὲ τὸ κηρὶ ἀσλανία γρόσια ἑξήκοντα πέντε.

Δ. Διὰ κυβέρνησιν καὶ χρείαν τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων ὑπηρετῶν, δηλαδὴ ἡγουμένου, πατέρων, καλογραίων καὶ τῶν ἀσθενῶν νὰ πέρνῃ ὁ αὐτὸς ἡγούμενος σταφύλια καντάρια εἴκοσι, ἤτοι ἀσλανία ὀγδοήντα, καὶ διὰ ξύλα καὶ κάρβουνα τῶν αὐτῶν ἀσλανία τριάντα.

Ε. Διὰ τὴν λοιπὴν ζωοτροφίαν τῶν αὐτῶν, καὶ διὰ ἰατρικὰ καὶ ἄλλα ἔξοδα τῶν ἀῤῥώστων γρόσια ὀγδοήκοντα.

ς. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἄνωθεν συμποσούμενα τετρακόσια γρόσια, νὰ ἔχῃ νὰ τὰ πέρνῃ ἀπαραιτήτως ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος τοῦ νοσοκομείου, ἢ ἀπὸ τὸν κατὰ καιρὸν μακαριώτατον πατριάρχην Ἱεροσολύμων ἐκεῖσε εὑρισκόμενον, ἢ ἀπὸ τὸν ἐκείνου ἐπίτροπον, καὶ τῶν λαπῶν αἰδεσίμων πατέρων τῆς ἱερᾶς συνάξεως· ἐκ τῶν ὁποίων νὰ λαμβάνῃ αὐτὸς τὸ αὐτοῦ μερίδιον, δίδοντας ἑκάστῳ τῆς αὐτοῦ συνοδείας, ὡς καὶ ταῖς καλογραίαις τὸ διορισθὲν, καὶ ἀγοράζοντας καὶ τὰ χρειώδη τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ νοσοκομείου, ὡς ἄνω εἴρηται.

Ζ. Ἐπειδὴ καὶ οἱ ρηθέντες ὑπουργοὶ τοῦ νοσοκομείου, ἤτοι ὁ ἡγούμενος μετὰ τῆς συνοδείας του εἶναι ἐκ τῶν κοινοβιατῶν τοῦ Παναγίου Τάφου νὰ λαμβάνωσι ἅπαντες τὴν καθημερινὴν ζωοτροφίαν αὐτῶν ἀπὸ τὸ κοινόβιον τοῦ ἁγιωτάτου πατριαρχείου, καθὼς καὶ τὴν πέρνουσι καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες τῶν ἄλλων ἱερῶν μοναστηρίων, ἤτις εἶναι ψωμὶ, μαγέρευμα, τυρὶ, ὀψάρια ἁλμυρὰ καὶ εἴτι ἄλλο προσφάγιον εὑρεθῇ εἰς τὸ κοινόβιον, κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν καιρόν.

Η. Νὰ δίδωνται ἔτι εἰς τοὺς ἀῤῥώστους ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον στρώματα ἀρκετὰ, πρὸς κυβέρνησιν καὶ σκέπην αὐτῶν, τὴν ὁποίαν φροντίδα νὰ τὴν ἔχῃ ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος τοῦ νοσοκομείου.

Θ. Ἐκ τῶν εὑρισκομένων κατοικιῶν ἐν τῷ νοσοκομείῳ, νὰ ἦναι πάντοτε τρία ἢ τέσσαρα κελλία ἢ κοινότερον εἰπεῖν ὀντάδες ἄδειοι, οἱ πλέον ἐξαίρετοι, καλλωπισμένοι, καὶ παστρικοὶ κεκλεισμένοι, καὶ ὅταν ἀῤῥώστᾳ τινὰς, ἢ καὶ τινὲς ἐκ τῶν προσκυνητῶν, νὰ τοὺς βάζωσιν εἰς αὐτοὺς τοὺς ὀντάδες, καὶ νὰ τοὺς περιποιοῦνται, καὶ νὰ τοὺς ὑπηρετοῦσιν εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς χρείας, μὲ τοιοῦτον ὅμως διορισμὸν, ὅτι οἱ μὲν δυνάμενοι, ἤτοι οἱ ἔχοντες τὰ ἔξοδά των νὰ τὰ κάμνωσιν ἐκ τῶν οἰκείων, οἱ δὲ παντελῶς ἄποροι καὶ ἐνδεεῖς, νὰ ἔχωσι τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν ἐκ τοῦ κοινοῦ, καθὼς καὶ οἱ ἀσθενεῖς πατέρες, ἕως οὗ νὰ ἀναλαμβάνωσι τὴν ὑγείαν των, καὶ ἔπειτα, ἢ νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰ ἴδια, ἢ οἰκοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, τὰ ἔξοδα νὰ κάμουν ἀπὸ λόγου των.

Ι. Νὰ μὴ βάνωσι ποτέ τινα ἐκ τῶν ἀράβων μέσα εἰς τὸ νοσοκο-

μεῖον κατ' οὐδένα τρόπον, τόσον τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅσον καὶ τῶν κοσμικῶν, διὰ νὰ μὴ λέγωσι μετὰ ταῦτα οἱ συγγενεῖς τοῦ τυχὸν ἐν αὐτῷ ἐξ αὐτῶν ἀποθνήσκοντος, κατὰ τὴν μοχθηρὰν συνήθειαν, ἣν ἔχουσι καὶ κακίαν, ὅτι τὸν ἐφαρμάκευσαν, ἢ τὸν ἐσκότωσαν οἱ πατέρες, καὶ οὕτω προφασιζόμενοι νὰ γυρεύουν τὸ αἷμα τὸ φονικόν.

Καὶ οὗτος μὲν ἔστω ὁ τύπος τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ῥηθέντος ἱεροῦ μοναστηρίου, πρὸς δ' εὐχαρίστησιν τοῦ ῥηθέντος εὐγενεστάτου ἄρχοντος καὶ κτίτορος τοῦ νοσοκομείου, κατ' ὀφειλὴν πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν αὐτοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ χρόνῳ καθ' ἑκάστην ἐν ἑσπέρᾳ καὶ πρωΐ καὶ μεσημβρίᾳ, κατὰ πάσας τὰς ἱερὰς τελετὰς, καὶ θείας μυσταγωγίας, καιροῖς προσφόροις καὶ οἰκείοις καὶ παῤῥησίᾳ, καὶ ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος, ἐν τῇ ἱερᾷ προθέσει μνημονεύεσθαι, αὐτὸν μὲν ὡς ζῶντα «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους ψυχῆς, καὶ τὰ ἑξῆς, Νικολάου καὶ Ζαμπέτας», τοὺς δ' ἀοιδίμους γεννήτορας αὐτοῦ ὡς τεθνεῶτας «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ μακαρίας μνήμης καὶ τὰ ἑξῆς . . . τῶν κεκοιμημένων δούλων τοῦ Θεοῦ, Λεονταρῆ καὶ Μπενέτας, τῶν γονέων αὐτοῦ, καὶ Πάνου καὶ Μπαλάσας τῶν ἀδελφῶν». Κατὰ δὲ τὰς πανηγυριζομένας ἁγίας ἑορτὰς παῤῥησίᾳ μνημονεύεσθαι καὶ τούτους «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ μακαρίας μνήμης, καὶ τὰ ἑξῆς, Πάνου, Μπαλάσας, Ἰωάννου, Μιχαὴλ καὶ Πάνου τῶν θείων αὐτοῦ»· μετὰ δὲ τὴν πρὸς Κύριον ἀποδημίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ ῥηθέντος κὺρ Νικολάου, τοῦ καὶ κτίτορος τοῦ νοσοκομείου, μνημονεύεσθαι τὸ τίμιον αὐτοῦ ὄνομα σὺν τοῖς λοιποῖς, προταττόμενον ἔμπης πάντων, οἷον «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ μακαρίας μνήμης . . . καὶ τὰ ἑξῆς, τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Νικολάου, καὶ Λεονταρῆ καὶ Μπενέτας τῶν γονέων αὐτοῦ, Πάνου, Μπαλάσας, Ζαμπέτας, Πάνου, Μπαλάσας, Ἰωάννου, Μιχαὴλ καὶ Πάνου», ἅτινα ὀνόματα δεῖ μνημονεύεσθαι κατὰ τὴν τάξιν ταύτην καὶ ἐντὸς τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ νοσοκομείου, ἤγουν τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ. Πρὸς τούτοις διορίζομεν ἔτι ἐκτελεῖσθαι πέντε ἱερὰς μυσταγωγίας ἀρχιερατικὰς κατ' ἔτος ὑπὲρ αὐτῶν, ὧν

τὴν πρώτην ἐκτελεῖν τὸν κατὰ καιρὸν μακαριώτατον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐκεῖσε εὑρισκόμενον, ἔνδον ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως, ἤτοι τῷ Πανα γίῳ Τάφῳ, ἐν μιᾷ τῶν ἁγίων κυριακῶν τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων, παρόντων καὶ τῶν παρευρισκομένων ἐκεῖσε θεοφιλῶν προσκυνητῶν, ἀπούσης δὲ τῆς ἐκείνου μακαριότητος, ἐκτελεῖν αὐτὴν ἕνα τῶν ἐκεῖσε εὑρισκομένων ἀρχιερέων, τὴν δὲ δευτέραν γίνεσθαι παρ' ἀρχιερέως, ἐν τῷ πατριαρχικῷ καὶ σεβασμίῳ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, καὶ πρώτου ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων, ἐν μιᾷ τῶν ἁγίων κυριακῶν ἢ ἑορτῶν, τῶν παρεμπιπτουσῶν μεταξὺ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς ἀποτυρώσεως, παρόντων καὶ ἐν τούτῃ τῶν θεοφιλῶν προσκυνητῶν· τὴν τρίτην καὶ τετάρτην ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τῷ θείῳ ναῷ τοῦ νοσοκομείου, τὴν μὲν κατ' αὐτὴν τὴν σεβασμίαν ἑορτὴν τοῦ ἐν ἱεράρχοις ἁγίου Νικολάου, τὴν δὲ κατὰ τὴν σεπτὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, οὗ τῷ σεβασμίῳ ὀνόματι καὶ ἡ μονὴ ὀνομάζεται· τὴν δὲ πέμπτην, ἢ ἐν τῷ ἱερῷ μοναστηρίῳ τῶν Ἀρχαγγέλων, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἢ ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τοῦ Προδρόμου, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ὅτ' ἂν δόξῃ τῷ κατὰ καιρὸν μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ παρόντι, ἢ τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ, ἐκείνου ἀπόντος, καθ' ὃν καιρὸν ἔμπης διατρίβουσιν ἐκεῖσε οἱ θεοφιλεῖς προσκυνηταὶ, τοῦ συμπαρεῖναι ἐκείνους καὶ ταύτῃ. Τελευταῖον τὸ ῥηθὲν νοσοκομεῖον, ὥσπερ ἐστὶν, οὕτω καὶ λέγεσθαι ἀεὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ κτίτορος, τουτέστι νοσοκομεῖον τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου Νικολάου Καραϊάνη».

Ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν νοσοκομείων μνημονεύομεν τοῦ νοσοκομείου τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Γραικικῆς κοινότητος. Αὐτὸ συνεστήθη κατὰ τὸ ἔτος 1752, ἱδρυτὴς δὲ αὐτοῦ ἦτον ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου τῆς εὐάνδρου Ἠπείρου τὸ γένος ἕλκων Δημήτριος Ἰωσήφ (1). Πρὸ αὐ-

(1) Ἱστορικὴ ἀφήγησις τῆς ἐν Γιλδιρμίῳ Ἀδριανουπόλεως ἀνέγερσις (sic) νοσοκομείου τῶν ὀρθοδόξων, ἐκδιδομένη δαπάνῃ Χ". Δημητρίου

τοῦ, τέσσαρα ἔτη ἀρχαιότερον, ἤτοι τῷ 1748 συνεστήθη τὸ τῆς ἐν Σμύρνῃ Γραικικῆς κοινότητος, οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Παντολέοντος Σεβαστοπούλου· προσθέτομεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ νοσοκομεῖον τῆς Σμύρνης, πυρποληθὲν τῇ 4 μαρτίου 1797, ἀνηγέρθη τῇ 15 ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συνδρομῇ Δ. Βαχατώρη, Ι. Κανᾶ, Ι. Μαυρογορδάτου καὶ Ν. Βαχατώρη (1), ἐνῷ τὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνῳκοδομήθη τῷ 1806. Καὶ ταῦτα μὲν γράφομεν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰδήσεων, ὅσας ἐν προδιοικήσει ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τὰ ὁποῖα τῶν Γραικῶν ὁ μικρὸς ὀβολὸς συνίστα καὶ διετήρει, στρέφομεν δὲ νῦν τὸν λόγον εἰς τὰ ἡμέτερα νοσοκομεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τὰ κείμενα οὐ μακρὰν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

6'

Τρία νοσοκομεῖα φαίνεται διατηροῦσα ἡ πολυπληθὴς ὀρθόδοξος Γραικικὴ κοινότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τὸ ἀρχαιότερον τούτων ἔκειτο τετρακόσια περίπου βήματα πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης τῶν Ἑπτὰ Πύργων, τὸ δὲ παλαιὸν αὐτοῦ κτίριον ὅλον ξύλινον ἠδύνατο νὰ ἴδῃ πᾶς τις ἐκ τῶν γεροντοτέρων κατοίκων τῆς ἡμετέρας πόλεως, σωζόμενον μέχρι τοῦ 1850 σεσαθρωμένον καὶ ἑτοιμόρροπον. Τοῦτο τὸ νοσοκομεῖον ἦτο κυρίως τὸ καταφύγιον τῶν ὑπὸ τῆς πανώλους προσβαλλομένων κατοίκων τῆς κυρίως Πόλεως καὶ τῶν παρ' αὐτῇ προαστείων, ὅτε δὲ ἡ πανώλης ἔπαυσεν, ἡ ξυλίνη καὶ σεσαθρωμένη αὐτοῦ οἰκοδομὴ ἀπὸ τοῦ 1837 ἕως τοῦ 1850 ἐχρησίμευεν ὡς ἀχυρὼν καὶ σταῦλος τοῦ νεοδμήτου νοσοκομείου. Ἐπι-

Δεμίρ ὀγλοῦ. Κωνσταντινούπολις 1879. σελ. 3.

(1) «Χρυσαλλὶς» περιοδ. τόμ. Δ', σελ. 108. Κ. Οἰκονόμου τὰ Σωζόμενα Φιλολογικὰ συγγράμματα· τόμ. Α' ὁ καὶ μόνος ἐκδοθεὶς, σελ. 340.

γραφή τις εύρεθεῖσα πρὸ τριάκοντα ἔξ ἐτῶν αὐτόσε πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι τὰ ἔξοδα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πρώτου τούτος ἡμετέρου ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύργων νοσοκομείου κατέβαλεν ἡ συντεχνία τῶν ὀρθοδόξων παντοπωλῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀκριβῶς αὕτη·

ηκωδωμηθη
τονωσωκωμηον
καθοσορατεδια
εξοδοτονορθωδοξ
πακαλιδοντουροφε
τιουολουετμνημεν **1753.**

Τὸ ὑπὸ τῆς συντεχνίας τῶν παντοπωλῶν ἀνεγερθὲν οἰκοδόμημα τοῦ νοσοκομείου πυρποληθὲν ἄγνωστον ἐν τ.νι καιρῷ ἀνηγέρθη τῷ 1793, κατὰ μῆνα νοέμβριον, προστασίᾳ μὲν τοῦ διερμηνέως τῆς Υ. Πύλης ἀειμνήστου Γεωργίου Μουρούζη, φροντίδι δὲ καὶ δαπάνῃ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας. Ἐπιγραφή τις ἀνακαλυφθεῖσα συγχρόνως τῇ προηγουμένῃ, ἐντετειχισμένη δὲ σήμερον ἐπὶ τῆς δεξαμενῆς τῆς παρὰ τῷ ναΐσκῳ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ, δικαιωνίζει τὸ καλὸν ἔργον τοῦτο, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐκδοθεῖσαν ἤδη δὶς (1), καθὼς καὶ ἡ τοῦ 1753, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ἔχουσαν οὕτω·

Τὸ πάγχρηστον νεόδμητον τουτὶ Νοσοκομεῖον
ἐκ βάθρων ἀνεγήγερται κατά γε θεῖον ζῆλον
ἀπὸ δαπάνης εὐτελοῦς τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας
τὸν θρόνον διϊθύνοντος τὸν τῆς Πατριαρχείας
τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κυρίου ΝΕΟΦΥΤΟΥ,
ἔργον ποιμένος πράξαντος ὄντως χριστομιμήτου,

(1) Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Α. Γ. Πασπάτη, ἐν τῷ Ὑπομνήματι περὶ τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων, σελ. 5, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου κ. Μ. Δ. Χαμουδοπούλου ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» σελ. 75 τοῦ Α' τόμου, ὅτε ἔτι ἔφερε τὸν τίτλον «Ἀλήθεια».

Τῇ προστασίᾳ πεϊζαδὲ Μουρούζη Γεωργίου,
καὶ ἑρμηνέως γενικοῦ μεγάλου Δοβλετίου·
Ἐπιστασίᾳ δὲ ὁμοῦ καὶ τῶν τιμιωτάτων
σὺν Ἰορδάνῃ Μιχαὴλ τῶν κοινωφελεστάτων.
ᾳ ψ υ γ' ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ 1793.

Δυστυχῶς, μόνον αὕτη κεῖται μνημεῖον τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύργων νοσοκομείου, ἀπὸ τοῦ 1753 μέχρι διαστήματος τεσσαράκοντα ἐτῶν· ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἓν μόνον ἐπίσημον ἔγγραφον ἠδυνήθημεν νὰ προσπορισθῶμεν, καὶ τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ἐπικύρωσιν προσόδου τινὸς χρηματικῆς εἰς τὰ νοσοκομεῖα, συνισταμένης εἰς εἴκοσι γρόσια κατ' ἔτος : Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἔγγραφον, τὸ μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξιν τῶν νοσοκομείων τούτων, εἶναι δὲ μέχρι σήμερον ἀνέκδοτον, καὶ ἐχορηγήθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν φίλων κκ. Νικολάου καὶ Ἀλεξάνδρου Φωτιαδῶν ἐμπόρων ἐν Βαλιδὲ Χανίῳ, πολλὰ τοιαῦτα παρ' αὐτοῖς φυλαττόντων μετ' εὐλαβείας ἱστορικὰ μνημεῖα· εἶναι εἶδος χρηματικῆς ὁμολογίας, καὶ ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε' καὶ τῶν ὀφφικιάλων τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, ἐκδοθὲν τῷ 1756, καὶ ἔχον οὕτω·

«**Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβεβαιοῖ·**

Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὁ ἐντιμότατος Σακελλίου πρεσβύτερος κὺρ Γεώργιος παραγενόμενος εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἀνήγγειλεν ὅτι διὰ τὸ ἥμισυ μερίδιον τῶν σπηταλιῶν, τῶν κειμένων ἔξωθι τῶν Ἑπτὰ Γουλάδων, ὅπερ ἐξουσιάζει ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τῆς Καραμανίας, συνεφώνησεν ἤδη μετὰ τῶν χρησίμων ἐπιτρόπων τοῦ παγκαρίου τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας παρέχειν τῷ παγκαρίῳ τούτῳ γρόσια εἴκοσι τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον ἀπροφασίστως καὶ ἀναντιῤῥήτως καὶ καρποῦσθαι τὰ ἐμπίπτοντα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα ἐν τοῖς σπηταλίοις· οὕτως ἀνήγγειλεν καὶ ὡμολόγησεν ὁ ῥηθεὶς Σακελλίου παπᾶ κὺρ Γεώργιος καὶ ὑπέσχετο. Ὅθεν εἰς τὴν

περὶ τούτου ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν καὶ τῆς Πατριαρχικῆς αὐλῆς γράμμα, ἐπιβεβαιώσει τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Κυρίλλου καὶ μαρτυρίᾳ τῶν τιμιωτάτων καὶ λογιωτάτων κληρικῶν καὶ ἐδόθη τοῖς ῥηθεῖσι χρησίμοις ἐπιτρόποις· ᾳ ψ ρ ς' μαΐου γ'».

Πλὴν τοῦ νοσοκομείου τούτου ὑπῆρχε καὶ δεύτερον Γραικικὸν νοσοκομεῖον ἐν Γαλατᾷ. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο πότε ἔλαβε τὴν σύστασιν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἐπακριβῶς ἄγνωστον· ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἀναφέρει τὴν σύστασιν ὡς γενομένην ἐν ἔτει 1762, ἀλλὰ ἡ παρ' αὐτῷ λέξις ἐσυστήθη πιθανὸν νὰ μὴ σημαίνῃ τὴν οἰκοδομήν· ὁ ἱστοριογράφος οὗτος γράφει ὅτι τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Γαλατᾶ «ἐσυστήθη διὰ τοὺς ναύτας . . . . . ἐξεδόθη ὁρισμὸς διὰ τὴν σύστασιν τοῦ νοσοκομείου, καὶ σώζεται μέχρι τῆς σήμερον (δηλονότι 1789) διὰ τοὺς ἀρρώστους ναύτας καὶ ναυτιλιῶντας» (1). Βιβλιάριόν τι ἐκδοθὲν τῷ 1806 καὶ ἐπιγραφόμενον « Ἀναίρεσις νοσοκομικῆς τινος ἀναφορᾶς καὶ ἔκθεσις τῶν ἐν τῷ τοῦ Γαλατᾷ Νοσοκομείῳ συμβάντων», ὀνομάζει ὡσαύτως τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Γαλατᾶ *Ναυτικὸν Νοσοκομεῖον* πάλαι ποτὲ Ὀσπητάλιον τῶν Γκμετσίδων κοινῶς καλούμενον . . . . . διὰ νὰ νοσηλεύωνται ἐν αὐτῷ οἱ ἕλληνες ναῦται». Τὸ κτίριον τοῦ νοσοκομείου τούτου ἔκειτο ὅπου σήμερον εἶναι ἀνεγηγερμένον τὸ μέγα λεγόμενον Ἐθνικὸν Χάνι, ἔνθα μέχρι πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς δημαρχίας, αἱ ὁδοὶ ἦσαν στεναὶ, δυσώδεις, ἀνήλιοι καὶ ῥυπαραὶ ὑπό τε τὴν ὑλικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἔποψιν, ὥστε ὑποθέτομεν τί ἦτον ὑπὸ λόγον ὑγιεινὸν ἐξεταζομένη ἡ συνοικία αὕτη πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν, καὶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπολαύωσιν ἠρεμίας οἱ ἐντὸς τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καταστήματος νοσηλευόμενοι. Φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ τοῦτο ξύλινον καθὼς καὶ τὸ δαπάναις τῆς συντεχνίας τῶν παντοπωλῶν ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύρ-

(1) Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, σελ. 392.

γων οἰκοδομηθέν· διὰ τοῦτο, πυρποληθὲν πρὸ τοῦ 1814, ἀνῳκοδομήθη ἐκ βάθρων λιθόκτιστον ἀπὸ τῆς πρώτης ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου, διὰ χρημάτων συναχθέντων ἐκ συνεισφορᾶς τῶν ὀρθοδόξων, ἐπιστατούντων εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ τε οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ' καὶ τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Υ. Πύλης Ἰακώβου Ἀργυροπούλου. Περί τε τῶν ἐξόδων τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν ἱδρυτῶν θέλει γείνῃ κατωτέρω λόγος ἐκτενὴς, ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως δημοσιεύομεν τὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ Ἐθνικῷ Χανίῳ ἐντετειχισμένα δύο ἐπιγράμματα, ὧν τὸ πρῶτον ἡρωελεγεῖον, στιχουργηθὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Νικολάου Λογάδου, τὸ δὲ δεύτερον εἰς στίχους πολιτικούς·

Α'.

Νούσων ἀργαλέων ᾧδ' ἔστι ξεῖνε παλαίστρα
ἥ δε ἀκεστορίης, φάρμακ' ἐπισταμένης·
ἀλλ' οὐ δή τοι ἀέθλησιν σοφίη μόνη αὗται
τοί ἢ ξυμμαχὲς καὶ φύσις ἀρχέγονος·
δήρα τύφοι, πυρετοὶ τ' ἠδὲ πλευρίτιδες,
ἐν δὲ φθίσιες, ἠπίαλοι, ὀξέα δήρα θ' ὅσα
νούσων εἴδεα ἐνταῦθα κρίνοντ' ἀτὰρ ἰρὸ,
τέχνη ξὺν φύσει αἴρει ἄεθλον ἄφαρ.
Τὴν δὲ λαῦρον ἐπεὶ πῦρ, ξεῖνε, φλέξε παλαίστραν
λάϊνον εἵσαντο ᾧδε εὐκτιμένη·
θυμῷ πατριαρχάων ζαπύρου Κυρίλοιο
ἐξ Ἀδριανοίο ἄστεως ἀγλαέως·
αὐτὰρ σπουδῇ Ἰακώβου γόνου Ἀργυροπούλων
ἑρμηνευτάων ἔξοχος ὡς δὴ ἔην.
Ἦσε τάδ' οἰζυρὸς Νικόλεως Λογάδης
α ω ι δ'. Ἰανουαρίου ά.

Β'.

Ἔγκυψον ξένε νὰ ἰδῇς, ἔργα φιλανθρωπίας
γινόμενα εἰς ἀσθενεῖς μετὰ πολλῆς προνοίας,

εἰς τὸ νεόδμητον αὐτὸ Σπητάλιον τοῦ Γένους,
μὲ ζῆλον ἀνακαινισθὲν διὰ ἠσθενημένους·
διὰ δαπάνης παγγενοῦς, ἐπὶ πατριαρχείας
Κυρίλλου, Ἰακώβου τε πιστῆς δραγομανίας·
ἐπιστασίᾳ θερμουργῷ τιμίων ἐπιτρόπων
καὶ Μάρκου ἀρχιτέκτονος ἐπιεικοῦς τὸν τρόπον.
ᾳ ω ι δ'. Ἰανουαρίου ά.

Εἰς τὰ ἀρχαιότερα σωζόμενα κατάστιχα τοῦ Νοσοκομείου ἡμῶν ἀναφέρονται μέχρι τοῦ ἔτους 1830 τρία νοσοκομεῖα γραικικὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ τῶν Ἑπτὰ Πύργων, τὸ τοῦ Γαλατᾶ καὶ τὸ τοῦ Πεΐογλου, δηλ. τὸ τοῦ Σταυροδρομίου. Τὸ τρίτον τοῦτο νοσοκομεῖον ἔκειτο ἐν Ταξιμίῳ, καὶ τοῦτο δὲ εἶναι ἄγνωστον πότε ἔλαβε τὴν σύστασιν. Εἰς τὰ κατάστιχα τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων εὑρίσκομεν τὴν ἑξῆς σημείωσιν· «1780 ἀπριλίου 11—ἔδωσαν οἱ πρὸ ἡμᾶς ἐπίτροποι εἰς τὸ πατριαρχεῖον τῶν εὑρεθέν ἐπιτρόπων (δηλ. τοῖς εὑρεθεῖσιν ἐπιτρόποις) τοῦ Κοινοῦ, διὰ τῶν Σπηταλιῶν τὴν ὑπόθεσιν ὁποῦ ἐφτιάστηκαν γρόσια 4500· καὶ θὲ νὰ μᾶς δόσουν γράμμα αὐτοπατριαρχεῖο διὰ νὰ μὴν μετέχῃ πλέον ἡ ἐκκλησία μας ἀπὸ κανένα ἔξοδο». Εὐτυχῶς δὲ ὁ μακαρίτης ἰατρὸς Α. Ν. Γούδας διεφύλαξε πατριαρχικὴν καὶ συνοδικὴν ἐπιστολὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μολδαβίας Κωνσταντῖνον Δημητρίου Μουρούζην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Σωφρόνιος καὶ ἡ σύνοδος αὐτοῦ ἐπικαλοῦνται τὴν συνδρομὴν τῶν ὁμογενῶν ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου τούτου· ἡ ἐπιστολὴ εἶναι αὕτη·

«Εὐσεβέστατε, Ὑψηλότατε κτλ . . . . . ὅτι οὐδενὶ τῶν πρωτείων παραχωρεῖ ἐν ταῖς κοιναῖς πρὸς τὸ γένος εὐεργεσίαις καὶ εὐποιΐαις ἡ ὑμετέρα θεοσεβεστάτη Ὑψηλότης οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὔτε ἔξαρνος δύναται γενέσθαι, καὶ γὰρ τὰ θεοσεβῆ αὐτῆς ἔργα μαρτυρεῖ, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων πείθει ἀλήθεια. Ἡ τοιαύτη οὖν πληροφορία

τῆς φιλευεργετικῆς καὶ μεγαλοδώρου αὐτῆς προαιρέσεως θαῤῥεῖν ἡμᾶς ἀναγκάζει καὶ ἀνενδοιάστως, οὐκ αἰτεῖν, ἀλλ' ἀπαιτεῖν, τὰς πρὸς τὸ γένος βοηθείας καὶ πραγματικὰς ἀντιλήψεις, παρὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας· οἴδαμεν γὰρ, ὅτι οὐκ ὀχληροὶ οἱ ἀπαιτηταὶ πρὸς τοὺς τοιαύτης τετυχηκότας καὶ φύσεως καὶ διαθέσεως, οἵα ἐστὶν ἡ Ὑψηλότης αὐτῆς· διὸ καὶ αὐτοῦ τοῦ παρόντος κοινοῦ κατορθώματος καὶ κοινωφελοῦς καταστήματος προκαλούμεθα τὴν αὐτῆς Ὑψηλότητα ἀντιλήπτορα καὶ βοηθὸν, ὡς ἐν τοῖς δυνατοῖς τοῦ γένους τεταγμένον παρὰ τῆς μακαρίας προνοίας, ἥτις προνοουμένη καὶ κηδομένη τοῦ ἐξηπορημένου καὶ δυστυχοῦς ἡμῶν γένους ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐτάξατο, πρὸς εὐεργεσίαν παντὸς τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος· ἀλλὰ ποῖον ἄρα τὸ κατόρθωμα τὸ κοινωφελὲς, οὗτινος ἀντιλήπτορα προκαλεῖται ὁ ἡμέτερος καὶ τρόπος καὶ λόγος τὴν αὐτῆς θεοσέβειαν; οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ ἡ κατὰ τὸ Μπέγιογλου νέα οἰκοδομὴ τῶν ὀσπηταλίων εἰς ὑποδοχὴν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν ἀσθενούντων Χριστιανῶν, ἥτις γέγονεν ἀδείᾳ καὶ εὐμενείᾳ τῶν πολυχρονίων ἡμῶν αὐθεντῶν, καὶ ἐπιστασίᾳ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ λοιπῶν προκρίτων τοῦ γένους καὶ ζηλωτῶν· προεδαπανήθησαν δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ οἰκοδομῇ καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς συμβεβηκόσι τριάκοντα πέντε χιλιάδες γρόσια μέχρι τῆς ἀπαρτίσεως, μεθ' ἣν, σκέψεως κοινῆς γενομένης, ἐκρίθη εὔλογον πέμψασθαι πληρωθῆναι τὴν ποσότητα ταύτην, ἐκ κοινῆς συνεισφορᾶς καὶ ἐράνου τῶν τοῦ γένους μεγάλων καὶ δυνατῶν· ἀνάγκη οὖν ἐπαρκέσαι τῷ τοιούτῳ κατορθώματι καὶ τὴν αὐτῆς Ὑψηλότητα, ὡς ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ δυνατοῖς τεταγμένην καὶ ἡγεμονικῷ θρόνῳ ἐνιδρυμένην θεοφρουρήτως· ὅσα δὲ καὶ ὅπως οἶδεν ἡ αὐτῆς θεοσέβεια, καὶ τρόπον ἔχουσα καὶ προαίρεσιν μεγαλόδωρον, ὡς ἡ χρόνιος πεῖρα οὕτω φρονεῖν καὶ δοξάζειν ὑπὲρ αὐτῆς ἡμᾶς τε καὶ πάντας καλῶς ἐδίδαξεν· ἀλλὰ τάχυνον, Ὑψηλότατε ἡγεμὼν, τὴν τοιαύτην βοήθειαν, ὅπως καὶ ἄλλοι στοιχοῦντες τῇ προαιρέσει αὐτῆς, ἐπακολουθήσωσι βοηθῆσαι τῷ τοιούτῳ κοινωφελεῖ καταστήματι. Καὶ

ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, τὰ δὲ ἔκλαμπρα αὐτῆς ἔτη εἴησαν θεσθεν πλεῖστα καὶ πανευδαίμονα· 1780 Μαρτίου» (1).

Ταῦτα ἦσαν τὰ ἡμέτερα νοσοκομεῖα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1838, ὅτε συνεπληρώθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου κεῖται τὴν σήμερον. Οἱ ἀσθενεῖς τοῦ πολιτικοῦ ἢ ναυτικοῦ νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ μετεκομίσθησαν ἐντεῦθεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῶν Ἑπτὰ Πύργων τῇ 14 φεβρουαρίου 1839. Εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Γαλατᾶ ἦσαν δεκτοὶ πάντες οἱ ὀρθόδοξοι, ὅσοι δὲν ἔπασχον ἐκ νόσων κολλητικῶν, πανώλους, λώβης, ἀφροδισιακῶν παθῶν καὶ φυματώδους φθίσεως, διότι ταῦτα καὶ τινα παρόμοια ἐνομίζοντο μεταδοτικά· ἀλλ' ἰδίως ἐφοβοῦντο τὴν πανώλην, διὰ τοῦτο ἄνθρωποι πεῖραν ἔχοντες τῶν συμπτωμάτων τῆς νόσου ταύτης καὶ προσβληθέντες ὑπ' αὐτῆς ἄλλοτε, διέμενον διαρκῶς ἐντὸς τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καταστήματος καὶ ἐξήταζον πάντας τοὺς ἀσθενεῖς, οἵτινες προσήρχοντο· εἰσῆγον πάντας τοὺς προσερχομένους εἰς δωμάτιον ἰδιαίτερον μὴ συγκοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐὰν διεγίνωσκον συμπτώματα πανώλους ἀπέπεμπον αὐτούς, ἀποστέλλοντες τότε, ἢ ἐὰν μετὰ τὴν εἴσοδον ἀνεφαίνετο ἡ νόσος μὴ διεγνωσθεῖσα πρὶν καλῶς, εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῶν Ἑπτὰ Πύργων· διότι μόνον τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ ἐν Σταυροδρομίῳ ἦσαν ὡρισμένα διὰ τοὺς λοιμοβλήτους.

Τίς ἦτον ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ νοσοκομείου εἶναι ἄγνωστον, πλὴν τοῦ τῶν Ἑπτὰ Πύργων, τὸ ὁποῖον διωργάνωσεν ἑπτὰ ἄρθρα κανονισμοῦ τινὸς συνταχθέντος τῇ 1 ἰουνίου 1822 ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Χίου ἱερομονάχου Παγκρατίου, ὁ ὁποῖος ἐγκαθιδρύθη ἐν τῷ νοσοκομείῳ τούτῳ τῇ 15 μαΐου 1821 μετά τινος γραμματέως ὀνομαζομένου Γιωργουλάκη. Ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ Παγκρατίου ἐγκαινίζει ἀμέσως τὴν εἰσαγωγὴν συνηθειῶν τινῶν, ὧν μία εἶναι αὕτη, κατὰ λέξιν ἀντιγραφομένη·

(1) Α. Ν. Γούδα Βίοι Παράλληλοι κτλ. τόμ. ΣΤ', σελ. 62—63.

«γνωστὸν ἔστο ὅτι σηνίθιά εἶναι τὸν μπόρτάρι τὸν ἐφτὰ γουλλάδον ἐπεκράτησε νὰ δίνουν εἷ ἔφορί γρόσια δέκα τοὺ ἁγίου δημητρίου διαποδίματάτου. ὅμως εἷς αωκα: ὅμοὺμτζί κοστὶς ἔγινεν ἔξαιρεσις καὶ ἔδοθησάν γρσ 15. καὶ ὅπιος γραμματικός εὕρεθί νὰ ξεύρι τὸ κανόνικῶ.

Πάγκράτιός ἱερομόναχος Χίος»

Ὁ δὲ κανονισμὸς οὗτως εἰπεῖν τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας, ὑπὸ Παγκρατίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνταχθεὶς, εἶναι οὗτος, ἀναδημοσιευόμενος ἐπὶ λέξει·

«1722— Ιουνίου ά.

Α. κεφάλεόν οἱ ἀποθάμενοῖ τῶν ὀσπιταλείων νὰ θαπτωνταί πλισίον εἰς τὰ σπιτάλια, ἀδορο κήτως κατὰ τό παλαιὸν συνίθιον.

Β. κεφάλεον ὅμός ὅστις θελήση νὰ θάψη τὸν νεκρὸν του εἰς ἄλλο μέρος ἂν θέλλη ἂς φερι ἀπέξο αλλον πάππά καί σηκοτάδες χρεβάτι ειδέ ἂς καμη κάλλὰ μὲ των πάππά καὶ με τοὺς δούλους καὶ ἔτζι νά τὸν παγένι ὅπου ἀγαπᾶ.

Γ. πρὸς τούτις καὶ ἀπὸ τοὺς μαχαλέδες ἂν δὲν φρῶντήσουν νά ἔχουν μὄρτην (1) κάτα τὸ χρέος των καὶ τίχει ἀνάγκη διάνὰ ἐξαγωρεύση καὶ νά κήνωνεῖση ἠναθαπτὶ κανίς καὶ ζητιθῖ ὁ παππᾶς τὼν ὅσπιταλλίω νὰ κἄμνουν καλλὰ μὲ τῶν πάππᾶν ὅμιος ἀνζιτίσουν και σηκοτάδες νὰ τοὺς πλερὄνουν καὶ ἔτζι νὰ σηκὄνετε τὼ λεῖψανῶ.

Δ. οἱ ἀρωστὴ ὅπου ἔρχονται νὰ τοὺς βάζομέν ξέχοριστά σεξεχοριστὸν ὀντά. ἐνόσου πᾶσχουν διάναμὴν βλέπη ὁ εἷς τὼν ἄλλων ἀφου ὅμος ἀναλάβουν καὶ δὲν εἶναι ὑποψία θανάτου τότες ἂς σινοδευστεν ἀναμετάξίτους.

Ε. εἰ ευρθὲν δούλι ἐξὼν ὅ πνευματικός καὶ ὅ γραματικὸς νὰ τοὺς

(1) Μόρτης, ἐλέγετο ὁ φροντίζων τὴν μεταφορὰν καὶ ταφὴν τῶν ἀπὸ πανώλην ἀποθανόντων. Σημείωσις τοῦ ἰατροῦ κ. Πασπάτη.

δίδεται τόρακή τους ἀπό ἕν φλητζάνι καὶ ἄν γιρεύσῃ καὶ ἑτερῶ νὰ πίνῃ νερώ ἀπὸ τήν Βρισήν ὅσόν θἔλη (1).

ς. ὅτάν ἔρχοντέ ἀπό ἄλλα σπιτἄλια ἄροστι πρἔποι νὰ ἐρευνούμεν καὶ νά ζητούμεν τὸν ὅρισμόν καὶ τήν ἄπο δειξιν τόν ἐφὥρων.

Ζ. ὅλλοι οἴευρισκόμενοι μέσα εἴς τά ὅσπιτάλια ὅπού κοπιἄζουν ἀπὸ τὸν ιερέα καὶ γραμματικὸν ἕως εἴς τὸν παράμικρόν δούλον νάλογίζοντε ὅλλοι ὡς ἀδέλφιἄ εἰδιαφορά τους νὰ εἶναι καθῶς εἴς ἕνα σπίτι ὁποτιμάτε ὅμεγαλίτερος ἄδελφός ἀποτὸν μικρότερον καὶ ἀγαπήτε ὁ μικρός ἀπό τὸν μεγαλίτερον».

Οἱ κατάλογοι τῶν ἀσθενῶν ἄρχονται ἀπὸ τοῦ μηνὸς αὐγούστου τοῦ **1820**, διαρκοῦσι δὲ μέχρι τοῦ ὀκτωβρίου **1836**, πολλὰς ἐν τῷ μεταξὺ φέροντες ἐλλείψεις καὶ πολλὰ χάσματα· βλέπομεν ἐν αὐτοῖς ὅτι ἀναφέρεται ἡ ἡμερομηνία τῆς εἰς τὸ νοσοκομεῖον εἰσόδου καθὼς καὶ τῆς ἐξόδου, τὸ ὄνομα καὶ ἐπάγγελμα τοῦ εἰσερχομένου ἀσθενοῦς, ἡ πατρὶς αὐτοῦ, ἡ συνοικία, ἀπὸ τῆς ὁποίας προήρχετο, καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου, ἐὰν ἤθελεν ἀποθάνῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νοσηλεύσεως. Δυνάμεθα κατὰ συνέπειαν ἐπακριβῶς νὰ ὁρίσωμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο καὶ εἰς τὸ τοῦ Γαλατᾶ καὶ τὸ τοῦ Σταυροδρομίου εἰσήγοντο πάντες ὅσοι ἔπασχον ἀπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν ἐν καιρῷ καταστάσεως ὑγιεινῆς ἐν γένει, μόνον δὲ ἐν ᾗ περιπτώσει ἐνέσκηπτεν ἡ πανώλης ἐν Κωνσταντινουπόλει, τότε διὰ τοὺς λοιμοβλητους ἦσαν ὡρισμένα τὰ νοσοκομεῖα Σταυροδρομίου καὶ Ἑπτὰ Πύργων. Πᾶσαι αἱ σημειώσεις περὶ τῶν εἰσελθόντων καὶ ἐξελθόντων, θεραπευθέντων ἢ ἀποθανόντων ἀσθενῶν, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἀξιότιμος ἰατρὸς κ. Ἀλ. Γ. Πασπάτης ἐν τῇ περὶ τοῦ ἡμετέρου Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἐκτεταμένῃ πραγματείᾳ, τῆς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, αἱ σημειώσεις

(1) Τὸ ρακίον, ἐνομίζετο ὡς ποτὸν προφυλακτικόν. Μεγάλη ποσότης αὐτοῦ κατηναλίσκετο εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦτο. Ἡ σημείωσις τοῦ ἰατροῦ Α. Γ. Πασπάτη.

λέγομεν αὗται ἀπὸ τοῦ **1820** μέχρι τοῦ **1835** εἶναι ἄτακτοι, συγχεχυμέναι, ἐνιαχοῦ μὲν ἐκτενεῖς, ἀλλαχοῦ δὲ πολὺ σύντομοι, καί ποτε (ἰδίως τῷ **1836**) συναναμίγνυνται λέξεις ἑλληνικαὶ μετὰ τουρκικῶν. Τοῦτο διὰ τὰ κατάστιχα τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων, καίτοι αἱ περὶ τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου τῶν ἀσθενῶν τοῦ σήμερον ἐθνικοῦ Νοσοκομείου σημειώσεις δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀσαφεῖς τοὐλάχιστον μέχρι πρὸ τριακονταετίας. Πάσας ταύτας τὰς εἰδήσεις χορηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς αἱ ἔντυποι ἢ χειρόγραφοι πηγαί, εἰς τὰς ὁποίας ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης παραπέμπεται ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τοῦ παρόντος βιβλίου. Ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν χειρογράφων φιρμανίων μανθάνομεν ὅτι τὸ ἐν Σταυροδρομίῳ Νοσοκομεῖον εἶχε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀρμενικοῦ νεκροταφείου δύο δωμάτια εἰς τὴν δευτέραν ὀροφὴν καὶ τρία εἰς τὴν πρώτην, ἔχον τὸ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς ἑπτὰ μέτρων· πρὸς δὲ τὸ μέρος τῆς δημοσίας ὁδοῦ τέσσαρα συνημμένα ἀλλήλοις δωμάτια ἔχον καὶ αὐτοῦ τοῦ μέρους τὸ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς εἴκοσι σχεδὸν μέτρων, πλὴν τοῦ κήπου. Περὶ δὲ τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου μανθάνομεν ὅτι τῷ **1823** ἐπεσκευάσθη, λαβὸν ἀρκετὴν ἔκτασιν, καὶ ὅτι μετὰ δύο ἔτη δημευθέντων τῶν κτημάτων ὅσα ἦσαν καταγεγραμμένα ἐπ' ὀνόματι τῶν τότε δραπετευσάντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἔτυχε νὰ ἦναι καταγεγραμμένον ἐπ' ὀνόματί τινος Σκαρλάτου Στρατῆ, δραπετεύσαντος καὶ τούτου, ἐξετέθη εἰς πλειστηριασμὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον τελευταῖος ὑπερθεματιστὴς παρουσιάσθη ἡ Ραλλοῦ Γεωργάκη, καὶ εἰς ταύτην κατεκυρώθησαν τό τε Νοσοκομεῖον καὶ τὸ παρ' αὐτῷ οἰνοπωλεῖον ἀντὶ **15,000** γροσίων.

Μόνον ἀπὸ τοῦ **1839** ἡ ἱστορία τῶν ἡμετέρων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τῶν Ἑπτὰ Πύργων εἶναι ἐνιαία, καὶ δὲν παρουσιάζει τὰς δυσχερείας, εἰς τὰς ὁποίας προσκρούει πᾶς τις ἀναλαμβάνων νὰ ἐρευνήσῃ αὐτήν· ἦσαν δὲ ὀνόματι μόνον νοσοκομεῖα, διότι διάταγμα τοῦ μεγαλεπηβόλου Σελὶμ Γ', ἐκδοθὲν πρὸ τοῦ **1793** καὶ ὅπερ δημοσιεύομεν ἐν οἰκείῳ χώρῳ, διέταττεν ὅπως οἱ ἀόμματοι καὶ

ἀνάπηροι Γραικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἀρμένιοι ὅσοι περιεφέροντο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἐπαιτοῦντες περιορισθῶσιν εἰς τὰ νοσοκομεῖα ἑκάστης κοινότητος, οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν ἀποστέλλωνται εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, συγχρόνως δὲ ἐχορήγει γενικὴν ἄδειαν πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικικῶν νοσοκομείων (1) καὶ μετ' οὐ πολὺ, δι' αὐτοκρατορικοῦ φιρμανίου, ὠνόμαζε τὸν ἀείμνηστον ἡγεμονικὸν γόνον Δημήτριον Μουρούζην ἐπιτηρητὴν καὶ ἐπόπτην τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἀνάγκης ἱδρυθησομένων ἰατρικῶν σχολῶν καὶ τῶν νοσοκομείων· ὥρισεν ὡσαύτως ὅπως μηδεὶς παρεμβάλλῃ κώλυμά τι εἰς ἀνέγερσιν ἢ ἐπισκευὴν νέων ἢ παλαιῶν νοσοκομείων, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, ἐξαγωγὴν, καὶ μεταφορὰν οἴνου, φαρμάκων καὶ ἄλλων χρειωδῶν ἐν τοῖς νοσοκομείοις, πρὸ τῆς θύρας τῶν ὁποίων ἔταξεν ἕνα χωροφύλακα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτηρῇ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν τῷ φιρμανίῳ διαγορευομένων. Τὸ αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον ἐκδίδομεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ (2).

Τὴν ἐπιτροπείαν ἐπὶ τῶν νοσοκομείων καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ ἦτον ἐμπεπιστευμένη μία καὶ μόνη ἐφορία, ἥτις ἐν τῇ λήξει ἑκάστου ἔτους ὑπέβαλλε τοὺς λογαριασμοὺς τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐξελεγχόμενοι ἐπεκυροῦντο, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· οἱ λογαριασμοὶ οὗτοι μέχρι τοῦ ἔτους 1806 ἐκλείοντο τῇ 1 ἀπρι-

(1) Ἴδε τὸ χάττι τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ' ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Κ. ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου κ. Ματθαίου Παρανίκα ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κ)πόλει Ἑλληνικοῦ φιλολογ. Συλλόγου, τόμ. ΙΑ', σελ. 91—93, εἰς δ' ἔκδοσιν, ἐκδοθὲν πρότερον ἐν τῷ ἡμερολογίῳ *Χρόνος* τῷ 1872. Ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἐξέδωκεν αὐτὸ ἐξ ἰδιωτικοῦ κώδηκος χειρογράφου, τὸ δ' ἡμέτερον ὁμοσίευμα γίνεται κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἐπισήμου αὐτογράφου φυλαττομένου, ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Νοσοκομείων.

(2) Ἀνάγνωθι τοῦτο τὸ φιρμάνιον ἐν παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Λ.

λίου ἀπὸ δὲ τῆς α' ἰανουαρίου τοῦ 1806 ἀρχόμενοι τῇ πρώτῃ ἑκάστου ἔτους ἐκλείοντο τῇ 31 δεκεμβρίου. Καθῆκον εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιτρόπων τῶν Νοσοκομείων ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς ν' ἀφιερώσωμεν ὀλίγας γραμμὰς τοῦ βιβλίου τούτου περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, ὡς πάντες οἱ λοιποὶ οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐφορεύσαντες τοιούτων φιλανθρωπικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἐν μέσῳ τῆς δυσχερείας τῶν παρελθουσῶν ἀντιξόων ἐποχῶν, συνετέλεσαν τοσοῦτον εἰς ἵδρυσιν ἢ πηγίωσιν καὶ τελεσφορωτέραν βελτίωσιν οἱουδήποτε κοινωφελοῦς θεσμοῦ.

Εἰς τὰ κατάστιχα τῶν Νοσοκομείων ἀναφέρονται ἐπίτροποι καὶ ἔφοροι κατὰ τὸ ἔτος 1794 ὡς καὶ τὸ 1795 οἱ ἑξῆς· Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος, Μιχαλάκης Χρήστου, Ἰορδάνης Καπλάνογλους, Γρηγόριος Σκαρλάτου, Νικόλαος Μπαλῆς, Χατζῆ Παρασκευᾶς, Ἐφραίμης καὶ Ζωρζῆς Καζανόβας. Τῷ 1795 μέχρι τῆς πρώτης ἀπριλίου 1796 προστίθενται οἱ Κωνσταντῖνος Νεγρεπόντες, Μανώλης Μάμουκας, Κωνσταντῖνος Δροσινὸς, Εὐστράτιος Ἀναϊδιάρης, Δημητράκης Παναγιώτου καὶ Χατζῆ Σουμελίτης Χατζῆ Ἰωάννου, μένουσι δὲ ὁ Καπλάνογλους καὶ Μιχαλάκης Χρήστου ἐκ τῶν παλαιῶν, ἐλλείπουσι δὲ καὶ δύο ὑπογραφαί. Ἀπὸ τοῦ 1799—1800, ἐννοοῦμεν δὲ ἀπὸ πρώτης μέχρι πρώτης ἀπριλίου, μένουσι μὲν ὁ Μιχαλάκης Χρήστου καὶ ὁ Καπλάνογλους, προστίθενται δὲ ἓξ, οἱ ἑξῆς· Νικολάκης Ἀλεξίου, Δημήτριος Μοραϊτάκης, Χατζῆ Ἰωάννης, Παντολέων Γάντης (;) Ἰωάννης Ψύχας καὶ Παντελῆς Βοῦρος. Μετὰ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη ἀναγινώσκομεν καὶ τὴν ὑπογραφὴν Χατζῆ Σάββα Παπάζογλου. Ἐκεῖθεν ὑπογραφὰς δὲν βλέπομεν· ἐνδιαφέρει δ' ἡμῶν νὰ προσθέσωμεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1818 ἐφώρευον τὰ Νοσοκομεῖα οἱ ἑξῆς οὗτοι, Θεοδόσιος Τζικαλιώτης ἐφορεύων ἰδίως οὗτος καὶ τῷ 1806, Χατζῆ Ἀνέστης Παρασκευᾶ, Χριστόδουλος Μαυροδῆ, Νικόλαος Λεβίδης, Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος καὶ Μπαλάσης Ἀσημάκης. Μετὰ ἓν ἔτος βλέπομεν ἐφορεύοντας πλὴν τούτων, νέους δύο, Λαμπίκην Γεωργίου καὶ Χατζῆ Πανάγον Θεοδοσίου, ἀποσυρθέντος τοῦ Μαυ-

ρουδῆ. Κατὰ τῷ 1820 ἦσαν ἔφοροι ἕνδεκα, οὗτοι· Θεοδόσιος Τσικαλιώτης, Γεώργιος Ἰωάννου Σαματᾶς, Χατζῆ Ἀνέστης Παρασκευᾶ, Λαμπίκης Γεωργίου, Μπαλάτης Ἀσημάκη, Χατζῆ Πανανὸς Θεοδοσίου, Σταυράκης Καπλάνογλους, διαδεχθεὶς ἔν τε τῷ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν Νοσοκομείων καὶ ἐν τῇ ἐφορείᾳ τὸν πατέρα αὐτοῦ, Δημήτριος Σχοινᾶς, Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος, Ἰωάννης Φάχρης καὶ Ἐμμανουὴλ Δανέζης. Ὁ Χατζῆ Ἀν. Παρασκευᾶ καὶ ὁ Ἰωάννης Φάχρης ἦσαν ἔφοροι καὶ ἀκολούθως, συναντελαμβάνοντο δ' αὐτῶν ἐν τῇ μετ' ἀφοσιώσεως ὑπηρεσίᾳ τῇ εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τοῦ γένους παρεχομένῃ, οἱ μνήμην ἄληστον ἀκραιφνοῦς φιλογενείας καὶ ζήλου κατ' ἐπίγνωσιν τοῖς ζῶσιν ἡμῖν καταλιπόντες Κωνσταντῖνος Ἰωάννου (Ἰπλικτσῆς), Δημήτριος Ζαφειρόπουλος καὶ Χατζῆ Μανωλάκης Καμάρας.

Πολλὰ τῶν ὀνομάτων τούτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρομεν ἀνωτέρω, δὲν ἀκούει πρώτην φορὰν, ὡς νομίζομεν, ὁ ἀναγνώστης, διότι εἰς πολλὰ κατάστιχα ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν ἀναφέρονται οὗτοι εἴτε ὡς ἐπίτροποι, εἴτε ὡς δωρηταὶ, εἴτε ὡς ἔφοροι σχολῶν. Ἐκ τῶν διαφόρων ἡμῶν ἐρευνῶν ἠδυνήθημεν ν' ἀρυσθῶμεν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐκ τῶν ἄνω σημειωθέντων ἐφόρων τῶν Νοσοκομείων ὁ Κωνσταντῖνος Δροσινὸς, ὁ Παντελῆς Βοῦρος, ὁ Κωνσταντῖνος Νεγρεπόντης, ὁ Ἰωάννης Ψύχας, ὁ Νικόλαος Μπαλῆς, ὁ Θεοδόσιος Τζικαλιώτης, ὁ Μανώλης Μάμουκας, ὁ Δημήτριος Μορκϊτάκης καὶ ὁ Ζωρζῆς Καζανόβας ἦσαν Χῖοι. Ἡ οἰκογένεια Καζανόβα κατέχει θέσιν ἐπίζηλον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων. Τῷ 1763 Γεώργιος Καζανόβας ἀναφέρεται δωρούμενος εἰς αὐτὴν εἰκοσιπέντε γρόσια, ὀγδοήκοντα περίπου φράγκα διὰ νὰ μνημονεύηται ἐν αὐτῇ. Ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἦτον ὁ Ζωρζῆς Καζανόβας τῷ 1780 ὡς καὶ τῷ 1806, Δημήτριος δὲ καὶ Φραγκούλης ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐπετρόπευον ἐν ἀρχαῖς τοῦ αἰῶνος τούτου. Διακεκριμένα μέλη καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας Καπλάνογλου ἐχρημάτισαν ἔφοροι κοινῶν καταστημάτων ἐκπαιδευτικῶν ἢ

φιλανθρωπικῶν. Ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σεβαστοπούλων ὁ Σκαρλάτος ἀπὸ τοῦ 1804 καὶ ἑξῆς διετέλεσε καὶ ἔφορος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη, καὶ πρὸ τοῦ Σκαρλάτου καὶ μετ' αὐτὸν, ἦτον ἔφορος τῆς Ἀκαδημίας ταύτης ὁ διακρινόμενος μεταξὺ τῶν τότε λογάδων τοῦ γένους Μιχαλάκης χιουρτζήπασης, δηλαδὴ αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν Νοσοκομείων ἔφορος Μιχαὴλ Χρήστου, ἀρχηγὸς τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀνθούσης ἐπὶ πλούτῳ καὶ ἐπιρροῇ συντεχνίας τῶν γουναράδων. Περὶ τοῦ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου γνωρίζομεν ὅτι, κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1806 ἀποθανὼν ἐκληροδότησε πέντε πουγγεῖα ἤτοι 2,500 γροσίων εἰς τὴν πατριαρχικὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολήν (1). Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν πληροφορίας ἀκριβεῖς ἐξ ἐντύπων ἢ χειρογράφων δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν· τὸν Νικόλαον Λεβίδην μόνον εὑρίσκομεν ἐγκωμιαζόμενον ἐν τῇ ἀφιερώσει παλαιοῦ τινος βιβλίου, καὶ ἐκεῖνα μόνα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ τῶν προτερημάτων εἶναι ἀρκεταὶ δι' ἡμᾶς εἰδήσεις, ἀφοῦ δὲν εὑρίσκομεν σπουδαιοτέρας (2).

(1) Μ. Γεδεῶν Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σελ. 221 καὶ 235.

(2) Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου καὶ ἡ ἀφιέρωσις ἔχουσιν οὕτω «Στοιχειώδεις γνώσεις ἐκ τῆς γαλλικῆς γλώσσης μεταφρασθεῖσαι καὶ μεταρρυθμισθεῖσαι ὑπὸ Π. Μ εἰς χρῆσιν τὸν ἤδη ἀρχομένων ἀναγινώσκειν παίδων, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1818».

«*Τῷ εὐγενεστάτῳ Κυρίῳ Νικολάῳ Λεβίδῃ*».

Εὐγενέστατε ἄνερ.

Τὸ μόνον σου προτέρημα, διὰ τὸ ὁποῖον δύναταί τις πρεπόντως νὰ σ' ἐπαινέσῃ εἶναι ἡ πρὸς τὸν εὐεργετεῖν ὁρμή σου καὶ ὁ διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν τέκνων σου διακαὴς ἔρως, διὰ τὸ ὁποῖον ἴσως δὲν ἁμαρτάνει τις, ἂν σ' ὀνομάσῃ κατά τι εὐεργέτην τῆς πατρίδος· ἐπειδὴ πασχίζεις, ὅσον δύνασαι, νὰ τὰ ἀναδείξῃς πολίτας ἀγαθοὺς καὶ τιμίους, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καλῶν των πράξεων, ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη σου, θέλουν συντρέξει

Ἡ εὐγνωμοσύνη ὅμως ἡμῶν ὡς χριστιανῶν ὀρθοδόξων καὶ ἁπλῶς ὡς ἀνθρώπων πρέπει νὰ δηλωθῇ διὰ τοῦ βιβλίου τούτου πρός τε τὸν οἶκον ἐν γένει Ζαρίφη καὶ Ζαφειροπούλου, πρὸς τὸν Ζαννῆ Στεφάνοβιχ καὶ Χρηστάκην ἐφέντην Ζωγράφον δι' ὅσα τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τούτων ἐνήργησαν καὶ ἐλάλησαν καὶ ἔπραξαν ὑπὲρ τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, ἐν ὅσῳ διέμενον ἔφοροι τούτων. Δὲν εἶναι σκοπὸς ἡμῶν ἡ ἐξιστόρησις τῶν τράξεων αὐτῶν

εἰς τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ ἀθλία των πατρὶς τὴν παλαιάν της εὐκλειαν. Ὦ πόσον θέλεις εἶσαι εὐδόκιμων, ἂν σὲ ἀξιώσῃ ὁ Θεὸς νὰ τὰ ἰδῇς κατὰ τὴν ἐπαινετήν σου ἐπιθυμίαν! οἵτινες μέλλουσι ν' ἀποδίδωνται εἰς αὐτοὺς διὰ τὰ καλά των ἔργα ἔπαινοι, θέλουσιν ἐπιστρέφει εἰς σὲ τῶν τοιούτων γεννημάτων σπορέα. Εἴθε δὲ νὰ μιμηθῶσι τοῦτό σου τὸ καλὸν παράδειγμα καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ ὅσοι ἀκόμη διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀμαθείας πλάνην μετροῦσι τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὸν πλοῦτον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς τύχης ἀγαθὰ, μηδόλως προσέχοντες, ὅτι αὐτὰ μεταβάλλοντα πᾶσαν στιγμὴν τοὺς δεσπότας των, ἀφίνουσιν αὐτοὺς χαίνοντας καὶ ταλαιπωμουμένους διὰ τὴν εἰς αὐτὰ κακὴν ἕξιν μὴ ἔχοντας πλέον τὰ μέσα, μήτε τὰ ἄλογά των πάθη νὰ θεραπεύσωσι, μήτε εἰς τὸν ἀληθινῶν καὶ μονίμων ἀγαθῶν τὴν ἀπόκτησιν νὰ δοθῶσι.

Διὰ ταῦτα σὲ προσφέρω τοῦτο τὸ ἐξ ἀσθενῶν μου χειρῶν εὐτελὲς ἔργον, τοῦ ὁποίου ἐγὼ παρὰ πάντα ἄλλον γνωρίζω τὴν εὐτέλειαν, τεκμήριον μικρὸν τῆς πρός σέ μου εὐγνωμοσύνης, καὶ ἵνα ὑποκινήσας μεταφέρω τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν εἰς τὰ καλὰ φυσικήν σου ροπὴν ἀπὸ τῶν μικροτέρων εἰς τὰ μεγαλήτερα, ἀπὸ τῶν μερικωτέρων εἰς τὰ γενικώτερα, ἐξ ὧν ἐδῶ μὲν θέλεις ἀνταμειφθῇ διὰ τῶν ἐπαίνων, εἰς δὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν διὰ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

Δέξαι λοιπὸν, Ἄνερ φιλόκαλε, ἀσμένως τὸ δῶρον διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃς διὰ τούτου τὴν φωνὴν τῆς φήμης, ἥτις σὲ κηρύττει μετριόφρονα, καὶ ζῇθι καὶ εὐτύχει, γενόμενος καλὸν παράδειγμα εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν καλῶν καὶ ὠφέλειαν τῆς πατρίδος σου.

Τῆς σῆς εὐγενείας Π. Μ. »

διότι, ὡς ἐννόησεν ὁ ἀναγνώστης, τὰ μέχρι τοῦ 1837 ἐκτενῶς πως ἀφηγούμεθα, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ὡς γνωστὰ συντομώτερον, τόσον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὅσον καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων Νοσοκομείων. Κατὰ συνέπειαν μνείας μόνον ἐντίμου καὶ διαφερούσης κρίνομεν τοὺς μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ τότε περίπου λίαν φιλογενῶς ὑπὲρ τῶν Νοσοκομείων καὶ τοῦ ναοῦ ἐργασθέντας ἀειμνήστους ἐφόρους Ἰωάννην Φάχρην, Χ". Ἀνέστην Παρασκευᾶ, Ἀλέξανδρον Φενερλῆν, Κωνσταντῖνον Ἰπλικτζὴν, Φιλόδωρον Δημητρίου καὶ Νικόλαον Τσαλίκην. Τοῦ μακαρίτου Χάννα (Ἰωάννου) Φάχρη ἡ ἐργασία καὶ πρὸς τοὺς τότε καιροὺς σχετικῶς καὶ πρὸς τοὺς σήμερον ἀρκεῖ νὰ δοξάσῃ τὸν ἄνδρα, διότι οὗτος ἐκτὸς τῶν μεγάλων χρηματικῶν προσφορῶν, ἃς ἐδωρήσατο, κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τοῦ Νοσοκομείου τὸ βακούφιον δι' ἰδίων ἐξόδων, ἐξ οὗ προῆλθον καὶ εἰσέτι προκύπτουσι πολλὰ τὰ ὠφελήματα.

Καθῆκον ὡσαύτως ὁμολογεῖ ὁ ἐρευνῶν τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων Νοσοκομείων ν' ἀφιερώσῃ καὶ μίαν σελίδα εἰς τὴν μνήμην τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, διότι ἐδείχθη πράγματι προστάτης παντὸς ἐκπαιδευτικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ ἡμῶν καταστήματος, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν συμφερόντων καὶ θεσμῶν τοῦ γένους μεταχειρισθεὶς τὴν εὔνοιαν τοῦ μεταρρυθμιστοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ'. Ὁ Δημήτριος διετέλεσε μέγας διερμηνεὺς τῆς Υ. Πύλης ἀπὸ τοῦ 1808—1812, ἔπεσε δὲ θῦμα τῆς ὀργῆς τοῦ Ναπολέοντος Α'. Ὁ ἀνὴρ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἐπιφανῆ, ἥτις ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος καταγομένη καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεγκλιματισθεῖσα ἐχορήγησεν εἰς μὲν τὴν Υ. Πύλην πέντε μεγάλους διερμηνεῖς τὸν Κωνσταντῖνον Μουρούζην, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Ἀλέξανδρον καὶ Γεώργιον, τὸν Δημήτριον καὶ Κωνσταντῖνον, εἰς δὲ τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον, οἱ ὁποῖοι ἀγαθὴν κατέλιπον μνήμην ἀνδρῶν πεπαιδευμένων καὶ συνετῶν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὑπουργῶν. Διονύσιος Φωτεινὸς ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Βλαχίας λέγει ὅτι ὁ

Ἀλέξανδρος Μουρούζης (1) ἔτη τρία καὶ μῆνας ἓξ ἡγεμονεύσας ἐν Βλαχίᾳ «ἐδιοίκησε καλῶς τὸ ὑπήκοον, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄρχοντας ἐφέρετο μὲ ἀγάπην καὶ εὔνοιαν, τιμῶν καθ' ἑκάστην αὐτοὺς μὲ ὀφρίκια, καὶ βοηθῶν πολυτρόπως ἕκαστον κατὰ τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· πρὸς δὲ τὸν λαὸν ἐδείκνυεν ἄκραν πραότητα καὶ δικαιοσύνην, ὡς οὐδεὶς ἕτερος· καὶ ἀγκαλὰ ἐπὶ τῆς τούτου ἡγεμονείας συνέβησαν δύο μεγάλα δεινὰ εἰς τὸν τόπον, λοιμὸς καὶ λιμὸς, ἐξοικονόμησεν ὅμως ταῦτα μὲ τὴν δυνατωτέραν προμήθειαν· ἔκτισεν ἔξωθεν τῆς πόλεως Βουκουρεστίου καὶ ἐν εὐρυχωρότατον ὀσπητάλιον διὰ τοὺς ἐκ τῆς πανώλης μεμολυσμένους». Καὶ τῶν μὲν ἄλλων τὰς ἀρετὰς ἐπήνεσεν ὁ φιλογενὴς καὶ φιλόπονος κ. Ἐπαμινώνδας Σταματιάδης, τὴν γλωσσομάθειαν αὐτῶν, εἰδημόνων ὄντων, πρὸς τῇ ἑλληνικῇ, τῆς λατινικῆς, τῆς γαλλικῆς, τῆς περσικῆς, τῆς ἀραβικῆς, τῆς τουρκικῆς, τῆς ἰταλικῆς, τὴν βαθείαν αὐτῶν σύνεσιν, τὴν πεῖραν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, (2) τὴν δὲ προθυμίαν αὐτῶν περὶ πᾶν κοινωφελὲς ἔργον μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία· διὰ τοῦτο ὁ οἶκος τῶν Μουρουζῶν ἐκέκτητο διαρκῶς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους, τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἐπαίνους πάντων τῶν ἀμεροληπτως ἐξεταζόντων τὰς μεγάλας ἰδιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς τῆς ἐνδόξου ταύτης οἰκογενείας. Ὅταν τῷ 1812 ὁ Δημήτριος Μουρούζης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παναγιωτάκης ὁ τοῦ στόλου διερμηνεὺς ἔπιπτον θύματα τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς μισορώσσου πολιτικῆς τοῦ Μ. Ναπολέοντος, λέγει ὁ Φωτεινὸς (3) ὅτι «ἐπροξενήθη εἰς ἅπαντας τὸ πένθος ἀνάλογον, διότι τούτων τῶν δύο ἐκλάμπρων ὑποκειμένων ἡ στέρησις δὲν ἦτον μικρὰ ζημία τοῦ ἡμετέρου γένους, διὰ τὴν τιμὴν, ἣν ἐπέφερον ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐθνῶν πρὸς αὐτὸ, μὲ τὸν ἀξιοπρεπῆ χαρακτῆρά

(1) Φωτεινοῦ Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας· τόμ· Β', σελ. 377.

(2) Σταματιάδου Βιογραφίαι τῶν Ἑλλήνων μεγάλων Διερμηνέων· σελ. 142, 148, 149 κλπ.

(3) Φωτεινοῦ αὐτόθι, σελ. 590

των, καὶ μὲ τὴν πληθὺν τῶν σπανίων καὶ ἀξιολόγων προτερημάτων αὐτῶν φυσικῶν τε καὶ ἐπικτήτων». Ὁ ὁμογενὴς λόγιος ἰατρὸς ὁ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς παρούσης ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας ὁ Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης, μεταφράσας καὶ δημοσιεύσας τὴν ὑπὸ Γολδσμὶθ Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, προσεφώνησεν αὐτὴν εἰς τὸν Δημήτριον Μουρούζην, τοῦ ὁποίου τὰς ἀρετὰς ἔβλεπε τὰς ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης ἐγκωμιαζούσας, τοὺς δὲ σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους τῆς Ἑσπερίας ἄνδρας ἀσχολουμένους διηνεκῶς περὶ τὰ ὑπερφυῆ αὐτοῦ πλεονεκτήματα. Ταῦτα γράφει αὐτολεξεὶ, προσθέτει δὲ τούτοις ἄλλα παρόμοια. «Οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων ἔχαιρον μᾶλλον τοῖς πάλαι σε παραβάλλειν, γόνον τε καὶ ἀπόῤῥοιαν σὲ τῶν θείων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐπωνόμαζον. Σὺ γὰρ δόξας καὶ ἀρχὰς ἡγεμονικὰς, πάντα ταῦτα, οἷς οἱ τὰ νῦν ἔξοχοι χαίρουσι, δεύτερα ποιησάμενος, ἔβλεψας μόνον ἐπὶ τῶν πάλαι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἑκάστου ἐκείνων τῶν πλεονεκτημάτων ἀπεμάξω τὰ κάλλιστα, τοῦ μὲν τὴν ὀξύτητα, καὶ τὸ ὑπερφυὲς τοῦ νοὸς ἐν τοῖς πράγμασι, τοῦ δὲ τὸ γενναῖον καὶ ἀπαράπταιστον φρόνημα, τοῦ δὲ τὸ ἐν ταῖς πολιτείαις ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον, καὶ ἄλλου ἄλλα, ... Σὺ δὲ ἐν οὕτως ἔχοντι λειμῶνι ἀκηράτῳ, καρπῶν πλήθει ὅσῳ κομῶντι, πρὸς τὸ κρεῖττον προαχθεὶς, ἀκοίμητόν τε τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν συγγενῆ σοι τῶν πάλαι κόσμον ἐπιπέμπων, τοῦ μετεῖναι δὲ πᾶσι μικροῖς καὶ μείζοσι τὸ μέρος τῆς ἀσφαλείας τοῦδε τοῦ καρποῦ ἐπ' ἀδείας δρέπεσθαι Στοὰς, καὶ Λύκεια, καὶ Περιπάτους ἐγκατατάξας, ἐξ ἀρχῆς τε ἑστιατόριον τοῖς τῆς Φιλοσοφίας δαιτυμόσιν ἀνεγείρας, δημοθοινίας, καὶ τράπεζαν ἄνετον φιλοσοφικὴν παραθέσθαι προήρησαι, ὅπως εἴη παρελθεῖν καὶ ἀνακλιθῆναι τῷ βουλομένῳ παντί· οὕτω δὲ τὸν Ἑλικῶνα ἀπεμιμήσω, ὥστε καὶ τὰς Μούσας ἐν αὐτῷ πῆξαι τὰς καλιὰς σὺν αὐτῷ τῷ Ἀπόλλωνι. Δίκαιοι ἄρα οἱ περὶ σοῦ πάντες παρὰ πάντων, ὅσοις ἀρετὴ ὑμνεῖται καὶ ἐκθειάζεται, λεγόμενοι ἔπαινοι». Καθὼς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας οὕτω καὶ τῶν ἡμετέρων Νοσοκομείων ἀνεδείχθη προστάτης ὁ Δημήτριος Μουρούζης, προκαλέσας τὴν ἔκδοσιν τοῦ

φιρμανίου τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ', διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγοῦντο εἰς τὰ ἡμέτερα Νοσοκομεῖα προνομίαι ἀληθεῖς, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ Νοσοκομεῖα καθίσταντο ἀληθῆ κοινωφελῆ καθιδρύματα, ἀφοῦ περισυνελέγοντο καὶ ἀπὸ τῶν ὁδῶν οἱ ἐπαῖται, ὅσοι ἀνάπηροι ὄντες καὶ τὸ σῶμα βεβλαμμένοι ἦσαν ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν· μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου ἐπετεύχθη, συστάσει τοῦ Μουρούζη, ἡ ἔκδοσις πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγιλλίου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πατριάρχης Καλλίνικος Ε' ὁ ἀπὸ Νικαίας ἀποδυρόμενος τὴν κατάστασιν τῶν τοιούτων ἐπαιτῶν, δὲν εἶχε λόγους νὰ ἐπαινέσῃ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸ πρὸς οἶκτον εὐεπήφορον τοῦ ἄνακτος Σελὶμ τοῦ Γ'. Τότε κατὰ πρῶτον ἡ Μ. Ἐκκλησία διὰ τοῦ σιγιλλίου τούτου μετερρύθμισε καὶ τὰ τῆς ἐποπτείας τῶν Νοσοκομείων ἡμῶν, ὁρίσασα νὰ προστεθῶσιν ἐν τοῖς ἐφόροις ἀπὸ τοῦ μαΐου τοῦ 1805 δύο μὲν ἐκ τῶν ἀρχιερέων, βεβαίως τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συνόδου, δύο δὲ ἐκ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων, δηλαδὴ τῶν ἐχόντων ὀφφίκια εἴτε τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, εἴτε τῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἔμενον δὲ ἐπίτροποι καὶ οἱ κατὰ τὸ σιγίλλιον τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γερασίμου ἀντιπροσωπεύοντες τὰς συντεχνίας γουναράδων, τζεβαχιρτζίδων, χίων τζοχατζίδων, χεταϊτζίδων καὶ ἀπατζίδων. Τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου βλέπει κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης (1).

Ὡς δὲ κατὰ καθῆκον κατηναλώσαμεν ὀλίγας γραμμὰς τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅπως παράσχωμέν τινας πληροφορίας περὶ τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, καθῆκον ὅμοιον ἐπίσης ὁμολογοῦμεν νὰ καταστρώσωμεν μετὰ τὸν περὶ Μουρούζη λόγον, ἄλλον λόγον βραχὺν περὶ τοῦ ἄρχοντος Γεωργίου Σταυράκη, τοῦ εἰς τὸ στόμα τοῦ κοινοῦ λαοῦ πολυθρυλήτου Σταυράκογλου, ἱδρύσαντος τὸ ἐν Γαλατᾷ Πολιτικὸν Νοσοκομεῖον, ἢ κοινῶς *Ὀσπητάλιον τῶν Γκεμετζίδων*, δηλονότι τῶν ναυτιλλομένων, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ τοῦ Γεωργίου Σταυράκογλου ὁ χαρακτὴρ παρεστάθη διαφόρως, ἴσως μάλιστα καὶ

(1) Ἐν τῷ παραρτήματι, ὑπὸ στοιχεῖον Μ.

στρεβλωθεὶς διὰ τοῦ δημώδους ἐκείνου ποιήματος, τὸ ὁποῖον ὀλίγα ἴσως ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συνταχθὲν ἐδημοσιεύθη πλειστάκις ἐν Βενετίᾳ καὶ μέχρι τοῦδε, ἀγαπητὸν ἀνάγνωσμα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ ὑπάρχον. Εὐτυχῶς, ὁ ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου κ. Κ. Σάθα δημοσιευθεὶς «Ἱστορικὸς Κατάλογος τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων» τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, καθὼς καὶ ὁ «Κῆπος Χαρίτων» τοῦ αὐτοῦ, ἂν καὶ μετά τινος αὐστηρότητος γεγραμμένα δὲν χορηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὴν εἰκόνα τοῦ Γεωργίου Σταυράκη τοσοῦτον ἀποτρόπαιον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ συμβαδίζουσα πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ περιωπή, ἐπειδὴ συναθροίζει περὶ τὸν ἔχοντα τοῦτον πολλοὺς παρασίτους καὶ κόλακας, γίνεται παραίτιος διαφθορᾶς ἠθῶν καὶ χαρακτῆρος, ἡ δὲ τοιαύτη διαφθορὰ κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, ἕνεκα τῆς μετὰ τῶν ὁμογενῶν ἡμῖν ἀρχόντων ἐπιμιξίας χαρακτήρων ποικιλλόντων καὶ σατραπικῶν τότε, μᾶλλον ἦτο συνήθης ἢ σήμερον κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ συγγνωστὴ διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν τότε χρόνων.

Ὁ πατὴρ τοῦ Γεωργίου ὁ Σταυράκης ἦτον ἐκ τῶν ἐπιφανῶν κωνσταντανουπολιτῶν, ἰατρὸς καὶ χειρουργὸς τὸ ἐπάγγελμα, πλούσιος δὲ συνάμα τυγχάνων. Συνέστησε τῷ 1740 σχολὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Μιτυλήνης, ὅπου εἶχεν ἐξορισθῇ τῷ 1744 κατ' αἴτησιν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου, καθὼς γράφει ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ὄχι 1755, καθὰ ἔγραψεν ὁ κ. Π. Γρημάνης (1). Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος χρηματίσας πρῶτος καπικε-

(1) Π. Γρημάνη διατριβὴ περὶ τοῦ ἐν Μιτυλήνῃ σχολείου, ἐν τῷ περιοδικῷ « Πιτταχῷ » τῆς Μιτυλήνης, ἔτος Β', φυλλάδιον θ', σελ. 26· βλέπε περὶ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Σταυράκη ὑπὲρ αὐτῆς διαπραχθέντων, τὰ Χρονικὰ Πατρ. Ἀκαδημίας σελ. 229—230, ὅπου τὸ ἔτος ὀρθῶς γράφεται, κατὰ τοὺς πατριαρχικοὺς κώδηκας. Ὀρθῶς γράφει τὸ ἔτος τῆς εἰς Μιτυλήνην ἐξορίας τοῦ Σταυράκη καὶ ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, καί τοι ἀποδίδει τὴν ἐξορίαν εἰς τὸν υἱὸν, καὶ οὐχὶ

χαγιᾶς τοῦ αὐθέντου Στεφάνου Ῥακοβίτζα «ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αὐθέντης τοῦ αὐθέντου», κατὰ τὸν Δαπόντε, ὑψώθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἐπιῤῥοῆς καὶ πλούτου, εὐνοούμενος μὲν παρὰ τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, κατορθώσας δὲ ν' ἀναγνωρισθῇ εἰς αὐτὸν τότε τὸ μονοπωλεῖον τοῦ ταμβάκου, συγκαλῶν εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ μέγαρα τοὺς τούρκους μεγιστάνας καὶ γινώσκων νὰ κολακεύῃ αὐτοὺς καὶ νὰ περιποιῆται δεόντως ἐν μέσῳ πλούτου, τὸν ὁποῖον ἐδείκνυον ἀφειδῆ τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ πολύτιμα σκεύη· καταταχθεὶς δὲ καὶ εἰς τὸν φοβερὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον (ἀλτμὶς μπὲς) ὁρτὰ τῶν γενιτσάρων δὲν ἐφοβεῖτο τινὰ, διώριζε καὶ ἔπαυεν ἡγεμόνας, τῶν ὁποίων τὸ ὑπήκοον ἐγύμνωνε μετὰ θρασύτητος οὐ μικρᾶς, κατεδίωξε δὲ, φαίνεται, τοὺς τότε μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν λογάδων ἐπισημοτέρους Χατζῆ Ἀσλάνην καὶ Δημήτριον Σκαναβῆν, κατεδίωξε δὲ ἀντιχριστιανικῶς καὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν πατριάρχας τὸν Σεραφεὶμ Β', τὸν Ἰωαννίκιον Γ' καὶ τὸν Σαμουὴλ Α'. Ἀλλ' ἐτρύγησε παρ' αὐτῶν κατάρας πατρικὰς καὶ ποινὴν ἐξωκκλησιασμοῦ, ἰδίως παρὰ τοῦ Ἰωαννικίου, τὸ δὲ μῖσος τῶν κατοίκων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἐναντίον αὐτοῦ ἦτον ὑπέρμετρον, ἕνεκα φόνων ἀλλοκότων γενομένων δῆθεν ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ καὶ ἕνεκα καταδιωγμῶν ἐναντίον τινῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ἢ κατὰ προϋχόντων τινῶν βλάχων· ἀπαιτῶν δὲ παρὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων χειροτονίας ἢ προβιβασμοὺς προσώπων κληρικῶν εὐνοουμένων αὐτῷ, συγχρόνως δὲ συμφυρόμενος εἰς τὰς φιλονεικίας τῶν καλογήρων τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου, πολλῆς βλάβης ἐγένετο αἴτιος ὑλικῆς τε καὶ ἠθικῆς, πολλὴν δὲ κατ' αὐτοῦ ἐξήγειρε τὴν δυσμένειαν ἀρχιερέων καὶ πατριαρχῶν καὶ κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ μὲν νεωτέρα ἱστορία τῶν γραμμάτων ἀναγνωρίζει χάριν εἰς τὸν Γεώργιον Σταυράκη διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν δύο τόμων Ἰωσὴφ

εἰς τὸν πατέρα. Περὶ Γεωργίου Σταυράκογλου ἴδε τὸν τοῦ Δαπόντε «Ἱστορικὸν Κατάλογον» ἐν τῷ Γ' τόμῳ Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης Κ. Σάθα.

τοῦ Βρυεννίου, τῆς ὁποίας τὰ ἔξοδα κατέβαλεν, αἰτήσει Σωφρονίου τοῦ τότε μὲν μητροπολίτου Πτολεμαΐδος, εἶτα δὲ πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ κατόπιν Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ δὲ μονὴ τῶν Ἰβήρων ἡ ἐν ἁγίῳ Ὄρει ὀφείλει καὶ αὐτὴ πολλὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον οὐ μόνον διὰ τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν ἐχορήγησεν εἰς αὐτὴν, ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων μοναστηρίων, ὡς ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης λέγει, ἀλλὰ καὶ διότι, διὰ παροχῆς δέκα χιλιάδων γροσίων, ἤτοι κατὰ τὴν σημερινὴν τιμὴν τριακοντακισχιλίων καὶ ἐπέκεινα φράγκων, ἀνέκτισε μίαν πλευρὰν τῆς μονῆς ταύτης μετὰ τῶν κελλίων αὐτῆς καὶ ναΐσκου τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ὁ Δαπόντες, ἐξ οὗ ἀρυόμεθα τὰς περὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν τοῦ Σταυράκη πληροφορίας ταύτας, ἀναφέρει καὶ ἄλλας χρηματικὰς δωρεὰς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου, πρὸς στολισμὸν τοῦ ἐν αὐτῇ θησαυριζομένου τιμίου ξύλου, εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἐγρικαπίῳ, πρὸς κόσμησιν τῆς ἁγίας τραπέζης, εἰς ἄλλας μικροτέρας μονάς, καὶ πολλοὺς χριστιανοὺς ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ Μεγάλου Ῥεύματος ὅπου «πολλὴν ἐλεημοσύνην ἔδιδε, καὶ πολλῶν χωριανῶν πτωχῶν ἐπλήρονε τὰ χαράτσια». Μεταξὺ τῶν ἀγαθοεργιῶν τούτων ἡ πρωτίστη καὶ κυριωτέρα εἶναι ἡ διὰ δαπάνης αὐτοῦ ἵδρυσις τοῦ Πολιτικοῦ Νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ.

Καθὼς ἡ ἀφοσίωσις καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἐφόρων τῶν ἡμετέρων Νοσοκομείων μαρτυρεῖται ἐκ τῶν σωζομένων μέχρι τῆς σήμερον καταστίχων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτῶν, καθὼς τὸ ἔργον τῶν λογάδων τοῦ γένους ἡμῶν, ἑνὸς Σταυράκη ἢ ἑνὸς Μουρούζη φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας, οὕτω καὶ ὁ ζῆλος καὶ αἱ πρόθυμοι ὑπὲρ τῶν κοινωφελῶν τούτων καθιδρυμάτων θυσίαι τοῦ γένους ἡμῶν κηρύττονται τρανῶς ἐν ἑκάστῃ σελίδι τῶν καταστίχων τούτων καὶ ἐν ἑκάστῳ στίχῳ τῶν σωζομένων ἔτι καὶ νῦν ἀφιερωτηρίων ἐγγράφων· ἡμεῖς δὲ μὴ παραβλέψαντες ἐκπλήρωσιν ὁμολογουμένου καθήκοντος καὶ μνημονεύσαντες τῶν τε δωρεῶν καὶ τῶν περιστατικῶν τοῦ βίου τῶν ἱδρυτῶν, δὲν θὰ παραβλέψωμεν τοῦτο, ἵνα μὴ κολοβὸν παραδώσω-

μεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ἔργον ἡμῶν. Ὁ λόγος ἐνταῦθα εἶναι περὶ τῶν εἰς τὰ τρία ταῦτα γρικικὰ Νοσοκομεῖα γενομένων ἀφιερωμάτων καὶ δωρεῶν. Ἡ σπουδαιοτέρα τούτων εἶναι ἡ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Μελετίου, ὅστις ἐδωρήσατο κατὰ τῷ 1808 τὸ ἥμισυ ἰράτι ἰδιοκτήτου τινὸς τσιφλικίου, κειμένου ἐντὸς τῆς Ἡρακλείας, ὅπως λαμβάνωσι αὐτὸ τὰ Νοσοκομεῖα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, μέχρι δὲ τοῦ θανάτου, ἀρχὴν ποιούμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1808, ἐχορήγει 250 γρόσια κατ' ἔτος, ὅπως «ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, ταῖς ἐκτελουμέναις κατ' ἔτος ὑπὲρ τῶν ἀφιερωσάντων» μνημονεύωνται τὰ ὀνόματα Γενναδίου, Γερασίμου, καὶ Μεθοδίου τῶν ἀρχιερέων, Ἰωάννου καὶ Καλῆς, βεβαίως τῶν γονέων αὐτοῦ καί τινα ἄλλα.

Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη, δυστυχῶς, ἠθετήθη, εἴκοσι τρία ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ γράμματος, δηλαδὴ τῷ 1831, θανόντος ἤδη καὶ τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ διαδόχου καὶ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἰγνατίου, καὶ τὰ Νοσοκομεῖα ἔλαβον παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ κληρονόμων τοῦ Ἰγνατίου αὐλικάς τινας ὁμολογίας, παραιτήσαντα πᾶσαν ἀξίωσιν νόμιμον ἐπὶ τοῦ ἐν Ἡρακλείᾳ τσιφλικίου. Ἀξία λόγου δωρεὰ σημειοῦται ἐν τῷ κώδικι τῶν Νοσοκομείων, γενομένη τῷ 1811 ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Γεωργίου, δωρησαμένου δεκακισχίλια γρόσια, ὅπως ὁ τόκος αὐτῶν (8 τοῖς ἑκατὸν) 800 γρόσια δίδηται τοῖς Νοσοκομείοις κτλ. Τῷ 1820 πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου Ε' κατοχυροῖ καὶ ἀσφαλίζει τὴν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα γενομένην ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος καμινάρη Διαμαντάκη Καζανασμάζη ἀφιέρωσιν τῆς παραλίου οἰκίας αὐτοῦ, κειμένης ἐν τῇ Ξηροκρήνῃ τοῦ Βοσπόρου κατὰ τὸ Σαράϕμπουρνου πλησίον τῶν ἐαρινῶν Πατριαρχείων· ἡ δωρεὰ αὕτη, ἐγένετο πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀφιερωτοῦ ἀπό τινων ἐνοχλήσεων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅσοι ἀφιέρωνον εἰς τὰ Νοσοκομεῖα χρήματα παρεκατέθετον αὐτὰ εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, ὡς ἐν αὐτῷ διεφυλάττοντο τὰ ἔγγραφα καὶ οἱ τίτλοι τῆς ἰδιοκτησίας τῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα ἀφιερουμένων κτημάτων. Ὁ

ἀναγνώστης θέλει ἴδει κατωτέρω, ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν Νοσοκομείων ἄχρι τῆς συνενώσεως αὐτῶν, πόσα ποσὰ ἦσαν κατατεθειμένα ἐν τῷ Ἁγιοταφικῷ Μετοχίῳ καὶ πόσους τόκους ἐπλήρωνε τὸ ταμεῖον αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς τὰ Νοσοκομεῖα τοῦ γένους· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἡμεῖς θὰ ἐξακολουθήσωμεν ἀναγράφοντες καὶ σημειοῦντες ὁπόσα κτήματα καὶ λοιπὰ ἀφιερώματα ἐγένοντο εἰς τὰ κοινωφελῆ ταῦτα ἐθνικὰ καταστήματα, κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρόντος. Ἀτυχῶς ὅμως τὸ πρῶτον προσοδοφόρον κτῆμα, τοῦ ὁποίου μνεία γίνεται εἰς τὰ ἀρχαιότερα κατάστιχα τοῦ Νοσοκομείου εἶναι οἰκία, ἥτις δὲν ἐδωρήθη παρ' οὐδενὸς, ἀλλ' ἠγοράσθη τῷ 1794 ἀντὶ τριῶν χιλιάδων ἑκατὸν πεντήκοντα γροσίων, καὶ ἥτις ἔκειτο ἐν Γαλατᾷ. Μετὰ δύο ἔτη ἠγοράσθη δευτέρα ὡς καὶ ἓν οἰκόπεδον. Τῷ 1798 ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον γυνὴ ἑλληνὶς ὀρθόδοξος δωρουμένη σπουδαίαν χρηματικὴν ποσότητα εἰς τὰ Νοσοκομεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περὶ τούτου σημείωσις εἶναι ἀρχαιοτέρα πασῶν, ἀντιγράφομεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κώδικος ἐνταῦθα καὶ δημοσιεύομεν, ἔχουσαν οὕτω. «Κατὰ τοὺς 1798 Ἰουλίου 10 ἀφιέρωσεν εἰς τὰ ὀσπητάλια ἡ ἀρχόντισα χατμανέσα κοκόνα Ἐλέγκω σύζυγος τοῦ μακαρίτου Χουρμουζάκη διὰ μνημόσυνον καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, τὰ ὅσα ὁ ἀνὴρ αὐτῆς εἶχε νὰ λαμβάνῃ γρόσια 5500 παρὰ τοῦ μακαρίτου Νικολάκη πακιάρη, ἔχοντος ἰστιλάλῃ τὸ ὀσπήτιον αὐτοῦ καὶ ἀμπέλια καὶ καπηλεῖον· ὤντας δὲ εἰς χρέος βαρύτατον ὁ ῥηθεὶς μακαρίτης Νικολάκης ἠκολούθησε λογοτριβὴ μεγίστη, καὶ πολλοὶ νιζάδες, μεταξὺ τῶν χρεοφειλετῶν, ὅθεν ἀφιερωθέντα ταῦτα εἰς τὰ ὀσπητάλια, καὶ διὰ μέσου τῶν ναζίριδων τῶν αὐτῶν ὀσπηταλίων τοῦ τε Ἰορδανάκη καὶ τοῦ Μιχαλάκη λαβοῦσα τέλος ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἐξισασθέντες ὅλοι οἱ χρεοφειλέται ὁμοίως καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀντώνης, καταγράφεται ὁ λογαριασμὸς αὐτῶν μὲ ἀκρίβειαν, ἵνα ἀποδειχθῇ καὶ ἡ ξεκαθάρισις αὐτοῦ τοῦ ἀφιερώματος εἰς ἔνδειξιν». Τῷ 1802 ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν κτημάτων τῶν Νοσοκο-

SISMANOGLIO MEGALO

μείων καὶ οἰκία ἐν Χάλκῃ πωληθεῖσα μετὰ διετίαν ἀντὶ 2500 γροσίων. Ἡ πώλησις ἐγένετο πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν, καὶ τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἐξωδεύθησαν ἐπίσης εἰς ἱερὰν καὶ φιλάνθρωπον χρῆσιν, ἀλλ' ὁ σκοπὸς, ὅσον ἱερὸς καὶ ἂν ἦναι, δὲν ἁγιάζει τὴν πρᾶξιν. Τὰ κτήματα ἀφιεροῦνται, δὲν χαρίζονται, ἀλλὰ καὶ ἡ δωρεὰ, ἐὰν ἦναι δωρεὰ, γίνεται δι' ἕνα σκοπὸν, καὶ ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ χρησιμεύῃ πρὸς συντήρησιν τῶν Νοσοκομείων ὁ ἐξ αὐτῶν πόρος· ἐὰν δὲ καὶ ἡ θέλησις τῶν διαθετόντων τὰ κτήματα ἦναι ἱερὰ, τότε ἡ πώλησις τοῦ κτήματος εἶναι ἀθέτησις τοιαύτης θελήσεως, τὴν ὁποίαν πᾶς ἱστορικὸς εὐσυνείδητος δὲν δύναται νὰ μὴ κακίσῃ, κἂν αὕτη ἐγένετο πρὸ ἑνὸς αἰῶνος, κἂν τε γίνεται νῦν. Τοιαύτη κτημάτων ἐκποίησις ψυχραίνει τὸν ζῆλον τῶν ἀφιερωτῶν, ζημιοῖ δὲ τὰ Ἐθν. Φιλανθρ. Καταστήματα. Ἐξακολουθοῦντες, προσθέτομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1794 ἡ προθυμία τῶν χριστιανῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ὑλικὴν ὑποστήριξιν καὶ πρόοδον τῶν Νοσοκομείων εἶναι ἄξια παντὸς ἐπαίνου. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας ἀπεστάλησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ μέχρι τῆς 1 ἀπριλίου 1795, ἐν διαστήματι δεκαπέντε μηνῶν, γρόσια 4500, ἐνῷ διὰ διαθηκῶν μὲν ἀφιερώθησαν 1840, ἀπὸ τῶν νεωστὶ δὲ χειροτονηθέντων ἀρχιερέων 1050, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τῆς πρωτευούσης περιφερομένων κουτίων συνήχθησαν ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος 9904 γρόσια, αἱ δὲ συντεχνίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐχορήγησαν 4241, πλὴν ἄλλων ἐλεημοσυνῶν εἰς τὰ ἐν Γαλατᾷ καὶ Ἑπτὰ Πύργοις Νοσοκομεῖα, αἱ ὁποῖαι ἀριθμοῦνται γρόσια 5418. Κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ὁ μητροπολίτης Οὐγκροβλαχίας ἀφιεροῖ 3500 γρόσια, ὁ δὲ κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1794 θανὼν Κυζίκου Ἀγάπιος 1500. Ἀπὸ τοῦ 1796 φαίνεται εἰς τὰ κατάστιχα εἰσφορὰ τοῦ αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχη τῆς Μολδαβίας ἐκ 1500 γροσίων, ἅτινα μετὰ ἓν ἔτος ὥρισε διὰ χρυσοβούλλου 500, καὶ ἐξηκολούθει δίδων μέχρι τοῦ 1799. Ἀπὸ τοῦ 1796 καθιέρωσεν ἐτησίαν ἰδίαν αὐτοῦ εἰσφορὰν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν 1000

κατ' ἔτος, ἀκολούθως δὲ 300 κατὰ μῆνα ὁ ἡγεμὼν Βλαχίας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἐνῷ, κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἀφιέρωσε δι' ἰδίας αὐτοῦ χρεωστικῆς ὁμολογίας γρόσια 2500, ἰσάριθμα δὲ ἡ δόμνα Αἰκατερίνη Ὑψηλάντου. Τῷ 1802 ἀναφέρεται κληροδότημα τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γερασίμου Δ' τοῦ ἀπὸ Δέρκων, τότε, ὡς φαίνεται, θανόντος, γρόσια 750, ὡς καὶ τοῦ Ἐφέσου Σαμουὴλ κληροδότημα 1000 γρόσια.

Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀφιερωτηρίων γραμμάτων ἀναφέρεται συνάμα ὅτι τὰ ἀφιερώματα καὶ αἱ δωρεαὶ γίνονται ὑπέρ τε τῶν ἀσθενῶν τῶν ἐν τοῖς Νοσοκομείοις περιθαλπομένων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ἀποστασίαις αἰχμαλωτιζομένων καὶ τῶν ἐν φυλακαῖς διὰ χρέη καὶ πταίσματα κρατουμένων, διότι μία ἦτον ἡ γενικὴ πασῶν τῶν ἀγαθοεργῶν τούτων ὑποθέσεων ἐφορεία. Κοινὸν ταμεῖον ἐδέχετο πᾶσαν συνδρομὴν διὰ τοὺς λοιμοβλήτους, ἐὰν ἐπεκράτει τοιαύτη ἐπιδημία, διὰ τοὺς πάσχοντας ἐξ ἄλλων ἀσθενειῶν, τοὺς νοσηλευομένους ἐντὸς τῶν τριῶν νοσοκομείων τοῦ γένους, καὶ διὰ τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς ζῶντας. Οἱ ἔφοροι τῶν Νοσοκομείων παρελάμβανον αὐτὰς, τακτικὰ κατάστιχα κρατοῦντες τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων, ἐξώδευον ὅσα πρὸς συντήρησιν τῶν Νοσοκομείων ἀπῃτοῦντο, καὶ ὅσα πρὸς ἐλευθέρωσιν «τῶν φυλακομένων». Τῷ 1794 καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τοῦ κατόπιν ἔτους συνήχθησαν ὑπὲρ τῶν ἐν φυλακαῖς γρόσια 1564, σημειοῦνται δὲ εἰς τὰ κατάστιχα γρόσια 6006 δοθέντα «εἰς ἐλευθερίαν φυλακωμένων, καὶ τροφὴν καὶ ἔξοδα». Μετὰ ἓν ἔτος, αἱ μὲν συνδρομαὶ διὰ τοὺς ἐν φυλακαῖς κρατουμένους ἀνῆλθον εἰς γρόσια 2319, τὰ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν δοθέντα εἰς 6477 ἐπὶ κεφαλαίου εἰσπράξεων ἐν γένει γροσίων 32410. Μετὰ τὰ ἓν ἔτος, ἐπὶ κεφαλαίου εἰσπράξεων 22897 γρ. ἐδόθησαν εἰς τὰς φυλακὰς 3874. Ἀπὸ τῆς 1 ἀπριλίου 1797, ἐπὶ ἓν ἔτος, καὶ ἐπὶ κεφαλαίου 25781, ἐδόθησαν εἰς ἐλευθερίαν φυλακομένων εἰς τροφὴν αὐτῶν καὶ διάφορα ἄλλα ἔξοδα λόγῳ χρηματικῶν δωρεῶν εἰς τοὺς

ἐπιστάτας τῶν φυλακῶν 4468. Τὸ κονδύλιον τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένων ἀναφέρεται εἰς τὰ κατάστιχα μέχρι τῆς συνενώσεως τῶν Νοσοκομείων. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἐφορία τῶν Νοσοκομείων, τὴν ὁποίαν προσφυέστερον ἠθέλομεν ὀνομάσει ἐφορίαν τῶν ἐθνικῶν ἀγαθοεργημάτων, ἐπλήρωνε καὶ εἰς πτωχὰς οἰκογενείας καὶ εἰς ἀποκατάστασιν πτωχῶν παρθένων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐφορία τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀπὸ τοῦ 1794 ἀποτελοῦσα μέρος τῆς ἐφορίας τῶν Νοσοκομείων ἐχορήγει ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς παρόμοια βοηθήματα πρὸς θεραπείαν ὁμοίων ἀναγκῶν. Αἰχμαλώτους ἀπήλλαττε τῶν δεινῶν, καὶ πτωχῶν ἀνεκούφιζε τὰ δεινὰ τὸ ταμεῖον τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν, καὶ τὸ ταμεῖον τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων. Μία ἐφορία κεντρικὴ, παρέχουσα τινὰ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐφόρους καὶ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος ἐκράτει μὲν διακρινομένους ἀπ' ἀλλήλων τοὺς λογαριασμοὺς τῶν δύο ταμείων, ὑπέβαλλον δ' ἀμφότεραι τούτους εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Κοινοῦ τῶν Πατριαρχείων πρὸς ἐξέλεγξιν καὶ ἐπικύρωσιν. Οὕτω τὸ γένος διὰ τῶν προκρίτων αὐτοῦ καὶ τῶν λογάδων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν εἶχε γνῶσιν τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων, εἶχεν οὕτως εἰπεῖν, συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ τῆς ἑνότητος. Πατριάρχης δὲ καὶ σύνοδος, πρόβουλοι τοῦ γένους ἀληθεῖς, μετὰ συνέσεως διοικοῦντες καὶ μετὰ ζήλου τὸ πάγκοινον σκάφος τῆς Ἐκκλησίας, διεύθυνον αὐτὸ ἀβλαβὲς καὶ πραγματικῶς οὐριοδρομοῦν, ἐν τῷ μέσῳ μεγάλων θυελλῶν καὶ δεινῶν περιστάσεων, ὅσας οἱ πατέρες ἡμῶν ἔβλεπον. Μία ἦτο καὶ ἡ αὐτὴ ἀρχὴ, ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ καθήκοντος, ἡ ὁποία εἰργάζετο τόσον ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων. Αὕτη ἡ ἀρχὴ ἐνῷ ἠγωνίζετο νὰ προστατεύῃ τὰ μεγάλα προνόμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους καὶ νὰ προβιβάζῃ· αὐτὰ ὁλονὲν ἀσφαλίζουσα, ἐνῷ ἐμερίμνα περί τε τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ τῆς εὐκοσμίας αὐτῶν, ἐνῷ δι' ἰδίων σιγιλλίων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ὑπεστήριζε μοναστήρια καὶ συνίστα σχολεῖα, δὲν ἔπαυε φροντίζουσα

περὶ τῆς ὑποστηρίξεως παντὸς καλοῦ, τὸ ὁποῖον ἤθελε γείνῃ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν θρόνων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ, δὲν ἔπαυε μεριμνῶσα ἀδιακόπως περὶ συντηρήσεως καὶ εὐκλείας τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἐφεύρισκεν ὑπὲρ αὐτῆς πόρους καὶ ἐγκαθίστα ἐναρέτους καὶ σοφοὺς σχολάρχας καὶ διδασκάλους, ἐφ' ὅσον δὲ ἔβλεπε τὸ γένος ἡμῶν ἀκούραστον καὶ πάντοτε πρόθυμον ὅπως χορηγῇ τὸν ὀβολὸν αὐτοῦ πρὸς οἱονδήποτε κοινωφελῆ σκοπὸν, ἐπὶ τοσοῦτον εὕρισκε νέους πόρους πρὸς στήριξιν τοῦ ὑπάρχοντος, καὶ πάλιν ἄλλους πρὸς σύστασιν νέου καλοῦ. Οὕτως δὲ καὶ πάλιν ἡ ὑπὲρ τῶν νοσοκομείων ἀγρυπνος πρόνοια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους εὗρε νέον πόρον τῷ 1823, ὅστις κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος εἰσήγαγεν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν Νοσοκομείων γρ. 19000, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον 14965, καὶ κατὰ τὸ 1825 ἔτος γρ. 24241, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ πόρος οὗτος ὁ τοσοῦτον ἐπωφελὴς εἰς τὰ Νοσοκομεῖα περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, ἢ τουλάχιστον ἐπαισθητῶς ἠλλοιώθη, μόλις τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη μετὰ τὴν καθιέρωσιν αὐτοῦ. Τὸ περὶ τούτου συνοδικὸν γράμμα, ἀπολυθὲν κατὰ ἰανουάριον τῷ 1823 ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Ἀνθίμου Γ' τοῦ ἀπὸ Σμύρνης, διδακτικώτατον ὄν, καὶ παρέχον εἰκόνα τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐκδίδομεν κατωτέρω (1). Καὶ ναὶ μὲν τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον ἀφορᾷ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν εὕρεσιν ἰδίου τακτικοῦ πόρου πρὸς συντήρησιν τῶν ἐνδεῶν ἢ καὶ τῶν ἐν φυλακαῖς κρατουμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ περὶ τούτων πρόνοια ἦτον ἀνατεθειμένη εἰς τὴν ἐφορίαν τῶν Νοσοκομείων, διὰ τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ τοῦτο ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μακρὸς ἐγένετο περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου λόγος· ἄλλως τε δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκ 19000 γροσίων «ἀπὸ καβεζαχάρεως τῶν ἀρχιερέων Φιλιππουπόλεως, Ἀγχιάλου, Τορνόβου, Μαρωνείας, Ἀγαθουπόλεως, Ἀδριανουπόλεως, Δρύστρας καὶ Προϊλάβου, Διδυμοτείχου, Προικοννήσου καὶ Βιζύης», καὶ ἀπὸ 1750 «ἀπὸ

(1) Ἴδε τὸ ἔγγραφον ἐν τῷ Παραρτήματι, ὑπὸ στοιχεῖον Ν.

φιλοτιμίας τῶν ἁγίων Δρύστρας καὶ Προϊλάβου, Νικαίας καὶ Φιλιππουπόλεως» δοθέντων καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1822, ἐδόθησαν «εἰς φυλακὴν κατὰ τὰ μηνιαῖα κατάστιχα τοῦ Καφούλα Χατζῆ Ἀναστάση» γρόσια 2933.

Νομίζομεν καθῆκον νὰ συμπληρώσωμεν τὸν περὶ τούτου λόγον προσθέτοντες πληροφορίας τινὰς ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου, τὰς ὁποίας ἀρυόμεθα ἐκ φυλλαδίου τινός, ἀρκετὰ περιέργους παρέχοντος εἰς ἡμᾶς πληροφορίας. Τὸ φυλλάδιον εἰς 27 μικρὰς σελίδας ἐκτεινόμενον, φέρει τὸν τίτλον «Τοῖς ἁπανταχοῦ εὑρισκομένοις ὁμογενέσιν, ὅσοι τῆς τοῦ γένους δόξης καὶ ὠφελείας ζηλωταὶ τυγχάνουσιν.— Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ τοῦ Γένους Ἑλληνικῷ τυπογραφείῳ· ἐν ἔτει ᾳωκ'·» ὑπογράφουσι δὲ ἐν αὐτῷ *οἱ τῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας Ἔφοροι*. Οὗτοι, ἐν σελίδι 15, δικαίως ἐνσεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ τότε παρατηρουμένῃ συντάξει τῶν πραγμάτων τοῦ γένους ἡμῶν γράφουσι, μετὰ τὰς πρὸς τὸν σουλτάνον Μαχμοὺτ Β' διαπύρους εὐχαριστήσεις ἐφ' οἷς «πρὸς τοῖς ἄλλοις βασιλικοῖς καλοῖς ἠλέησε καὶ ἐλεεῖ μεγαλοπρεπῶς τὸ ἡμέτερον Γένος», μετὰ τὰς εὐχαριστήσεις πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γρηγόριον Ε' «φωταυγῆ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων δικνομέα», μετὰ τὰς εὐφημίας τῶν ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας τῶν τε πρώην καὶ τῶν τότε κοσμούντων τοὺς θρόνους τούτους, μετὰ τὴν εὐφημίαν τοῦ τότε Μ. διερμηνέως Ἰωάννου Καλλιμάχη, εὐφημοῦσι· «ζήτωσαν σὺν αὐτοῖς καὶ πάντες οἱ ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς τοῦ Γένους ἐξάρχοντες, οἱ λαμπρότατοι καὶ χαριτόβρυτοι τῆς Ἐκκλησίας ἀστέρες, καὶ οἱ λοιποὶ πανένδοξοι τῆς τοῦ Γένους δόξης προασπισταὶ συνίστορες. Ἅπαντες ἀναλαβόντες πληρέστατον τὸν ζῆλον τῶν καλῶν συγκροτοῦσι τὴν εὐτυχῆ ταύτην ἐποχὴν, καθ' ἣν γίνεται κοινὴ πρόνοια καὶ μελέτη ἀνεπίστροφος τῶν κοινῶν καλῶν. Καὶ κιβώτια τῶν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐλεῶν κατ' ἔρανον τῶν φιλογενῶν συγκροτοῦνται. Καὶ Νοσοκομεῖα ἀνεγείρονται. Καὶ τὰ κοινὰ διαπρέπουσι. Καὶ αἱ Μοῦσαι σοβοῦσι πανταχοῦ, καὶ αἱ χάριτες περιχορεύουσι». Μετὰ δὲ τοὺς ἐ-

φόρους, «ὁ τῆς Τυπογραφίας θεωρὸς Ἱλαρίων Κρὴς», ὁ διακεκριμένος ἐκεῖνος Σιναΐτης μοναχὸς, ὁ καὶ Τορνόβου μητροπολίτης ὕστερον χρηματίσας, γράφει περὶ τῶν τότε λογάδων τοῦ Γένους, ἀρχιερέων, ἐμπόρων, τεχνιτῶν, τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα πολὺ εἰς ἡμᾶς, διά τε τὰ Νοσοκομεῖα καὶ διὰ τὰ κιβώτια ταῦτα τῶν ἐνδεῶν. «Ἅπαντες φιλάνθρωποι καθ' ὑπερβολὴν προνοοῦνται τῶν πολυειδῶς ἀσθενούντων, καὶ ἐπαύξουσι καὶ ἐπισκευάζουσι τὰ ἑκασταχοῦ νοσοκομεῖα, καὶ ἐπιμελοῦνται νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν αὐτοῖς πᾶσαν περίθαλψιν καὶ παρηγορίαν τῶν νοσούντων. Εὔσπλαγχνοι καὶ συμπαθεῖς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, συνεστήσαντο κοινὸν καταφύγιον τῶν ἐνταῦθα πτωχῶν καὶ τῶν ἀλλοθέν ποθεν ἐρχομένων· καὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ συμφωνίᾳ πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, ἡγεμόνων, ἀρχόντων, ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν συστημάτων διώρισαν ἰδιαίτερον κιβώτιον ἐλέους, εἰς ὃ καταβαλόντες ἕκαστος, κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, δαψιλῆ συνεισφορὰν, ἐπέστησαν εἰς αὐτὸ ἐπιτρόπους ἐκ τοῦ ἐμποριακοῦ συστήματος, ἄνδρας τιμίους καὶ εὐσυνειδήτους, οἵτινες οἰκονομοῦντες τὴν καταβληθεῖσαν ποσότητα καὶ παραλαμβάνοντες τὴν ἁπανταχόθεν κατευθυνομένην τῶν φιλογενῶν καὶ φιλοπτώχων συνδρομὴν, ἐπαγρυπνοῦσι, καὶ βοηθοῦσι προθύμως εἰς τοὺς χρείαν ἔχοντας καὶ ποικίλαις περιστάσεσι πιεζομένους». Προσθέτει δὲ ὁ Ἱλαρίων τὰς ἐξῆς πληροφορίας. «Τὸ ῥηθὲν κιβώτιον συνέστη πρὸ ἑνὸς ἤδη χρόνου συντόνῳ προστασίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν Δεσπότου, τῶν Ὑψηλοτάτων αὐθεντῶν, καὶ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ περιβλέπτου ἡγεμονίδου καὶ μεγάλου διερμηνέως. Ἐναπετέθη δὲ εἰς ἓν τῶν ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως λιθοκτίστων οἰκητηρίων· καὶ ἐγένετο ἱκανὴ συνεισφορὰ τῶν τε ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν, καὶ λοιπῶν συστημάτων, τόσον τῶν ἐνταῦθα, ὅσων καὶ τῶν πολλαχοῦ ὁμογενῶν. Ἔφοροι δὲ καὶ γενικοὶ προστάται αὐτοῦ εἶναι ἡ Παναγιότης του, καὶ ἡ ἐκλαμπρότης του· ὑφ' ὧν ἐκλεχθέντες ἀπὸ τῶν διαφόρων ταγμάτων ἄνδρες ὑπολῃπτικοὶ καὶ φιλόκαλοι, διωρίσθησαν ἐ-

πίτροποι· ἐκ μὲν τῶν ἀρχιερέων ὁ πανιερώτατος ἅγιος Κυζίκου κύριος Κωνστάντιος, ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν ὁ εὐγενέστατος ἄρχων μέγας Ποστελνίκος κύριος Γρηγόριος Μάνος, ἐκ δὲ τῶν ἐμπόρων καὶ ἄλλων συστημάτων οἱ τιμιώτατοι κύριοι Χατζῆ Χάνας Φάχρης, Χατζῆ Ἀνέστης, Χατζῆ Πανανὸς, Μισὲρ Θεοδόσιος, Χριστόδουλος Μαυρουδῆς, Χοντζᾶ Δαμπίκης, Εὐστράτιος Σεβαστόπουλος, Μανουὴλ Δανέζης, Γεώργιος Σαματᾶς, Δημήτριος Σχηνᾶς καὶ Παλάσης Ἀσημάκης· καὶ ἐκ τούτων οἱ κύριοι Εὐστράτιος Σεβαστόπουλος καὶ Γεώργιος Σαματᾶς εἶναι κλειδοῦχοι τοῦ κιβωτίου. Εἰς αὐτοὺς ἐνεχειρίσθη πᾶσα ἡ καταβληθεῖσα ποσότης καὶ ἐγχειρίζεται σχεδὸν καθ' ἡμέραν ἡ γινομένη τῶν φιλογενῶν συνδρομή. Αὐτοὶ δὲ παραλαμβάνουσι τὰ συναγόμενα χρήματα, καὶ τὰ τοκίζουσιν εἰς μέρη ἀσφαλῆ καὶ ἐλθούσης τῆς διορίας συνάγουσι τοὺς τόκους, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ κανονικὰ εἰσοδήματα, καὶ τὰ ἐναποταμιεύουσιν εἰς τὸ κιβωτιον. Καὶ πρὸ τῶν ἑξῆς ἑορτῶν, δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ Γεννῶν, τοῦ Πάσχα, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ τῆς Παναγίας γίνεται ἀκριβὴς ἐξέτασις ὅλων τῶν χρείαν ἐχόντων, καὶ καταγράφονται τὰ ὀνόματα των, καὶ περιστατικώτερον ἡ ἀνάγκη ἑκάστου. Αἱ τοιαῦται καταγραφαὶ ἐμφανίζονται εἰς τοὺς ἐφόρους παρ' αὐτῶν, ἔπειτα δίδονται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους, οἵτινες συνελθόντες, διανέμουσι τὰ ἐλέη καὶ τὰς γενομένας καταγραφάς. Ἂν δὲ μεταξὺ τοῦ χρόνου συμβῇ ἄλλη ἀνάγκη, ἢ παρθένων ἀναγκαζομένων ὑπὸ πενίας νὰ παρεκτραπῶσιν, ἢ ἄλλων τινῶν ὑπ' ἄλλων περιστάσεων κινδυνευόντων, ἀναγγέλλονται ταῦτα τοῖς ἐφόροις, καὶ γενομένης τῆς ἀναγκαίας ἐξετάσεως προμηθεύονται τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἀπαλλάττονται οἱ πάσχοντες. Εἶναι μεγίστη ἐλπὶς ὅτι διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἁπανταχοῦ φιλογενῶν θέλει αὐξήσῃ ἡ πρόσοδος τοῦ κιβωτίου, ὥστε καὶ ἡ ἀπὸ τούτου παραμυθία τῶν ὁμογενῶν νὰ γίνηται δαψιλεστέρα καὶ χρησιμωτέρα».

Μετὰ τὴν πληροφορίαν, ἣν χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς Ἱλαρίων ὁ Κρής, ἡ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι παρέλκουσι τὴν ἀλήθειαν τὰ γραφόμενα διότι κατὰ τὰ κατάστιχα τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ

Νοσοκομείου, ἡ εἴσπραξις ἀπὸ καβεζαχάρεως (1) καταγράφεται ὡς εἰσόδημα τῶν Νοσοκομείων.

Ἡ κίνησις τῶν νοσοκομείων Ἑπταπυργίου, Γαλατᾶ καὶ Σταυροδρομίου, δηλαδὴ τὸ πλῆθος τῶν ἀσθενῶν ἐξ εἰκασίας εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ. Ἀπὸ τῆς α' τοῦ ἔτους 1794 μέχρις ἀπριλίου τοῦ 1795 εἰς μισθοὺς ὑπαλλήλων, εἰς φάρμακα καὶ τροφὰς τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου ἐξωδεύθησαν 9922 γρόσια καὶ 4 ἄσπρα—εἰς τὸ τοῦ Ἑπταπυργίου 3492 γρ. καὶ 16 ἄσπρα—καὶ εἰς τὸ τοῦ Σταυροδρομίου 1550 γρ. καὶ 31 ἄσπρα. Μετὰ δέκα ἔτη, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς 1 ἀπριλίου 1804 μέχρι τῆς 31 μαρτίου τοῦ 1805 τὰ ἔξοδα ἀναγράφονται· διὰ μὲν τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Γαλατᾶ ἐξωδεύθησαν 8622 γρ. καὶ 90 ἄσπρα—εἰς τὸ τῶν Ἑπτὰ Πύργων 2788 γρ. καὶ 87 ἄσπρα—καὶ εἰς τὸ τοῦ Σταυροδρομίου 2433 γρ. καὶ 60 ἄσπρα. Μετὰ δέκα ἔτη, δηλαδὴ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1814, τὸ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομεῖον ἀπήτησε πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ γρ. 18,187—τὸ ἐν Σταυροδρομίῳ γρ. 11,391—καὶ τὸ ἐν Ἑπταπυργίῳ γρ. 13,650. Μετὰ δέκα ἔτη, καθ' ὅλον τὸ 1824 τὰ ἔξοδα τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου ἀνῆλθον εἰς 31,414 γρόσια—τὰ ἔξοδα τοῦ ἐν Ἑπτὰ Πύργοις εἰς γρ. 15,180—καὶ τὰ τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ εἰς 5595. Τέλος ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου 1828 μέχρι τῆς 31 δεκεμβρίου 1829, ἤγουν ἐν διαστήματι δύο ὁλοκλήρων ἐτῶν, τὰ ἔξοδα

(1) Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ χειροτονούμενοι ἀρχιερεῖς προσέφερον ποσότητά τινα καφφὲ καὶ ζαχάρεως εἴς τε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει μητροπολίτας καὶ εἰς τινας τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Πατριαρχικῆς αὐλῆς. Ἀντὶ τῶν εἰς ταῦτα ἐξοδευομένων, ὡρίσθη τὸ ἀντίτιμον νὰ δίδηται τοῖς Νοσοκομείοις· ἀλλ' ἡ συνήθεια τοῦ νὰ δωρῶνται καφφὲ καὶ ζάχαριν ἐξηκολούθησε εἰ καὶ περιωρισμένη, μέχρι πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἂν δὲν ἀπατώμεθα.

τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ ἀνέβαινον εἰς γρ. 87,125, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 5918 ἦσαν ἡ διετὴς «ἀντιμισθία τοῦ ἐξοχωτάτου ἰατροῦ τοῦ Νοσοκομείου»—τὰ ἔξοδα τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων εἰς 23,618. Ἐντεῦθεν εἰκάζομεν ὅτι τὸ ἐν Γαλατᾷ πολιτικὸν Νοσοκομεῖον ἐνοσήλευε μέγαν ἀριθμὸν ἀσθενῶν, σχετικῶς δὲ πολὺ ὀλίγοι ἐνοσηλεύοντο ἐντὸς τῶν ἄλλων δύο. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1812, ὅτε τοσοῦτον μεγάλη θραῦσις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῆς πανώλους, καὶ τὸ κακὸν εἶχε φθάσει πλέον εἰς βαθμὸν φοβερὸν, τὸν ὁποῖον τόσον λεπτομερῶς περιέγραψεν αὐτόπτης μάρτυς (1), εἰς τὸ ἐν Στανροδρομίῳ Νοσοκομεῖον ἐξωδεύθησαν γρόσια 18903, ἐνῷ τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἡ συντήρησις ἀπήτησε δαπάνην 19705 γροσίων· τῆς δὲ θερμηνίας ταύτης ἐξακολουθούσης ἔτι μικρὸν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1813, τὸ μὲν ἐν Σταυροδρομίῳ εἶχεν ἔξοδα συντηρήσεως 10814 γρόσια—τὸ δὲ τῶν Ἑπτὰ Πύργων 22167 γρόσια. Σημειωτέον διὰ τὴν ἀκρίβειαν ὅτι τόσον κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη ὅσον καὶ ἀπὸ τοῦ 1808 ἀναφαίνονται λογαριασμοὶ τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου πυρποληθέντος ἴσως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Οὕτως ἡ μακρὰ αὕτη σειρὰ τῶν ἀριθμῶν ἄγει ἡμᾶς εἰς βραχύτινα λόγον περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν φιλανθρωπικῶν τούτων καθιδρυμάτων, καὶ ὁ περὶ ταύτης λόγος θὰ διδάξῃ καὶ πάλιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἄκρας φιλογενείας καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς τῶν πατέρων ἡμῶν. Κατὰ δυστυχίαν ἡ ταξιθέτησις ἀριθμῶν καὶ λογαριασμῶν φαίνεται ξηρὰ καὶ ἀνούσιος, ἡμεῖς δὲ ἀφοῦ τόσον πολλὰ ἐγράψαμεν ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ προσκυνήματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐνταῦθα δὲν ἔχομεν πρόθεσιν νὰ ἐκτείνωμεν τὸν λόγον παρὰ μόνον ἐὰν πληροφορία τις τοιαύτη ῥιπτομένη

(1) Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος ἐν τῇ «Κωνσταντινουπόλει» αὐτοῦ τόμ. Α', σελ. 351-352.

ἐνταῦθα ἤθελε θεωρηθῇ χρήσιμος εἰς ἄλλον τινὰ λόγιον ὁμογενῆ, γράφοντα περὶ συμφυοῦς τινὸς ἢ παραπλησίου θέματος.

Οἱ κυριώτεροι πόροι οἱ πρὸς συντήρησιν τῶν τριῶν νοσοκομείων τοῦ γένους, ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ἔτι τοῦ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Γερασίμου δηλ. ἀπὸ τοῦ 1794 ἦσαν· 1) ἴδιαι τινὲς ἐλεημοσύναι γινόμεναι εἰς τὰ ἐν Γαλατᾷ καὶ Ἑπταπυργίῳ νοσοκομεῖα· 2) τὰ ἀθροιζόμενα ἐκ πωλήσεως ἐνδυμάτων τῶν ἐν τοῖς νοσοκομείοις ἀποθνησκόντων ἢ καὶ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν εὑρισκομένων χρημάτων· 3) τὰ ἀπὸ διαθηκῶν· 4) τὰ ἀρχιερατικὰ φιλότιμα· 5) τὰ συναγόμενα ἀπὸ τῶν κουτίων τῶν ἐν τοῖς ναοῖς περιφερομένων· 6) αἱ ἐτήσιοι εἰσφοραὶ τῶν συντεχνιῶν· 7) τόκοι χρημάτων κατατιθεμένων ἐπ' ὀνόματι τῶν νοσοκομείων· 8) τὰ ἐκ τῆς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας στελλόμενα· 9) τὰ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἅτινα ἤρξαντο λαμβανόμενα ἀτὸ τοῦ 1795 δηλαδὴ μετὰ τὴν 1 ἀπριλίου τοῦ ἔτους τούτου ὁπότε ἀναφέρεται καὶ πόρος ἕτερος· 10) τὰ διὰ τοὺς φυλακωμένους διδόμενα· εἰς ταῦτα προσθέτομεν· 11) «τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Καλλιμάχη ἔλεος». Ἀπὸ τοῦ 1796 προστίθεται 12) τὰ ἐνοίκια τῶν εἰς τὰ νοσοκομεῖα προσηλωμένων ἐξ ἀφιερώσεως οἰκιῶν.—Νέον πόρον ἐφεῦρεν ἡ προνοητικὴ πρὸς τὰ νοσοκομεῖα ἀγάπη τῶν γραικῶν ναυτιλλομένων, ὅπως δίδωσιν εἰς τὰ κοινωφελῆ ταῦτα καθιδρύματα, διαπλέοντες διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόταν μετέβαινον ἢ ἐπέστρεφον ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἀνὰ δέκα γρόσια· τὴν καλὴν ταύτην καὶ πρόθυμον ἀπόφασιν ἐπεκύρωσε μὲν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε', τὸ δεύτερον κοσμῶν τὸν θρόνον, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἱερὰ σύνοδος, ἀλλ' ἐν τοῖς καταστίχοις ἅπαξ ἢ δὶς ἀναφέρεται ἐλάχιστόν τι ποσὸν, ἵνα καὶ ἡμεῖς δὲν ἀριθμοῦμεν μὲν μεταξὺ τῶν διαρκῶν πόρων, ἀλλὰ δημοσιεύομεν ἁπλῶς τὸ πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγίλλιον (1) ἐκ-

(1) Ἀνάγνωθι ἐν τῷ Παραρτήματι τὸ πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἔγγραφον ὑπὸ στοιχεῖον Ξ.

δεδομένον κατὰ νοέμβριον τοῦ 1806— 13) ἀπὸ τοῦ 1808 ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐτήσιον τοῦ ἡμίσεως ἱρατίου τοῦ τσιφλικίου, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ Μελέτιος, ἀποφέρον 250 γρόσια· 14) τὰ καταστιχα τοῦ 1815 σημειοῦσι καὶ νέον πόρον ὑπὲρ τῶν Νοσοκομείων, περὶ τοῦ ὁποίου ἐρευνήσαντες δὲν ἀπηντήσαμεν τὸ κυριαρχικῶς περὶ τούτου πραγματευόμενον καὶ ἐπικυροῦν αὐτὸν σεπτὸν ἐκκλησιαστικὸν σιγίλλιον· ἐν τῷ καταστίχῳ βλέπομεν γραφόμενον «ἀπὸ δικαίωμα συσταθὲν κοινῇ δόξῃ τοῦ γένους ἐπὶ τῶν δικῶν, διὰ νὰ δίδωνται ἀπὸ ἑκάστην αἱρετοκρισίαν γρ. 250»· τὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συναγόμενα ἦσαν μὲν ἐλάχιστα ποσά, συχνάκις ὀλιγώτερα καὶ τῶν 250 γροσίων κατ' ἔτος, ὡς φαίνεται δὲ ἐξηκολούθουν νὰ ἀθροίζωνται μέχρι τοῦ 1821— 15) τότε κατὰ πρῶτον σημειοῦσιν οἱ ἐπίτροποι μεταξὺ τῶν εἰσπράξεων αὐτῶν καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα προσαρτηθεισῶν ἐκκλησιῶν Θεοτόκου ἐν Ἐγρὶ καπίῳ καὶ ἁγίου Νικολάου ἐν Γαλατᾷ (1) — 16) προσθετέον ἐνταῦθα τὸν νέον πόρον, ἐπὸ καβεζαχάρεως, οὗτινος ἰδέαν τινὰ ἐδώκαμεν ἀνωτέρω· 17) τελευταῖον δὲ τὸν ἀπὸ τῶν προικοδοσιῶν, περὶ οὗ ἐλαλήσαμεν ἐν τῷ Β΄ μέρει τοῦ παρόντος βιβλίου, περὶ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τοῦ ὁποίου τὰς εἰσπράξεις βλέπομεν σημειουμένας καὶ εἰς τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ τὰ καταστιχα καὶ εἰς τὰ τῶν Νοσοκομείων.

Βραχεῖά τις εἴδησις τῶν ἀπὸ ἑκάστου τῶν κονδυλίων τούτων εἰσπραττομένων ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα ὅπως συμπληρωθῇ καὶ τοῦτο τὸ κεφάλαιον, τόσῳ ξηρὸν διὰ τὴν ἐπισώρευσιν τῶν ἀριθμῶν. Ἐξ ὅλων τῶν πόρων τούτων ὁ μᾶλλον σημαντικὸς εἶναι ὁ ἀπὸ τῶν κουτίων τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἴσως δὲ καὶ τῶν προαστείων περιαγομένων· οὗτος εἰσήγαγεν εἰς μὲν τὸ ἔτος 1794 καὶ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τοῦ 1795 γρόσια 9904, ἐνῷ

(1) Τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ Δ΄ μέρει τοῦ βιβλίου θ΄ ἀφηγηθῶμεν ἐν ὀλίγοις ἐφ' ὅσον αἱ πηγαὶ εἶναι ὀλίγισται.

τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ τὰ κατόπιν ἐπαισθητῶς ἐλαττοῦται, μόνον δὲ κατὰ τὴν ἀπὸ 1 ἀπριλίου 1800 μέχρι 31 μαρτίου 1801 περίοδον παρουσιάζει αὔξησιν ἀνερχόμενος εἰς 8828 γρόσια· εἰς τὰ μετὰ ταῦτα ἔτη πάλιν ἐλαττοῦνται αἱ ἀπὸ τῶν κουτίων εἰσπράξεις καὶ λίαν σημαντικῶς μάλιστα, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὸ τουρκικὸν γρόσιον κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ σημερινὸν φράγκον ἐτιμᾶτο πολὺ περισσότερον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, καὶ ὑπολογίζομεν, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, ὅτι, κατὰ τὸ Κατάστιχον τοῦ ἔτους 1820, τὰ συναχθέντα καθ' ὅλον τοῦτο τὸ ἔτος γρόσια 9240 εἶναι, χωρὶς οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, ἀναλόγως τῆς τιμῆς τοῦ τουρκικοῦ γροσίου, τὰ ἥμίση τῶν κατὰ τὸ 1794 εἰσπραχθέντων 9904 γροσίων.

Τὰ περὶ τῶν δίσκων ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῶσι διά τινος ἀνεκδότου καὶ περιέργου ἐγγράφου, γενομένου μεταξὺ τῶν ἐφόρων τοῦ Νοσοκομείου καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου τοῦ Μουχλίου τῷ 1828. Κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἐὰν δὲν δυνάμεθα περὶ τῶν προηγηθέντων ἐτῶν νὰ μάθωμέν τι, ἀπὸ τοῦ ἔτους ὅμως τούτου πληροφορούμεθα ὅτι τὸν περιφέροντα τὸν ὑπὲρ τῶν Νοσοκομείων δίσκον διώριζον οἱ ἔφοροι αὐτοῦ, ὁ δὲ δίσκος οὗτος ἠριθμεῖτο τρίτος τῇ τάξει. Τὸ συμφωνητικὸν εἶναι τοῦτο:

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου καὶ ἐνσφραγίστου ἐνδεικτικοῦ γράμματος δηλοποιεῖται, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἤδη ἐφορεύοντες τὰ Κοινὰ τοῦ Γένους Νοσοκομεῖα, θεωρήσαντες τὴν σήμερον μετὰ τῶν ἐντιμοτάτων προκρίτων τῆς ἐνορίας τοῦ Μουχλιοῦ καὶ ἐπιτρόπων τῆς ἐν αὐτῇ Ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, κάθε λογαριασμὸν τῶν Νοσοκομείων ὁποῦ εἴχομεν εἰς τὸ μεταξύ μας πρὸ χρόνων, ἐξωφλήσαμεν ἀμφότερα τὰ μέρη τέλεον, καὶ δὲν ἔχομεν τοῦ λοιποῦ τὸ παραμικρὸν ζητεῖν παρ' οὐδενὸς ἑκάτερα τὰ μέρη. Καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον, δηλαδὴ τῆς εἰκοστῆς τρίτης τοῦ ἀπριλίου, τοῦ τρέχοντος ἤδη ἔτους χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου, μένει ὁ ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μουχλιοῦ περιφερόμενος δίσκος τῶν Νοσοκομείων, ὑπὸ

τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν τῶν ἐφορευόντων αὐτοῖς, διὰ νὰ διορίζωμεν ὁντινα ἐγκρίνοντες ἐκλέξωμεν ἡμεῖς, διὰ τῆς συνήθους ἀποδείξεως, εἰς τὸ νὰ περιφέρῃ τὸν δίσκον αὐτὸν τῶν Νοσοκομείων, ἀριθμούμενον τρίτον εἰς τὴν περιφορὰν ἐν τοῖς δίσκοις τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ νὰ ἐξέρχηται ἀμέσως μετὰ τὸν δίσκον τῆς βοηθείας. Εἰς τὴν περὶ τούτων οὖν ἔνδειξιν ἐγένοντο τὰ παρόντα δύο ταυτοσήμαντα ἐνδεικτικὰ γράμματα ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ τῇ διὰ τῶν ἑκατέρωθεν κοινῶν σφραγίδων ἐπιβεβαιώσει, καὶ ἐδόθησαν ἀνὰ ἓν εἰς ἑκάτερον τῶν μερῶν, πρὸς διηνεκῆ ἀσφάλειαν καὶ κῦρος. **1828**: ἀπριλίου 23:

Χατζῆ Ἀνέστης Παρασκευᾶ. Χατζῆ Ἰωάννης Φάχρης. Ἀλέξ. Φενερλῆς. Μανολάκης Καμάρας. Κωνσταντῖνος Ἰω". Δημήτριος Ζαφειρόπουλος».

Τὸ κονδύλιον τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων ἐλεημοσυνῶν καὶ χρηματικῶν δωρεῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα εἶναι καὶ τοῦτο σπουδαῖον, φαίνεται δὲ εἰς ἡμᾶς ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὸ 1814 συνδρομή τις γενομένη μεταξὺ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διαμενόντων ἀρχιερέων, τῶν αὐθεντῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ τῶν τότε προκρίτων τοῦ γένους, πρωτοστατοῦντος τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ἀδριανουπολίτου εἰσήγαγεν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν Νοσοκομείων γρόσια **20551**, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ **250** σημειοῦνται ἰδιαιτέρως ὡς βοήθεια τοῦ κυρίου Ἀντωνάκη Τζιρᾶ. Ἦτο δὲ ὁ Ἀντώνιος Τζιρᾶς Χῖος ἐκ τῶν ἐπιφανῶν, υἱὸς Στεφάνου Τζιρᾶ Χίου ἐμπόρου ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος καὶ πολλὰ πράξαντος ὑπὲρ ὑλικῆς βελτιώσεως τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων. Ἂς μᾶς συγχωρηθῇ ἡ παρέκβασις αὕτη διότι περὶ προσώπων παλαιῶν, λαβόντων μέρος ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πραγμάτων σπανιώτατα παρέχεται εἰς ἡμᾶς περίστασις εὔκαιρος ἵνα εἴπωμεν λέξεις τινάς.

Αἱ ἐτήσιαι συνεισφοραὶ τῶν συντεχνιῶν ἢ μᾶλλον μηνιαῖα κατὰ ἔτη **1795** μέχρι τοῦ ἔτους **1803** κινοῦνται μεταξὺ τῶν **2000**—

2800 γροσίων, μετὰ δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ἠλαττώθησαν πολύ, ὥστε παρερχομένων τῶν ἐτῶν ἀποβαίνουσιν ἀνάξιαι σημειώσεως. Τὸ κατάστιχον τῆς οἰκονομικῆς χρήσεως τοῦ **1817** χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς ἀνάλυσιν τοῦ κονδυλίου τούτου καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης μανθάνομεν ὅτι ἡ συντεχνία ἐκείνη, ἥτις καὶ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ αἰσθήματος τούτου ὡς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν φιλογένειαν καὶ τὴν φιλομουσίαν ἐδεικνύετο πρώτη πασῶν ἦτον ἡ συντεχνία τῶν γουναράδων.

Ἀπὸ διαθηκῶν δὲν εἰσεπράττετο μέγα ποσόν· ἀπὸ τῆς **1** ἀπριλίου μέχρι τῆς **31** δεκεμβρίου τοῦ **1803** σημειοῦται κληροδότημα «τῆς ἀοιδίμου ἐκλαμπροτάτης δόμνης Σμαράγδας Μουρούζη» γρόσια **2000**, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθενται ἄλλα τόσα τῆς ἐκλαμπροτάτης δόμνης Ζωῆς Μουρούζη, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ καθῆκον πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὰ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας γρόσια **2500** καὶ τὰ τοῦ Ἐφέσου Μακαρίου τότε θανόντος γρόσια **1000**. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος σπουδαῖα ποσὰ ἐκ διαθηκῶν εἰς τὸ ταμεῖον περιελθόντα ἀναφέρομεν **5000** γρ. «τοῦ Παυλῆ γουνάρεως καὶ Εὐφροσύνης συζύγου του», καὶ **7500** γρ. ἑτέρου γουνάρεως Χατζῆ Χρήστου.

Τὰ ἀπὸ τῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας πεμπόμενα κατ' ἔτος εἰς τὰ Νοσοκομεῖα ἦσαν ὡσαύτως σπουδαιοτάτη πρόσοδος αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ φιλότιμα δῆλον οὖν ἐκούσιαι προσφοραὶ γενόμεναι παρ' ἑκάστου νεωστὶ χειροτονουμένου ἢ προβιβαζομένου μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου. Τῷ **1814** ὥρισαν οἱ ἡγεμόνες Ἰωάννης Καρατζᾶς τῆς Βλαχίας καὶ Σκαρλάτος Καλλιμάχης τῆς Μολδαβίας, ὁ μὲν πρῶτος τρισχίλια γρόσια κατ' ἔτος, ἢ **250** κατὰ μῆνα, ὁ δὲ δεύτερος χιλιόγροσον χορηγίαν ἐτησίως· ἐν τῷ ἑπομένῳ ἔτει προσέθηκεν ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἄλλα **500**. Δυστυχῶς κατὰ τὰ ἔτη **1821** καὶ **1822** αἱ χορηγίαι αὗται παύουσιν, ἐπαναλαμβάνεται δὲ μόνον διὰ τῷ **1823** ἡ τῆς Βλαχίας, δι' ἓν ἔτος γρόσια **1500**, τὰ ὁποῖα μετὰ μίαν τριετίαν ἀναφέρονται αὖθις ὁριζόμενα μόνον εἰς **850**

κατ' ἔτος. Εὔκαιρον ἐνταῦθα νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1827 ἤρξατο νὰ χορηγῇ ἡ Ρωσσικὴ πρεσβεία ποσόν τι κατ' ἔτος, τῷ δὲ 1828 φαίνονται χορηγοῦσαι καὶ ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Αὐστριακὴ, βεβαίως διὰ τοὺς ὀρθοδόξους αὐτῶν ὑπηκόους, ρώσσους, δαλμάτας καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, τοὺς ἐν τοῖς Νοσοκομείοις νοσηλευομένους. Ἀλλὰ πράγματι, τὰ ἀπὸ τῶν φιλοτιμιῶν τῶν ἀρχιερέων συναθροιζόμεναι ἀποτελοῦσι καὶ θὰ ἀπετέλουν ἐὰν ὁ ὠφελιμώτατος ἐκεῖνος θεσμὸς διετηρεῖτο τὴν σπουδαιοτέραν πρόσοδον τῶν Νοσοκομείων. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1806 ἀπὸ φιλοτιμιῶν ἁγίου Κυζίκου, Παλαιῶν Πατρῶν, Τορνόβου, Ἄρτης, Δρύστρας, Γρεβενῶν καὶ Ξάνθης εἰσεπράχθησαν γρόσια 5050. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1807 εἰσεπράχθησαν γρόσια 3200, χωρὶς σημειώσεως τῶν προσώπων, ἅτινα κατέβαλον τὴν ποσότητα ταύτην. Κατὰ τῷ 1811 τὸ κονδύλιον τοῦτο αὐξάνει εἰς 7000 γρόσια. Κατὰ τὸ 1814 περιορίζεται εἰς γρόσια 2400 δοθέντα παρὰ τῶν μητροπολιτῶν Πισσιδείας, Ἐλασσῶνος, Ἀγκύρας, Λήμνου, Φερσαλῶν, Μεσημβρίας, Οὐζίτσης καὶ Διδυμοτείχου. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1815 συνήχθησαν 2500 μόνον, οὕτω δὲ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἡ ποσότης αὕτη καταβαίνουσα μέχρι 1750 γροσίων ἀνέβαινε καὶ μέχρι 5500 ὡς εἰς τὸ ἔτος 1820, ὅτε τὴν ποσότητα ταύτην σημειοῦνται καταβαλόντες οἱ μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι Χαλκηδόνος, Ἄρτης, Ἀθηνῶν, Παροναξίας, Σκοπέλου, Τριπολιτζᾶς, Θηβῶν, Μελενίκου, Γρεβενῶν καὶ Δυρραχίου. Περιττὸν δὲ νομίζομεν νὰ προκαταλάβωμεν τὸν ἀναγνώστην γράφοντες ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχιερατικῶν φιλοτιμιῶν εἰσελθοῦσα κασὰ τὸ ἔτος 1821 εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον τῶν ἐθνικῶν Νοσοκομείων ποσότης ἦτον ἀρκετὰ σημαντικὴ, κατὰ συνέπειαν τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο γενομένων συμπληρώσεων τῶν χηρευσάντων ἀρχιερατικῶν θρόνων. Ἡ ποσότης αὕτη ἀνῆλθεν εἰς 16250 γρόσια, τὰ ὁποῖα κατέβαλον οἱ τότε προαχθέντες ἢ χειροτονηθέντες ἀρχιερεῖς Ἡρακλείας, Νικαίας, Χαλκηδόνος, Νικομηδείας, Δέρκων, Θεσσαλονίκης, Ἀδριανουπόλεως, Τορνόβου, Προύσης,

Σμύρνης, Λαρίσσης, Γάρνης, Μεσημβρίας, Διδυμοτείχου. Βιζύης, Πισσιδείας, Βοδενῶν, Αἴνου, Δημητριάδος, Ἀγχιάλου, Νυσσονυσσάδας, Μαρωνείας, Φαναριοφερσάλων, Προικονήσου, Γάνου καὶ Χώρας, Ἀγαθουπόλεως, Σωζουπόλεως, καὶ Σηλυβρίας.

Τὰ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας Ἐγρὶ καπίου συναθροιζόμενα ἦσαν ὀλίγιστα, σπουδαῖα δὲ ποσὰ συνεισέφερεν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Γαλατᾷ (1).

Ὀλίγαι λέξεις ἀπαιτεῖται περὶ τῶν ἐξόδων νὰ γραφῶσιν ἐνταῦθα, διότι καὶ ἀνωτέρω παρέσχομεν ἰδέαν τινά. Ἀρκετὸν νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν ἐντεῦθα καὶ πάλιν ὅτι εἰς ἐνδύματα καὶ τὰ ἀπαιτούμενα ἔπιπλα τῶν νοσοκομείων Σταυροδρομίου, Γαλατᾶ καὶ Ἑπτὰ Πύργων ἐξωδεύθησαν ἀπὸ 1 ἀπριλίου 1795 μέχρι 31 μαρτίου 1796 γρόσια 1300, εἰς διατροφὴν δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετῶν καὶ τῶν νοσηλευομένων 14690 γρόσια. Τῷ 1840 εἰς μὲν τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Σταυροδρομίου ἐξωδεύθησαν εἰς διατροφὴν 11699 γρόσια, εἰς δὲ τὸ τῶν Ἑπτὰ Πύργων 5701 γρόσια. Ἐλάμβανον δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ μὲν ἰατρὸς 3000 γρόσια ἐτησίως, ὁ δὲ χειρουργὸς καὶ φαρμακοποιὸς 495. Περίεργον ὅτι ὁ ἰατρὸς τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἐμισθοδοτεῖτο κατ' ἐνιαυτὸν γρόσια 256, ὥστε ὅσα ἐκαρποῦτο εἰς δέκα ἔτη οὗτος ἐλάμβανεν εἰς ἓν καὶ μόνον ἔτος ὁ ἰατρὸς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ νοσοκομείου. Ἐν τοῖς κατασττίχοις τοῦ 1812 ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ γραμματικοῦ Γεωργάκη Βαμβουκτζῆ, ὅστις διετέλει τοιοῦτος καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη. Τότε τὰ νοσοκομεῖα τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Σταυροδρομίου εἶχον ἑκάτερον ὡς καὶ τὸ τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἰατρὸν, χειρουργὸν, φαρμακοποιὸν, γραμματέα καὶ πνευματικὸν πλὴν τῶν μαγείρων καὶ τῶν ὑπηρετῶν. Ἀναφέρονται τότε γραμματικοὶ Ἀπόστολος καὶ Ἀργύρης καὶ ἄλλος τις «γραμματικὸς τοῦ ὄντα τῶν Νοσοκομείων καὶ ἐπίτροπος τῶν ἐφόρων»,

(1) Τὰ περὶ τούτων τῶν ναῶν ἐν τῷ Δ' μέρει τοῦ παρόντος βιβλίου θ' ἀφιγγθῶμεν ἐν ὀλίγοις, ἐφ' ὅσον αἱ πηγαὶ εἶναι ὀλίγισται.

λαμβάνων μηνιαῖον μισθὸν 250 γροσίων, ὁ δὲ μισθὸς οὗτος ἀπὸ τῆς 1 τοῦ ἔτους 1882 ἀνεβιβάσθη εἰς 5000 γρόσια κατ' ἔτος. Ἀπὸ τοῦ 1825 ὁ ἰατρὸς τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου ἐλάμβανε μηνιαῖον μισθὸν 150 γρόσια, πλὴν δώρου τινὸς ἐκ 212 γροσίων καὶ παράδων εἴκοσι δοθέντων τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε σημειοῦται καὶ ἕτερον δῶρον δοθὲν συγχρόνως εἰς τὸν φαρμακοποιὸν γρόσια 150. Μανθάνομεν ἐκ τῶν καταστίχων ὅτι ὁ τότε φαρμακοποιὸς τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου ὠνομάζετο Σκαρλάτος· καὶ ὅτι ὁ χειρουργὸς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ ἐμισθοδοτεῖτο κατ' ἔτος 1200 γρόσια. Ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι τοῦ 1830 ὁ διετὴς μισθὸς τοῦ ἰατροῦ τοῦ ἐν Γαλατᾷ Νοσοκομείου σημειοῦται γρόσια 5918, ὁ δὲ μισθὸς τοῦ χειρουργοῦ τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ 360 κατ' ἔτος, ἐνῷ ὁ τοῦ γραμματικοῦ τοῦ Νοσοκομείου τούτου ἀνήρχετο εἰς 3200 γρόσια ἐτησίως. Ἄγνωστον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, γνωστὸν δὲ μόνον ὅτι ὁ πρὸ τοῦ 1827 γραμματικὸς ὠνομάζετο Σταυράκης Στεφάνου. Ἡ ὑπαλληλία ηὔξανε κατ' ἔτος, ἐφ' ὅσον ηὔξανον αἱ ἀνάγκαι.

Ἐὰν ὀλίγον εἰσέτι παραταθῇ τῶν λογαριασμῶν καὶ τῶν ἀριθμῶν ἡ συνεπισώρευσις, καὶ τοῦτο γίνεται πρὸς συμπλήρωσιν, διότι πρόκειται λόγος ἐνταῦθα περὶ τῶν κατὰ καιροὺς οἰκοδομῶν ἐν τοῖς Νοσοκομείοις Ἑπτὰ Πύργων, Γαλατᾶ καὶ Σταυροδρομίου, τοὐλάχιστον ἐφ' ὅσον χρόνον δὸηγοῦσιν ἡμᾶς τὰ κατάστιχα αὐτῶν, καὶ τοῦτο μέχρι τῆς συνενώσεως καὶ τῶν τριῶν εἰς ἕν. Μόνον ἐκ τῶν βιβλίων τῶν λήψεων καὶ δόσεων εἶναι δυνατὸν νὰ πληροφορηθῶμεν καὶ ἄλλα γεγονότα περίεργα, τῆς ἱστορίας λ. χ. τῆς πόλεως ἡμῶν, ἢ περιστατικῶν καὶ λεπτομερειῶν τοῦ βίου ἐπισήμων προσώπων τῆς ἱστορίας τοῦ γένους ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Φέρομεν ἓν παράδειγμα, τοῦτο· εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἔτους 1825 ἀναφέρονται δύο κονδύλια ἐξόδων, ἐξ ὧν συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἐγένετο πυρκαϊὰ ἐν Γαλατᾷ, ἕνεκα τῆς ὁποίας προὐξενήθη βλάβη τις εἴς τε τὰ κελλία τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Γαλατᾶ. Ἰδοὺ τὰ δύο κονδύλια· «εἰς μεραμέτι τῶν

κελλίων τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου γρόσια 3543 —εἰς ἔξοδα ἐπὶ τῆς εἰς Γαλατᾶ πυρκαϊᾶς δηλ. τουλούμπας καὶ λοιπὰ ἄλλα, καὶ εἰς ἄδειαν τοῦ Βοεβόδα, καὶ μεραμέτι τοῦ Ὠσπιταλίου γρόσια 4763». Διδακτικώτατον πατρῴας φιλανθρωπίας παράδειγμα παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς οἱ λογαριασμοὶ τοῦ 1848, δὲν θὰ ἐπαινέσωμεν δὲ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις αἰσθήμασι, διότι τότε πραγματικῶς ἠθέλομεν κατηγορηθῇ ὅτι φέρομεν, τὸ ὑπὸ λεγόμενον, γλαῦκας εἰς Ἀθήνας, ἀφοῦ ὁλόκληρον τοῦτο τὸ βιβλίον εἶναι τῆς πατρῴας ταύτης εὐσεβείας καὶ φιλανθρωπίας ὑπόμνημα. Ἰδοὺ τί εὑρίσκομεν εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἔτους τούτου ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἐσόδων· «ἀπὸ τὸ μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου δάνεια τὰ ἀριερωθέντα ὑπό τινος φιλοπτώχου χριστιανοῦ ἀναπόσπαστα, διὰ νὰ δίδεται κατ' ἔτος τὸ διάφορόν των τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου τετραημέρου Λαζάρου εἰς ἐξορλήσεις ἱλαμίων, καὶ ἔξοδα τῶν ἐνταῦθα ἐν βασιλευούσῃ φυλακομένων ἀπόρων ὁμογενῶν μας· Κεφάλαιον 50000 γρόσια». Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἦτο κατατεθειμένον ἐπὶ τόκῳ 8 τοῖς ο]ο ἐτησίως. Ἄλλα παραδείγματα φιλανθρωπίας καὶ πατρῴας ἀρετῆς θέλομεν ἀπαντήσει κατωτέρω.

Ἐπισκευαὶ τῶν γραικικῶν Νοσοκομείων ἀναφέρονται σχεδὸν ἐν ἑκάστῳ ἔτει, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐξοδευομένων ἐπὶ τούτῳ γλίσχρων ὄντων συμπεραίνομεν ὅτι αἱ ἐπισκευαὶ ἦσαν ἀσήμαντοι. Τῷ 1807 ἐγένετο, φαίνεται, ἀπόφασις νὰ γίνῃ νέα οἰκοδομὴ τῶν Νοσοκομείων, ἄγνωστον ὅμως τίνος ἐκ τῶν τριῶν. Τότε συνήχθη ἐκ μὲν συνεισφορᾶς ποσὸν 25690 γροσίων, δι' ὁμολογιῶν δὲ 13700 γρόσια. Μεταξὺ τῶν συνεισενεγκόντων εἴτε εἰς χρήματα, εἴτε εἰς κοσμήματα, ὁ εὐγνώμων ὁμογενὴς θέλει ἴδῃ ὅτι προεξάρχουσιν ἐπιφανέσταται φαναριώτισσαι, ὄχι μόνον ἀμιλλώμεναι ὡς πρὸς τὴν φιλογένειαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν πρὸς τοὺς οὐχ ἧττον ἐπιφανεῖς υἱοὺς αὐτῶν καὶ συζύγους καὶ πατέρας, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνουσαι αὐτοὺς ἐν τούτῳ. Μετὰ τὸν μπεϊζαδὲ Δημητράκην Μουρούζην, ὁ ὁποῖος προτήνεγκε δι' ὁμολογιῶν 5000 γρ. πέντε γυναῖκες ἐκ τοῦ ἐπιφα-

νεστάτου πῶν Μουρουζῶν οἴκου προσήνεγκον εἰς χρήματα καὶ κοσμήματα (πωληθέντα τότε) γρόσια 8690. Ἦσαν δ' αὗται ἡ δόμνα Ζωὴ Μουρούζη καὶ αἱ δομνίτζαι θυγατέρες ἴσως αὐτῆς, Ῥαλλοῦ, Εὐφροσύνη, Σμαράγδα καὶ Ἀναστασία· εἰς ταύτας προσθέτομεν τὴν δεσποινίδα Ῥαλλοῦν Μαυροκορδάτην, τὸν διερμηνέα τοῦ στόλου Παναγιώτην Μουρούζην, τοὺς ἀρχιερεῖς Κυζίκου Μακάριον (2500 γρ.), Ἀγκύρας Ἰωαννίκιον καὶ Σταγῶν Παΐσιον (ἀνὰ 500), καὶ τὸν μέγαν λογοθέτην Ἀλέξανδρον Μάνον (3050 γρ.). Τὰ βιβλία τῶν ληψοδοσιῶν τοῦ 1812 ἀναφέρουσιν ὅτι ἐδόθησαν «εἰς οἰκοδομὴν Ὀσπιταλίων εἰς Γουλάδες (ὀηλ. Ἑπταπυργίου) γρόσια 46788». Τοσαύτη ποσότης ἀναλογοῦσα πρὸς σημερινὰς δισχιλίας ὀθωμανικὰς λίρας δεικνύει ὅτι ἡ οἰκοδομὴ ἐγένετο ἐκ βάθρων. Πρὸς κάλυψιν τῶν ἐξόδων ἐγένετο συνεισφορὰ μεταξὺ ἑπτὰ καὶ μόνον κληρικῶν, τριῶν ἡγεμόνων, καί τινων ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων μεῖζον καὶ ἀληθὲς αἴσθημα φιλογενίας ἔχοντες εἶναι οἱ τρεῖς ἀνωνύμως χορηγήσαντες δεκακισχίλια γρόσια· ἡ συνεισφορὰ συνεκόμισε τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ἐξοδευθέντος ποσοῦ. Σημειοῦμεν ὅτι ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κύριλλος, ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ἱερεμίας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος κατέβαλον ἀνὰ 500 γρόσια, 1000 ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, 3000 ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης Καρατζᾶς, 2000 ὁ ἡγεμὼν Σκαρλάτος Καλλιμάχης καὶ 400 ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Μουρούζης.

Τῷ 1813 νέα αὖθις συνεισφορὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ προσεπόρισεν εἰς τὸ ταμεῖον 46828 γρόσια, καὶ πάλιν ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ἀρχιερέων χορηγεῖ 7500, ὁ δὲ Ἱεροσολύμων 1000, καί τοι πρὸς ἐνὸς μόλις ἔτους εἶχον φορολογηθῇ, τὰ δὲ ταμεῖα τῶν κατὰ συνοικίας ἐκκλησιῶν ἐχορήγησαν 12900, καὶ αἱ συντεχνίαι 9332, προηγουμένης πάντοτε τῆς τῶν γουναράδων. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ συνεισφορᾷ ὁ ἡγεγὼν Ἰωάννης Καρατζᾶς κατέβαλε τρισχίλια γρόσια. Ἀλλ' ἡ οἰκοδομὴ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν δοζέντα ὡς δῶρα, καὶ τὰ πρὸς ἀγορὰν παρακειμένων οἰκοπέδων ἀπε-

βόρησαν γρ. 119355, ἐξ ὧν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ὕλην τῆς οἰκοδομῆς καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν οἰκοδόμων γρ. 63845.

Τῷ 1820 ἀναφέρεται εἰς τὰ κατάστιχα ποσότης 69316 γροσίων καὶ 1 παρᾶ «εἰς τὴν ἡμιτελῆ οἰκοδομὴν τῶν εἰς Πεϊόγλου Ὀσπηταλίων κατὰ τὸ ἰδιόχειρον κατάστιχον τοῦ Μαρκῆ κάλφα λεπτομερῶς καταγεγραμένον».

γ'

Αἱ εἰδήσεις αὗται νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀρκεταὶ διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1837 ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων. Ἴσως φαίνονται διεσπασμέναι, καθ' ὃν τρόπον ἐξετέθησαν, ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται περὶ τριῶν κεχωρισμένων τμημάτων, ἀποτελούντων ὅμως ἓν ὅλον, δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ ἄλλως ἡ τοῦ λόγου ὑπόθεσις. Ἴσως μάλιστα θὰ φανῶσι καὶ ὀλίγῳ φορτικαὶ παρεκβάσεις τινὲς, αἱ περὶ προσώπων ἰδίᾳ γενόμεναι, ἀλλ' ἐν ὅσῳ δὲν ὑποστηρίζεται ἴδιον ἐνταῦθα περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἀποθησαυρίζῃ τὰς τοιαύτας ἱστορικὰς εἰδήσεις, ὅσας ὁμογενεῖς φιλόπονοι λόγιοι θὰ καταρτίζωσι περὶ προσώπων ἢ γεγονότων τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους, θὰ ἀναγκαζώμεθα ἑκάστοτε πάντες οἱ παρόμοια βιβλία γράφοντες νὰ ἐγκατασπείρωμεν τὰς τοιαύτας εἰδήσεις, ὅπου ἤθελε παρουσιασθῇ περίστασις εὔκαιρος. Λυπούμεθα δὲ διότι, ἐνῶ ἀκοὶ τινες καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν κρατοῦσιν ἀνέκδοτα πολλὰ αὐτῶν παλαιὰ κατάστιχα καὶ πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐὰν ἐκδοθῶσι, καθὼς καὶ ὅταν ἐπιτροπαί τινες ἐκκλησιῶν χορηγήσωσιν εἰς ἔρευναν τοῖς παρ' ἡμῖν παλαιογράφοις τοιαῦτα ἔγγραφα καὶ λογαριασμοὺς δοσοληψιῶν, πολλὰ σκοτειναὶ μέρη τῆς πατρίου ἱστορίας θὰ διαφωτισθῶσι καὶ πολλαὶ θὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς ἀκριβεῖς πληροφορίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν ὁμογενῶν ἐμπόρων, διδασκάλων, προκρίτων τοῦ γένους, ἀρχιερέων καὶ πατριαρχῶν. Δυστυχῶς ὅμως, οὐχὶ μόνον δὲν ἀπεράσισαν ἐξ ἰδίας πρωτο-

βουλίας οὐδενὸς σχεδὸν ναοῦ ὀρθοδόξων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ τινὶ οἱ ἔφοροι νὰ ἐκδώσωσι τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ πολλαχόθεν, ὅπου ἀπετάθημεν, καὶ οὐδεμίαν ἀπάντησιν προσδοκωμένην ἀπηλαύσαμεν, καὶ παρά τισιν ἐξ αὐτῶν ἀπηντήσαμεν ἐμπόδια. Εὐχόμεθα ἵνα τὸ παρὸν ἡμέτερον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔχει συνηθροισμένην ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς ἱστορίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν προσαρτημάτων αὐτῆς πᾶσαν τὴν ὕλην, ἥτις ἠδύνατο ἐν τῇ πόλει ἡμῶν νὰ συναθροισθῇ, κεντήσῃ τὴν φιλοτιμίαν φιλοπόνων ὁμογενῶν ὅσοι τιμῶσι τὰ πάτρια, καὶ κατασταθῇ τοιουτοτρόπως ἀφορμὴ εἰς σύνταξιν ὁμοίων διατριβῶν. Πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ναῶν ἐγκρύπτουσιν ἐν τοῖς ἀρχείοις αὐτῶν σπουδαῖα παλαιόγραφα πατριαρχικὰ καὶ ἡγεμονικά, ἐκ δὲ τῶν καταστίχων αὐτῶν, τινὰ τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἡλικίαν διακοσίων ἐτῶν καὶ πλέον, θέλει ἀρυσθῇ φωτὸς ἀκτίνας ἔστω καὶ μικρὰς ὁ ἐμβριθὴς καὶ γνώστης τῶν μερῶν τούτων ἱστορικὸς καὶ παλαιογράφος, καὶ τοσούτῳ σπουδαιότερον θὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅσῳ βαθύτερον γινώσκει τὴν ἑλληνικὴν καὶ κέκτηται κρίσιν, ὡς καὶ αἴσθημα θερμὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1836, ἀφοῦ ἤδη συνεπληρώθη ἡ οἰκοδομὴ τῶν ναῶν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐνεκρίθη ἡ οἰκοδομὴ ἑνὸς μεγάλου ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, ἔξω τῶν τειχῶν καὶ εἰς μέρος ἀπόκεντρον, ὥστε νὰ μὴ ἦναι δυνατὸν νὰ προξενηθῇ βλάβη τις εἰς τὴν δημοσίαν ὑγιείαν, διότι ὁ τόπος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύργων νοσοκομεῖον τῆς πανώλους, ἦτον ἀπρόσφορος καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τοῦτο. Κατὰ συνέπειαν ἐζητήθη ἡ μετάθεσις ὑπὸ τῶν ἀρμενίων ἰδίᾳ, τῶν ὁποίων τὸ νοσοκομεῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ ἡμετέρου, κίνδυνος δὲ μέγας ἐπέκειτο εἰς τὴν δημοσίαν ὑγείαν πρὸ πάντων τῷ 1836 καὶ τῷ 1837, ὅταν πολλοὶ ἔπιπτον θύματα τῆς πανώλους. Ἡ αἴτησις καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐπερατώθη κατ' εὐχήν, ἐξεδόθη δ' ὑψηλὸς αὐτοκρατορικὸς ὁρισμὸς ἐγκρίνων αὐτήν, καθὼς καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ πρακτικὸν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπικυροῦται, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι πωλεῖται μέγα γήπεδον 8000 τετραγωνικῶν πήχεων (1), ἀνῆκον τέως εἰς τὴν Εὐφροσύνην σύζυγον Τριανταφύλλου καὶ θυγατέρα Ἀναστασίου, καὶ ἐπονομαζόμενον Κιουτσοὺκ-Χαρμὰν-Γερῆ, κείμενον δὲ μακρὰν τῶν μερῶν, δι' ὧν διήρχοντο πολλοὶ ἄνθρωποι. Καθ' εὐχὴν ὡσαύτως, τότε συγχρόνως ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ Β' ἤρξατο τῆς συστάσεως τῶν λοιμοκαθαρτηρίων.

Ἀπὸ τὴς 1 ἀπριλίου 1837 αἱ γενόμεναι πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου εἰσφοραὶ ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν 474342 γροσίων, εἰς τὰ ὁποῖα προσέθηκε τὸ κεντρικὸν ταμεῖον πρὸς ἐξίσωσιν γρόσια 530428 διότι τὰ ἔξοδα τῆς οἰκοδομῆς συνεποσώθησαν εἰς 1,004, 770. Ἐν ἰδίῳ πίνακι (2) ὑπάρχει κατεστρωμμένος βραχὺς ἰσολογισμὸς τῶν κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, μετ' ἀναλύσεως λεπτομεροῦς τῶν ὑπ' ἐκάστου καταβληθεισῶν συνδρομῶν. Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ νέου Νοσοκομείου ἤρξατο τῇ 29 μαρτίου 1837, ἐνῷ ὁ περιτειχισμὸς τῇ 10 σεπτεμβρίου 1836. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1838 αἱ ἐργασίαι εἶχον ἤδη παύσει, γενόμεναι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τῶν ἀρχιτεκτόνων Νικολάου Γιαγτζόγλου καὶ Κωνσταντίνου Ποργιάζογλου. Τῇ 14 φεβρουαρίου 1839 μετεκομίσθησαν οἱ ἀσθενεῖς ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ Νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὸ νέον Νοσοκομεῖον τὸ ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύργων. Συνήθως λέγομεν ἔξω τῶν *Ἑπτὰ Πύργων*, πράγματι δὲ, ὅπως ὦμεν ἀκριβέστεροι, πρέπει νὰ γράψωμεν ὅτι τοῦτο κεῖται ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς Πύλης τοῦ Ῥηγίου, αὐτῆς ἐκείνης, ἥτις κεκλεισμένη οὖσα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἠνοίχθη πρὸ ὀλίγου, φροντίδι τῆς ἐφορίας τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, ἡμετέρᾳ δ' ἐπιστασίᾳ, καὶ πρὸ τῆς ὁποίας ἐντὸς τῶν τειχῶν κεῖται ὡς γνωστὸν ἡ συνοικία τοῦ Βελιγραδίου. Τρία ἐπιγράμματα καθιστῶσι γνωστὴν τὴν ὑπόθεσιν

(1) Βλέπε ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Θ.

(2) Οἱ πίνακες οὗτοι ἐκδίδονται ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Π. Ἐδημοσιεύσαμεν δ' αὐτοὺς ἐν μεγάλῳ σχήματι πρὸ διετίας ἀναλυκωτέρους, ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, εἰς ὀλίγα ἀντίτυπα.

τῆς οἰκοδομῆς εἰς πάντας, καὶ ταῦτα δημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἀναγραφόμενα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νοσοκομείου, τὸ μὲν ὑπὸ στοιχεῖον Α παρὰ τῇ κρήνῃ ἀριστερόθεν, τὸ δὲ ὑπὸ στοιχεῖον Β, κακόζηλον ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δύο, πρὸς τὰ δεξιὰ, τὸ δὲ τρίτον τέλος, ὅπερ ἐκδίδεται ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Γ, ἀναγράφεται ἐπὶ τῆς μεγάλης θύρας τοῦ ναΐσκου τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους. Εἶναι δὲ ταῦτα:

Α.

Οὗτοι μέγιστοι ἱδρύθησαν οἱ δόμοι,
θάλψις πενήτων βλημένων λοιμοῦ νόσῳ·
ἀδρᾶς ἁπάσης Ἱροφαντίας δόσει,
συστημάτων τε εὐσεβῶν Βυζαντίου·
σπουδῇ τ' ἀγῶνι συντόνῳ τεταγμένων,
ὥστε πρόνοιαν τοῦ δομήματος φέρειν,
ὑπὸ σκέπην τε τῆς τροφοῦ Ἐκκλησίας
εὐπατριδῶν τε εὐκλεῶν ἐν τῷ γένει,
ἕκτου Πατριάρχου Γρηγορίου ἐν χρόνῳ.

Β.

Οὗτοι οἱ δόμοι ἐκτίσθησαν εἰς πλάτος,
πρὸς θεραπείαν τῶν πανώλῃ κρουσθέντων·
Δαπάνῃ πάντων καὶ τῶν ἀρχιερέων,
καὶ τῶν ἐνταῦθα εὐσεβῶν συστημάτων,
καὶ τῇ συντόνῳ σπουδῇ τε καὶ φροντίδι,
τῶν ἐφορώντων εἰς τὰ Νοσοκομεῖα,
καὶ τῶν τοῦ γένους εὐπατριδῶν ἐνδόξων,
ὑπὸ προστασίᾳ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας
πατριαρχοῦντος τοῦ ἕκτου Γρηγορίου

1838 Σεπτεμβρίου 1.

Γ.

στίχοι πολιτικοί.

Οὗτος! βλέπ' ὦδε θαῦμα γὰρ εἰμ' ἰδέσθαι οὐ μικρόν,
θείου, ὦ ξένε, ζήλου χ' ὁμονοίας ἔργον πέλον.
Ἱερὸν δὲ ἵδρυμαι νοσούντων θνητῶν ὁμοίων
ὅγε ἐν κυρίῳ ἦν ἀνθρώπων Ἱπποκράτεος φίλου.
Εἰ δὲ τί σοι καὶ μαθεῖν ἐστιν ἔρως τὸ «τίνων»,
εὐσεβέων μὲν ἁπάντων πρώτως φιλοκάλων,
οἵ μ' ᾠκοδομήσαντο ὧν τ' οὔ ποτ |ὄλλυται| κλέος.
Ἐπὶ τῆς τοῦ Ἕντου Γρηγορίου πατριαρχείας,
δι' ὧν πάντως ἱερὰ ἐλαμπρύνετο καθέδρα.
Εἰ δέ γε ἰμείρεο κ' Ἀμφιτρυωνιδῶν νέων
φιλοπόνων λίαν ἀνδρῶν ἀρετὴν δαήμεναι
δῆλοί γε, πᾶσιν οἱ ἐφιστᾶσι μοι ἱδρυμένῳ.

1838 Σεπτεμβρίου 1.

Ἡ τῷ 1841 ἐκδοθεῖσα «Περιγραφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς», εἰς τὴν ὁποίαν λαλοῦσιν οἱ τοῦ Νοσοκομείου ἔφοροι, μετὰ γλώσσης ἐπηρμένης γράφει περὶ τοῦ Νοσοκομείου δίς· «ὅσον μὲν διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος καὶ διὰ τὸν ἄριστον διοργανισμόν του περιττὸν εἶναι τὸ νὰ ἐκτανθῶμεν, ἐν ὅσῳ κηρύττεται ὄχι μόνον παρὰ τῶν ὁμογενῶν μας, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἀλλογενῶν περιέργων»· ἐν τῷ τέλει τῆς Περιγραφῆς, προκειμένου νὰ γείνῃ λόγος περὶ τοῦ πρὸ μικροῦ τότε οἰκοδομηθέντος Νοσοκομείου, λαμβάνουσιν ἀφορμὴν οἱ γράφοντες νὰ διακηρύξωσι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ἔργα, ἅτινα διεξάγουσιν εὐδοκίμως εἰς πέρας οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εὑρεθῶσι μεταξὺ σύμφωνοι· «καλότι μ' ὅλον ὅτι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔτρεξαν ὑπὲρ τὸ ἓν μιλιούνιον γροσίων εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐδυστύχουν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἀδράνειαν τοῦ ἐμπορίου· οἰκονομήθησαν ὅμως μὲ μεγάλην εὐκο-

λίαν διά τε τὴν πρὸς τὸν Ἱερὸν τοῦτον Ναὸν μεγίστην εὐλάβειαν τῶν Χριστιανῶν, καὶ διὰ τὴν σύμφωνον, καὶ σύμψυχον προθυμίαν τῶν ἐντιμοτάτων Ἐφόρων τοῦ Γένους· ὡσαύτως εὐθὺς ὅτε μετ' ὀλίγον ἤρχησεν ἡ οἰκοδομὴ τοῦ εἰρημένου Νοσοκομείου, μὲ τὴν αὐτὴν συμφωνίαν καὶ προθυμίαν ἔλαβε τέλος μὲ μεγίστην εὐκολίαν, μ' ὅλον ὅτι ἐξωδεύθησαν καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ ἓν μιλιούνιον γρόσ. νκὶ μὲν ἐν τοιοῦτον μέγιστον κατάστημα δὲν ἐτελειοποιεῖτο ἀναντιρρήτως μήτε μὲ τὴν δαπάνην 2 μιλιουνίων καὶ περίπου γρ., ἀλλ' ἡ ἀκριβεστάτη προσοχὴ τῶν ἀρχιτεκτόνων, καὶ ἡ ἀκούραστος προθυμία τῶν ἐντιμοτάτων Ἐφόρων, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Συνδρομητῶν ὁμογενῶν μας ἐμετρίασε τὴν δαπάνην· καθ' ὅτι περιέχει ὑπὲρ τοὺς 200 καιτῶνας ἀρκετοῦ μεγέθους ὁ καθεὶς, ἐκτὸς τοῦ ἐπιτροπικοῦ μέρους, τῆς φαρμακοποιΐας, καὶ τῆς καρκντίνας, τῶν ἀποθηκῶν, τοῦ μαγειρείου, καὶ τοῦ πλυσταρίου, τὰ πάντα λιθόκτιστα καὶ στερεώτατα, περικυκλωμένα ἀπὸ κήπους ὡραίους, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅσον μὲν διὰ τὴν εὐκραέστατον τοποθεσίαν του, καὶ διὰ τὰ γλυκύτατα καὶ ἄφθονα ὕδατά του, καὶ διὰ τοὺς κήπους καὶ λειμῶνας ὅπου στολίζουν ὅλον τὸ τετράγωνον μέρος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ διὰ τὴν ἐκ βάθρων μὲ λευκότατα καὶ στιλπνότατα μάρμαρα οἰκοδομηθεῖσαν ἱερὰν ἐκκλησίαν του εἶναι τὸ μόνον ἄξιον λόγου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθὼς τὸ διακηρύττουσι καὶ οἱ ἀλλοεθνεῖς περίεργοι. Ὅσον δὲ διὰ τὸν διοργανισμόν του ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἐν αὐτῷ καταφευγόντων ὁμογενῶν μας ἀσθενῶν, ἀρκεῖ ἡ μαρτυρία τῶν καθ' ἑκάστην ἐπισκεπτομένων ἀσθενῶν ἀδελφῶν μας, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς φθάνει πολλάκις εἰς διακοσίους, ἐκτὸς τῶν φρενολήπτων, καὶ τῶν ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκομένων γερόντων καὶ γερόντισσῶν· καθότι, ἡ καθ' ὅλα καθαριότης κατὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς περὶ τῶν Νοσοκομείων νόμους, καὶ ἡ καθ' ἑκάστην ἐπίσκεψις δύο ἐπισήμων ἰατρῶν ἐπίτηδες προσδιωρισμένων, καὶ τὰ ἐρόδια τῆς φαρμακοποιΐας, καὶ ἡ διὰ τὸν καθ' ἕκαστον ἀπαιτουμένη τροφὴ, ταῦτα ὅλα ἐκτελοῦνται μὲ ἀκούρκστον προθυμίαν καὶ

ἐπιστασίαν τῶν εἰρημένων Ἐφόρων. Ὅθεν διὰ ἓν τοιοῦτον φιλανθρωπικώτατον κατάστημα, χρεωστοῦμεν ἐν πρώτοις ἀπείρους εὐχαριστείας εἰς τὴν φιλανθρωποτάτην πρόνοιαν τοῦ Ἁγίου Θεοῦ· ἐπομένως δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνακτορικὴν εὐμένειαν τῆς Α. Μεγαλειότητος». Οἱ ἐκδόται τοῦ φυλλαδίου τούτου ὑπολογίζουσι τὸ ἐμβαδὸν τῆς οἰκοδομῆς εἰς 9560 τετραγωνικοὺς πήχεις, ἐξ αὐτοῦ δὲ μανθάνομεν ὅτι τὸ Νοσοκομεῖον ἐκτίσθη διηρημένον «εἰς τρία τμήματα τὸ μὲν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τὸ δὲ διὰ τοὺς φρενολήπτας, καὶ τὸ ἄλλο διὰ τοὺς ἐνδεεῖς προβεβηκότας τῇ ἡλικίᾳ». Εἰκοσιδύο μετὰ ταῦτα ἔτη ὁ ἀκάματος ἰατρὸς κ. Α. Γ. Πασπάτης κρίνει καλὸν νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Ὑπομνήματος αὐτοῦ (1) γνῶσίν τινα τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου κτιρίου καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, καὶ αἱ πληροφορίαι αὗται καὶ σήμερον εἶναι χρήσιμοι, συμβουλευόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτὰς μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας.

«Τὸ Νοσοκομεῖον, λέγει ὁ κ. Πασπάτης, ἐκτίσθη ἐπὶ πεδίου κατωφεροῦς πρὸς τὰ τείχη ὥστε ὁ εἰσερχόμενος διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ πυλῶνος ἀναβαίνει κλίμακα τινῶν βαθμίδων, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τοὺς μακρυτέρους κοιτῶνας. Εἶναι μέγα παραλληλόγραμμον ὅλον πέτρινον, ἐξαιρουμένου τοῦ φαρμακείου, ἐμπεριέχον αἰθούσας δώδεκα εὐρυχώρους ἑπτὰ ἀρχιτεκτονικῶν πήχεων ὕψους. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς πλευρὰ εἶναι δίπατος. Αἱ τέσσαρες ἰσόπεδοι αἴθουσαι, χαμηλότεραι τῶν ἄνω, χρησιμεύουν δι' ἀποθήκας καὶ φυλακὴν τινῶν καταδίκων τῆς κεντρικῆς Ἀστυνομίας καὶ τοῦ Πατριαρχείου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κτιρίου, εἶναι καλλίτεχνος ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκκλησιάζονται ὄχι μόνον οἱ ἐνδιαιτώμενοι εἰς τὸ κατάστημα, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν περιχώρων. Ὑψηλὸν τεῖχος φυλάττει αὐτὸ ἀπὸ ἐπιδρομὰς λῃστῶν καὶ ἀνεστίων κακούργων, τὸν χειμῶνα μάλιστα, ὅταν τὰ περίχωρα ταῦτα, ἔρημα κατοίκων καὶ

(1) Πασπάτη ὑπόμνημα περὶ τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων· σελ. 10—23.

χωροφυλάκων, εἶναι λίαν ἐπίρρθα. Πρὸς τούτοις τὸ Νοσοκομεῖον χρησιμεῦον ὡς φυλακὴ τῶν ὑποδίκων καὶ φυλοβίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ τόπος νοσηλείας τῶν πολλῶν κακούργων τῆς κεντρικῆς Ἀστυνομίας, ὤφειλε διὰ τοιούτου τείχους νὰ ἐμποδίσῃ τῶν τοιούτων τὴν διαφυγήν. Τὸ φαρμακεῖον εἶναι κτίριον μεμονωμένον πρὸς τὴν βόρειον πλευράν, τὸ μαγειρεῖον καὶ οἱ πλυνοὶ πρὸς τὴν ἀπέναντι νότιον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς εἶναι εὐμεγέθης δεξαμενὴ, πληρουμένη ὕδατος ἀπὸ πηγήν τινα μακρὰν τοῦ Νοσοκομείου, τὴν ὁποίαν ἠγόρασαν οἱ ἔφοροι ἀντὶ δεκαοκτὼ χιλιάδων γροσίων. Ἄφθονον νερὸν δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ Νοσοκομείου διοχετεύεται εἰς ὅλας τὰς γωνίας αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν δεξαμενὴν ταύτην. Ἐξαιρουμένου τοῦ αὐγούστου, ὅταν τὰ ὕδατα τῆς Κωνσταντινουπόλεως παντοῦ ὀλιγοστεύουν, καὶ εἴς τινα μέρη ὁλότελα ἐλλείπουν, τὸ Νοσοκομεῖον δὲν αἰσθάνεται ποτὲ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καλοῦ καὶ καθαροῦ. Μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους καὶ τοῦ κτιρίου, ὑπάρχει καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν περιφέρειαν, εὐρύχωρος περίβολος, κατάφυτος ἀπὸ δένδρα κάρπιμα, κηπουρικὰ, καὶ ἄνθη εὔοσμα καὶ περικαλλῆ. Ὄπισθεν αὐτοῦ, πρὸς δυσμὰς, ἡ γῆ, καθὼς ὅλα τὰ πλησίον ρουμελικὰ περίχωρα, εἶναι ἄδενδρος, κατ' ἔτος σπειρομένη. Ἔμπροσθεν καὶ πλαγιόθεν ἔχει ἐκτενεῖς κήπους, ὅπου φύονται τὰ ὀνομαστὰ λαχανικὰ τῶν Ἑπτὰ Πύργων, ἀδιαλείπτως ἀρδευομένους, καθ' ὅλον τὸ θέρος χλοεροὺς καὶ δροσερούς. Ἐδῶ εἰς τὸν πυλῶνα τῆς εἰσόδου, ὑπὸ τὴν σκιὰν πλατυφύλλου ἀμπέλου, συγκάθηνται τὸ θέρος οἱ ἀναλαβάνοντες ἀσθενεῖς ἀθρόοι περὶ τὸ ἀπόγευμα, καὶ ἡ δρόσος τῶν κήπων, ὁ τριγμὸς τῶν μαγγάνων καὶ ἡ ἀπέναντι θέα τῶν κισσοστεφῶν πύργων καὶ τειχῶν, ἐλαφρύνονυν τὴν πλῆξιν τοῦ νοσοκομιακοῦ βίου».

Φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὡς καὶ μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἑνὸς τούτου Νοσοκομείου, τὸ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς προωρισμένον τοῦτο κατάστημα, κατήντα πολλάκις νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα ἐκτενοῦς σωφρονιστηρίου, ὅπου περιωρίζοντο φυλόβιοι γυναῖκες; ἢ νεανίσκοι στελλόμενοι καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖναι ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων

ἡμῶν, ἢ ἄλλοι τινὲς ἐκφράσαντες τυχὸν ἐπιθυμίαν ἐξομώσεως, ἐν αὐτῷ δὲ περιωρίζοντο στελλόμενοι ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, χάριν θεραπείας, οἱ ἐν ταῖς εἱρκταῖς τοῦ Ναυαρχείου καὶ τῆς κεντρικῆς Ἀστυνομίας ἀσθενοῦντες κακοῦργοι, τῶν ὁποίων τῆς νοσηλείας καὶ τῆς ταφῆς τὰ ἔξοδα ἦσαν εἰς βάρος τοῦ Νοσοκομείου. Πολλοὶ τούτων πάσχοντες, ἐλεεινοὶ, μετέδιδον τὴν νόσον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀσθενεῖς· τὸ κυριώτερον ὅμως οἱ πλεῖστοι τούτων, ἐγκαθειργμένοι ὄντες ἢ διὰ λῃστείαν, ἢ διὰ κλοπὴν, ἢ διὰ κιβδηλείαν διέφθειρον διὰ τῆς συναναστροφῆς καὶ τῆς ὁμιλίας ὄχι τὰ σώματα, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς τῶν μετ' αὐτῶν συναγελαζομένων. Τὸ ἔθνος κατέβαλλε πολλὰ χρήματα καὶ εἶχεν ἐπομένως ἀξιώσεις δικαίας βελτιώσεως τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ὑλικῆς καταστάσεως τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων. Ἐπῆλθε δὲ ἀπὸ τοῦ 1843 ἀρωγὸς εἰς τὰ ἡμέτερα Νοσοκομεῖα ἡ σεβαστὴ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις, εὐδοκήσασα κατ' αἴτησιν ἡμετέραν, ἐπινεύσει δὲ τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μεδζίτ, νὰ χορηγῶνται καθ' ἡμέραν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον δεκαπέντε ὀκάδες προβείου κρέατος καθ' ἑκάστην, βραδύτερον δὲ καὶ ἑκατὸν ἄρτοι στρατιωτικοί· σχετικὸν ἔγγραφον ὑπουργικὸν δημοσιεύεται ἐν οἰκείῳ χώρῳ (1). Εὐγνωμόνως δὲ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Ἀζιζ διετάχθη νὰ παρέχωνται εἰς τὰ ἡμέτερα Νοσοκομεῖα καθ' ἑκάστην πεντήκοντα μὲν ὀκκάδες κρέατος, ἑβδομήκοντα πέντε δ' ἄρτου.

Τῷ 1848, ἐπειδὴ οἱ ἀσθενεῖς τοῦ Νοσοκομείου ἐπληθύνοντο, συστάσει τῶν ἰατρῶν, ἐπεσκευάσθη τὸ παλαιὸν Νοσοκομεῖον τῆς πανώλους, τὸ ἔξω τῶν Ἑπτὰ Πύργων καὶ τότε κατὰ πρῶτον ἀπώλεσε τὸν παλαιὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, μετὰ τὴν σύστασιν ἤδη τῶν λοιμοκαθαρτηρίων. Τὸ παλαιὸν τοῦτο κτίριον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1850 δὲν ὑπάρχει πλέον.

Τῷ 1852 ὁ ἀοίδιμος πατριάρχης Γερμανὸς Δ' ὁ Βυζάντιος,

(1) Ἴδε ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Σ.

ἔχων πνεῦμα πρακτικώτατον, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ἀφῆκε καὶ μνήμην ἀγαθὴν εἰς ἡμᾶς, ἐσκέφθη περὶ ἱδρύσεως Ὀρφανοτροφείου, καὶ διὰ χρηματικῆς συνδρομῆς πολλῶν ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν καὶ προύχόντων τοῦ γένους, κατέβαλε τὰ θεμέλια τοῦ χρησιμωτάτου τούτου καθιδρύματος ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἔκειτο ἄλλοτε τὸ νοσοκομεῖον τῆς πανώλους. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ ἔλαβε τέλος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συμβάντα τὸν σεπτέμβριον τοῦ 1853. Σκέψεις περὶ διοργανισμοῦ καὶ πόρων τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὰ ὀρφανὰ καὶ ἀνέστια τέκνα τοῦ λαοῦ ἔμελλον νὰ διδάσκωνται γράμματα καὶ τέχνην, ἐπανειλημμένως ἐγίνοντο ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἀλλὰ τὸ κτίριον ἔμενε παρ' ὀλίγον κλειστὸν, καὶ ὁ ἐπελθὼν κριμαϊκὸς πόλεμος διέσπα τὰς σκέψεις καὶ ἀνέβαλλε πᾶσαν ἀγαθὴν ἀπόφασιν περὶ τοῦ καθιδρύματος τούτου. Τότε μετεκομίσθησαν εἰς αὐτὸ πάντες οἱ φρενοβλαβεῖς καὶ οἱ γηροκομούμενοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐγκατεστάθησαν δ' ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τὰ ἀνέστια καὶ ὀρφανὰ παιδία, χάριν τῶν ὁποίων εἰσήχθη καὶ διδάσκαλος ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ. Ἡ οἰκοδομὴ, περιλαμβάνουσα τρία πατώματα, ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ὁμογενοῦς Παναγιώτη κάλφα, κεῖται δὲ ἐπὶ ἐμβαδοῦ περίπου χιλίων καὶ διακοσίων τετραγωνικῶν πήχεων, καὶ ἐξ αὐτῆς ὡρίσθησαν τὰ μὲν ἄνω πατώματα πρὸς διαμονὴν τῶν ὀρφανῶν, τὸ δὲ κάτω πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν πασχόντων τὰς φρένας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, χωριστὰ διαιτωμένων. Τοιουτοτρόπως τὸ Νοσοκομεῖον ἔμεινε προωρισμένον ὡς ἦτον ὁ προορισμὸς αὐτοῦ, μόνον διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ δὲ φρενοβλαβεῖς, οἱ ὀρφανοὶ παῖδες καὶ οἱ γηροκομούμενοι κατῳκίσθησαν χωριστὰ, εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Δ' ἐγερθὲν οἰκοδόμημα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ χωρισθῶσιν οἱ φρενοβλαβεῖς· τοῦτο δὲ ἐνηργήθη μόλις ἐσχάτως, ὡς θέλει ἴδει ὁ ἀναγνώστης.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τοῦ Νοσοκομείου, τοῦ ἀπέναντι τῆς Ῥηγίας Πύλης καὶ ἡ διασκευὴ μέχρι τοῦ 1848 δὲν ἦσαν τοιαῦται, καθὼς ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ μέχρι σήμερον. Ὁ ἰατρὸς κ. Α. Γ. Παπάτης χορηγεῖ πληροφορίας τινάς. «Τότε αἱ εὐρύχωροι αὗται αἴθουσαι ἐχωρίζοντο κατὰ μέσον διὰ στενῆς διόδου. Ἑκατέρωθεν, ξύλινα λεπτὰ διαφράγματα ἐχώριζον τὰ δύο μέρη τῶν ἐπιμήκων αἰθουσῶν εἰς μικρὰ δωμάτια. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τούτων, ἦσαν κλῖναι ξύλιναι μὲ ῥυπαρὰ καὶ χονδρὰ στρώματα, σκεπασμένα μὲ ἐφαπλώματα πολλάκις ἄνευ σινδονῶν. Τόσον ὀλίγαι ἦσαν αἱ κλῖναι, ὥστε πολλοὶ ἀσθενεῖς ἐκοίτοντο κατὰ γῆς. Οἱ δυσεντεριῶντες, καὶ χρονίους διαῤῥοίας πάσχοντες, κατεκλίνοντο ἐπὶ στρωμάτων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἦτο στογγύλη ὀπή. Ἡ ἐπαρὴ αὕτη τοῦ νοσοῦντος μετὰ τῶν τραχειῶν σανίδων τῆς κλίνης ὑπὸ τὴν ὀπὴν, καὶ αἱ πολύωραι ἀναθυμιάσεις ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, ἐγίνοντο ἀφορμὴ ἑλκωμάτων, τρεπομένων εἰς γάγγραιναν καὶ ἐπιταχυνόντων τὸν θάνατον. Μετὰ τὴν ἄφιξιν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ μακαρίτου ἰατροῦ Βάλβη τὸ 1847, τὰ ξύλινα διαφράγματα ἐσηκώθησαν, αἱ αἴθουσαι ἀερίσθησαν, κλῖναι σιδηραῖ, καθαρώτεραι τῶν ξυλίνων, κατεσκευάσθησαν, καὶ στρώματα νέα καὶ μαλθακὰ ὑπεστρώθησαν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν μέχρι τοῦδε ταλαιπωρουμένων ἀσθενῶν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ταῦτα ὅλα ἐπέφερον σωτήρια ἀποτελέσματα εἰς τὴν ὑγείαν τῶν πασχόντων. Ὁ δὲ πολὺς ζῆλος τοῦ ἰατροῦ τούτου, τοῦ ὁποίου τὸν ἄωρον θάνατον μετὰ πολλῶν ἄλλων συνεθρήνησα καὶ ἐγὼ, παρεκίνησε τοὺς κκ. Ἐφόρους εἰς πλειοτέρας ὑπὲρ τοῦ Νοσοκομείου προσπαθείας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου, ἠγόρασαν ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον τοῦ Σκουταρίου, πολλὰς σιδηρᾶς κλίνας, τινὰς δὲ διὰ ἐντέχνου μηχανῆς ἀνασηκωμένας. Μολονότι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου, ἐπάλαιε τὸ κατάστημα κατὰ τῆς χολέρας, τῆς ὑψώσεως τῶν τροφίμων καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐκ τῆς Κριμαίας εἰσερχομένων ἀσθενῶν καὶ ἀνεστίων ἐργατῶν, δὲν ἐπτοήθησαν οἱ κύριοι ἔφοροι, ἀλλὰ γενναίως συνέτρεξαν εἰς σωτήριον νοσηλείαν τῶν τόσων ἀσθενῶν».

Βέβαιον ἐπίσης ἦτο τὸ παρὰ πάντων ἀνωμολογημένον ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἡμετέρου φρενοκομείου ἦτον οὐχὶ ἀνάλογος πρός τε

τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 1862 ὁ κ. Πασπάτης ἐν σελίδι τινὶ τοῦ Ὑπομνήματος αὐτοῦ ἐκήρυξε *παρδήμως ὅτι ἡ νοσηλεία τῶν φρενοβλήπτων τῶν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τῶν Ἑπτὰ Πύργων εἶναι αἰσχύνη εἰς τὸ Ἔθνος*. Τὴν παράτασιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐκήρυττεν ἀξιοκατάκριτον ὀλιγωρίαν, ἐλπίζων ὅτι προθύμως οἱ δυνάμενοι τῶν ὁμογενῶν ἤθελον χορηγήσει τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἡ ἐφορία τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα γνωριζομένων ἔκτοτε, ἀνωμολόγησαν τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν ἡ πρόοδος τοῦ αἰῶνος. Τῷ 1872 ἐθεώρει ἡ ἐφορία αὐτῶν ἐπιστάντα πλέον τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ληρθῇ «φροντὶς ἐνδελεχὴς περὶ ἀνεγέρσεως τακτικοῦ διά τε τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας Φρενοκομείου, κατὰ τὸ νεώτερον σύστημα τῆς φωταυγοῦς ἐπιστήμης τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, καὶ μὴ πλέον οἱ φρενοβλαβεῖς, κακόποιων θηρίων δίκην, ἀλυσίδετοι καὶ κιγκλίσι σιδηραῖς περίφρακτοι, μανιώδεις καὶ ἀπειλητικοί, παρουσιάζωνται εἰς τὰ βλέμματα τῶν ἐντρόμων καὶ ἀποτροπιαζομένων θεατῶν» (1). Ἡ τότε ἐφορία ὑπ' ὄψιν εἶχε τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀειμνήστου ἰατροῦ Ἀντωνίου Σιώτου, ὅστις ἔγραφε τότε ὅτι «πάντες οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰ Φιλανθρωπικὰ ἡμῶν Καταστήματα καὶ οἱ εὑρισκόμενοι εἰς οἱανδήποτε μετ' αὐτῶν ἐπαφὴν ὁμολογοῦσιν ὅτι τὸ φρενοκομεῖόν μας εἰς ἣν εὑρίσκεται σήμερον κατάστασιν οὐ μόνον εἶναι ἐλλειπὲς καὶ ἀκατάλληλον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὲς εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ διαιτωμένους, καὶ προστρίβει μῶμον εἰς τὸ ἡμέτερον Ἔθνος» (2). Ἐν ἀρχαῖς τοῦ ἔτους 1878, ἡ ἐπιτροπή, ἥτις εἶχε συσταθῇ πρὸ ὀλίγου, ἐντο-

(1) Διαχείρισις τῶν Ἐθν. Φιλανθρωπ. Καταστημάτων τοῦ 1872, σελ. 5.

(2) Ἄρθρον τοῦ κ. Μ. Δ. Χαμουδοπούλου ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ», τόμ. Α', σελ. 87, ὅτε ἔφερε τίτλον «Ἀλήθεια».

λὴν ἔχουσα τὴν ἐποπτείαν τῶν συνδρομῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναζομένων ἀπό τε τῶν ὄϊσκων καὶ τῶν κιβωτίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ ὠνομάσθη, φιλοτίμως ἀνέλαβε νὰ συλλέξῃ συνδρομὰς πρὸς ἀνέγερσιν ἀληθινοῦ φρενοκομείου, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ποσὰ χρηματικὰ σπουδαῖα κατέβαλον πολλοὶ ὁμογενεῖς φιλάνθρωποι, (1) ἐπιτροπὴ ἰδιαιτέρα ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς συνέστη, καὶ τῇ 29 μαΐου τοῦ 1880 κατετέθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ' τοῦ Βυζαντίου ὁ θεμέλιος λίθος μεγάλου καθιδρύματος ὡρισμένου διὰ τοὺς φρενοβλαβεῖς, ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀριστείδου Ῥαζῆ. Τὸ νέον κτίριον οἰκοδομηθήσεται ἐπὶ γηπέδου ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀδελφὴν ἀρμενικὴν κοινότητα τῆς ἡμετέρας πόλεως, προθύμως ἀνταλλάξασαν αὐτὸ πρὸς ἡμέτερα γήπεδα ἐξαπλασίας ἐκτάσεως ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ διακοπτόμενα ὑπὸ γηπέδων ἀνηκόντων εἰς Ἀρμενίους (2). Τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καθιδρύματος μέρος ἀνηγέρθη καὶ συνεπληρώθη πρὸ τετραετίας, μέρος δὲ συμπληροῦται ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ παρόντος ἔτους διὰ τῆς γενναίας συνδρομῆς ἀνωνύμου φιλανθρώπου ὁμογενοῦς, ἐξοδεύοντος ὑπὲρ τὰς ἑπτακισχιλίας ὀθωμανικὰς λίρας, καὶ ἄλλοτε γενναίας καὶ ἡγεμονικὰς εἰς τὰ Νοσοκομεῖα ποιησαμένου δωρεάς, πάσας ὑπὸ τὴν μετριόφρονα ἀπαίτησιν τοῦ νὰ μὴ διακοινωθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἵνα μὴ γινώσκῃ τὸ φιλάνθρωπον ἔργον τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἡ ἀριστερά.

(1) Τὴν μὲν ἐπιτροπὴν τῶν κιβωτίων τοῦ ἐλέους ἀπετέλουν οἱ ἀξιότιμοι κ. κ. Α. Νομικὸς, Π. Στεφάνοβικ, Δ. Εὐγενίδης, Δ. Πινιατέλης, Ν. Ῥογκότης, Α. Σπανδωνὴς, καὶ Ν. Θ. Σαυλίδης, ἐχορήγουν δὲ λίρας· Ζ. Στεφάνοβικ 1100, Γ. Ζαρίφης 1000, Γ. Κορωνιὸς 900, Θ. Μαυρογορδάτος, Ε. Εὐγενίδης καὶ Α. Ἠλιάδης ἀνὰ 500, Θ. Κοτσαμάνογλους 400, Ζ. Χρυσοβελώνης 300, Μ. Χαλδουβάκης 100 καὶ Βασιλάκης Ἰωαννίδης ὑλικὸν ἀξίας 200 λιρῶν.

(2) Ἴδε ἐν Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Σ, ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων Ναρσῆ.

Οὕτω τὸ ζωήρρυτον τῆς Πηγῆς νάμα ἐξακολουθοῦν ἀφορητεὶ νὰ ῥέῃ παρέχει ἀμέτως καὶ ἐμμέσως τὴν ἴασιν εἰς ψυχὰς καὶ εἰς σώματα νοσούντων καὶ φρενολήπτων, ἀνεστίων καὶ ὀρφανῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀσθενῶν νέων καὶ γερόντων· ἡ δὲ χάρις τῆς δι' αὐτοῦ θαυματουργούσης Θεομήτορος ἐπισκιάζει τὰ φιλάνθρωπα ταῦτα καθιδρύματα, προάγει καὶ βελτιοῖ αὐτά, καθὼς προάγει καὶ βελτιοῖ τὰ ἔργα τῶν ὑπὲρ αὐτῶν μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου ἐργαζομένων ὀρθοδόξων ὁμογενῶν. Πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς, προύχοντες τοῦ γένους, αἱ κοινῶς ὀνομαζόμεναι ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις τὸ κατὰ δύναμιν ἕκαστος παρέχων, συνετέλουν ἐπὶ τετρακόσια ὅλα ἔτη πρὸς συντήρησιν καὶ προαγωγὴν τοῦ σεπτοῦ προσκυνήματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ πρὸς ἵδρυσιν καὶ παγίωσιν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, τῶν ὁποίων ἡ συντήρησις ἀπὸ ἑνὸς ἤδη αἰῶνος γίνεται διὰ τῶν προσόδων τοῦ προσκυνήματος τούτου. Ἡ παροῦσα βίβλος ἀφηγουμένη τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν, ὑποβάλλει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, πρὸς μίμησιν, τῆς πατρῴας εὐσεβείας καὶ φιλανθρωπίας τρανώτατα τὰ δείγματα· καὶ, ἂν ἀπαιτηθῇ ἐπίλογος εἰς τὸ τρίτον μέρος αὐτῆς, τὸ περὶ Νοσοκομείων πραγματευόμενον, ὁ ἐπίλογος οὗτος εἶναι ὅπως ἡ μέλλουσα γενεὰ μιμηθῇ τὰς ἀρετὰς ταύτας τῆς παρελθούσης, ἵνα ἐπισύρῃ μετὰ ἔτη πολλὰ καὶ αὐτὴ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἑαυτῆς ἀπογόνων.

Δ

Τὸ τέταρτον μέρος τοῦ παρόντος πονήματος σκοπὸν ἔχει νὰ πραγματευθῇ τὴν ἱστορίαν τῶν ἱερῶν προστρτημάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὁποῖα εἶναι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Ἐγρικαπίῳ καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Γαλατᾷ. Περὶ τῶν δύο τούτων τὰ ὅρια τοῦ λόγου πιθανῶς ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτείνονται· ἀλλὰ ἡ ἔκτασις αὕτη γίνεται κατὰ τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ βιβλίου τούτου τεθείσας βάσεις· προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεομήτορος ἐν Ἐγρικαπίῳ, τὸν ὁποῖον ἡ κοινὴ καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα παράδοσις παραδέχεται ὅτι εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τοῖς Κύρου, ἀπαραιτήτως ἀπαιτεῖται νὰ προταχθῇ μικρά τις σημείωσις περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῶν, τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀνήγειραν καὶ ἐπευφήμησαν εἰς ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πάλιν δὲν ἔχομεν ἢ νὰ λάβωμεν ὁδηγὸν τὸν σορὸν Δουκάγγιον, ἀφοῦ ἄνδρες πολυμαθεῖς, ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ πάτρια τῆς βασελευούσης τῶν πόλεων μελετήσαντες αὐτὸν εὗρον ἐν ταῖς τοπογραφικαῖς αὐτῶν σπουδαῖς χειραγωγόν.

Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου ἀφιερωμένων ναῶν προεξῆρχεν ἐπί τε τῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ δικαίως ἀποδιδομένῃ εὐλαβείᾳ, ὁ ναὸς τῶν Βλαχερνῶν, ἀρχαιότατος καὶ οὗτος καὶ κτίσμα τῆς μακαρίας βασιλίδος Πουλχερίας ὡς καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἐπίσης διάσημοι, ὁ τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων καὶ ὁ τῆς Θεοτόκου τῶν Ὁδηγῶν ἢ τῆς Ὁδηγητρίας, περὶ τῶν ὁποίων ναῶν ὁμιλεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Θεόδωρος Ἀναγνώστης, καθὰ καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος πονήματος ἐσημειώσαμεν. Περὶ τῶν τριῶν τούτων ναῶν ἐν πολλοῖς αὐτῶν βιβλίοις οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι πολλὰς

εἰδήσεις εἶναι δυνατὸν νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὸν περίεργον ἐρευνητήν, καὶ τρόπον τινὰ ἕνα σύνδεσμον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων τῆς Θεοτόκου ναῶν βλέπομεν· διότι ὁ μὲν τῶν Ὁδηγῶν ἀπεθησαύριζεν ἀρχαιοτάτην εἰκόνα γραφεῖσαν ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ τὴν Θεοτόκον παριστῶσαν, ὁ δὲ τῶν Χαλκοπρατείων τὴν τιμίαν Ζώνην τῆς Θεοτόκου, καὶ ὁ τῶν Βλαχερνῶν τὴν ἐσθῆτα αὐτῆς. Τὰ περὶ τῆς Ζώνης λέγει τοιαῦτα ὁ Κωδινὸς, εἰδὼν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ νέον τινὰ δεσμὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ναῶν, ἂν καὶ ὑπῆρχε καὶ ἕτερός τις· οὕτω λόγου χάριν γινώσκομεν ὅτι τὰς λιτανείας, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο καθ' ἑκάστην παρασκευὴν ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος διέταξε διὰ τυπικοῦ («ἐτύπωσεν») νὰ ἀρχίζωσι μὲν ἐν Βλαχέρναις, νὰ ἀποπερατῶνται δὲ ἐν τῷ ναῷ τῶν Χαλκοπρατείων. Περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ὁδηγῶν σωζομένων ἱερῶν καὶ σεβασμίων εἰς πάντα χριστιανὸν λειψάνων, ὁ ἡμέτερος ἱστοριογράφος Νικηφόρος Καλλιστος ὁ Ξανθόπουλος γράφει, τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ὁδηγῶν «ἐφ' ᾧ παλιν τε θεῖαν ἐκείνης μορφὴν, ἣν Λουκᾶς ὁ Ἀπόστολος σανίδα γράψας κατέλιπεν εὐτυχήσασα· τό τε θεῖον ἐκείνης γάλα, καὶ τὸ ἱερὸν ἄτρακτον, καὶ τὰ τοῦ Σωτῆρος σπάργανα ἐθησαύρισεν, Εὐδοκίας πεμψάσης τῆς βασιλίδος ἡνίκα δὴ ἀφῖκτο εἰς Ἱεροσόλυμα» (1). Μετὰ τοὺς τρεῖς τούτους καὶ μεγάλους ναοὺς τῆς Θεμήτορος ἀνήγειραν οἱ βυζαντινοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐπίσης ἄλλους τινὰς, πολὺ ὁποίους ὁ Δουκάγγιος ἀριθμεῖ τεσσαράκοντα ἕξ, κατὰ λάθος ὅμως, διότι μεταξὺ τούτων ἀναφέρει καὶ ἐκκλησίαν τῆς Ἀρτάκης παρεφμηνεύων τὰ τοῦ χρονογράφου Θεοφάνους (2). Ἐκ τῶν ναῶν τούτων

(1) Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας βιβλ. ΙΔ', κεφ 2.

(2) Ναὶ μὲν ὁ Δουκάγγιος ἀγνοεῖ ἂν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἔξω αὐτῆς πρέπῃ νὰ τοποθετήσῃ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἀλλ' αἱ λέξεις τοῦ Ἱστορικοῦ Θεοφάνους εἶναι, νομίζομεν, σαφεῖς. Ἰδοὺ αὗται· «*Κατελαβὼν δὲ Ἡράκλειος τὴν Ἄβυδον*, εὗρε Θεόδωρον τὸν κόμητα τῆς Ἀβύδου, καὶ ἀνακίνας ἔμαθε παρ' αὐτοῦ τὰ κινούμενα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μαθὼν δὲ ὁ μάγιστρος (Δομεντζίολος) ὅτι *κατέλαβεν Ἡράκλειος τὴν Ἄβυδον*, ἔφυγε καταλιπὼν τὰ τείχη, καὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ Ἡράκλειος ἐδέξατο ἐν Ἀβύδῳ πάντας, οὓς ἐξώρισε Φωκᾶς· καὶ ἀνῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς Ἡράκλειαν. *Στέφανος* δὲ ὁ τῆς *Κυζίκου μητροπολίτης, λαβὼν στέμμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Θεοτόκου Ἀρτάκης, ἀπήγαγεν αὐτὸ τῷ Ἡρακλείῳ*. Καταλαβὼν δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν» (Ἡράκλειος δηλ.) κλπ. Οἱ ναοὶ τῆς Θεοτόκου, τοὺς ὁποίους ἀναφέρομεν ὧδε κεῖνται ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ἀκριβεστέραν δὲ ἀριθμησιν τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς προαστείοις ναῶν τῆς Θεμήτορος ἐποιήσατο ὁ ἡμέτερος φίλος κ. Μ. Ι. Γεδεὼν ἐν λέξει «Κωνσταντινούπολις» τοῦ «Λεξικοῦ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας» ἐκδιδομένου ἀλλοτε παρὰ τῆς συντάξεως καὶ διευθύνσεως τοῦ «Νεολόγου»· τόμ. Γ' τοῦ Λεξικοῦ τούτου. Τὰς ἐκκλησίας ταύτας ἀριθμεῖ 67.

οἱ περισσότερον γνωστοὶ εἶναι ὁ τῆς Θεοτόκου τῶν Λατίνων Ἀμαλφηνῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ ναὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθὼς εἶχον καὶ μοναστήριον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ὁ τῆς Θεοτόκου τῶν Ἀρεοβίνδου, ὁ ἐν τοῖς Ἀρματίου, τὸν ὁποῖον ὁ μακαρίτης Σκαρλάτος Βυζάντιος ὡς ἐκ τῆς παραφθορᾶς τῆς λέξεως νομίζει τὸν ἐν τῷ σήμερον Σαρμασικίῳ, ὁ τῆς Ἀχειροποιήτου, ὁ παρὰ τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ὁ τῆς Διακονίσσης, κτίσμα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυριακοῦ ἐπὶ τοῦ Μαυρικίου αὐτοκράτορος ἀκμάσαντος, ὁ τῆς Εὐεργέτιδος, ὁ τοῦ Εὐγενίου, ὁ ἐν τῷ Φόρῳ, ὁ τῆς Θεοτόκου τοῦ Διὸς, ὁ τῶν Μητροπολιτῶν, ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς ὀνομασθεὶς οὕτως ἀπὸ τόπου τινὸς κληθέντος ἀπὸ τοῦ συγκλητικοῦ Ῥοδκνοῦ, ὁ ἐν τῷ Παλατίῳ, ὁ τῆς Παμμακαρίστου, ὁ τῆς Παναχράντου, ὁ τῆς Παντανάσσης, ὁ τῆς Περιβλέπτου (Σουλοῦ μοναστὴρ τὰ νῦν) ὁ τῆς Πανολύτρας, ὁ τῆς Ῥάδδου, ὁ ἐν τῷ Σίγματι, εἰς τοὺς ὁποίους πάντας πρέπει νὰ προστέσωμεν τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τοῦ Κύρου, ἢ τῶν Κύρου, ἢ ἐν τοῖς Κύρου, καὶ τὸν ἕτερον τὸν ἀνεγειρόμενον ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐξαρτύ-

SISMANOGLIO MEGARO

σεως τοῦ Νεωρίου, διότι ἡ κοινὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐν Κωνσταντινουπόλει παράδοσις, ἴσως χωρὶς νὰ σράλλῃ, ἐπίστευε τὸν ναὸν Ἐγρικαπίου ὄντα αὐτὸν τοῦτον τὸν ναὸν τῶν Κύρου, τὴν δὲ ἐν αὐτῷ θαυματουργὸν καὶ παρὰ πάντων σεβαζομένην εἰκόνα τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου συνοδικὸν ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ς' πιστοποιεῖ προερχομένην ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Νεωρίου.

α'

Δεκτῆς οὔσης τῆς κοινῆς παραδόσεως, τὰ θεμέλια τοῦ ἐν Ἐγρικαπίῳ ναοῦ κατετέθησαν ὑπὸ Κύρου τοῦ Πανοπολίτου, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ε' αἰῶνος, δίκαιον δὲ κρίνει καὶ ὁ ἀναγνώστης μεθ' ἡμῶν νὰ γραφῶσι περὶ τοῦ πρώτου κτήτορος τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὀλίγαι λέξεις, ἀφοῦ μάλιστα καὶ τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα τοῦτον εἶναι ὀλίγον περιπετειώδη. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο Πανοπολίτης, εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲ διαμένων καὶ διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Β' τιμώμενος διετέλεσεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη δύο κοσμῶν ἀρχάς, τοῦ ἐπάρχου τοῦ πραιτωρίου καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως ἀφιλοκερδῶς, ἀμερολήπτως καὶ ἐνδίκως, καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκόσμει τὴν ἀρχὴν «ἐπενόησε τὰ ἑσπερινὰ φῶτα ἅπτεσθαι εἰς τὰ ἐργαστήρια, ὁμοίως καὶ τὰ νυκτερινὰ» (1), ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ, λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐπεκτείνῃ ἅμα καὶ ἀνοικοδομήσῃ τὰ τότε κρημνισθέντα τείχη τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τοσαύτης ταχύτητος διεξεπεραίωσε τὸ ἔργον, ὥστε ὁ λαὸς τῆς τότε Κωνσταντινουπόλεως εὐχαριστηθεὶς τὰ μέγιστα ἐκ τῶν ἔργων, ὡς ἦτον

(1) βλέπε περὶ Κύρου τὸν Σκυλίτσην Δ. Βυζάντιον· «Κωνσταντινούπολις»· τόμ. Α', σελ. 365, τὸν Σουίδαν ἐν λεξει, τὸν χρονογράφον Μαλαλᾶν, ἐκδόσεως Βόννης σελ. 361, τὸν Θεοφάνην τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως σελ. 149 τόμου Α', τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον, Ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. ΙΑ', κεφ. 46 κλπ.

εὐχαριστημένος καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, ἔκραξε μίαν ἡμέραν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, παρόντος καὶ τοῦ αὐτοκράτορος· «Κωνσταντῖνος ἔκτισε· Κῦρος ἀνενέωσεν»· ὁ Θεοδόσιος ἀγανακτήσας ἢ καὶ κινούμενος ὑπὸ φθόνου, πρόφασιν εὑρὼν ὅτι δῆθεν ὁ Κῦρος κλίνει πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἔπαυσεν ἀπὸ τῆς θέσεως ἐπάρχου καὶ ἐδήμευσε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος προσέφυγεν ἱκέτης εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ πάλιν μὴ εὐχαριστούμενοι κατώρθωσαν νὰ ἐκδοθῇ διαταγὴ τοῦ νὰ χειροτονηθῇ ὁ Κῦρος ἐπίσκοπος Σμύρνης, διότι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης εἶχον φονεύσει ἕως τότε τέσσαρας αὐτῶν ἐπισκόπους· ὁ Κῦρος ἀπελθὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ δὲν ἔμεινε καὶ ἐκεῖ ἥσυχος, διότι ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων, νομιζόντων αὐτὸν εἰδωλολάτρην, νὰ προσφωνήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸν λαόν· ἀλλ' ὁ νέος αὐτῶν ἐπίσκοπος ἦτο τόσον εὐφυής, ὥστε ἂν καὶ δὲν ἦτο θεολόγος, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὰς πλεκτάνας τῶν ἐναντίων, καὶ προσφωνήσας τὴν εἰρήνην εἰς τὸν λαόν, ἤρξατο κηρύττων· «ἀδελφοί· ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ συνελήφθη. Λόγος γὰρ ἦν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Τὰ κατόπιν εἶναι ἄγνωστα, καθὼς ἄγνωστος εἶναι καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία τοῦ παρ' αὐτοῦ κτισθέντος ναοῦ. Ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης ἅπαξ ὅτι, Γερμανὸς ὁ Πατρίκιος καὶ συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, διά τινας ὑπονοίας, προσέφυγεν ἱκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τοῦ Κύρου, καθὼς ἀναφέρει τὸν ναὸν καὶ ὁ Σκυλίτζης, καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, καὶ Νικήτας ὁ Χωνιάτης.

Ἐκ τούτων πάντων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ναός τις τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου ἐσώζετο ὁπωσδήποτε μέχρι τοῦ 1200, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐσώζετο δὲ οὗτος καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἤτοι μέχρι τοῦ 1453, μικρὸς ἢ μέγας ἄγνωστον, ξυλόστεγος ἴσως, καθὼς ἦσαν ξυλόστεγοι καὶ ἄλλοι ναοὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τῶν Βλαχερνῶν ὁ ναός· ἐπὶ τούτῳ, δυστυχῶς, οὐδε-

μίκν ἔχομεν ἔντυπον μαρτυρίαν, ἡ δὲ ἐπίσημος εἶναι τὸ ἀρχαιότερον τῶν τουρκικῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο φαίνεται χρονολογούμενον περὶ τὸ 1727 ἢ 28, καὶ εἶναι ἱερὰ ῥήτρα τοῦ σέϊχ-οὐλ-ἰσλὰμ Μουχαμμὲδ-Ζεϊνοῦλ-Ἀβεδὶν, μεθ' ὑψηλῆς διαταγῆς περὶ ἐτσκευῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐγρικαπίου, παλαιωθέντος· τὰ κατόπιν ἐπίσημα τουρκικὰ ἔγγραφα μαρτυροῦσι καὶ ταῦτα πάντα ὅτι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1453 ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔμενεν εἰς τὴν κυριότητα τῶν ὀρθοδόξων γραικῶν, ὡς πιστοποιεῖ καὶ τὸ τουρκικὸν γράμμα τοῦ 1728. Τὸ γράμμα τοῦτο προεκλήθη κατ' αἴτησιν τῶν ὀρθοδόξων γραικῶν ἐνοριτῶν τοῦ Ἐγρικαπίου, οἱ ὁποῖοι δι' ἀναφορᾶς ἱκέτευσαν τὸν σουλτάνον Ἀχμὲδ τὸν Γ', ὅπως χορηγήσῃ ἄδειαν ἐπισκευῆς τῶν πλησίον τῆς ἐκκλησίας ἓξ δωματίων. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχε καταστραφῆ τέλεον καὶ ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας ταύτης, τὰ περισσότερα μέρη τῶν τοίχων εἶχον κατακρημνισθῆ, καὶ μέρη τινὰ τούτων ἦσαν ἕτοιμα νὰ καταρρεύσωσιν. Ἑξήκοντα τρεῖς ὀθωμανοὶ ἔκ τε τῆς συνοικίας Ἐγρί-καπὶ καὶ τῶν γειτονευουσῶν αὐτῇ συνοικιῶν ἐμαρτύρησαν ὄχι μόνον ὅτι τῶν γραικῶν ἦτον ἰδιοκτησία, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶχε καταντήσει εἰς κατάστασιν ἐτοιμόρροπον, ἡ ἀπαιτουμένη τοῦ σέϊχ-οὐλ-ἰσλὰμ ῥήτρα ἐξεδόθη, καὶ τότε φιρμάνιον αὐτοκρατορικὸν ἐπέτρεψε νὰ ἐπισκευασθῇ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἐγρικαπίου, σύμφωνα πρὸς τὰς διαστάσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε, μετὰ τῆς διαταγῆς ὅπως μὴ παρεμβληθῇ πρόσκομμά τι παρ' οἱουδήτινος ὀθωμανοῦ κατὰ τὰς πρὸς ἐπισκευὴν ἐργασίας. Τὰ σωζόμενα ἀρχαιότατα ταῦτα ἔγγραφα δημοσιεύομεν, ὡς καὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν μετὰ ταῦτα ἐπισκευὴν ἢ μᾶλλον οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῷ 1815 (1).

(1) Ἀνάγνωθ. τὰ ἔγγραφα πέντε ὄντα, καὶ τὰ πέντε ὑπὸ στοιχεῖον Τ ἐκδιδόμενα ἐν τῷ Παραρτήματι καὶ μαρτυροῦντα τὴν ἀνεξιθρησκείαν τῶν Σουλτάνων καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐμένειαν, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις εἶναι τὰ ἐν τέλει τοῦ βιβλίου τούτου δημοσιευόμενα σουλτανικὰ γράμματα, ἅτινα ὕδε μετὰ τὰς *Προσθήκας*.

Δευτέρα τοῦ ναοῦ γνωστὴ ἐπισκευὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγένετο τῷ 1776, τὴν δὲ ἐπισκευὴν ταύτην καὶ τὸ ἐλλεινὸν αὐτῆς τέλος, τὸ ὁποῖον ἐπηρέασε βλάψαι καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφηγεῖται μετά τινος ἴσως πικρίας ὡς εἰκάζομεν ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης (1). Συνεπείᾳ τῆς προσδοκωμένης γεννήσεως αὐτοκρατορικοῦ τινος πρίγκηπος, ὁ Μ. Βεζύρης ἐξέδωκεν ἄδειαν ἐπισκευῆς ἐν γένει τῶν σεσαθρωμένων ἐκ τῆς πολυκιρίας ναῶν, ἀλλ' ἐπεθύμησεν ἡ ἐπισκευὴ αὕτη παντὸς νὰ διεξαχθῇ ἀθορύβως. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν σοφὴν συμβουλὴν τοῦ Βεζύρου, εἰς δὲ τὴν ἐπισκευὴν, ἡ ὁποία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, τόσον θορυβωδῶς καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερηρνείας ἐκινοῦντο οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπίτροποι, ὥστε σκάνδαλον προὐξενήθη μεταξὺ τῶν φανατικωτέρων· ἡ δὲ συμπεριφορὰ τοῦ ποστελνίκου Δημητρίου Σούτζου, ἐπιτρόπου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐγρικαπίου, ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν ἐπισκευὴν, ἐγένετο καταστροφῆς αἰτία, διότι πολλοὶ ὠργίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀπηύθυναν ἀναφορὰς πρὸς τὸν σουλτάνον, καθὼς καὶ δι' ἄλλας ἐκκλησίας, ἁρμενικὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εὐρυνομένας ἢ ὑψουμένας, ὡς ἔοικεν, ὑπὲρ τὰ ὑπάρχοντα καὶ ὡρισμένα μέτρα, καὶ τότε ἐμποδίσθη ἡ ἐπισκευὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἐγρικαπίου, καθὼς καὶ τῶν ναῶν ἁγίας Κυριακῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ, ἁγίων Θεοδώρων ἐν Βλάγκᾳ, ἁγίου Γεωργίου ἐν Φωτηρᾷ, ἁγίου Νικολάου ἐν Τζιβαλίῳ, ἁγίου Γεωργίου ἐν Σαρμασικίῳ καὶ Ἐδιρνέκιονίῳ, Ὀρτάκιοϊ, Κουρούτζεσμε καὶ ἁγίου Νικολάου ἐν Νεοχωρίῳ.

Ἡ τελευταία ἐπισκευὴ ἐγένετο τῷ 1815, Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως τὰς ἡνίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου κρατοῦντος, Μεγάλου δὲ διερμηνέως ὄντος τοῦ Ἰακώβου Ἀργυροπούλου. Πρὸ τῆς ἐπισκευῆς ταύτης, καὶ κατὰ τὰς καταμετρήσεις, τὰς

(1) Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 553.

ὁποίας ἐποιήσαντο οἱ ἁρμόδιοι κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου ἐν Ἐγρικαπίῳ εἶχε μῆκος 31 πήχεων, πλάτος δὲ 15 πήχεων καὶ 17 δακτύλων. Τὴν νέαν οἰκοδομὴν καὶ τὴν πρόθυμον ἐπὶ τούτῳ συνεργίαν κλήρου καὶ λαοῦ διαιωνίζει τὸ ἑξῆς ἰαμβικὸν ἐπίγραμμα:

Ὁ ναὸς οὗτος τῆς ἀειμνήστου Κόρης,
ἐν ᾧ προδήλως ἡ Θεοῦ σκηνοῖ χάρις,
ἐν ᾧ τἄ τ' ἄλλα ἐξελαύνεται πάθη
καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡ πικρία
ἄρτιθον ὄντως ἰατρεῖον τυγχάνων
νέος Σιλωὰμ πᾶσι τοῖς ἀφιγμένοις,
μέλλων ἐρείπειν καὶ ὑπείξειν τῷ χρόνῳ,
νεύσει γαληνῇ τοῦ ὑπερτάτου Κράτους,
νῦν αὖ ἐπεσκεύασται ἐκ βάθρων ἅπας·
ἐν ᾧ προθύμως πᾶς ἕκαστος εἰσφέρει
τῶν εὐσεβούντων ἄττ' ἂν ᾖ σφίσι σθένος·
ζῆλόν τε θεῖον ὃς τανῦν πατριάρχης
Κύριλλος ἡμῖν, καὶ συναρωγὴν ἄκραν
ὁ τοῦ Κράτους ὢν νῦν Διερμηνεὺς μέγας
ὁ Ἰάκωβος Ἀργυροπούλων γένους.
Πρὸς τοῖς δὲ μνήμης ἀξιούσθων εἰκότως
ἀνθ' ἧς ἔδειξαν ἐμμόνου συνεργίας
καὶ Ἐπίτροποι οἱ τῶν Νοσοκομείων·
σὺν οἷς, ἅπαντος τοῦ γένους συναινέσει,
ἔζευκται οὗτος, ὥσθ' ἓν εἶν' ἄμφω ἀεί.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ᾳωιϛ. Ἰανουαρίου α'.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀνάγκη καὶ αὕτη ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῇ, καθόσον συμβάλλεται εἰς γνῶσιν καὶ εὐκρίνησιν τῆς ἱστορίας αὐτῆς, εἶναι δὲ ἱστορία καὶ αὐτή. Ὁ ναὸς οὗτος ὑπῆρχε προσκύνημα κοινὸν καὶ σεβάσμιον πάντων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρθοδόξων, ὡς ἦτο τοιοῦτο καὶ ὁ τῶν Ταξιαρχῶν ἐν Βαλατᾷ ναὸς, ὡς καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ἐν Ὑψωμαθείοις· ἐπειδὴ δὲ, καθὰ παραδίδει ἡ κοινὴ παράδοσις καὶ πίστις, ἡ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀποκειμένη παλαιὰ εἰκὼν τῆς Θεομήτορος μετεκομίσθη μὲν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ ἐν τῷ Νεωρίῳ, ἐθεράπευε δὲ πολλοὺς πάσχοντας σωματικὰς καὶ ψυχικὰς νόσους, ἐννοεῖται ὅτι τὰ πλήθη τῶν ὀρθοδόξων ἔτρεχον ἀγεληδόν. Ἀρχαιότερος μάρτυς τῆς πρὸς τὸν ναὸν ἀποδιδομένης εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων ὑπερφυῶς θαυμάτων, καὶ μάρτυς ἀξιοπιστότατος εἶναι ὁ σοφὸς κερκυραῖος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις (1). «Τίς γὰρ τὰς ἀεννάως βρυούσας θαυματουργίας ἠγνόησεν ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παλαιᾶς εἰκόνος τῆς Θερμήτορος, ἣν ἐπ' ὀνόματι ἄνωθεν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τιμωμένην παραλαβόντες, πηγὴν ἄντικρυς καὶ καθ' ἡμᾶς ἀδιάλειπτον οὖσαν μυρίων χαρίτων καὶ εὐεργεσιῶν πεπλουτήκαμεν; *Τίς τὴν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῆς Θεοτόκου ἑτέραν εἰκόνα, ἣν ἐν τῷ Ἐγρικαπὶ ἡ ἐγχώριος οἵδε διάλεκτος, δι' ἧς πλῆθος ὁσημέραι τῶν ἐνεργουμένων καὶ τῶν ἄλλως πως παρακεκομμένων τὰς φρένας ἑτοίμης τῆς ἀπαλλαγῆς τε καὶ σωτηρίας τυγχάνουσιν,* ὡς κοινῇ ἐν στόμασι τῶν πάντων περιφέρεσθαι ἐπὶ τοῖς παραπαίειν δοκοῦσιν, ὅτι τῆς ἐν τῷ Ἐγρὶ καπὶ δυνάμεώς εἰσι χρήζοντες, εἰς παροιμίαν τέως ἐκνενικηκότος δημώδη τοῦ περὶ τοὺς τοιούτους γινομένου συνεχοῦς θαύματος;» Μαρτυρεῖ δὲ μετὰ τὸν κλεινὸν Εὐγένιον ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, ἀναγράφων τὸν ναὸν εἰς ὄνομα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Παρθένου, καὶ ὁ ἰατροφιλόσοφος Βασίλειος Ποστέλνικος (2). Μετὰ τὴν τοσαύτην εὐλάβειαν τοῦ λαοῦ, τὴν εἰς τὴν θαυ-

(1) Εὐγενίου Βουλγάρεως περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον Κλαίρκιον, ἐκδόντος Α. Κοραμηλᾶ. Ἀθῆναι 1844. σελ. 34.

(2) Κομνηνοῦ ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 440. Βασιλείου Ποστελνίκου «Ὅρμος Σωτήριος», ἐν Κωνσταντινουπόλει, σελ. 33.

ματουργὸν εἰκόνα ἀποδιδομένην καὶ εἰς τὸν ναόν, εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ναὸς καὶ εἶχε καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πλεῖστα εἰσοδήματα, καὶ πᾶς τις ἤθελε προσδοκᾶ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ κατάστασιν ἀνθηράν· ἀλλ' οἱ κατὰ καιροὺς ἐπίτροποι καὶ προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀντὶ νὰ φανῶσι τίμιοι διαχειρισταὶ καὶ θεματοφύλακες ἱερᾶς περιουσίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ βεβλαμμένοι τὰς φρένας διατηροῦμενοι ἀπήλαυον ἀνθρωπίνης περιθάλψεως, κατεσπατάλων ταύτην, βυθίσαντες τέλος τὸν ναὸν εἰς βαρέα χρέη. Τοιούτου τινὸς ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης περιέσωσε τὸ ὄνομα, ἦτο δὲ Ἰωαννίκιος ὁ Καρατζᾶς, πρώην μὲν δευτερεύων τοῦ Πατριαρχείου, κατόπι δὲ πρωτοσύγκελλος, μεσιτείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Σκαρλάτου Καρατζᾶ γενόμενος, καὶ ἀκολούθως προεστὼς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὁ ὁποῖος «καλῶς μὴ διοικήσας, καὶ χρέος ἐπιφορτίσας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντὶ τοῦ συνήθους εἰσοδήματος, ἐπαύθη μετὰ χρόνον παρὰ τῶν ἐπιτρόπων» (1). Ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ὁ τὰς σελίδας τῆς νεωτέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀναδιφήσας δύναται νὰ σημειώσῃ ὅτι ὁ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας Ἐγρικαπίου ἐχρημάτισε μετά τινα ἔτη ἀρχιεπίσκοπος Ἰπεκίου, μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ πατριάρχης οἰκουμενικὸς, ὁ Ἰωαννίκιος Καρατζᾶς (2) ὁ τὸ φορτίον τῶν χρεῶν ἐπιστοιβάσας εἰς τὸν ναὸν τοῦτον. Ἀλλὰ γράμματα δύο πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ, τὸ μὲν ἀρχαιότερον τοῦ 1740, καὶ τοῦτο καθὼς καὶ τὸ νεώτερον ἀπολυθὲν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου ΣΤ' τοῦ ἀπὸ Καισαρείας, τὸ δὲ κατὰ τὸ 1740, ἀμφότερα καταμέμφονται τῶν λαϊκῶν ἐπιτρόπων «ἀπροσεξίαν καὶ ἀβουλίαν τῶν κατὰ θείαν συγχώρησιν τῇ οἰκοδομῇ αὐτοῦ ἐπιστατησάντων, καὶ ἀπερισκέπτως τὰς ἐπ' αὐτῇ ἐξόδους ποιησαμένων» ἀμφότερα μετὰ πόνου ψυχῆς ἀφηγοῦνται, ὅπως αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ παλαιοτέρου τούτων ἐπαναλάβωμεν, ὅτι «μὲ τὸ νὰ εὑρέθησαν εἰς τὴν ἐπι-

(1) Κομνηνοῦ σελ. 440.

(2) Μαθᾶ Κατάλογος Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως· τῆς πρώτης ἐκδόσεως σελ. 252.

στασίαν αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας πονηροὶ καὶ κακότροποι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι μὲ μίαν ὁρμὴν ἄλογον καὶ ἀκατάστατον, καὶ χωρὶς διακρίσεως καὶ στοχασμοῦ καὶ φρονήσεως κινηθέντες, καὶ μὴ στοχαζόμενοι ὅλως τῇ φέρονται, ὡσὰν λύκοι αἱμοβόροι, ἐξέσχισαν καὶ ἔθυσαν, καὶ ἀπώλεσαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μὲν μέρος δανειζόμενοι ἄσπρα μὲ τόκους βαρυτάτους, καὶ μαρδάδες, καὶ ζημίας ὑπερμέτρους, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ δαπανῶντες, καὶ ἐξοδεύοντες, καὶ σκορπίζοντες, καὶ φθείροντες τὰ δάνεια, ἔξω παντὸς μέτρου καὶ ἔξω τοῦ πρέποντος, ἐπεσώρευσαν καὶ ἐπεφόρτισαν τοσοῦτον χρέος καὶ ὄγκον καὶ βάρος ἄσπρων δανειακῶν, συμποσούμενον σχεδὸν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πουγγεῖα τῶν ἄσπρων, ὅπου ἔρθασαν εἰς τὸ ἄκρον τῆς παντελοῦς ἀκυβερνησίας, καὶ πλέον καμμία ἐλπὶς δὲν ἔμεινεν εἰς τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀπαντηθῇ καὶ νὰ κυβερνηθῇ τὸ πολυάριθμον τοῦτο χρέος» (1).

Τὴν ἐλεεινὴν ταύτην οἰκονομικὴν κατάπτωσιν ἡ Μ. Ἐκκλησία θέλουσα νὰ θεραπεύσῃ, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐποπτείαν τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν, τὸν ὁποῖον ἐκήρυττεν «ἕνα κοινὸν προσκύνημα, καύχημά τε καὶ σεμνολόγημα, καὶ ἰατρεῖον καὶ νοσοκομεῖον τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων»· ἐξέδωκεν ἐλεημοσύνης γράμμα, πρὸς πάντας ἀποτεινομένη τοὺς ὀρθοδόξους, εἰσάγουσα δὲ τὴν φειδὼ καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἱεροῦ καὶ κοινοῦ χρήματος, κατέστησεν ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ φερεγγύους ἄνδρας, ὅπως οὗτοι συναθροίζοντες εὐλαβῶς καὶ πιστῶς τὰς προσόδους καὶ ἐξοδεύοντες ὅπου δεῖ καταγράφωσιν εἰσπράξεις καὶ δαπάνας ἐν τακτικῷ καταστίχῳ. Ἀπήλλαξε παντὸς βάρος ἐμβατοι-

(1) Τὸ ἀχρονολόγητον πατριαρχικὸν ἔγγραφον εἶναι περιττὸν νὰ δημοσιεύσωμεν· οὐδὲν λέγει· κεῖται ἐν σελίδι 319 – 323 τοῦ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ σωζομένου Κώδικος τοῦ Κριτίου, ὁ ὁποῖος ἦτον ἄλλοτε κτῆμα τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ'. Ἐπιγράφεται «Ἐλεημοσύνης γράμμα τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ'. Ἐπιγράφεται διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἐγρικαπίου». Τὸ δὲ χρονολογίαν φέρον ἀντεγράφη ἀπὸ τοῦ παλαιοτέρου κώδικος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἐγρικαπίου καὶ ἐκδίδεται ἐν τῷ Παραρτήματι, ὑπὸ στοιχεῖον Φ.

κίου τὸν ἱερὸν ναὸν ἐφ' ὅσον χρόνον δὲν ἤθελεν ἐξοφλήσει τὰ χρέη αὐτοῦ. Καὶ μέχρι μὲν τῆς 1 ἀπριλίου 1740 προεστὼς ἦτον ὁ ἱερομόναχος Ἀγάπιος, ἐπιστάτης δὲ τῆς ἐκκλησίας ὁ «σιὸρ Δημητράκης Ἀθηναῖος», ἔκτοτε δὲ κατὰ κοινὴν ἀπόφασιν τῶν τοῦ γένους λογάδων καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀνεδέξαντο τὴν ἐπιστασίαν «οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦντες αὐτόχθονες ἄρχοντες, ὅ τε μέγας σκευοφύλαξ τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας καὶ μέγας σπαθάριος τῆς ἐκλαμπροτάτης αὐθεντίας Οὐγκροβλαχίας Μιχαλάκης Ῥωσσέτος, ὁ μέγας λογοθέτης τῆς αὐτῆς αὐθεντείας καὶ μέγας καπικεχαγιᾶς Δράκος Σοῦτζος, ὁ μέγας ποστέλνικος καὶ καπικεχαγιᾶς Μανωλάκης, ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς τοῦ Χ. Ἐκκλησίας καὶ μέγας καμαράσης Κωνσταντῖνος, ὁ μέγας παχάρνικος καὶ καπικεχαγιᾶς Κωνσταντῖνος Καρατζᾶς καὶ ὁ μέγας σλουτζιάρης καὶ καπικεχαγιᾶς Παναγιωτάκης», ὡς αὐτολεξεὶ προτάττουσιν αὐτοὶ οὗτοι τοῦ παλαιοτέρου κώδικος τοῦ ναοῦ Ἐγρικαπίου, χρονολογουμένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1740, φθάνοντος δὲ ὡς πρὸς μὲν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα μέχρι τοῦ 1802, ὡς πρὸς δὲ τὰ κατάστιχα τῶν λήψεων καὶ δόσεων μέχρι τοῦ 1804. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὰ περισσότερα γράμματα ταῦτα εἶναι νέων ἐπιτρόπων ἀποκαταστατικά, τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα ταῦτα κυρίως δημοσιεύονται ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας βιβλίῳ.

Καθ' ὃν καιρὸν οἱ ἀείμνηστοι οὗτοι ἄνδρες παρέλαβον εἰς τὴν τιμίαν καὶ πλήρη ζήλου ἐπιστασίαν αὐτῶν τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἐγρικαπίου, κινδυνεύοντα νὰ πωληθῇ καὶ νὰ ἀπολέσῃ καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ, πρὸς κάλυψιν τοῦ χρέους, ἐβάρυνον τὸ ταμεῖον αὐτοῦ χρέη ἀνυπόφορα, ἤτοι γρόσια 42586, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπατῶμεν οὔτε καὶ ἀπατώμεθα ἂν ὑπολογίσωμεν φράγκα τετραπλάσια σημερινὰ δηλαδὴ 150000!! Τούτων ἐχρεώστουν οἱ νέοι ἐπίτροποι νὰ πληρώσωσιν εἰς μὲν ὀθωμανοὺς δανειστὰς γρόσια 14056, εἰς δὲ χριστιανοὺς 27298, πλὴν τῶν τόκων, τῶν ὁποίων ἡ ὁλικὴ ποσότης ἡ μὴ πληρωθεῖσα ἀνέβαινε καὶ αὐτὴ εἰς 4232 γρόσια. Εἰς τῶν πρώτων δανειστῶν, ἦτον ὁ «ἄρχων ἰατρὸς κυρίτζη Σκαρλάτος Καρατζᾶς», ἔχων νὰ λαμβάνῃ 11000 γροσίων· ὁ Σκαρλάτος ἦτον ἀδελφὸς τοῦ πρώην προεστῶτος τῆς ἐκκλησίας Ἰωαννικίου Καρατζᾶ. Μετ' αὐτὸν ὠφείλοντο γρ. 5000 εἰς τὰ ὀρφανὰ «τοῦ μακαρίτου Σγουρομάλη Καρατζᾶ», καὶ ταῦτα κ' ἐκεῖνα ἐπὶ τόκῳ 10 τοῖς ο]ο κατ' ἔτος. Οἱ νέοι ἐπίτροποι διώρισαν ἐπιστάτην τῆς ἐκκλησίας τὸν ἐπίσκοπον Μετρῶν καὶ Ἀθύρων Σίλβεστρον, ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ γροσίων εἰκοσιπέντε, φράγκων σημερινῶν 100, ὁ ὁποῖος ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσε νὰ δανεισθῇ γρόσια 26700. Εἰς ταῦτα προσετέθη καὶ ἡ εἴσπραξις τοῦ ἔτους 1740—1741 ἀνερχομένη εἰς γρόσια 3739, διὰ δὲ τῆς ἀρκετῆς ταύτης ποσότητος ἐξωφλήθη μέγα μέρος τοῦ χρέους, διότι οἱ πρώην δανεισταὶ ἐφάνησαν πρόθυμοι ἀντὶ ποσοῦ τινὸς ὁριζομένου μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ναοῦ νὰ ἐξοφλήσωσιν. Οὕτως ὁ ἄρχων ἰατρὸς Σκαρλάτος Καρατζᾶς, ἀντὶ τῶν 11000 γροσίων, ἔλαβε μόνον 3500 γρ. δηλαδὴ καὶ τοῦ τρίτου ὀλιγώτερον, καὶ ἐξώφλησεν· οὕτω Μανώλης τις γούναρις, τῆς αὐτῆς συνοικίας κάτοικος, ἔχων λαμβάνειν 135 ἐξώφλησεν ἀντὶ 60. Μετὰ ἓν ἔτος τὸ χρέος τοῦ ναοῦ Ἐγρικαπίου συνεποσοῦτο μόνον εἰς γρόσια 34277, ἐκ τῶν ὁποίων ἀμέσως ἐξωφλήθησαν καὶ τὰ 4479 γρόσια. Μετὰ τὸ τέλος μιᾶς πενταετίας, τὸ βαρύτατον ἐκεῖνο χρέος τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος περιωρίσθη εἰς 31723 γρόσια. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τὰ μεγαλείτερα ποσὰ ἀντιπροσωπεύουσιν ὁ λογοθέτης Δράκος Σοῦτζος, ἔχων λαμβάνειν 3000 γροσίων καὶ ἡ δόμνα Σμαράγδα σύζυγος Ἀλεξάνδρου μπεϊζαδὲ Μαυροκορδάτου, ἡ καμινάρισσα Ῥωξάνδρα καὶ ὁ καμαράσης Κωνσταντῖνος, δανεισταὶ ἀνὰ 2500 γροσίων ἕκαστος. Τῇ 1 ἀπριλίου 1755 τὸ χρέος τοῦτο κατέβη εἰς ὀλιγωτέραν σχετικῶς ποσότητα, δηλαδὴ 18740 γρόσια, τῇ δὲ 1 ἀπριλίου 1759 κατήντησε μόνον 15390, ἕως ὅτου κατὰ τὴν 1 μαρτίου τοῦ 1766 κατεβιβάσθη εἰς γρόσια 10890. Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος τὸ ἀληθὲς χρέος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἐγρικαπίου δὲν ἦτον ἢ 7000 γροσίων. Εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ, εἰς τοὺς λο-

γάδας δὲ πρὸ πάντων τοῦ γένους ἡμῶν καὶ εἰς τὴν Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίαν, διότι πάντα θεσμὸν ἀγαθὸν καὶ κοινωφελῆ καὶ πᾶν σεπτὸν προσκύνημα περιεφρούρουν βελτιοῦντες αὐτῶν τὴν θέσιν, καὶ προβιβάζοντες τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν πράγματα· καὶ, ὅταν ἔβλεπον φανερὰν τὴν πρόοδον καὶ τὴν βελτίωσιν, προσαρτῶντες αὐτὰ εἰς κοινὸν ἀγαθοεργόν τι κατάστημα, ἔσωζον αὐτὰ πράγματι ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς καὶ παραλυσίας. Οὕτως ἔπραξαν διὰ τὸ προσκύνημα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἄνευ τοῦ ὁποίου τὰ Νοσοκομεῖα ἡμῶν «ἐν τυχηραῖς κινδυνευόμενα προσόδοις» ἤθελον μείνει ἐπὶ μακρὸν χρόνον καχεκτικά, ἐπὶ πολὺ πολοῦντα τὴν σημερινὴν, σχετικῶς πρὸς τὴν κακὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, εὐεξίαν. Οὕτως ἔπραξαν καὶ διὰ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου, καθὼς ἀμέσως θὰ ἴδωμεν. Οὕτω καὶ διὰ τὸν ἐν Γαλατᾷ ναὸν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου.

Προκειμένου περὶ τοῦ ἐν Ἐγρικαπίῳ ναοῦ περιοριζόμεθα, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἄποψιν, ἄχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἀλλὰ λέγομεν ὅτι φειδὼ μεγίστη τοῦ ἱεροῦ χρήματος διακρίνει τοὺς ἐπιτρόπους. Ὀλίγους καὶ γλισχροτάτους μισθοὺς ἐχορήγουν εἰς τοὺς ἐν τῷ ναῷ ὑπηρετοῦντας. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν κατὰ τὸ 1740 καὶ τὰ κατόπιν ἔτη μόνον δύο, καὶ ἐλάμβανον ἀνὰ 3 κατὰ μῆνα γρόσια, ὡς ἐλάμβανε 3 καὶ ὁ διάκονος ἐπὶ βραχὺν χρόνον, διότι εὐθὺς βλέπομεν αὐτὸν μισθοδοτούμενον ἀντὶ δύο μόνον κατὰ μῆνα γροσίων, ἀκριβῶς ὅσα ἐλάμβανεν ὁ κανδηλάπτης· ὁ δὲ ἐπιστατῶν ἐπίσκοπος Μετρῶν Σίλβεστρος 25, ἢ 300 κατ' ἔτος. Ἀπὸ τοῦ 1770 οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπηρετοῦντες ἐλάμβανον ὅλοι ὁμοῦ κατὰ μῆνα 52 γρόσια, 2 δὲ ὁ πνευματικός. Τῷ 1788 ἐδίδοντο κατὰ μῆνα 62 γρόσια· ἤτοι ὁ μὲν προϊστάμενος 25 ἐλάμβανε κατὰ μῆνα· ὁ πρῶτος ἐφημέριος 5, ὁ δεύτερος 3, ὁ κανδηλάπτης 6, ὁ διάκονος 4, ὁ πνευματικὸς 2. Τὸ ταμεῖον τοῦ ναοῦ ἐπλήρωνε καὶ τὸν μηνιαῖον μισθὸν τοῦ διδασκάλου, γρόσια 10. Διότι εἰς τὰ κατάστιχα γίνεται μνεία τοῦ σχολείου τῆς συνοικίας ἀπὸ τοῦ 1760—1766, διδάσκαλος δὲ ἀναφέρεται

Γεώργιος, ἔχων κατατεθειμένα ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ ναοῦ γρόσια 200 ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1740. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα (1760—1766) ἀναφέρονται ἐξοδευθέντα γρόσια 1084 εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σχολείου καὶ τῶν προσοδοφόρων οἰκιῶν τῆς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰς ληψοδοσίας τοῦ 1784 καὶ τοῦ 1789 σημειοῦται «νοῖκι τῆς δασκάλισσας», ἐξ οὗ ἴσως ἠδυνάμεθα νὰ ὑποθέτωμεν ὅτι καὶ διδασκάλισσαν διετήρει μισθοδοτοῦσα ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἐκτὸς ἂν ἐννοῇ διδασκάλισσαν καλλιγραίαν τινὰ, ἐπιμελουμένην τῶν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν νοσηλευομένων. Ὅτι μετ' αὐτὰ παρνησίας διεχειρίζοντο τὰ πάντα καὶ μετὰ ζήλου εἰργάζοντο πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ ὑπηρετοῦντες μικρὰ παραβολὴ δεικνύει. Προεστὼς καὶ ταῦτα ἀρχιερεὺς ἐλάμβανε γρ. κατὰ μῆνα 25, ἐνῷ ὁ ἐφημέριος 5, καθὼς εἴδομεν ἀνωτέρω. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ δεξιὸς ψάλτης τοῦ ναοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων ἐν Γαλατᾷ Μανωλάκης ὀνομαζόμενος ἐλάμβανε μηνιαῖον μισθὸν γροσίων 30.

Καὶ ἐν τοσούτῳ τὰ εἰσοδήματα δὲν ἦσαν σπουδαῖα. Ἀπὸ τοῦ 1740 κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἔφθασαν τὰ τρισχίλια γρόσια· μέχρι τοῦ 1770 σπανίως ἀνέβησαν εἰς τὴν ποσότητα ταύτην. Ἀπὸ τοῦ 1770 ἤρξαντο οἱ ἐπίτροποι νὰ χορηγῶσιν εἰς τὸν πατριάρχην ἐμβατοίκιον 250 μόνον γρόσια κατ' ἔτος· τῇ 1 μαρτίου 1793 ὁ ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος ὁρισθεὶς ἐπιστάτης καὶ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγῇ ἐμβατοίκιον εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν γρόσια 3600 κατ' ἔτος, εἰς τὰ ὁποῖα προσέθετεν ἄλλα 1400 διδόμενα ἰδίᾳ πρὸς κόσμον καὶ καλλωπισμὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς τροφὴν καὶ περιποίησιν ἀσθενῶν καὶ φρενοβλαβῶν, διότι καὶ ἀνακαινισμὸς εἰκόνων ἀπῃτεῖτο, καὶ προσθήκη καὶ καθαρισμὸς λύχνων καὶ κανδηλῶν. Προσθέτομεν ὅτι μέχρι τοῦ 1766 ὁ ναὸς ἐκοσμεῖτο φωτιζόμενος ὑπὸ 39 κανδηλῶν, ὧν ἡ μία ἦτο πολυκάνδηλον, ἔχον γύρω δεκαοκτὼ μικρὰς κανδήλας.

Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἐξόδων οἱ εὐσεβεῖς ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαυίας ἐχορήγουν, ἐγκαίρως ἀρξάμενοι τῆς χορηγίας, γρόσια 120 κατ' ἔτος ὁ τῆς Βλαχίας, 240 δὲ ὁ τῆς Μολδαυίας, ὡς ἐν τοῖς

καταστίχοις ἀναγινώσκομεν. Εὐτυχῶς ὅμως σώζεται τὸ χρυσόβουλλον τοῦ τῆς Μολδαυίας ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου Μουρούζη, ὁρίζοντος ἐτησίαν χορηγίαν γροσίων 200, κηροῦ ὀκκάδων 25 καὶ 50 ὀκκάδων ἐλαίου. Τὸ χρυσόβουλλον ἐκδίδομεν ἐν οἰκείῳ χώρῳ (1). Ἄλλοι πόροι δὲν σημειοῦνται· καὶ ἐν τοσούτῳ καὶ πρὸς διατροφὴν καὶ περιποίησιν ἀσθενῶν καὶ φρενοβλαβῶν ἐδαπάνα τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον τοῦ ναοῦ τούτου, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐνοριακῆς σχολῆς, καὶ πρὸς ἐπισκευὰς ἐκκλησίας καὶ κελλίων, καὶ μηνιαίους ἐχορήγει μισθοὺς εἰς τιτθάς, διότι διέτρεφεν ὁ ναὸς οὗτος καὶ νόθα παιδία, καθὰ καὶ πάντες οἱ μετὰ τὴν ἅλωσιν ναοί. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1770 ἐπεφορτίσθη εἰς τὸ ταμεῖον ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου νὰ διατρέφῃ τὸν πρώην Βόσνης, τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρεται μὲν τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὗτινος ἡ διατροφὴ διήρκεσεν ἐπὶ χρόνον ὀλίγον.

Ἱερεῖς προεστῶτες τοῦ ἐν Ἐγρικαπίῳ ναοῦ ἀναφέρονται ἀπὸ τοῦ 1793 ὁ ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος, μέχρι τοῦ 1798 ὡς φαίνεται, ὅτε διωρίσθη ὁ Παρθένιος, ὁ ὁποῖος μείνας χρεώστης 1650 γροσίων εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας ταύτης, «ἔδωκεν ὁμολογίαν χρεωστικήν»· λέγει τὸ κατάστιχον· «ἐκ τούτων οὖν τῶν συμβεβηκότων, τοῦ μὲν Παρθενίου ἐξωσθέντος δηλαδὴ περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ ἰουνίου, καὶ διορισθέντος πάλιν κατὰ ζήτησιν τοῦ κὺρ Βενεδίκτου, ἀμέσως δὲ ἀκολουθησάντων σκανδάλων κατὰ τοῦ κὺρ Βενεδίκτου, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, διεφθάρη τὸ εἰσόδημα τοῦ ἰουνίου μηνός . . . . . διὰ τοῦτο τὸν παρατρέχομεν. Διὰ νὰ παύσουν δὲ τὰ τότε σκάνδαλα καὶ αἱ διχόνοιαι, καὶ διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ λάβωμεν τὰ χρεωστούμενα παρὰ τοῦ κὺρ Παρθενίου πτωχοῦ ὄντος, εὑρέθη εὔλογον, καὶ ᾠκονομήθη μὲ τρόπον νὰ ἔμβῃ ὁ κὺρ Παρθένιος εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάλιν συντροφικῶς μετὰ τοῦ κὺρ Βενεδίκτου, ὅστις κὺρ Βενέδικτος συνάζων τὰ εἰσοδήματα ἐκ τοῦ κέρδους τοῦ μεριδίου τοῦ Παρθενίου νὰ ἐκπίπτηται τὸ χρέος του, δίδωντας μόνον

(1) Τὸ χρυσόβουλλον ἐν Παραρτήματι, φέρον στοιχεῖον Γ.

πρὸς τὸν κὺρ Παρθένιον γρόσια τριάκοντα διὰ ἔξοδα καὶ τροφήν του, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς τὸ χρέος του, ὡς εἴπομεν, ὡς τὸ περὶ τούτου γράμμα του διαλαμβ[άνει].» Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τιτουλάριος Αὐγουστουπόλεως, ὁ δὲ ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος, ἀντὶ νὰ ἐξοφλήσῃ τέλεον τὸ χρέος αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἐκ τοὐναντίου φαίνεται χρεώστης ὑπερδισχιλίων γροσίων. Τῷ 1802 ὁ ἐπίσκοπος Αὐγουστουπόλεως ἐπλήρωνεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας 250 γρόσια κατὰ μῆνα, τί δ' ἐκαρποῦτο ἄγνωστον, ἂν καὶ ἀρκετὸν εἶναι νὰ γινώσκωμεν ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ μίαν ἱερουργίαν ἐδίδοντο τῷ λειτουργοῦντι ἀρχιερεῖ 4, 5, ἢ 6 γρόσια. Κατὰ τὰ τέλη ἀπριλίου τοῦ 1802 ὁ ἐπίσκοπος Αὐγουστουπόλεως Βενέδικτος ἀπεβίωσεν, ἐγκατεστάθη δὲ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας ὁ ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος, καταβάλλων εἰς τὸ τοῦ ναοῦ ταμεῖον 2000 κατ' ἔτος γρόσια. Τότε κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ κώδικος τῆς ἐκκλησίας ταύτης «σκέψεως γενομένης ἐνεκρίθη νὰ ἀλλάξῃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις· καὶ ὁ μὲν προεστὼς, κατὰ τὸ ὕφος τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν, νὰ λαμβάνῃ τὸ εἰσόδημα τοῦ ἐπιτραχηλίου του, ἔχων καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἀσθενούντων, τρέφων καὶ ἐνδύνωντας τοὺς ἀπόρους, πέρνων καὶ πορίζόμενος ἀπὸ τοὺς ἔχοντας. Καὶ οὕτως ἔμεινεν εὐχαριστημένος διὰ νὰ δίδῃ ἐτησίως γρ. 2000, εἰς κάθε τρεῖς μῆνας ἀνὰ 500. Οἱ δὲ διορισθησόμενοι ἐπίτροποι νὰ συνάγουν ὅλα τὰ ἀνήκοντα τῷ παγκαρίῳ εἰσοδήματα, καὶ νὰ ἐξοδεύουν τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τῇ ἀδείᾳ ἡμῶν».

Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ κατ' ἀκολουθίαν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ναοῦ, διότι αὐτοὶ καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ναοῦ διεχειρίσθησαν τιμίως, καὶ τὰ κοινωνικὰ πλάσματα περιεποιήθησαν, καὶ τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ παναρχαίαν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου παρέδωκαν εὖ ἔχουσαν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας ταύτης ἑκατονταετηρίδος. Τινῶν ἐπιτρόπων τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τῆς χρονογραφίας τοῦ Κομνηνοῦ Ὑψη-

λάντου. Πάντες ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν, καὶ ὅτε ἐπέστη ἡ στιγμὴ νὰ πληρωθῇ τὸ πρὸς ὀθωμανοὺς ἰδίᾳ δανειστὰς χρέος τοῦ ναοῦ, αὐτοὶ ἐδάνεισαν εἰς αὐτόν. Εἴκοσι ἔξ ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτῶν, ὁ δὲ μοχλὸς τῆς εὐλαβοῦς ἐκείνης καὶ μετ' ἀφοσιώσεως γενομένης ὑπηρεσίας δηλαδὴ ὁ Μ. ποστέλνικος Κωνσταντῖνος παραιτούμενος πλέον τὴν ἀρχὴν παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου νὰ μένῃ ἐφορεύων τὰ κατὰ τὸν ναόν· ἐπειδὴ δὲ πολύφροντις ἦτον ἡ ὑπηρεσία αὕτη, ἐδόθη αὐτῷ πρὸς συναντίληψιν ὁ Μ.λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Νικόλαος Σοῦτζος, εἰς δὲ τὸν ποστέλνικον Κωνσταντῖνον ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ αὐτὸς ὅντινα δήποτε θέλῃ ἱερέα ἢ ἀρχιερέα διὰ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς διαχειρίσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἀποθανόντος τοῦ ποστελνίκου Κωνσταντίνου, τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐκκλησίας ἀνέλαβον οἱ υἱοὶ αὐτοῦ φιλοτίμως, καὶ μετὰ ζήλου συνετέλεσαν εἰς ἐλάφρυνσιν τῶν χρεῶν αὐτῆς· ὅθεν ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος τῷ 1769 ἀνανεώσας τοὺς ἐπιτρόπους διώρισε τὸν υἱὸν τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τὸν Γεώργιον ποστέλνικον καὶ μετ' αὐτοῦ δύο συνεπιτρόπους, τὸν ποστέλνικον Δημήτριον Σοῦτζον καὶ τὸν Χατζῆ Ἀσλάνην ἔμπορον ἀδαμάντων, πλουσιώτατον καὶ ἰσχυρὸν ἀντίπαλον τοῦ διαβοήτου Γεωργίου Σταυράκογλου, ἐπίτροπον δ' ἀκολούθως τοῦ Κοινοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Τότε ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος ἀμείβων τὰς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπηρεσίας τοῦ ῥήτορος καὶ γραμματέως τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς Ἀλεξάνδρου, ἐφιλοτιμήσατο αὐτῷ τὸ ἐμβατικιον τῆς ἐκκλησίας Ἐγρικαπίου, 250 γρόσια κατ' ἔτος, τὰ ὁποῖα ὡρίσθη διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος νὰ πληρώνωνται κατ' ἔτος εἰς τὸν πατριαρχικὸν τοῦτον ὑπάλληλον ἐφ' ὅρου ζωῆς. Συνεχίζοντες ἤδη τὸν λόγον περὶ τῶν ἐπιστατῶν καὶ ἐπιτρόπων παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐν τῷ κώδικι σωζόμενον νεώτερον πατριαρχικὸν ἔγγραφον χρονολογεῖται ἀπὸ νοεμβρίου 1787 καὶ διορίζει, ἀντὶ τῶν ἐπὶ δεκαπεντατετίαν ὑπηρετησάντων Γεωργίου ποστελνίκου, παραιτουμένου καὶ Χατζῆ Ἀσλάνη ἀποθανόντος, ὡς συνεπιτρόπους τοῦ ἄρχοντος σπαθάρη Δημητρίου Σούτζου, «τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα μισὲρ Δημήτρη Σκαναβῆ, τὸν ἄρχοντα καμαράση Γεωργάκη, καὶ τὸν ἄρχοντα Κωστάκην, υἱὸν τοῦ μακαρίτου Χατζῆ Ἀσλάνη». Δυστυχῶς δὲν γινώσκομεν τίς διεδέξατο εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ναοῦ τὸν ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ περιβόητον Δημήτριον Σκαναβῆ, Χῖον ἔμπορον, φονευθέντα τῇ 5 αὐγούστου 1788, καὶ ταφέντα ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐν Χάσκιοϊ ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Κατὰ τὸ 1793 διωρίσθησαν συνοδικῶς συνεπίτροποι τοῦ σπαθάρη Δημητρίου Σούτζου ὁ ποστέλνικος Βασίλειος, καὶ πάλιν ὁ υἱὸς τοῦ Χατζῆ Ἀσλάνη Κωστάκης· τὸ πατριαρχικὸν γράμμα λέγει ὅτι ὁ Βασίλειος οὗτος καὶ ἄλλοτε κατέβαλε μόχθους ὑπὲρ τῆς καλῆς διεξαγωγῆς τῶν τοῦ ναοῦ πραγμάτων, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν τίνα καιρὸν ἦτον ἐπίτροπος· ἴσως ἐννοεῖ τὸ γράμμα τοὺς ὑπὸ τῶν ἐφόρων τούτων διοριζομένους ὡς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἐπιστατοῦντας εἰς τὰς ληψοδοσίας. Τελευταῖον ἔγγραφον ἐν τῷ κώδικι πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι, τῷ 1802 κατὰ μάρτιον, παραιτησαμένου τὴν ἐφορείαν τοῦ σπαθάρη Δημητρίου Σούτζου, ἀποσυρθέντος δὲ καὶ τοῦ ποστελνίκου Βασιλείου, μὴ δυναμένου ἕνεκα βιωτικῶν περιπετειῶν νὰ ἐπιτελῇ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, τὸ πατριαρχεῖον διώρισεν ἐπιτρόπους τὸν σπαθάρην Κωνσταντῖνον Σοῦτζον, υἱὸν τοῦ παραιτηθέντος, τὸν Ἰωάννην Σαμουρκάσην καὶ τὸν Ἰορδανάκην Καπλάνογλουν, τὸν ὁποῖον εὑρίσκομεν ὑπηρετοῦντα εἰς πᾶν κοινωφελὲς ἔργον.

Ταῦτα εἶναι ὅσα δύνανταί τις ἄξια λόγου νὰ γράψῃ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου τοῦ ἐν Ἐγρὶ-καπίῳ, ὁ ὁποῖος ναὸς εἶχε καὶ ἄλλην ἄλλης φύσεως ἀποστολὴν κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους, ὧν τρόπον τινὰ καὶ καθίδρυμα φιλανθρωπικόν. Οἱ πάσχοντες τὰς φρένας περιωρίζοντο εἰς τὰ ξύλινα κελλία τὰ περὶ τὸν ναὸν ᾠκοδομημένα, δεξιᾷ τοῦ ναοῦ, καὶ μῆκος ἔχοντα (τοὐλάχιστον κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα) 20 πήχεων, πλάτος 4 1/2 καὶ ὕψος 3. Πόθεν ἤρξαντο οἱ ἡμέτεροι νὰ ἀποστέλλωσι πρὸς θερα-

πείαν καὶ ἴαπιν τοὺς φρενοβλαβεῖς ἐκεῖ εἶναι ἄγνωστον, οὔτε τὸ ἀρχαιότερον τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων ἢ τὸ κατὰ τὸ 1740 ἐκδοθὲν ἐμνημόνευστε τοιούτου τῆς ἐκκλησίας ταύτης προορισμοῦ, ἀντὶ τεμένους προσευχῆς, εἰς τέμενος περιποιούμενον τὰ ἀτυχῆ πλάσματα τῆς κοινωνίας. Ἡ μεγάλη πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν θαυματουργὸν αὐτῆς εἰκόνα εὐλάβεια ἠνάγκαζε τοὺς ὁμογενεῖς ὄχι μόνον ν' ἀποστέλλωστιν αὐτόσε τοὺς φρενοβλαβεῖς, ἀλλὰ καὶ συνεπῶς νὰ παρασκευάτωσι καὶ εὐτρεπίσωσι δώματα πρὸς κατοικίαν αὐτῶν. Οἱ φρενοβλαβεῖς ἔμενον νοσηλευόμενοι, ἐπὶ ἔτη δὲ καὶ αἰῶνας ἐξηκολούθησε τὸ τοιοῦτο σύστημα τῆς θεραπείας, μέχρις ὅτου, οἰκοδομηθέντος τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ Νοσοκομείου καὶ κατόπι τοῦ Ὀρφανοτροφείου μετεκομίσθησαν οὗτοι πάντες εἰς τὰ κατώτερα πατώματα τοῦ τελευταίου τούτου καθιδρύματος.

Περὶ ναοῦ λοιπὸν ἡ τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησία μεριμνῶσα καὶ φροντίζουσα ἐμερίμνα συγχρόνως περὶ φιλανθρωπικοῦ καταστήματος. Ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ αὐτῆς φροντὶς περὶ διατάξεως τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου, περὶ τακτοποιήσεως πάντων τῶν κατ' αὐτὴν, ἀπὸ τῶν μνημάτων καὶ τῶν ἱερέων, μέχρι τῶν νεωκόρων καὶ νεκροθαπτῶν. Τὸν μάρτιον μῆνα τοῦ 1804 ὁ πατριάρχης Καλλίνικος Ε' ὁ ἀπὸ Νικαίας ἐτακτοποίησε τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῶν ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν μνημάτων τῶν ὀρθοδόξων, τὰ ὁποῖα ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ναοῦ τούτου. Καὶ προηγουμένως εἶχον τακτοποιηθῇ τὰ πάντα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀμελείας τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν προεστώτων περιέπεσαν αἱ καλαὶ πατριαρχικαὶ διατάξεις εἰς ἀχρηστίαν, καὶ τὴν τάξιν ὡς συνήθως ἡ ἀκαταστασία διεδέχθη, ἐπιτρέπουσα τοιουτοτρόπως εἰς τοὺς ἀτασθάλους καὶ τοὺς ἀνευλαβεῖς νὰ διαφθείρωσιν ἱερὰν περιουσίαν. Ἐπὶ τῶν μνημάτων τοῦ ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ τῆς πύλης τοῦ Ἐγρι-καπὶ νεκροταφείου τῶν ὀρθοδόξων εἶχον ἐκ παλαιοτάτων χρόνων τὴν ἄδειαν μόνοι οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Κύρου νὰ ψάλλωσι τὰ τρισάγια καὶ τὰ κόλλυβα τῶν κεκοιμημένων, ἀλλ' ἐνίοτε,

φαίνεται, περιέπιπτεν εἰς ἀχρηστίαν ἡ συνήθεια, καὶ ξένοι ἐσφετερίζοντο τὸ δικαίωμα τοῦτο. Τὸ κακὸν ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐθεραπεύθη, καὶ πατριαρχικὸν γράμμα ἐξεδόθη πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν κοινῇ διατεταγμένων (1), μετὰ μίαν δὲ ἐνδεκαετίαν νέος οὕτως εἰπεῖν κανονισμὸς ἐξεδόθη καὶ γράμμα νέον πατριαρχικὸν (2) τακτοποιοῦν τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ τούτου, γνωστὸν δὲ ποιοῦν ὅτι τότε κατὰ πρῶτον ἔτυχον ἀνθρωπινωτέρας τινὸς ἐπιμελείας οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ τὰς φρένας πάσχοντες. Τὸ δὲ κυριώτερον ἐκ τῶν τότε διαταχθέντων ἀλλὰ καὶ σωτηριωδέστατον εἶναι ἡ ὑπαγωγὴ καὶ ἐξάρτησις τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἐγρικαπίου εἰς τὰ Νοσοκομεῖα τοῦ γένους (3), πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ὁποίων ἀπεφασίσθη νὰ δίδωσι κατάστιχον τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων οἱ τοῦ ναοῦ τούτου ἐπίτροποι, καθὼς ἔδιδον καὶ οἱ εἰς τὰ κουτία τῶν φυλακῶν ἐπιστατοῦντες. Τότε ἐζητήθη ἡ κυβερνητικὴ ἄδεια καὶ ἀνῳκοδομήθη καὶ ὁ ναός, ἡμεῖς δὲ μέχρι τοῦ σημείου τούτου παρατείνομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ, διότι διὰ τῶν τελευταίων πατριαρχικῶν γραμμάτων ἐτώθη πραγματικῶς τὸ ἱερὸν σκήνωμα. Ἡ Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε χορηγοῦσα τὴν μητρικὴν αὐτῆς προστασίαν καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ὡς καὶ εἰς τὸ αὐτοσχέδιον ἐκεῖνο φρενοκομεῖον, καὶ σουλτανικὰς διαταγὰς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐνοϊκὰς ἐπιτυγχάνουσα, καὶ δικαιώματά τινα κερδαίνουσα διὰ τὸν ἱερέα, τὸν ἐπιστατοῦντα ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν νοσηλευομένων τὸν καὶ προϊστάμενον τῆς ἐκκλησίας. Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν αὐτοῦ ὁ σουλτάνος Σελὶμ Γ', αἰτήσει τοῦ πατριάρχου Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων, ἐξέδωκε γράμμα διατάττων φιλανθρώπως (4) ὅπως ὁ προεστὼς τοῦ

(1) Τὸ γράμμα τοῦ Καλλινίκου Ε' θέτει τὰ ὅρια τῆς ἐνορίας Ἐγρικαπίου· κεῖται δ' ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Χ.

(2) Τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον αὐτόθι, ὑπὸ στοιχεῖον Ψ.

(3) Τὸ πατριαρχικὸν γράμμα ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖον Ω.

(4) Τὸ σουλτανικὸν γράμμα ἐν τῷ Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖα ΑΑ,

ναοῦ τοῦ Ἐγρικαπίου μὴ παρεμποδίζηται ὑπὸ τοῦ πλησίον ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ· γράμμα νεώτερον τοῦ αὐτοῦ, τῇ αἰτήσει τοῦ πατριάρχου ἐκδοθὲν, ἐχορήγησε τῷ προεστῶτι τοῦ ναοῦ σπουδαῖον δικαίωμα, θέσαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τέλος εἰς τοὺς πειρασμούς, τοὺς ὁποίους ὁ ἡγούμενος ὑφίστατο ἀπὸ μέρους κακοτρόπων συγγενῶν τῶν ἐν τῷ Φρενοκομείῳ ἀποθνησκόντων. Τὸ πατριαρχεῖον ἐζήτησεν ὅπως ἡ δικδικασία τοῦ προεστῶτος γίνηται μόνον ἐνώπιον τοῦ μεγάλου βεζύρου· ἐπειδὴ ὅμως εἶχεν ἐκδοθῇ προηγουμένως σουλτανικὴ διαταγὴ καθορίζουσα ὅπως πᾶσα δίκη κατὰ πατριάρχου, μητροπολίτου, ἐπισκόπου καὶ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν διεξάγηται μόνον ἐνώπιον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διβανίου, ὁ σουλτάνος Σελὶμ Γ' ἐχορήγησε τὸ αὐτὸ δικαίωμα καὶ τῷ προεστῶτι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐγρικαπίου (1).

ϛ'

Προβαίνοντες νῦν εἰς μικρὰν ἀφήγησιν περὶ τῆς ἐν Γαλατᾷ ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, δὲν ἔχομεν πολλὰ νὰ γράψωμεν, διότι οὔτε χρονογράφοι λαλοῦσι περὶ ταύτης, οὔτε πλῆθὺν ἐγγράφων ἔχομεν, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῶν τυχῶν τοῦ ναοῦ τούτου, συναφῶς δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐν Γαλατᾷ ναῶν τῶν ὀρθοδόξων, τῶν ὁποίων τὴν ἱστορίαν ὅλως ἀγνοοῦμεν.

Ναοὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῷ Βοσπόρῳ καὶ τῷ Γαλατᾷ ὀλίγιστοι εἶναι γνωστοί, ἡ δὲ ἀπαρίθμησις αὐτῶν εἰς οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθήσῃ τὰς ἐρεύνας ἡμῶν. Εἶναι γνωστὸς ναΐσκος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ Παλατίῳ· ὁ δεύτερος φαίνεται ὅτι ἔκειτο ἔξω τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἴσως ἐπυρπολήθη καὶ οὗτος ὅταν ἐπυρπολήθη καὶ ὁ παρ' αὐτῷ καὶ πλησίον τῶν Βλαχερνῶν ἔμβολος, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων τῷ 626, ὡς εὑρίσκομεν ἐν τῷ Χρονικῷ Πασχαλίῳ· ὁ τρίτος ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἔκειτο εἰς

(1) Καὶ τὸ νεώτερον σουλτανικὸν θέσπισμα αὐτόθι ὑπὸ στοιχεῖα ΒΒ.

τὰ Βασιλίδου, κτισθεὶς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ὑπὸ τοῦ πατρικίου Βασιλίδου, καὶ ὁ τέταρτος ἐσεμνύνετο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καί τινος ἁγίου ἀγγέλου, καὶ ᾠκοδομήθη ὑπό τινος ἀγγέλου, καθὼς ὁ σοφὸς Δουκάγγιος γράφει, μνημονεύων μάλιστα ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν Γαλατᾷ κειμένου κατὰ τὸ Χηρέζι καπισὶ (διαφθείρων τὴν ὀνομασίαν Κιρὲτς καπισὶ βεβαίως).

Ἀλλὰ πρὶν ἢ γράψῃ ὁ Δουκάγγιος, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου εἶχε πυρποληθῇ κατά τινα μεγάλην πυρκαϊὰν, συμβᾶσαν ἐν Γαλατᾷ τῷ 1660, ἴσως τὸν ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου (1), οἱ δὲ ἐνορῖται τῶν πυρποληθέντων τριῶν ἐν ὅλοις αὐτόθι ναῶν ἀποφασίσαντες νὰ ἀνοικοδομήσωσιν αὐτούς, ἔπεμψαν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου τότε διέτριβεν ὁ σουλτάνος Μεχμὲδ Δ', ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ἐνορίτων Ἰωάννου Γραμματικοῦ Μουμζῆ, ἐνορίτου τοῦ ἁγίου Νικολάου, Ἰωάννου Χρυσογόου, Ἀμοιρᾶ Παξιμαδᾶ, Ἰωάννου Τεμιρτζῆ καὶ τοῦ πρωτοσυγκέλλου καὶ πνευματικοῦ Ἀνθίμου, πρὸς ἐπιτυχίαν κυβερνητικῆς ἀδείας ἐπιτρεπούσης τοῦτο. Ὑποθέτομεν ὅτι ἡ ἄδεια ἐδόθη, διότι οὐδέποτε οἱ κραταιοὶ σουλτάνοι ἐμπόδισαν ἡμᾶς τῆς οἰκοδομῆς ἐκκλησίας οἱασδήποτε προϋπαρχούσης καὶ πυρποληθείσης ἢ χρημνισθείσης ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας. Τῷ 1695 ἢ 1696 κατὰ νέαν πυρκαϊὰν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐκάη καὶ πάλιν ἀνεκτίσθη, ἴσως δὲ μετὰ τριάκοντα ἔτη, ὅτε διευθετήθησαν τὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, ἐτακτοποιήθησαν καὶ τὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ ὁποῖος οἰκονομικῶς εἶχεν ἄριστα. Τῇ 1 μαρτίου 1777, ὡς ἐκ τῶν καταστίχων γειτονικῆς ἐκκλησίας μανθάνομεν, ἀνεδέχθη νὰ χορηγῇ ποσότητά τινα χρηματικὴν καὶ οὗτος τῇ ἐν Γαλατᾷ σχολῇ τῆς γραικικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος. Ἀπὸ τοῦ ταμείου τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐδανείζετο τῷ 1800 ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων 8000 γρ. ἀνὰ τρεῖς δόσεις, ἐπὶ τόκῳ κατ' ἔτος 6 τοῖς ἑκατὸν, τὰ δὲ χρή-

(1) «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς» τοῦ ἔτους 1883 σελ. 235—241.

ματα ἐπεστράφησαν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Τῷ 1780 καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου ναὸς ἐχορήγει πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ Ὀσπιταλίων τὸ εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀναλογῆσαν καὶ παρὰ τῶν Πατριαρχείων ἐπιβληθὲν ποσόν. Μετὰ τέσσαρα ἔτη ἔδιδε πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Ὑψωμαθείοις τὴν συνδρομήν, ἡ ὁποία κοινῶς ὡρίσθη (1). Δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἐὰν κατὰ τὰ 1771, τὸν φεβρουάριον, ὅτε ἐπυρπολήθη ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, ἂν ἐκάη καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐπειδὴ ὅμως ἡ πυρκαϊὰ γράφεται «μεγάλη», εἰκάζομεν ὅτι ἐκάη καὶ οὗτος.

Τὰς μετὰ ταῦτα τύχας τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου πληροφορεῖ ἡμᾶς ἔγγραφον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικόν, ἐκδοθὲν ἐπὶ Κυρίλλου ΣΓ' (2). Κατ' αὐτό, περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὁ ναὸς εἶχε καταντήσει σχεδὸν ἐρείπιον, εὐμενεῖ δὲ ἀδείᾳ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ', ἀνῳκοδομήθη λίαν εὐρύς, ἔχων ἴσως τὰς σημερινὰς διαστάσεις· ἀλλὰ τοσαῦτα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἔξοδα ἐγένοντο, ὥστε τὸ ταμεῖον αὐτοῦ ἐπεφορτίσθη χρέος 150000 γροσίων, πλέον ἴσως τῶν δεκακισχιλίων τουρκικῶν λιρῶν, τῶν ὁποίων ὁ τόκος ἐντὸς πενταετίας ἀνέβη εἰς 90000 γροσίων, ἐνῷ ὁ ναὸς ἀφ' ἑτέρου εἰσέπραττεν ἄπειρα, διὰ τὴν μεγίστην εἰς αὐτὸν εὐλάβειαν τῶν ὀρθοδόξων ναυτῶν. Αἱ κατοχρήσεις ὅμως δὲν ἔλειπον, ὁ δὲ ἀοίδιμος πατριάρχης Ἱερεμίας Δ' ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος (1809—1813) μετὰ τῆς συνόδου αὐτοῦ, ἀνέληκε τὴν ἐπιτροπείαν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄρχοντα πιτάρην Βαρελδζίμπασιν, ὅστις ἐπιστατήσας μετ' ἐνθέου ζήλου κατώρθωσεν, ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίσεως, νὰ ἐλαττώσῃ κατὰ 100000 γροσίων τὸ χρέος καὶ κατὰ 50000 τοὺς τόκους· ἀλλ' ἐπειδὴ μέχρι τοῦ 1815 ἔμενε χρέους κεφάλαιον ἐκ γροσίων 200000, κοινῇ τῶν προϊχόντων τοῦ γένους συνέλευσις καὶ τῶν ἀρχιερέων διερρύθμισε

(1) Πυρκαϊὰ ἐγένετο ἐν Ὑψωμαθείοις τὸ 1782. Περίεργον σημείωμα περὶ αὐτῆς ἴδε ἐν Παραρτήματι ὑπὸ στοιχεῖα ΖΖ.

(2) Ἐν Παραρτήματι τὸ σιγίλλιον τοῦ Κυρίλλου ὑπὸ στοιχεῖα ΓΓ.

τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν καὶ τὴν ἐποπτείαν ἑπτὰ «Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ», οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὡς οἱ σήμερον ἀποτελοῦντες τὸ Διαρκὲς Ἐθν. Μικτὸν Συμβούλιον, τοῦ Λαμπίκη σαράφη ἐκ τῆς γνωστῆς ἀρχαίας φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τοῦ Θεοδοσίου Τζικαλιώτη, Χίου, τοῦ Χριστοδούλου ἀρχηγοῦ τῆς συντεχνίας τῶν ραπτῶν, τοῦ ἄρχοντος πιτάρη Παναγιώτη, ἴσως τοῦ Βαρελδζίμπαση τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Χ''. Ἀνέστη ἐμπόρου μεταξωτῶν, τοῦ Νικολάου Λεβίδου, τὸν ὁποῖον ἀπηντήσαμεν ἀνωτέρω μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Νοσοκομείου καὶ τοῦ Χατζῆ Πανανοῦ. Ἀλλὰ τὰ χρέη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῶσιν, ὥστε πρὸς ἀληθῆ σωτηρίαν τοῦ σεπτοῦ σκηνώματος, τῷ 1820, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' μετὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν λογάδων τοῦ γένους προσήλωσαν αὐτὸ εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, τῶν ὁποίων ὅμως οἱ ἔφοροι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἴς τε τὴν ἐπιστασίαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πρὸ μικροῦ ἀρξαμένην οἰκοδομὴν τῶν ἔξω τῆς Ρηγίας πύλης Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων παρητήθησαν τῆς ἐφορείας καὶ τῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ 1838. Τότε ἡ ἐποπτεία τοῦ ναοῦ ἀνετέθη εἰς τὴν συντεχνίαν τῶν καπήλων, ἐφ' ὅρῳ νὰ προσπαθήσωσιν οἱ πρόκριτοι ταύτης νὰ ἀποσβέσωσι τὸ χρέος, τοῦθ' ὅπερ ἔπραξαν δι' εὐλαβοῦς καὶ τιμίας διαχειρίσεως ἐντὸς εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν. Τῷ 1864 ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Σωφρόνιος Γ' ὁ βυζάντιος, ὁ νῦν Ἀλεξανδρείας μετὰ τῆς συνόδου αὐτοῦ προσήλωσαν αὐτὸν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, ἐπὶ τισι κοινωφελέσιν ὅροις, τοὺς ὁποίους διετύπωσαν οἱ πρωτομαγίστορες τῆς συντεχνίας. Ἐπὶ τούτοις ἐξεδόθη τὸ νενομισμένον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγίλλιον (1).

(1) Τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου Γ' ὑπὸ στοιχεῖα ΔΔ κλείει τὴν σειρὰν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ἐν τῷ Παραρτήματι.

Κλείομεν ἐνταῦθα καὶ τὸν λόγον περὶ τῶν ἱερῶν προσαρτημάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων. Διεξήλθομεν μετὰ τοῦ φιλογενοῦς ἀναγνώστου χιλίων καὶ τετρακοσίων ἐτῶν ἱστορίαν, καὶ ὅπου ἦτον εἰς ἡμᾶς δυνατὸν ἀνεπτύξαμεν τὸν λόγον· ὅπου ἠδυνάμεθα νὰ παρεθέσωμεν χρήσιμόν τινα εἴδησιν, δὲν ἐλείψαμεν νὰ πράξωμεν τοῦτο. Ἡ ἱστορία, τὴν ὁποίαν ἐκδίδομεν εἶναι μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ γένους ἡμῶν· εἶναι ἱστορία πατρίου ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, τὸ δὲ βιβλίον ἡμῶν τοῦτο εἶναι τῆς ἀρετῆς ταύτης μνημεῖον, κατὰ καθῆκον εἰς τὴν μνήμην τῶν πατέρων ἀνεγειρόμενον. Ἐὰν τὰ μνημεῖα τὰ τοιαῦτα διδάσκωσι σιγῶντα καὶ λαλοῦντα, τὸ παρὸν βιβλίον ἂς διδάξῃ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅτι καθῆκον ἔχουσι νὰ σπεύδωσιν εἰς μίμησιν ἐκείνων. Ἡ δὲ προθυμία, τὴν ὁποίαν εἰς τοῦτο θὰ δείξωσι, καὶ ἡ σύνεσις, μετὰ τῆς ὁποίας θὰ διεξάγωσι τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν εἶναι τὸ καλλίτερον καὶ τὸ ὁσιώτερον μνημόσυνον, τὸ ὁποῖον εὐγνώμονες υἱοὶ θὰ προσάξωσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀειμνήστων αὐτῶν πατέρων.